

ISSN 2223-5752 (Print)
ISSN 2617-1759 (Online)
<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19>.

Науковий вісник

ІНСТИТУТУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НАПН УКРАЇНИ.
ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

№ 2(19)'2019

Заснований
07 квітня 2011 року

Засновник
Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України

Головний редактор
Валентина Радкевич

Видається 2 рази на рік

Зареєстровано Міністерством
юстиції України

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
серія КВ № 17626-6476Р
від 07.04.2011 р.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту
професійно-технічної освіти
НАПН України (Протокол № 14 від 25 листопада
2019 р.)

Рецензування статей здійснено членами
редакційної колегії та зовнішніми
рецензентами

Адреса редакції:
03045, м. Київ,
пров. Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України
тел/факс (044) 259-45-53, 252-71-75
E-mail: jmls@ivet.edu.ua

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових фахових видань України в галузі педагогічних наук (Наказ МОН України № 1411 від 10.10.2013. Наказ МОН України від 15.01.2018)

Індексується: наукометричною базою даних *Index Copernicus International* (12.07.2018);
Google Scholar (з 2011); *CrossRef* (з 2017)

Внесено до бази даних *Ulrich's Periodicals Directory* (25.08.2014)

Реферується: Українським реферативним журналом "Джерело", реферативною базою даних "Україніка наукова", галузевою реферативною базою ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського

Архівується НБУ ім. В.І. Вернадського

Представлений в електронних каталогах Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського та ін.

Київ 2019

<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19>.

Голова редакційної колегії:

Валентина Радкевич,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік)
Національної академії педагогічних наук України,
директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Заступники голови редакційної колегії:

Людмила Єршова,
доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора
з науково-експериментальної роботи Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України
Ганна Романова,
доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової
роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Редакційна колегія

Ірина Андрощук (доктор пед. наук, доцент,
Хмельницький національний університет);

Марина Артюшина (доктор пед. наук, професор,
завідувач кафедри ДВНЗ "Київський національний
економічний університет ім. Вадима Гетьмана");

Людмила Базиль (доктор пед. наук, доцент,
учений секретар Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Андрій Балендр (кандидат пед. наук, докторант
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького);

Олександра Бородіснюк (доктор пед. наук, доцент,
завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Андрій Гуржій (доктор техн. наук, професор,
дійсний член НАПН України, головний науковий
співробітник Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Олександр Діденко (доктор пед. наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідного
відділу Національної академії державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького);

Андрій Каленський (доктор пед. наук, доцент,
завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Олена Коваленко (доктор пед. наук, професор,
ректор Української інженерно-педагогічної академії,
м. Харків);

Василь Ковальчук (доктор пед. наук, професор,
професор кафедри професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва Глухівського
національного педагогічного університету імені
Олександра Довженка);

Олександр Кучай (доктор пед. наук, доцент
кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України);
Вікторія Кручек (доктор пед. наук, професор,
завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Петро Лузан (доктор пед. наук, професор, головний
науковий співробітник Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Лілія Морська (доктор пед. наук, професор,
професор кафедри іноземних мов Львівського
національного університету імені Івана Франка);

Олена Москаленко (доктор пед. наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов Львівської
академії Національного авіаційного університету);

Нелля Ничкало (доктор пед. наук, професор,
академік-секретар Відділення професійної освіти і
освіти дорослих НАПН України, дійсний член
(академік) НАПН України);

Валерій Орлов (доктор пед. наук, професор,
головний науковий співробітник Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Наталія Савченко (доктор пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка);

ного педагогічного університету імені Володимира
Винниченка);

Інна Скляренко (канд. пед. наук, доктор філософії,
дійсний член асоціації слов'янських професорів,
член-кореспондент міжнародної академії інформатики,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін Державного
університету інфраструктури та технологій, м. Київ);

Тетяна Пантюк (доктор пед. наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка);

Лариса Петренко (доктор пед. наук, старший
науковий співробітник, професор кафедри професійної та
вищої освіти і права Центрального інституту післядипломної
педагогічної освіти ВДНЗ "Університет менеджменту освіти");

Микола Пригодій (доктор пед. наук, професор,
завідувач кафедри промислової інженерії та сервісу
Національного педагогічного університету імені М. П.
Драгоманова);

Людмила Пуховська (доктор пед. наук, професор,
провідний науковий співробітник Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України);

Ірина Смірнова (доктор пед. наук, доцент, заступник
директора з науково-педагогічної роботи Дунайського
інституту Національного університету "Одеська морська
академія");

Василь Ягунов (доктор пед. наук, професор,
Національний університет оборони України імені Івана
Черняховського).

Міжнародна редакційна колегія

Томас Дайсінгер (доктор габ., професор, Університет Констанц, Німеччина), **Джозеф С. Куш** (доктор філософії, Університет Дюкесн, США), **Фернандо Мархуенда-Флуїкса** (Університет Валенсії, Іспанія); **Танаш Мацей** (доктор габ., професор, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, Республіка Польща).

Н 34 Scientific Herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy collection of researches: 19h ed. Editorial board: Institute of Vocational Education of NAPS of Ukraine; [V. O. Radkevych (head) et al]. – Vyd.«Polissia», 2019 – 164 p. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19>.

У збірнику обґрунтовано теоретичні і практичні проблеми формування й розвитку в учнів/студентів закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти професійної, підприємницької, художньо-творчої та інших компетентностей. Висвітлено методичні аспекти формування правової й технологічної культури та культури безпеки професійної діяльності. Викладено зміст і специфіку застосування інноваційних освітніх технологій: дистанційних, інтерактивних, самоменеджменту, розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання, розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів тощо. Охарактеризовано програмне забезпечення управління проектами в закладах професійної освіти, використання платформи Classtime в умовах інклюзії. Окреслено особливості впровадження орієнтованого на результат управління в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Представлено результати науково-педагогічного аналізу реформування професійно-технічної освіти на початку незалежності України (1991-2000) та досвід Китайської Народної Республіки у визначенні результатів професійної підготовки бакалаврів з бізнес-економіки.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, структурних навчальних підрозділів підприємств, інститутів післядипломної педагогічної освіти, навчально (науково)-методичних центрів професійно-технічної освіти, аспірантів, докторантів.

УДК 377/378(082)

Відповідальний редактор – **Сніжана Леу**Літературний редактор – **Лідія Гуменна**Технічні редактори – **Владислав Белан, Руслана Данильчук, Вікторія Маркова**Науково-технічний редактор веб-сайту – **Олександр Радкевич**Менеджер веб-сайту – **Наталія Базелюк**

Усі права автори передають "Науковому віснику Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка"

ISSN 2223-5752 (Print)

ISSN 2617-1759 (Online)

© Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2019

**ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНІ
ОСНОВИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
І НАВЧАННЯ**

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ЕЛЕКТРИКІВ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ

Ірина Стаднійчук,

кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії, Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету
<http://orcid.org/0000-0003-1367-2538>, e-mail: irina07ps@gmail.com

Реферат.

Актуальність: необхідність обґрунтування методологічних засад формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків визначається потребами в кваліфікованих спеціалістах для аграрної галузі.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні методологічних засад, конкретизації та висвітленні наукових підходів щодо формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків в аграрних коледжах.

Методи: теоретичні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми – для виявлення стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці; аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення – для обґрунтування методологічних засад формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків.

Результати. У статті виокремлено низку методологічних підходів (системний, компетентнісний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісно-розвивальний, середовищний, інформаційний, інтеграційний, технологічний, синергетичний), на які доцільно спиратися в процесі науково-теоретичного аналізу професійної компетентності майбутніх фахівців техніко-технологічних спеціальностей в аграрних коледжах. Розглянуто зміст і суть цих підходів, що дало змогу встановити основні вимоги до формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків та розуміння побудови навчального процесу у вищій школі для підготовки цих фахівців.

Висновки: методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків мають ґрунтуватися на єдності таких основних наукових підходів, як: компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісно-розвивальний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, інформаційний, і, меншою.

Ключові слова: методологічний підхід, професійна компетентність, майбутній технік-електрик, аграрний коледж.

Вступ. Зміна парадигми розвитку сільського господарства передбачає динамічні трансформації основних орієнтирів аграрної діяльності виробництв та інших господарюючих суб'єктів України та світу. Тому й виникає потреба в модернізації аграрної фахової передвищої освіти, що є підставою для перегляду наявних методологічних вимог до

професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів техніко-технологічних спеціальностей, зокрема техніків-електриків. А також важливо визначити резерви підвищення якості підготовки фахівців техніко-технологічних спеціальностей в аграрних коледжах. У цьому аспекті проблема розробки й реалізації основних наукових підходів до

формування в них професійної компетентності стала пріоритетною тенденцією вдосконалення фахової передвищої освіти. Необхідність обґрунтування методологічних засад формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків визначається потребами в кваліфікованих спеціалістах для аграрної галузі.

Значення фахової передвищої освіти полягає в підготовці студентів до участі в соціокультурній і професійній діяльності, формування їхнього світогляду, розвитку системи цінностей та ідеалів, що зумовлюють громадянську позицію кожного індивіда, його ставлення до світу і визначення свого місця в ньому (Єршова, 2015).

Джерела. Основи компетентісно орієнтованого підходу до навчання обґрунтовані у працях С. Амеліної, В. Безпалька, С. Гончаренка, Е. Зеєра, І. Зимньої, І. Зязюна, О. Овчарук, С. Калашнікової, В. Лугового, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Радкевич, А. Хуторського, В. Ягупова. Концептуальні засади професійної підготовки фахівців техніко-технологічних спеціальностей умотивовано в працях І. Бендери, Н. Брюханової, В. Дуганця, А. Дьоміна, О. Дьоміна, І. Колоска, О. Кошука, М. Лазарева, П. Лузана, В. Манька, Л. Марцевої, Ю. Нагірного, О. Романовського, Д. Чернілевського, та ін. Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів техніко-технологічних спеціальностей висвітлюються у працях О. Зуєвої, Т. Іщенко, Д. Костюка, Т. Ковтун, О. Кошука, С. Літвінчук, Т. Пашенко, Н. Погорілої, В. Рябця, М. Хоменка та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених різним аспектам професійної підготовки фахівців техніко-технологічних спеціальностей, методологія означеного процесу залишається однією із найбільш дискусійних. Очевидно, вказана проблема потребує нині конкретизації та теоретичного узагальнення напрацьованих наукових положень, використання результатів нових наукових розвідок і методологічних підходів.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні методологічних засад, конкретизації та висвітленні наукових підходів щодо формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків в аграрних коледжах.

Методи: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми (для виявлення стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці); аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення (для обґрунтування методологічних засад формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків).

Результати й обговорення. Сьогодні у світі налічується значна кількість наукових підходів до

організації навчальної діяльності в системі професійної освіти, зокрема фахової передвищої. Традиційні підходи здебільшого зорієнтовані на знання. Недостатньо уваги приділяється оволодінню практичними навичками, та ще менше – формуванню особистісних якостей і адекватної поведінки, необхідних для професійної діяльності. Внаслідок цього майбутні техніки-електрики не завжди вміють використовувати знання для виконання професійної діяльності. У науці відомо багато підходів, спрямованих на пізнання об'єктів дійсності. Ті чи інші підходи найбільш повно враховують особливості конкретного об'єкта, сприяють найбільш повній реалізації поставленої мети його пізнання.

Усі методологічні підходи спрямовані на подолання тих чи інших недоліків традиційної системи професійної підготовки. Коротко зупинимось на особливостях застосування означених підходів у дослідженні феномену.

Системний підхід у підготовці техніків-електриків в аграрних коледжах спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язку та зведення їх у єдину теоретичну картину.

На думку багатьох дослідників (В. Безпалько, С. Літвінчук, Н. Невердової та ін.) системний підхід в організації навчального процесу в коледжі спрямований на вивчення проблем синтезу змістових та формальних методів системного педагогічного дослідження, підвищення методологічної культури, інтеграцію різноманітних уявлень про педагогічну систему, цілісність її моделей.

Системний підхід дає змогу: передбачити безперервний перехід від спільного до часткового, в основі якого й розкривається істинна мета, що реалізується через професійні стандарти, зміст, функції та сукупність методів; забезпечувати емоційно сприятливу атмосферу, психологічний комфорт для кожного студента; удосконалення методики і технології освітнього процесу; створювати організаційно-педагогічні умови для професійного становлення, самоосвіти й самовиховання. Він також дає змогу розглядати педагогічний процес з точки зору його структури, змісту, функцій, сукупності методів, системних зв'язків, можливості трансформування професійних умінь техніків-електриків у професійну діяльність.

Процес формування професійної компетентності майбутнього техника-електрика, згідно з системним підходом, базується на індивідуальних особливостях студентів, пропонує різні форми організації освітнього процесу (лекції, практичні заняття), охоплює також аудиторну, позааудиторну та науково-дослідну роботи, самоосвіту та професійне самовдосконалення.

Нами було виокремлено основні завдання формування професійної компетентності підготовки майбутніх молодших спеціалістів техніко-технологічних спеціальностей: засвоєння цілісної системи техніко-технологічних знань, необхідних для компетентного проведення занять, формування технічного мислення; отримання умінь і навичок технічного нагляду за електроустановками, електричними машинами, трансформаторами; розвиток творчих здібностей студентської молоді, навичок використання отриманих знань для вирішення нових технологічних завдань.

Практика підготовки майбутніх техніків-електриків в умовах фахової передвищої освіти підтверджує, що зміст підготовки на засадах системного підходу повинен охоплює фундаментальні поняття, що відображають специфіку електротехнічних систем, принципи їх побудови й функціонування та сприяють усвідомленню основних технологічних підходів. Вивчення спеціальних дисциплін у коледжі надає можливість формувати гармонійно розвиненого фахівця, який поєднує електротехнічні вміння, пов'язані зі здатністю розв'язувати технічні завдання, системно мислити, проектувати та конструювати електротехнічні установки, розбиратися в питаннях економіки, охорони праці, вмінні працювати з людьми. Конкретні технологічні системи за такого підходу повинні ілюструвати практичне застосування загальних положень.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти. Причому, як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях (Хуторський, 2003). Сучасні тенденції оцінювання ефективності освіти розвиваються трьома моделями, а саме:

– *зміст*: навчальний план (навчальні програми) – це набір "знанневих" можливостей тих, кого навчають, що може бути реалізований у навчальній і професійній діяльності;

– *процес навчання*: аналізу підлягають реальні явища і процеси, що відбуваються в освітньому процесі, коли здійснюється пізнавальна діяльність;

– *результати*: набір компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), котрими оволоділи ті, кого навчали.

Необхідність включення компетентнісного підходу в систему фахової передвищої освіти визначається зміною освітньої парадигми як сукупності цінностей, установок, технічних засобів та ін., що є характерними для майбутніх техніків-електриків.

Основна мета сучасної фахової передвищої освіти полягає в тому, щоб майбутній фахівець став суб'єктом професійної діяльності на основі оволодіння професійною компетентністю, здатним і готовим до особистісної та професійної самоактуа-

лізації в сучасному ринку праці. Особливість професійної діяльності техника-електрика в майбутньому пов'язана з широким набором взаємозумовлених і взаємодіючих професійно важливих якостей, таких, як: професійний інтелект і практичне мислення, професійна мобільність і динамізм, ініціативність і конструктивність, прагнення до постійної самоосвіти і саморозвитку, здатність і готовність самостійно вирішувати, успішно адаптуватись у соціальній та професійній сфері, працювати в команді тощо.

Використовуючи компетентнісний підхід, можна проаналізувати всі аспекти професійної підготовки – мотиваційний, змістовий, оцінний. Так, ідеї компетентнісного підходу стали нині стрижневими для розробки нової системи оцінювання навчальних досягнень майбутніх фахівців (Лузан, 2018).

В освітньому процесі мають запроваджуватися нові форми й методи професійної підготовки фахівців, нові способи навчальної діяльності, що сприяють оволодінню й розвитку сукупності ключових, загальнопрофесійних, спеціалізовано-професійних компетентностей. У межах мотиваційного аспекта значущим є психологічний чинник – здатність майбутнього фахівця адекватно реагувати на зміни в професійному середовищі, гнучкість у прийнятті рішень, відхід від стереотипності мислення та ін.

Особистісно-орієнтований підхід – це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності викладача коледжу, яка, спираючись на систему взаємопов'язаних понять, ідей та способів дій, підтримує та забезпечує процеси самопізнання, самовдосконалення та самореалізації особистості. Застосовуючи даний підхід, викладач докладає основні зусилля для розвитку у кожного студента унікальних особистісних якостей майбутнього професіонала з технічною спрямованістю.

Цей підхід має істотно змінити навчально-виховний процес, зробити його гуманним, наповнити високими морально-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості й поваги, максимально розкрити потенційні можливості кожного студента, стимулювати їх до особистісного розвитку.

Сутність особистісно-орієнтованого підходу у фаховій передвищій освіті полягає в усвідомленні студента себе як особистості, у виявленні та розкритті власних можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно-значущих і суспільно-прийнятних самовизначень, самореалізації, самоствердженні в майбутній професійній діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає створення умов для самореалізації й саморозвит-

ку особистості. Викладач повинен не тільки пояснювати навчальний матеріал, а й показувати, як ефективно оперувати знаннями, критично мислити, активно діяти в нестандартних ситуаціях, швидко приймати рішення. На лабораторно-практичних заняттях, консультаціях, екскурсіях викладач має змогу приділяти увагу кожному студенту, що сприяє опануванню змісту професійної підготовки в умовах фахової передвищої освіти.

Специфічним у застосуванні особистісно-орієнтованого підходу до формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків є можливість реалізації провідних особистісно-орієнтованих форм навчання, а саме: сприяння зацікавленості кожного студента в роботі групи за допомогою чітко, зрозуміло та доступно сформульованих мотиваційних настанов; використання різноманітних форм та методів організації навчальної діяльності, орієнтованих на конкретного студента; стимулювання студентів до висловлювання, використання різних способів розв'язання ситуативних завдань без страху помилитися чи отримати неправильну відповідь; створення на заняттях педагогічних ситуацій, що дають змогу проявити ініціативу, самостійність, підтримувати прагнення студента знаходити власний спосіб роботи, аналізувати та оцінювати роботу інших; використання різноманітних видів пізнавальної діяльності, а також мотиваційного, змістовно-операційного та вольового компонентів пізнавальної самостійності техніків-електриків.

Діяльнісно-розвивальний підхід реалізується за схемою: "потреба – мотив – дія – розвиток". Для реалізації цього підходу обов'язковим є етап набуття знань, умінь і навичок, що уособлює практичний досвід техника-електрика. Знання для техніків-електриків – це отримання більш повної і глибокої інформації, що характеризується системністю, оперативністю, гнучкістю і міцністю збереження; здатність аргументувати та висловлювати власні думки; удосконалення професійно важливих якостей як наполегливість, відповідальність, цілеспрямованість.

Таким чином, з точки зору діяльнісного-розвивального підходу, два послідовних завдання педагогіки – передавання знань і формування вмінь їх застосовувати, замінюються одним – набуття знань одночасно із засвоєнням способів дій із ними. Адже засвоєне знання – це знання, перетворене в розумову дію: спочатку з'являються об'єкти й поняття, що перетворюються внаслідок взаємодії, потім вони (предметні знання) переосмислюються (студент починає ними оперувати) і з'являються вміння (засвоюється спосіб дій). На практиці виконання студентами цього завдання може бути реалізовано у вигляді технічних розрахунків з вибору електро-

обладнання, складання електричної схеми, розв'язання ситуаційних задач, тощо. Разом із цим, зміст навчання доцільно розглядати не тільки як систему знань, а й як чітко визначену систему дій, що є важливим під час педагогічного проектування діяльності самого викладача (Атанов та Пустиннікова, 2002, с. 14-96).

Сучасна педагогіка пропонує *середовищний підхід* як теорію і технологію безпосереднього управління (через середовище) процесами виховання і розвитку особистості студента; як систему дій суб'єкта управління, спрямовану на перетворення середовища у засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання.

Модернізація системи освіти та всього суспільства залежить від якості та дієвості педагогічної освіти. Тому, відповідно до сучасних вимог, постає проблема створення дієвого освітнього середовища професійної підготовки майбутніх техніків-електриків в аграрних коледжах. Для її розв'язання є необхідним створення механізму реальних змін у педагогічній освіті, зокрема, розроблення загальної стратегії проектування освітнього середовища професійної підготовки.

Наразі модель професійної підготовки техніків-електриків вимагає зміни освітнього середовища. Основними його характеристиками повинні бути: концептуальна цілісність навчання й розвитку на всіх рівнях навчання; багатоаспектність і достатність інформації; морально-ціннісна повнота, що дає змогу будь-якому суб'єктові сучасного освітнього середовища створити не тільки свою траєкторію навчання, але й морального виховання й розвитку; забезпечення умов спілкування на лінгвістичному, інтеркультурному, міжособистісному, етнічному й технічному рівнях.

Гуманістичний підхід у навчанні вимагає від студентів оволодіння значним обсягом навчального матеріалу на достатньо високому рівні. При аналізі психолого-педагогічної літератури можна простежити, що історичні традиції трактування терміну "гуманістичний" передбачають характеристику системи цінностей, що звеличують людину, сприяють її благу, щастю, свободі та справедливості (Г. Балл, В. Огнев'юк, Т. Панфілова та ін.).

Виховання високопрофесійного фахівця, людини з різнобічними поглядами, глибокими знаннями, широким світоглядом та політичною культурою є актуальною проблемою сьогодення. Тому процес навчання у сучасному коледжі повинен забезпечувати індивідуальний розвиток кожного студента, сприяти успішному навчанню, максимальному розвитку його здібностей та обдарувань.

Розвиваючи основні положення *аксіологічного підходу* в педагогіці як базової засади гуманізму, О. Вишневецький, С. Вітвицька, І. Зязюн, В. Сухо-

млинський та ін. відзначають його провідну роль у формуванні та становленні особистості майбутніх фахівців аграрної галузі. Важливе місце при формуванні професійної компетентності техніків-електриків відіграють не лише здібності, навички та вміння, а й мотивація, професійний інтерес, установка, потреби, що безпосередньо формуються під впливом ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Отже, процес формування необхідних компетентностей майбутнього фахівця аграрної галузі неможливо уявити без звернення до цінностей, механізмів і технологій перетворення суспільних цінностей в особистісні. Цінності визначають змістовну основу професійної освіти, де освітній процес – це не проста трансформація знань, а озброєння індивіда "методологією творчого перетворення світу" (Шукшунов, Взятишев та Романкова, 2011).

Варто звернути увагу на зростаючу роль аксіологічного підходу в сучасному освітньому процесі, де на перший план виходять вимоги гармонійно розвиненої особистості, що впливають із закономірності стрімкого розвитку соціального і технічного прогресу. Моральний, інтелектуальний, науково-технічний, духовно-культурний і економічний потенціал будь-якого суспільства безпосередньо залежить від рівня розвитку освітньої сфери, яка сьогодні спрямована на реалізацію гуманістичних ідеалів в освіті шляхом підвищення соціальної, педагогічної та економічної ефективності його функціонування (Нікогосян та Асеева, 2017.).

Культурологічний підхід направлений на оволодіння основами економічної, правової, політичної, естетичної, екологічної, професійної культури, бачення перспектив розвитку різних галузей знань, навичок наукової організації дослідження і впровадження їх у свою майбутню професійно-технічну діяльність. Зазначимо, що проблеми, що виникають у процесі формування технічної компетентності техніків-електриків, полягають у тому, що молода людина по закінченню загальноосвітньої школи вже має за плечима відповідний багаж життєвих та освітніх компетентностей, але ще не визначилася в їх застосуванні. Тоді виникають суперечності, що допомагають зорієнтуватися, створити самого себе, саморозвиватися та самовдосконалюватися. Тому викладачі спеціальних дисциплін також повинні звертати увагу й на культурологічний розвиток студента, його прагнення до самовдосконалення.

Одним із провідних факторів відбору змісту підготовки спеціалістів є синтезування і діалектичний взаємозв'язок перспектив розвитку системи освіти, виробництва, техніки, праці, ринку кваліфікованих кадрів і культури. Також необхідно пам'ятати, що кваліфікований працівник – це не лише фахівець своєї справи, а й культурна особистість.

Тому в аграрних коледжах потрібно проводити якомога більше позааудиторних заходів.

Інформаційний підхід при підготовці техніків-електриків – це специфічний сучасний засіб пізнавальної та практичної діяльності, що концентрує увагу фахівця на вивченні та використанні всіх видів інформації, інформаційного аспекту будь-яких явищ.

У роботах науковців з'ясовано, що інформаційні технології є основою інформатизації освіти, у ході чого передбачається: поліпшення якості навчання за допомогою більш повного використання доступної інформації; підвищення ефективності освітнього процесу на основі його індивідуалізації та інтенсифікації; упровадження активних методів навчання, підвищення творчої й інтелектуальної складової; досягнення необхідного рівня професіоналізму в оволодінні засобами інформаційних технологій; інтеграція різних видів діяльності (навчальної, навчально-дослідницької, методичної, наукової, організаційної); забезпечення неперервності та наступності у навчанні; підготовка учасників освітнього процесу до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства; підвищення професійної компетенції і конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних галузей; розроблення дидактичних матеріалів для дистанційного навчання; удосконалення програмно-методичного забезпечення освітнього процесу (Гуревич та Кадемія, 2005; Кадемія та ін., 2008).

Для дослідження професійної компетентності особистості положення інформаційного підходу мають значні можливості в контексті використання законів, функцій, властивостей, методів і засобів інформації для формування когнітивної складової досліджуваного феномена (Кошук, 2017).

Крім охарактеризованих основних наукових підходів у формуванні професійної компетентності майбутніх техніків-електриків маємо враховувати й деякі інші. Зокрема *інтеграційний підхід*, що дає змогу встановити зв'язки між знаннями з різних гуманітарних і технічних дисциплін. Його метою є цілісне й різнобічне освоєння змісту навчання (у нашому випадку – професійної компетентності майбутніх техніків-електриків). Використання інтегративного підходу в сучасній фаховій передвищій освіті є дуже важливим аспектом підготовки майбутніх фахівців, оскільки дає змогу посилити професійну мотивацію студентів, стимулювати розвиток їхнього творчого потенціалу, допомагає виявляти й використовувати ресурси особистості для досягнення успіху в майбутній професійній діяльності. Період найвищого творчого успіху, професійної майстерності – це гармонійне поєднання вже раніше досягнутих умінь і навичок та усвідомлюваних можливостей, відкриття в собі

нових професійних вершин і здібностей, розвиток креативності (Ковальчук, 1999.).

Технологічний підхід характеризує спрямованість педагогічних досліджень на оптимізацію, вдосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності. Технологія педагогічної діяльності враховує об'єктивні дидактичні закономірності і, таким чином, забезпечує в конкретних умовах відповідність результату діяльності попередньо поставленим цілям. Технологічний підхід у професійній діяльності майбутніх техніків-електриків сприяє застосуванню таких засобів і методів навчання, щоб під час виконання студентами навчальної і суспільно значимої діяльності у них інтенсивно розвивалися свідомість, теоретичне й практичне мислення. На основі проведених узагальнень можна стверджувати, що технологічний підхід до дослідження проблеми формування професійної компетентності техніків-електриків передбачає зміни в організації освітнього процесу, його удосконалення з урахуванням нинішнього рівня розвитку педагогічних технологій.

Синергетичний підхід є підґрунтям цілісного сприйняття й усвідомлення світу, формування в нього синергетичних уявлень про відкритість світу, науково-технічний розвиток, цілісність і взає-

мопов'язаність людини, техніки, природи й суспільства. У результаті синергетично осмисленого процесу освіти глибоко перебудовується особистість того, хто навчається. Навчання протікає як специфічна видозміна вже існуючих способів поведінки в напрямі окресленого завдання. Синергетичні знання, орієнтовані на вирішення нових освітніх проблем, стають основою пошукової діяльності. На основі цих знань можна вибудовувати моделі очікування і прогнози щодо характеру перебігу соціальних і культурних процесів, про місце в них людини, зокрема її місце в системі цінностей, які не можуть бути нав'язані і які потрібно вибирати.

Висновки. Методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків мають ґрунтуватися на єдності таких основних наукових підходів: компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісно-розвивального, гуманістичного, культурологічного, аксіологічного, інформаційного, і, меншою мірою, на вимогах інтеграційного, технологічного та синергетичного підходів. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з обґрунтуванням та розробленням проекту цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків в аграрному коледжі.

Список посилань

- Атанов, Г. А. и Пустынникова, И. Н., 2002. *Обучение и искусственный интеллект, или основы современной дидактики высшей школы*. Донецк: Изд-во ДООУ.
- Гуревич, Р. С. та Кадемія, М. Ю., 2005. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посібник*. Вінниця ООО "Планер".
- Єршова, Л., 2018. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168.
- Кадемія, М. Ю., Козяр, М. М., Ткаченко, Т. В. та Шевченко, Л. С., 2008. *Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу: навчально-методичний посібник*. Львів: Вид-во "СПОЛЮМ".
- Ковальчук, Г. О., 1999. Формування професійних педагогічних умінь майбутніх викладачів економіки. *Педагогіка і психологія*, 1, с. 98-103.
- Кошук, О., 2017. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів з механізації сільського господарства: концептуальний аспект. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 14, с. 51-60.
- Лузан, П. Г., Пашенко, Т. М., Ваніна, Н. М. та Колісник, Н. В., 2018. Стандартизація професійної освіти на основі компетентнісного підходу *Science Rise*, 5 (25), с. 32-35.
- Нікогосян, Л. Р., Асеева, Ю. О., 2017. Аксіологічний підхід у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. *Педагогіка*, [online] 4, с. 33-37. Доступно: <: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/802/1/>> [Дата звернення 25 Грудень 2019].
- Пашенко, Т. М., 2005. Самостійна робота як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. В: *Реформування системи аграрної вищої освіти в Україні: досвід і перспективи*. Всеукраїнська науково-практичної конференція. Київ, Україна, 21 Квітень 2005. Київ: НАУ.
- Хуторской, А. В., 2003. Ключевые компетенции: технология конструирования. *Народное образование*, 5, с. 55-61.
- Шукшунов, С. Е., Взятышев, В. Ф. и Романкова, Л. И., 2011. *Инновационное образование: идеи, принципы, модели*. Москва: МАНВШ.

Переклад і транслітерація

Atanov, G. A. i Pustyinnikova, I. N., 2002. *Obuchenie i iskusstvennyiy intellekt, ili osnovy sovremennoy didaktiki vysshey shkolyi [Training and artificial intelligence, or the foundations of modern higher education didactics]*. Donetsk: Izd-vo DOU, [in Russian].

Hurevych, R. S. ta Kademiia, M. Yu., 2005. *Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnologii v navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh [Information and telecommunication technologies in educational process and scientific researches]: navch. posibnyk*. Vinnytsia OOO "Planer", [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannia vitchyznanoi profesiinoi osvity [Transforming a system of values for pupils and students in the context of updating the Ukrainian professional education]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [The Scientific Journal of the Institute for Vocational Education of NAES of Ukraine]*, 16, s. 162-168, [in Ukrainian].

Kademiia, M. Yu., Koziar, M. M., Tkachenko, T. V. ta Shevchenko, L. S., 2008. *Informatsiine osvitnie seredovyshche suchasnoho navchalnoho zakladu [An informational educational environment of a modern educational institution]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Lviv: Vyd-vo "SPOLOM", [in Ukrainian].

Kovalchuk, H. O., 1999. Formuvannia profesiinykh pedahohichnykh umin maibutnykh vykladachiv ekonomiky [Formation of professional pedagogical skills of future teachers of economics.]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 1, s. 98-103, [in Ukrainian].

Koshuk, O., 2017. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh inzheneriv z mekhanizatsii silskoho hospodarstva: kontseptualnyi aspekt [Formation of professional competence of future agricultural mechanization engineers: conceptual aspect]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [The Scientific Journal of the Institute for Vocational Education of the NAES of Ukraine]*, 14, s. 51-60, [in Ukrainian].

Luzan, P.H., Pashchenko, T.M., Vanina, N.M. ta Kolisnyk, N.V., 2018. Standartyzatsiia profesiinoi osvity na osnovi kompetentnisnoho pidkhotu [Standardization of a professional education according to a competency principle]. *Science Rise*, 5 (25), s. 32-35, [in Ukrainian].

Nikohosian, L. R. ta Asieieva, Yu. O., 2017. Aksiologichnyi pidkhid u systemi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv medychnoi haluzi [Axiological approach in the system of professional and pedagogical training of future specialists in the medical field]. *Pedahohika [Pedagogy]*, [online] 4, s. 33-37. Dostupno: <<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/802/1/>> [Data zvernennia 25 Hruden 2019], [in Ukrainian].

Pashchenko, T. M., 2005. Samostiina robota yak zasib aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv [Independent work as a means of activating students' educational and cognitive activity]. V: *Reformuvannia systemy ahrarnoi vyshchoi osvity v Ukraini: dosvid i perspektyvy [Reforming the Agricultural Higher Education System in Ukraine: Experience and Prospects]*. Vseukrainska naukovo-praktychnoi konferentsiia. Kyiv, Ukraina, 21 Kviten 2005. Kyiv: NAU, [in Ukrainian].

Khutorskoi, A. V., 2003. Klyucheveie kompetentsii: tehnologiya konstruirovaniya [Key competencies: design technology]. *Narodnoe obrazovanie [Public education]*, 5, s. 55-61, [in Russian].

Shukshunov, S. E., Vzyatyishev, V. F. i Romankova, L. I., 2011. *Innovatsionnoe obrazovanie: idei, printsipy, modeli [Innovative education: ideas, principles, models]*. Moskva: MANVSh, [in Russian].

Methodological principles of developing professional competence in future electrical technicians at agricultural colleges

Iryna Stadniichuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher of the Highest Category, Ladyzhyn College of VSAU

Abstract.

Relevance: the need to justify the methodological foundations for the future professional competence of electrical technicians is determined by the needs of qualified specialists in the agricultural sector.

The purpose of the study is to substantiate methodological principles, to specify and to cover the scientific approaches to the formation of professional competence of future electrical technicians in agricultural colleges.

Methods: theoretical research methods: analysis of psychological and pedagogical literature on the problem – to identify the state of the problem under study in pedagogical theory and practice; analysis, synthesis, abstraction, generalization – for substantiation of methodological bases of formation of professional competence of future electrical technicians.

Results: The article highlights a number of methodological approaches, such as: systematic, competent, humanistic, cultural, axiological, personality-oriented, activity-developmental, environmental, information, integration, technological, synergistic approaches, which it is expedient to rely on in the process of analysis of professional competence of future specialists of technical and technological specialties in agricultural colleges. The content and essence of these approaches are considered. This made it possible to set the basic requirements for the formation of professional competence of future electrical technicians and understanding of the construction of the educational process in the higher school for the preparation of these specialists.

Conclusions: the methodological principles for the future professional competence of electrical technicians should be based on the unity of such basic scientific approaches as competent, personality-oriented, activity-developmental, humanistic, cultural, axiological, informational, and, to a lesser degree, synergistic approaches.

Keywords: *methodological approach, professional competence, future electrical technician, agricultural college.*

Стаття надійшла до редакції: 19.09.19
Прийнята до друку: 04.11.19

РОЗШИРЕННЯ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Наталія Сиско,

кандидат психологічних наук, завідувач лабораторії підвищення кваліфікації та дослідно-експериментальної роботи Науково-методичного центру професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області
<http://orcid.org/0000-0001-7665-8325>, e-mail: nnsysko@ukr.net

Реферат.

Актуальність: особи з особливими освітніми потребами потребують здобуття професійних кваліфікацій. Це зумовлює актуалізацію питання розширення професійно-педагогічного профілю викладача ЗП(ПТ)О, набуття ним інклюзивної компетентності.

Мета: аналіз нормативно-правових документів щодо забезпечення інклюзивного навчання в системі професійної (професійно-технічної) освіти та дослідження потреби викладачів ЗП(ПТ)О у формуванні інклюзивної компетентності.

Методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення); емпіричні (анкетування, бесіда).

Результати: з'ясовано, що потребує вирішення проблема розширення професійно-педагогічного профілю викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти в напрямі розвитку його інклюзивної компетентності. Встановлено, що необхідним є створення безбар'єрного освітнього середовища та архітектурної доступності приміщень у закладі освіти для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Переважна більшість викладачів потребує спеціально організованого навчання з питань запровадження інклюзії. Визначено, що викладачі виділяють такі форми підвищення інклюзивної компетентності, як: тренінги, консультування у фахівців та очні цільові курси. Представлено досвід формування інклюзивної компетентності педагогів шляхом упровадження формальної, неформальної та інформальної освіти. Констатовано, що важливим є налагодження співпраці між закладами освіти та регіональними інклюзивно-ресурсними центрами. Встановлено, що викладачі потребують допомоги в питаннях розробки індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами та оцінки його виконання.

Висновки: запровадження інклюзивного навчання у системі професійної (професійно-технічної) освіти дасть змогу здобути робітничу кваліфікацію особам з інвалідністю, що сприятиме їхньому особистісному і професійному розвитку; успішна реалізація цього завдання потребує розширення професійно-педагогічного профілю викладачів ЗП(ПТ)О в напрямі інклюзії, створення інклюзивного освітнього середовища, запровадження відповідних педагогічних технологій, розроблення навчальних програм та їх дидактичного забезпечення технологій, розробки навчальних програм та їх дидактичного забезпечення.

Ключові слова: викладач закладу професійної (професійно-технічної) освіти; професійний розвиток; професійно-педагогічний профіль; компетентність; інклюзія.

Вступ. На сучасному етапі розвитку системи освіти, й зокрема професійної (професійно-технічної), засадничими принципами Закону України "Про освіту" (2017) визначено: людиноцентризм, верховенство права, забезпечення якості освіти та якості освіт-

ньої діяльності, розвиток інклюзивного середовища, гуманізм, демократизм, доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг.

Необхідно констатувати, що в Україні налічується 167 тис дітей з інвалідністю, що становить

2% від усього дитячого населення країни. Водночас лише 4 % дітей охоплено інклюзивною формою навчання, хоча інвалідність не має стати перешкодою для особистісної і професійної самореалізації особистості (Міністерство соціальної політики України, 2013).

Інклюзивна освіта є складовою гуманітарної політики кожної сучасної країни та свідченням готовності суспільства реалізувати невід'ємні права людини на освіту та навчання упродовж життя (Міністерство соціальної політики України, 2019). У зв'язку з упровадженням інклюзивної освіти, прийняттям Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (Верховна Рада України. Законодавство України, 2019) виникає необхідність формування у викладачів компетентності навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Отже, нагальним є розширення професійно-педагогічного профілю викладача ЗП(ПТ)О (Сиско, 2019), набуття ним інклюзивної компетентності.

Джерела. Закон України "Про освіту" (2017) трактує поняття "компетентність" як "динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність".

Термін "інклюзія" (в перекладі з англ. – включення, інтеграція) проголошує ідею всебічної інтеграції людей з особливими освітніми потребами в соціумі.

Ідеологія інклюзії спрямовується на надання кожній особистості можливостей для освіти, в тому числі професійної, безпосередньо в освітніх закладах, забезпечення учням з особливими освітніми потребами доступності до якісного навчання у спільному освітньому середовищі, їхню соціалізацію та подальше працевлаштування.

Реалізація ідеології інклюзивної освіти потребує певної стратегії щодо створення інклюзивного суспільства, вдосконалення освітніх структур, систем і методик навчання для забезпечення освітніх потреб особистості. В інклюзивному середовищі кожна особистість, зокрема з особливими освітніми потребами, має почувати себе безпечно та мати відчуття приналежності до колективу, суспільства.

В Україні розвиток інклюзивної освіти знаходиться на початковому етапі. Наразі показник інклюзії в Україні складає лише 7 %, тоді як в Італії – 99 %, Литві – 90 %, Норвегії – 90 %, Угорщині – 57 %, Польщі – 42 %, Словаччині – 42 %, Франції – 25 %. Тож постає проблема пришвидшення впровадження європейських стандартів в освіту нашої держави.

Законом України "Про освіту" (2017) інклюзивне навчання визначається як "необхідна умова рівного доступу до освіти всім здобувачам освіти". В Україні "Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах" був затверджений в 2011 році. У 2018/2019 н.р. 11866 учнів з особливими освітніми потребами здобували освіту в інклюзивних класах (Міністерство освіти і науки України, 2019d).

Для впровадження інклюзії в процес здобуття професійних кваліфікацій та компетентностей лише в 2019 році на державному рівні була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України, якою затверджується "Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти", що об'єктивно зумовлює потребу в удосконаленні умов організації навчального процесу, його змісту, методик, засобів навчання та здійснення відповідної підготовки педагогічного персоналу для впровадження інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Принагідно зазначимо, що в Україні і в попередні роки практикувалося надання професійної освіти особам з інвалідністю в окремих освітніх закладах різних рівнів, але це були поодинокі приклади, які не набули загального поширення, які функціонували без достатнього нормативно-правового забезпечення щодо інклюзії.

Вирішуючи завдання інклюзії на державному рівні, прийнято низку нормативно-правових документів, а саме: Закон України "Про освіту" (2017), зокрема ст.19 "Освіта осіб з особливими освітніми потребами" і ст.20 "Інклюзивне навчання"; Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг" (2018); постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" (2017); розпорядження Кабінету Міністрів України "Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду й виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу" (2017); Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр" (2017); постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти" (2019).

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів щодо забезпечення інклюзивного навчання в системі професійної (професійно-технічної) освіти та дослідження потреби викладачів ЗП(ПТ)О у формуванні інклюзивної компетентності.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної про-

блеми; діагностичні (анкетування, бесіда) – для вивчення потреби педагогів у формуванні інклюзивної компетентності; узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо розвитку компетентності педагогічних працівників у здійсненні інклюзивного навчання.

Результати й обговорення. Закон України "Про освіту" (2017) визначає "інклюзивне навчання" як "систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базуються на принципах недискримінації, врахування багатобічної діяльності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників". Законом України визначено, що "інклюзивне професійне (професійно-технічне) навчання – це система освітніх послуг для здобуття професії або професійних навичок особами з особливими освітніми потребами, гарантованих державою" (Верховна Рада України. Законодавство України, 2018). З метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної професійної освіти з урахуванням їхніх можливостей та потреб в Україні прийнято постанову Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти" (Верховна Рада України. Законодавство України, 2011).

Водночас розширюється нормативно-правове поле, яке на законодавчому рівні забезпечує та унормовує інклюзивне навчання, зокрема листи МОН України № 1/9-498 від 05.08.2019 "Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р." та № 1/9-462 від 18.07.2019 "Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019/2020 н.р."

Необхідно зауважити, що на навчання до закладів професійної (професійно-технічної) освіти можуть прийматися особи з особливими освітніми потребами, яким не протипоказане навчання за обраною професією. Навчання учнів з особливими освітніми потребами має відбуватися із застосуванням видів та форм здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості, особистісно орієнтовані методи навчання.

У зв'язку з цим, задля організації якісного освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, в ЗП(ПТ)О має бути створено інклюзивне освітнє середовище та забезпечено психолого-педагогічних супровід цієї категорії учнів. Закон України "Про освіту" (2017) наголошує, що "інклюзивне освітнє середовище в освітньому закладі утворюється сукупністю умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей".

Проблема розвитку інклюзивної компетентності у педагогів була предметом дослідження О. Казачінер (2018), М. Чайковського (2012); є праці, присвячені інклюзивній освіті в умовах професійно-технічного навчального закладу (Пащенко та ін., 2011; Пащенко, Гриценко та Софій, 2012), Н. Сиско (2018). Водночас, наукових розвідок щодо формування інклюзивної компетентності у викладачів системи професійної (професійно-технічної) освіти наразі недостатньо.

Варто наголосити, що задля якісної реалізації інклюзивного навчання у ЗП(ПТ)О має бути створено безбар'єрне освітнє середовище та забезпечена архітектурна доступність закладу, налагоджена взаємодія між членами команди психолого-педагогічного супроводу та сформована компетентність у викладачів щодо реалізації диференційованого підходу до розробки освітньої програми, оцінки і контролю якості знань учнів з особливими освітніми потребами.

У цьому контексті, в "Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти України" наголошено про "необхідність підвищення фахового рівня педагогічних кадрів шляхом забезпечення якісно нової їхньої фахової підготовки і перепідготовки з урахуванням сучасних підходів і технологій навчання та супроводу осіб з особливими потребами" (Кремень, 2016).

З метою вивчення стану запровадження інклюзивного навчання в закладах системи професійної (професійно-технічної) освіти й потреби у формуванні інклюзивної компетентності у педагогічних працівників було проведено анонімне анкетування, до якого залучились 90 викладачів ЗП(ПТ)О України.

Учасники дослідження, оцінюючи стан створення безбар'єрного освітнього середовища та архітектурної доступності приміщень у закладі освіти, в якому здійснюють педагогічну діяльність, у своїй більшості зазначили, що він потребує вдосконалення. Лише 3,33% викладачів зазначили, що вся територія в приміщенні закладу є доступною для учнів з особливими освітніми потребами (далі – учні з ООП).

Виявилось, що 15,5% викладачів не розуміють суті поняття "інклюзивне навчання", вважаючи це навчанням учнів з ООП у спеціалізованих закладах освіти або спеціалізованих групах. 22,2% учасників анкетування не ознайомлені з ухваленим "Порядком організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти", що свідчить про недостатній рівень поінформованості та обізнаності педагогів з даною проблемою. І хоча 42,2% викладачів ЗП(ПТ)О певною мірою мали практичний досвід навчання учнів з ООП, аналіз результатів анкетування дає змо-

гу зробити висновки про необхідність формування у педагогів інклюзивної компетентності.

Щодо володіння методикою інклюзивного навчання, то лише 33,3% викладачів зазначили, що володіють методикою особистісно орієнтованого навчання учнів з ООП; 25,6 % – методикою диференційованого підходу до розробки освітніх програм, оцінки та контролю якості знань учнів з ООП; 17,8 % – методикою розробки індивідуального навчального плану здобувача освіти з ООП; 44,4 % – методикою організації індивідуальних консультацій для учнів з ООП; 58,9 % викладачів володіють методами взаємодії з батьками учня з ООП.

Переважає більшість викладачів (86,7 %) потребують спеціально організованого навчання стосовно впровадження інклюзії у ЗП(ПТ)О.

Результати дослідження викладачів ЗП(ПТ)О щодо форм розвитку інклюзивної компетентності, представлено в *таблиці 1*.

Отже, найбільш доцільними формами підвищення інклюзивної компетентності викладачі визначили тренінги, консультації та очні цільові курси.

З метою формування інклюзивної компетентності викладачів ЗП(ПТ)О в рамках формальної освіти на курсах підвищення кваліфікації, які проводить Науково-методичний центр професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області, було введено в тематику занять питання забезпечення інклюзивної освіти в ЗП(ПТ)О.

На рівні неформальної освіти проводяться навчальні семінари, семінари-тренінги, фахові консультації з працівниками обласного ресурсного центру з підтримки інклюзивної освіти та регіональних інклюзивно-ресурсних центрів. Також викладачі ЗП(ПТ)О як члени команди психолого-педагогічного супроводу організації інклюзивного навчання отримують методичну допомогу в Науково-методичному центрі професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області щодо організації освітнього процесу в закладі та

навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

На інформаційному порталі "Профтехосвіта Хмельниччини" створено рубрику "Інклюзивне навчання", котра насичується нормативно-правовими та науково-методичними матеріалами, дає змогу оперативно перейти в інклюзивну рубрику сайту МОН України, на сайт Хмельницького обласного ресурсного центру з підтримки інклюзивної освіти.

Варто зауважити, що набуттю та вдосконаленню компетентності педагогів у забезпеченні інклюзивного навчання буде сприяти налагоджена співпраця між ЗП(ПТ)О й Інклюзивно-ресурсним центром (ІРЦ) – установою, створеною з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття освіти, в тому числі й професійної (професійно-технічної), шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу (Верховна Рада України. Законодавство України, 2017).

Станом на квітень 2019 року в Україні зареєстровано 557 інклюзивно-ресурсних центрів (сайт МОН України). Серед низки завдань, які виконують ці установи, є надання консультацій та взаємодія з педагогічними працівниками ЗП(ПТ)О з питань організації інклюзивного навчання.

Водночас педагоги потребують допомоги в питаннях розробки індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами та оцінки його виконання.

Необхідним є вирішення питання введення у штат асистента викладача, який долучається до розробки та виконання індивідуального навчального плану учня з ООП, а також забезпечує адаптування навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності здобувача освіти.

Висновки. Запровадження інклюзивного навчання в системі професійної (професійно-техні-

Таблиця 1

Результати опитування викладачів ЗП(ПТ)О щодо форм розвитку інклюзивної компетентності

№ з/п	Форма навчання	Кількість педагогів, які визначили її доцільність (%)	Ранг
1	Очні цільові курси	43,3	3
2	Дистанційні курси	31,1	5
3	Лекції, семінари	36,7	4
4	Тренінги	57,8	1
5	Консультавання	52,2	2
6	Засідання за "круглим столом"	18,9	6

чної) освіти надасть можливість здобути робітничу кваліфікацію особам з інвалідністю, працевлаштуватися та повноцінно інтегруватися в суспільне життя. Успішна реалізація цього завдання потребує розширення професійно-педагогічного про-

філю викладача ЗП(ПТ)О в напрямі інклюзії, створення інклюзивного освітнього середовища, запровадження відповідних педагогічних технологій, розроблення навчальних програм та їх дидактичного забезпечення.

Список посилань

Верховна Рада України. Законодавство України, 2011. *Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах*. [online] (Останнє оновлення 09 Серпень 2017) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>> [Дата звернення 15 Жовтень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2017. *Положення про інклюзивно-ресурсний центр*. [online] (Останнє оновлення 22 Серпень 2018) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>> [Дата звернення 19 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2018. *Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг" від 6 вересня 2018 року № 2541-VIII*. [online] (Останнє оновлення 06 Вересень 2018) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19>> [Дата звернення 25 Березень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2019. *Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти*. [online] (Останнє оновлення 25 Липень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF>> [Дата звернення 15 Жовтень 2019].

Казачінер, О.С., 2018 *Теоретичні і методичні засади розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти*. Доктор наук. Хмельницький національний університет.

Кремень, В.Г. ред., 2016. Освіта дітей з особливими освітніми потребами. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ: Педагогічна думка, с. 68-76.

Міністерство освіти і науки України, 2019. *Інклюзивне навчання*. [online] (Останнє оновлення 06 Жовтень 2019) Доступно: <http://profosvitakm.at.ua/index/inkluzivne_navchannja/0-195> [Дата звернення 11 Жовтень 2019].

Міністерство освіти і науки України, 2019. *Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р.* [online] (Останнє оновлення 08 Серпень 2019) Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiyanavchannyaoor.pdf>> [Дата звернення 8 Серпень 2019].

Міністерство освіти і науки України, 2019. *Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019/2020 н.р.* [online] (Останнє оновлення 18 Липень 2019) Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/nra/pro-prioritetni-napryami-roboti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-na-20192020-navchalnomu-roc>> [Дата звернення 14 Серпень 2019].

Міністерство освіти і науки України, 2019. *Статистичні дані*. [online] (Останнє оновлення 18 Липень 2019) Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/statistika-inkluziia.pdf>> [Дата звернення 17 Жовтень 2019].

Міністерство соціальної політики України, 2013. *Про становище осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь*. [online], с. 7. (Останнє оновлення 18 Липень 2019) Доступно: file:///C:/Users/Volod/Downloads/REP0000749.PDF [Дата звернення 17 Жовтень 2019].

Міністерство соціальної політики України, 2019. *Перша доповідь України про стан виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю*. [online] (Останнє оновлення 29 Травень 2019) Доступно: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Realizaciya-norm-Konvencii-pro-prava-osib-z-invalidnistyu.html> [Дата звернення 17 Жовтень 2019].

Пашенко, О.В., Гриценко, І.А. та Софій, Н.З., 2012. *Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу*. Київ: АртЕкономі.

Пашенко, О.В., Гриценко, І.А., Софій, Н.З. та Найда, Ю.М., 2011. *Індекс інклюзії: професійно-технічний навчальний заклад*. Київ: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди"". [online] Доступно: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5588/1/Y_Naida_IPTNZ.pdf> [Дата звернення 12 Жовтень 2019].

Сиско, Н.М., 2018, Інклюзія в системі професійної (професійно-технічної) освіти. *Професійна освіта: науково-методичний вісник*, 1-2 (50-51), с. 64-71.

Сиско, Н.М., 2019. Проектування професійно-педагогічного профілю викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 1, с. 117-122.

Чайковський, М., 2012. Інклюзивна компетентність як складова компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, [online] 2, с. 15-21. Доступно: <<http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf>> [Дата звернення 12 Жовтень 2019].

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779.

Переклад і транслітерація

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2011. *Porjadok orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Procedure for organizing the inclusive education in secondary schools.]*. [online] (Ostannie onovlennia 09 Serpen 2017) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>> [Data zvernennia 15 Zhovten 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2017. *Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr [Regulations on Inclusive Resource Center]*. [online] (Ostannie onovlennia 22 Serpen 2018) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>> [Data zvernennia 19 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2018. *Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo dostupu osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy do osvitynykh posluh" vid 6 veresnia 2018 roku № 2541-VIII [Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Access to Educational Services for Persons with Special Educational Needs" of September 6, 2018 No. 2541-VIII.]*. [online] (Ostannie onovlennia 06 Veresen 2018) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19>> [Data zvernennia 25 Berezen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2019. *Poriadok orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Procedure for organizing the inclusive education in professional (vocational) education schools]*. [online] (Ostannie onovlennia 25 Lypen 2019) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF>> [Data zvernennia 15 Zhovten 2019], [in Ukrainian].

Kazachiner, O.S., 2018 *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku inkluzyvnoi kompetentnosti vchyteliv filolohichnykh dysyplin u systemi pislidyplomnoi osvity [Theoretical and methodological foundations of the development of inclusive competence of teachers of philological disciplines in the system of postgraduate education]*. Doktor nauk. Khmelnytskyi natsionalnyi universytet, [in Ukrainian].

Kremen, V.H. red., 2016. *Osvita ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education development in Ukraine]*. Kyiv: Pedahohichna dumka, s. 68-76, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2019a. *Inkluzyvne navchannia [Inclusive Education]*. [online] (Ostannie onovlennia 06 Zhovten 2019) Dostupno: <http://profosvitakm.at.ua/index/inkluzivne_navchannja/0-195> [Data zvernennia 11 Zhovten 2019].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2019b. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v zakladakh osvity v 2019/2020 n.r. [Methodical recommendations for the organization of training of persons with special educational needs in educational institutions in 2019/2020]*. [online] (Ostannie onovlennia 08 Serpen 2019) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorhanizatsiya-navchannyaoop.pdf>> [Data zvernennia 8 Serpen 2019].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2019c. *Pro priorytetni napriamy roboty psykhologichnoi sluzhby u systemy osvity na 2019/2020 n.r. [About priority directions of work of psychological service in educational systems for 2019/2020]*. [online] (Ostannie onovlennia 18 Lypen 2019) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-priorytetni-napryami-roboti-psiholohichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-na-20192020-navchalnomu-roc>> [Data zvernennia 14 Serpen 2019].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2019d. *Statystychni dani [Statistical data]*. [online] (Ostannie onovlennia 18 Lypen 2019) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/statistika-inklyuziya.pdf>> [Data zvernennia 17 Zhovten 2019].

Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy [Ministry of Social Policy of Ukraine], 2013. *Pro stanovishche osib z invalidnistiu v Ukraini. Natsionalna dopovid [On the situation of persons with disabilities in Ukraine. National report]*. [online], s. 7. (Ostannie onovlennia 18 Lypen 2019) Dostupno: file:///C:/Users/Volod/Downloads/REP0000749.PDF [Data zvernennia 17 Zhovten 2019].

Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy [Ministry of Social Policy of Ukraine], 2019. *Persha dopovid Ukrainy pro stan vykonannia Konventsii OON pro prava osib z invalidnistiu [The first report of Ukraine on the state of implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]*. [online] (Ostannie onovlennia 29 Traven 2019) Dostupno: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Realizaciya-norm-Konvencii-pro-prava-osib-z-invalidnistyu.html> [Data zvernennia 17 Zhovten 2019].

Pashchenko, O.V., Hrytsenok, I.A. ta Sofii, N.Z., 2012. *Inkluzyvna osvita v umovakh profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Inclusive education in the conditions of vocational education and training institution]*. Kyiv: ArtEkonomi.

Pashchenko, O.V., Hrytsenok, I.A., Sofii, N.Z. ta Naida, Yu.M., 2011. *Indeks inkluzii: profesiino-tekhnichnyi navchalnyi zaklad [Inclusion index: vocational education and training institution]*. Kyiv: TOV "Vydavnychiy dim "Pleiady"". [online] Dostupno: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5588/1/Y_Naida_IIPTNZ.pdf> [Data zvernennia 12 Zhovten 2019].

Sysko, N.M., 2018. *Inkluziia v systemi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Inclusion in Vocational Education]*. *Profesiina osvita: naukovy-metodychnyi visnyk [Professional Education: Scientific and Methodological Bulletin]*, 1-2 (50-51), s. 64-71.

Sysko, N.M., 2019. *Proiektuvannia profesiino-pedahohichnoho profilu vykladacha zakladu profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Designing of the professional-pedagogical profile of the teacher of the professional (vocational) education school]*. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka [Scientific Notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk]*, 1, s. 117-122.

Chaikovskiy, M., 2012. *Inkluzyvna kompetentnist yak skladova kompetentnosti subiektiv navchalno-vykhovnoho protsesu [Inclusive competence as a component of the competence of subjects of educational process]*. *Pedahohika i psykhohiia profesiinoi osvity [Pedagogy and Psychology of Vocational Education]*, [online] 2, c. 15-21 Dostupno: <<http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf>> [Data zvernennia 12 Zhovten 2019].

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. *Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779, [in English].

Expanding the professional pedagogical profile of teacher from professional (vocational) education school under the conditions of inclusion

Nataliia Sysko,

Candidate of Psychological Sciences (Ph.D), Head of the Laboratory for Advanced Training and Experimental Work of the Scientific and Methodical Center of Vocational Education and Training of Engineering and Pedagogical Workers in Khmelnytskyi Oblast

Abstract.

Relevance: persons with special educational needs require professional qualifications. This leads to the actualization of the issue of expanding the professional and pedagogical profile of the teacher of the P (V) E school and the inclusive competence acquisition.

Aim: to analyze the legal documents on the provision of inclusive education in the system of vocational education and training and study the needs of teachers of P(V)E school in the formation of inclusive competence.

Methods: theoretical (analysis, synthesis, generalization); empirical (interviewing methods, conversation).

Results: it has been found out that the problem of expanding the professional and pedagogical profile of the teacher of the professional (vocational) education school in the direction of his inclusive competence development needs to be addressed. It has been established that the creation of the barrier-free educational environment and the architectural accessibility of facilities in educational institutions for education applicants with special educational needs is necessary. The vast majority of teachers require the specially organized training on issues of inclusion introduction. It has been defined that teachers identify such forms of increasing the inclusive competence as training, specialist counseling and full-time targeted courses. The experience of forming the inclusive competence of teachers through the introduction of formal, non-formal and informal education has been presented. It has been stated that it is important to establish cooperation between educational institutions and regional inclusive resource centers. It has been proved that teachers need assistance in developing an individual curriculum for the education applicants with special educational needs and evaluation of its implementation.

Conclusions: the introduction of inclusive education in the system of vocational education and training will give the opportunity to obtain the working qualification for persons with disabilities, which will facilitate their personal and professional development; successful implementation of this task requires the expansion of the professional and pedagogical profile of the teacher of the professional (vocational) education school in the direction of inclusion, the creation of an inclusive educational environment, the introduction of appropriate pedagogical technologies, the development of training programs and their didactic support.

Keywords: *teacher of the professional (vocational) education school; professional development; professional and pedagogical profile; competence; inclusion.*

Стаття надійшла до редакції: 25.10.19

Прийнята до друку: 04.11.19

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ НА МОДУЛЬНО- КОМПЕТЕНТІСНІЙ ОСНОВІ

Тетяна Герлянд,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
<http://orcid.org/0000-0002-7991-0431>, ResearcherID: Y-1968-2018, e-mail: Alfina_G@ukr.net

Реферат.

Актуальність: для здійснення ефективної особистісної самореалізації майбутнього кваліфікованого робітника система професійної (професійно-технічної) освіти мусить реагувати на зміни, що відбуваються у сфері праці, економіці, структурі ринку професій, попиті на нові компетентності. Все це вимагає істотного підвищення ступеня гнучкості системи цієї освіти, створення принципово нових форм її взаємодії з ринком праці, роботодавцями (соціальними партнерами), для активної їх участі в її подальшому розвитку.

Мета: здійснити теоретико-методологічне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на засадах модульно-компетентнісного підходу.

Методи: теоретичний аналіз, вивчення нормативних документів, аналіз навчальних програм – для з'ясування стану розробленості проблеми та визначення напрямів дослідження; порівняння – з метою вивчення різних наукових поглядів на проблему; аналіз і синтез – задля розроблення критеріїв та показників готовності майбутніх кваліфікованих робітників до здійснення професійної діяльності на модульній основі; систематизація та узагальнення – для формулювання висновків.

Результати: розкрито істотні характеристики модульно-компетентнісного навчання, охарактеризовано його особливості та основні аспекти, що створюють належні умови для формування ключових компетентностей та успішності навчання майбутніх кваліфікованих робітників, для розвитку їхньої творчої пізнавальної активності й самостійності в умовах модульного оволодіння професійною діяльністю.

Висновки: у здійсненій професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на модульно-компетентнісній основі відбувається комплексне засвоєння умінь і знань в рамках формування конкретної компетентності особистості, яка забезпечує виконання певної трудової функції та відображає вимоги сучасного ринку праці.

Ключові слова: компетентність, модуль, модульно-компетентнісний підхід, модульна технологія, професійно-технічна освіта.

Вступ. Поступовий перехід економіки України на ринкові механізми дає чітко зрозуміти, що випускники установ професійної (професійно-технічної) освіти, не маючи достатньої професійної кваліфікації і досвіду практичної діяльності, відчувають особливі труднощі в адаптації до ринку праці.

В умовах динамізму ринкових відносин професійна підготовка не може гарантувати випускникові

робоче місце не тільки впродовж усього життя, але й найближчим часом. Великій кількості молодих людей доводиться перенавчатися, тобто здобувати нову професію. Сьогодні для ефективної особистісної самореалізації потрібні не тільки професійні, а й соціальні, економічні, комунікативні компетентності, які супроводжують практично всі види професійної діяльності. Наслідком цих перетворень стає необхідність для системи професійної (професійно-технічної) освіти слідувати за змінами в сфері праці, реагувати на економічну ситуацію в країні, структуру ринку професій, попит на нові компетентності. Все це вимагає істотного підвищення ступеня гнучкості системи цієї освіти, створення принципово нових форм її взаємодії з ринком праці, роботодавцями (соціальними партнерами), для активної їх участі у її подальшому та перспективному розвитку.

Джерела. Значна увага професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, а зокрема її модульно-компетентнісній основі, приділяється у працях численних українських (Е. Качан, Н. Кулалаєва, В. Радкевич та ін.) та зарубіжних (І. Зимня, Ю. Коновалова, Г. Селевко, Н. Юсуфбекова та ін.) науковців. Актуальним для сьогодення є модульно-компетентнісний підхід, який застосовується у підготовці кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівельної галузей (П. Лузан, М. Михнюк, Г. Лук'яненко, Т. Пятничук, В. Ягупов та ін.)

Проте, незважаючи на активізацію зусиль вчених, спрямованих на вивчення окремих елементів модульно-компетентнісної основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, комплексне її дослідження, яке відповідало б вимогам сьогодення, не було належним чином здійснене.

Методи: теоретичний аналіз, вивчення нормативних документів, аналіз навчальних програм – задля з'ясування сучасного стану розробленості означеної проблеми та визначення напрямів дослідження професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на модульній основі; порівняння – з метою вивчення різноманітних наукових поглядів на проблему цієї підготовки; аналіз і синтез – задля обґрунтування складових системи професійної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників на модульній основі; систематизація та узагальнення – для формулювання наукових висновків дослідження проблеми.

Мета статті – здійснити теоретико-методологічне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на засадах модульно-компетентнісного підходу.

Результати й обговорення. Модернізація виробництва висуває нові вимоги до кваліфікованих

робітників із професійною освітою. Збільшення частки праці, пов'язаної з упровадженням та обслуговуванням нових технологій, вимагає не тільки практико-орієнтованих знань нового обладнання, інструментів і умов виконання технологічних процесів. Підприємства більше зацікавлені в насиченні всіх ланок виробництва робочою силою з творчими можливостями, аналітичними здібностями, схильністю до пошуку нового у сфері своєї діяльності, ініціативністю і соціальною відповідальністю за результати роботи. Йдеться, по суті, як зазначає І. Зимня (2004), про стратегічну кадрову політику, в якій у якості основних принципів трудової діяльності висувається необхідність постійного оновлення знань і освоєння нових професій та спеціальностей майбутніми кваліфікованими робітниками.

Для системи професійної (професійно-технічної) освіти це найактуальніше питання, оскільки сьогодні один із найбільш "взаємовигідних" напрямів взаємодії виробництва і освіти – участь роботодавців у розробці змісту дуальної освіти (за даними соціологічних досліджень понад 80% роботодавців готові до цієї роботи). Якщо для роботодавців участь у розробці змісту цієї освіти забезпечує підготовку кадрів відповідно до завдань технічної модернізації і розвитку підприємства, підвищення продуктивності праці і якості продукції, що випускається, то для професійної (професійно-технічної) освіти облік запитів конкретного виробництва дає змогу готувати конкурентоспроможних фахівців, затребуваних на регіональних ринках праці (Лузан та ін., 2015).

Тому в умовах модернізації такого виробництва виникає нагальна потреба у використанні випускників професійних (професійно-технічних) навчальних закладів на особливо складних робочих професіях, оскільки управління наукомісткими автоматизованими системами з випуску складної високоточної і дорогої продукції стає основною професійною функцією сучасного кваліфікованого робітника.

Поняття "компетентність" визначено в існуючих стандартах професійної (професійно-технічної) освіти як здатність застосовувати знання, вміння та особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі. Саме рівень відповідності індивідуальних показників (результатів навчання) є основним показником компетентності для роботодавця і суспільства. Суть компетентнісного підходу полягає в тому, що в процесі освіти у людини має бути сформована цілісна соціально-професійна якість, що дає змогу їй успішно вирішувати виробничі завдання і взаємодіяти з іншими людьми. Таким чином, компетентність є найбільш адекватною для опису результатів професійної (професій-

но-технічної) освіти, в основі яких знаходяться потреби сучасного ринку праці (Ягупов, 2014).

Під компетентнісним підходом у навчанні розуміється така система побудови освіти, метою якого є формування певних ключових компетентностей учня. У професійній освіті – це модель організації такого процесу, в якому метою навчання є сукупність ключових компетентностей учнів, а як засіб її досягнення – модульна побудова структури і змісту професійного навчання. Вона є вимогою стандарту професійної (професійно-технічної) освіти, оскільки в основі такого стандарту третього покоління знаходиться модульно-дисциплінарний підхід. З даного визначення випливає, що модульно-компетентнісний підхід передбачає таку організацію навчально-виробничого процесу, метою якого є формування конкретних компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників, а зміст цього процесу структуровано у вигляді моделей (Лузан, 2012).

Модульна побудова таких стандартів має переваги, зокрема:

- гнучкість (у разі необхідності існує можливість оновлювати або замінювати конкретні модулі, виходячи з вимог підготовки випускника);

- можливості комбінування необхідних модулів та їх окремих одиниць для індивідуалізації навчання;

- зміни процедури оцінювання – демонстрація набутих знань і вмінь по конкретному модулю (володіння компетентностями).

У межах модулів здійснюється також комплексне освоєння теоретичних і практичних аспектів кожного виду професійної діяльності. При цьому відбувається перегляд змісту теоретичних дисциплін на предмет перерозподілу обсягу необхідних теоретичних знань, які ввійдуть як основа формування професійної компетентності, разом з тим відбуватиметься "відсіювання" зайвої теорії (Паньков, 2003).

Навчальний модуль представлений логічною завершеною частиною навчального матеріалу, певною одиницею навчання, є відносно самостійним і цілісним, маючи:

- зміст у вигляді логічно завершеного блоку (блоків), які об'єднують декілька тем;

- власні цілі навчання, їх цілісний набір який підлягає засвоєнню, уміння, знання, відносини і досвід (компетентності), описаних у формі вимог, яким має відповідати учень професійного (професійно-технічного) навчального закладу по завершенню вивчення модуля, і представляє складову частину більш загальної професійної функції;

- технологічне і методичне "оснащення", що забезпечує навчальний процес;

- організаційні форми навчання, необхідні для успішного його здійснення;

- контроль.

Побудова навчального модуля включає наступні дії:

- визначення компетентностей, що формуються у процесі конкретного вивчення модуля;

- виділення навчальних елементів модуля – визначення змісту, встановлення внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків, складання опорних конспектів, схем, електронних підручників;

- визначення завдань елемента модуля, його ключових компетентностей;

- проектування дидактичного процесу (розробка системи навчальних завдань, матеріалів для практичних занять, складених під рівні знань, умінь і навичок, компетентностей, підбір відповідних технік по їх засвоєнню);

- розробка позааудиторної самостійної роботи (виконання завдань за алгоритмом, різноманітні диференційовані завдання проблемного характеру);

- узагальнюючий елемент – висновки, основні результати;

- розробка системи поточного і проміжного контролю різноманітного характеру з наданням свободи вибору, використання рейтингової системи.

Реалізація модульно-компетентнісного підходу передбачає також розробку: модульних програм, що відображають основні вимоги щодо міждисциплінарних курсів і плановану професійну діяльність; навчально-методичних матеріалів, які інтегрують у своїй структурі теоретичне і практичне навчання; системи внутрішнього та зовнішнього контролю оцінки якості навчання, що застосовується з урахуванням відповідних принципів і механізмів. Кожен модуль повинен відображати плановані результати навчання, його зміст (критерії діяльності та оцінку), методи навчання. Межі модуля при його розробці визначаються сукупністю теоретичних знань і практичних навичок, які учень повинен продемонструвати після закінчення вивчення модуля. Критерії компетентності можуть бути розділені на дві групи – об'єктивні і суб'єктивні (зовнішні і внутрішні). Об'єктивними параметрами оцінки прояву компетентності є процесуальні особливості діяльності (темп, швидкість, інтенсивність, обсяг); різноманітність прийомів і дій при виконанні запропонованих завдань; результативні показники діяльності – рівень і якість результатів. До суб'єктивних критеріїв можна віднести змістовні характеристики діяльності (внутрішні спонукання, установки, мотиви поведінки); ступінь вираженості мотивів, потреби діяльності та ін.

Тобто, провідним поняттям компетентнісного підходу сьогодні стає "освітній модуль", при цьому компетентність у тій чи іншій професійній сфері представляється сукупністю таких модулів, а кожен із них формується як специфічна функція (аспект) майбутньої професійної діяльності кваліфікованого робітника. Таким чином, у професійній освіті компетентнісний підхід трансформується у модульно-компетентнісний. За умов модульно-компетентнісного підходу в межах окремого модуля (що є цілісною одиницею освітнього стандарту за фахом або освітньої програми навчального закладу) здійснюється комплексне засвоєння умінь і знань у рамках формування компетентності, яка забезпечує виконання конкретної трудової функції, враховуючи вимоги ринку праці (Лузан та ін., 2015).

Роботи по розробці професійних програм, заснованих на модульно-компетентнісному підході, володіють необхідною логікою, послідовністю, прозорістю, забезпечують спадкоємність з вітчизняною дидактичною традицією, яка добре відома і широко використовується у світовій практиці, і ведуться понад десять років. Вони являють собою комплект документів, що відображає зміст професійної освіти і складається із сукупності модулів, спрямованих на оволодіння певними ключовими компетентностями, необхідними для присвоєння кваліфікації за професією чи спеціальністю (Кулалаєва та Герлянд, 2018).

При модульно-компетентнісному підході у реалізації освітньої програми використовуються:

– упровадження нових освітніх технологій і принципів організації навчально-виробничого процесу, що забезпечують ефективну реалізацію нових моделей і змісту професійної освіти, в тому числі з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

– використання інтерактивних форм проведення занять (семінарів у діалоговому режимі, дискусій, комп'ютерних симуляцій, ділових і рольових ігор, розбір конкретних ситуацій, психологічних тренінгів та ін.) у поєднанні з позааудиторної роботою з метою формування і розвитку професійних навичок учнів;

– організація в рамках навчальних програм зустрічей з представниками компаній, державних і громадських організацій, майстер-класів експертів і фахівців;

– у рамках освітнього процесу – створення умов для формування в учнів досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем (Ягупов, 2014).

Модульно-компетентнісний підхід дає змогу здійснювати інтеграцію теоретичного і практич-

ного навчання, переосмислення місця і ролі теоретичних знань в процесі освоєння ключових компетентностей. Перевага модульних програм, заснованих на компетентностях, у тому, що їх гнучкість дає змогу оновлювати або замінювати окремі конкретні модулі при зміні вимог до фахівця, тим самим забезпечуючи якість їхньої підготовки на конкурентоспроможному рівні, дає можливість індивідуалізувати навчання шляхом комбінування модулів. Використання модульно-компетентнісного підходу до навчання фахівців дозволяє закладу стати власником навчального інтелектуального ресурсу. Перевага цих програм для навчального закладу також полягає в тому, що їх завдання відповідають потребам роботодавців, реальній підготовці учнів до трудової діяльності, сприяють зростанню довіри соціальних партнерів, формуванню виробничої культури в навчальному закладі, створенню стандартних, об'єктивних, незалежних умов оцінки якості, освоєнню програм навчання (Герлянд та ін., 2019).

Технологія реалізації модульно-компетентнісного підходу у професійній (професійно-технічній) освіті здійснюється поетапно: на першому етапі відбувається розробка модульної програми (відображає основні вимоги та професійну діяльність учня, що планується); на другому – розроблення навчальних та методичних матеріалів для учнів, викладачів, майстрів виробничого навчання на основі структури модуля та пропонованого рівня компетентності; на третьому – розробка системи контролю оцінки якості навчання з урахуванням відповідних принципів та механізмів (рис. 1).

Отже, концептуальною основою модульного навчання є теорії особистості і мотивації; діяльності та її суб'єкта; активності, пізнавальної діяльності та творчості; поетапного формування ро-

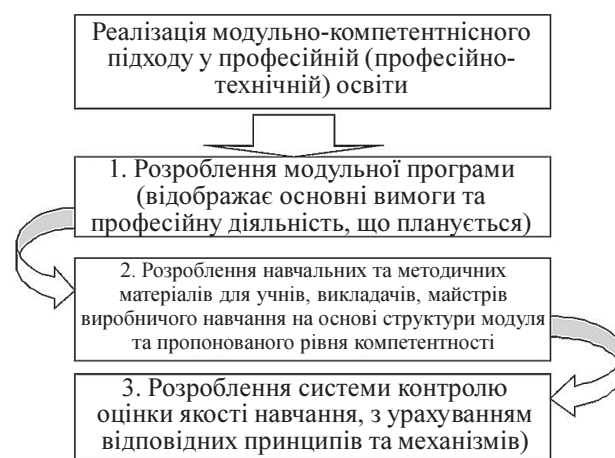

Рис. 1. Технологія реалізації модульно-компетентнісного підходу у професійній (професійно-технічній) освіті (розроблено за О. Олейниковою)

зумових дій. Метою модульно-компетентнісного підходу є створення належних умов для формування ключових компетентностей та успішності навчання, для розвитку творчої пізнавальної активності й самостійності учнів. Головна ідея цього підходу полягає у створенні належних умов для досягнення високих і міцних результатів навчання учнів, а також для розвитку їхнього творчого потенціалу. Такими умовами є модульна організація навчального процесу, постійне відстежування рівня досягнень і оцінювання успішності. Ми вважаємо, що модульно-компетентнісний підхід, за умови його правильного застосування, може бути засобом формування ключових компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників саме в силу своїх істотних ознак: модульності, компетентності, рейтинговості. Ці ознаки створюють можливість формування компетентностей, оскільки основна увага переноситься на формування здатності учнів до самоосвіти, до самостійного отримання знань, умінь і відпрацювання навичок – категорій, що входять у поняття "компетентність". Індивідуалізація навчання вирішує актуальне завдання – підготовку фахівців, здатних швидко адаптуватися до змін виробництва, приймати

правильні і швидкі рішення й виконувати поставлені завдання. Співпраця освітніх установ з роботодавцями в оцінці рівня сформованості, наприклад, професійної компетентності майбутнього фахівця і визначенні вимог до нього конкретного виробництва, є найбільш затребуваним. Учні можуть спробувати свої професійні можливості на різних ділянках роботи, що сприяє оволодінню практичними компетентностями і підвищує конкурентоспроможність випускників (Олейникова, 2010).

Висновки. Таким чином, у професійній (професійно-технічній) освіті компетентнісний підхід трансформується в модульно-компетентнісний, при якому в межах окремого модуля здійснюється комплексне засвоєння умінь і знань в рамках формування конкретної компетентності особистості, що забезпечує виконання конкретної трудової функції та відображає вимоги сучасного ринку праці. Важливою відмінністю модульно-компетентнісного підходу є детально спланована, діагностично задана мета освіти (навчання) до розроблених критеріїв оцінки якості заданих освітніх результатів. Особливо це помітно в дуальній формі навчання.

Список посилань

- Зимняя, И. А., 2004. *Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании*: авторская версия. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
- Герлянд, Т. М., Дрозич, І. А., Кулалаєва, Н. В., Романова, Г. М. та Шимановський, М. М., 2019. *Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної)*: практичний посібник. Житомир: Полісся.
- Кулалаєва, Н. В. та Герлянд, Т. М., 2018. Дуальна форма навчання – запорука якісної підготовки сучасного кваліфікованого робітника. *Професійно-технічна освіта*, 4, с. 40.
- Лузан, П. Г., 2012. Реалізація компетентнісного підходу в професійній освіті: технологічний аспект. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*: зб. наук. праць. / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України, 4, с. 5-11.
- Лузан, П. Г., Ягупов, В. В., Лук'яненко, Г. І., Пятничук, Т. В. та Михнюк, М. І., 2015. *Модульно-компетентнісний підхід у підготовці кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівельної галузей*: монографія. Київ: ІПТО НАПН України.
- Олейникова, О.Н., Муравьева, А.А., Коновалова, Ю.В. та Сартакова, Е.В., 2010. *Модульные технологии: проектирование и разработка образовательных программ: учеб. Пособие*. Москва: Альфа-М; ИНФРА-М.
- Паньков, Д. В., 2003. Організація модульної підготовки працівників у відповідності з вимогами ринку праці. *Проблеми інж.-пед. Освіти*, 5, с. 260-266.
- Ягупов, В. В., 2014. Модульно-компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівної галузей. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 7, с. 19-26.
- Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), с. 763-779.

Переклад і транслітерація

- Zimnyaya, I. A., 2004. *Klyuchevyye kompetentsii kak rezultativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii: avtorskaya versiya [Key competencies as a result-based basis of the competence approach in education: author's version]*. Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, [in Russian].
- Herliand, T. M., Drozich, I. A., Kulalaieva, N. V., Romanova, H. M. ta Shymanovskiy, M. M., 2019. *Orhanizatsiia dualnoi formy navchannia u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi): praktychnyi posibnyk [Organization of dual form of education in professional (vocational) institutions: practical manual]*. Zhytomyr: Polissia, [in Ukrainian].

Kulalaieva, N. V. ta Gerliand, T. M., 2018. Dualna forma navchannia – zaporuka yakisnoi pidhotovky suchasnoho kvalifikovanoho robitnyka [*Dual form of training is the key to qualitative training of a modern skilled worker.*]. *Profesiino-tehnichna osvita [Vocational Education]*, 4, s. 40, [in Ukrainian].

Luzan, P. H., 2012. Realizatsiia kompetentnisnogo pidkhodu v profesiinii osviti: tekhnolohichni aspekt [*Realization of the competence approach in vocational education: technological aspect*]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tehnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 4, s. 5-11, [in Ukrainian].

Luzan, P. H., Yahupov, V. V., Lukianenko, H. I., Piatnychuk, T. V. ta Mykhniuk, M. I., 2015. *Modulno-kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoi ta mashynobudivelnoi haluzei: monohrafiia [Modular competence approach in the training of skilled workers of construction and machine-building branches: monograph]*. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Oleynikova, O.N., Muraveva, A.A., Konovalova, Yu.V. ta Sartakova, E.V., 2010. *Modulnyie tehnologii: proektirovanie i razrabotka obrazovatelnykh programm: ucheb. posobie [Modular technologies: design and development of educational programs: textbook]*. Moskva: Alfa-M; INFRA-M., [in Russian].

Pankov D.V., 2003. Orhanizatsiia modulnoi pidhotovky pratsivnykiv u vidpovidnosti z vymohamy rynku pratsi [*Organization of modular training of employees in accordance with the requirements of the labor market.*]. *Problemy inzheneropedahohichnoi osvity [Problems of engineer pedagogical education]*, 5, s. 160-166, [in Ukrainian].

Yahupov, V.V., 2014. Modulno-kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoi pidhotovky maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoi ta mashynobudivelnoi haluzei [*Modular competence approach to professional training of future skilled workers of construction and machine-building industries*]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tehnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 7, s. 19-26, [in Ukrainian].

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779, [in English].

Professional training of future skilled workers in professional (vocational) education schools based on modular competence

Tetiana Herliand,

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D), Senior Researcher Fellow Laboratory of Professional Training Technologies Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

Abstract

Relevance: in order to implement the effective personal self-realization of the future skilled worker, there is a need for the system of professional (vocational) education to follow the changes in the sphere of work, respond to the economic situation in the country, the structure of the market of professions, the demand for new competences. All this requires a significant increase in the degree of flexibility of this education system, creation of fundamentally new forms of its interaction with the labor market, employers (social partners) and their active participation in its further and future development.

Purpose: to carry out theoretical and methodological substantiation of the system of professional training of future skilled workers in the professional (vocational) education schools on the basis of modular competence approach.

Methods: theoretical analysis, study of regulatory documents, analysis of curricula – to find out the state of development of the problem and determine the directions of research; comparison – to study different scientific perspectives on the problem; analysis and synthesis – to develop criteria and indicators of the readiness of future skilled workers to carry out professional activities on a modular basis; systematization and generalization – to formulate conclusions.

Results: the essential characteristics of module competence training are revealed, its peculiarities and main aspects are characterized, which create the proper conditions for the formation of key competences and successful training of future skilled workers, the development of their creative cognitive activity and independence in terms of modular mastery of professional activity.

Conclusions: in the implemented professional training of future skilled workers, based on modular competence, there is a complex development of skills and knowledge within the framework of formation of the specific competence of the individual, which ensures the fulfillment of the specific labor function and reflects the requirements of the modern labor market.

Keywords: *competence, module, modular competence approach, module technology, vocational education.*

Стаття надійшла до редакції: 27.09.19

Прийнята до друку: 04.11.19

SWOT-АНАЛІЗ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Любов Павлюк,

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення і комп'ютерної графіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова м. Київ, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-0607-824X>, e-mail: lubov-vp@ukr.net

Реферат.

Актуальність: необхідність проведення аналізу компетентісно орієнтованого освітнього процесу визначається швидким розвитком освітніх інформаційних технологій та впровадженням їх в освітній процес. В Україні, як і в зарубіжних країнах, широкого розвитку набуває компетентісно орієнтований освітній процес. На сьогодні багато дискусій ведеться щодо компетентісно орієнтованого підходу до формування змісту освіти. Важливим етапом при формуванні компетентності є визначення основних сфер діяльності, в яких майбутній фахівець досягне життєвої компетентності, тобто буде підготовлений до життя.

Мета: виявити основні загрози формуванню компетентісно орієнтованого освітнього процесу та обґрунтувати стратегічні положення його побудови.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо готовності вчителів до впровадження компетентісно орієнтованого підходу; діагностичні (анкетування, бесіда) – для вивчення інформації про стан готовності педагогічних працівників до використання компетентісно орієнтованого освітнього процесу.

Результати: розкрито основні аспекти реалізації компетентісно орієнтованого освітнього процесу, що мають бути закладені в галузевих програмах, предметах, навчальній та методичній літературі. Обґрунтовано методику педагогічного впливу на рівень формування змісту компетентісного освітнього процесу. Визначено сильні і слабкі сторони впровадження компетентісно орієнтованого освітнього процесу.

Висновки: проведений SWOT-аналіз компетентісно орієнтованого освітнього процесу дав змогу визначити нагальні заходи з покращення якості освітнього середовища, вдосконалення підходів до його розвитку та впровадження в освітній процес нових методик.

Ключові слова: освітній процес, SWOT-аналіз, компетентісно орієнтований освітній процес, якість освіти, вчитель.

Вступ. Пріоритетним напрямом у розбудові системи освіти нового покоління є розгляд процесу навчання та його результатів крізь призму компетентісного підходу, що трактується як чинник, котрий сприяє модернізації змісту освіти й доповнює низку освітніх інновацій та класичних підходів, спрямованих на досягнення сучасних освітніх цілей.

Безперечно, сформованість компетентісно орієнтованого освітнього процесу залежить від гото-

вності випускника до активної діяльності в умовах розвитку ІТ-технологій та здійснення навчання впродовж життя.

Джерела. У працях європейських науковців: Е. Свенік, Р. Данон, А. Веетрхайм, П. Вогеліус, Р. Джакку-Сівонен, П. Врігнод, Х'юллер Солджер, М. Норріс, П. Трієр, Ф. Келлі, Дж. Саккен, Д. Міллер зазначається відбір ключових компетентностей.

У системі вищої та загальної середньої освіти компетентісний підхід зазначається в працях:

І. Драча, І. Бабина, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоевої, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін.

Компетентнісний підхід як методологічну основу забезпечення змісту і якості вищої освіти досліджували зарубіжні дослідники: Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін.

Мета статті: виявити основні загрози формування компетентнісно орієнтованого освітнього процесу та обґрунтувати стратегічні положення його побудови.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо готовності вчителів до впровадження компетентнісно орієнтованого підходу; діагностичні (анкетування, бесіда) – для вивчення інформації про стан готовності педагогічних працівників до використання компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Результати й обговорення. Цілеспрямоване входження України у світову спільноту, модернізація міжнародного напрямку в чітких пріоритетах майбутнього вимагають розроблення сучасного освітнього простору як мегасистеми, де виразною ознакою змісту є розбудова компетентнісного підходу.

Згідно з рекомендаціями Європейського Парламенту, "компетентність" трактується як набір знань, навичок та відношень, що стосуються ситуації. Основні компетенції – це ті, що необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування, оскільки еталонними рамками їх є критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння вирішувати проблеми, оцінка ризику, вміння вирішувати, вміння конструктивно керувати емоціями (Верховна Рада України. Законодавство України, 2006).

На основі аналізу наукових джерел поняття "компетентнісний підхід" трактується в розрізі спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу має бути формування загальної компетентності, яка є сукупністю ключових компетентностей та інтегрованою характеристикою особистості, що формується в процесі навчання і містить знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості (Чернецька, 2013).

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний з особистісно орієнтованим та діяльнісним підходом. Особистісно орієнтований підхід створює комфортні умови для навчання, за яких кожний студент відчуває свою необхідність, упевненість у собі, розкриває свої здібності. Діяльнісний може бути реалізований тільки в процесі виконання студентами певного комплексу дій.

Компетентнісно орієнтований освітній процес – це спрямованість навчально-виховного процесу на підготовку учнів до життя, розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей, опанування знань, актуалізацію вмінь, зокрема умінь спілкуватися, контактувати з іншими людьми, розв'язувати конкретні проблеми, вміння гнучко реагувати на зміни в житті.

Досить багато дискусій стосовно компетентнісно орієнтованого освітнього процесу ведеться на міжнародному рівні та й в Україні у цілому. Тому ці аспекти спонукали до проведення SWOT-аналізу стосовно розвитку компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Так, виділяючи сильні і слабкі сторони, можливості та загрози, проведемо SWOT-аналіз сучасного стану організації компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Сильні сторони (Strengths) забезпечують дієві нормативно правові документи, на яких ґрунтується компетентнісно орієнтований освітній процес. До них належать: Закон України "Про освіту", "Державні стандарти освіти", "Національна система кваліфікацій" та "Освітня програма".

У законі України "Про освіту" чітко відмічається, що освітній процес – це система педагогічних, науково-методичних заходів, що спрямовані на розвиток особистості за рахунок формування компетентностей (Верховна Рада України. Законодавство України, 2017, с. 4).

У Державному стандарті освіти представлено чіткі вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача загальної середньої освіти (Верховна Рада України. Законодавство України, 2018, с. 12).

Загальна середня освіта передбачає всебічний розвиток особистості, здатність навчатися впродовж життя, а також виховання, прагнення до самовдосконалення.

Компетентнісний підхід вийшов за рамки теоретичних досліджень і являється основою для розробки освітніх програм і технологій. Зокрема, в США сформувався напрям у педагогіці, що отримав назву *competence-based education* ("освіта, заснована на компетентності") (Національний університет "Львівська політехніка", 2014, с. 9).

Проблема формування ключових та предметних компетентностей молоді завжди була в центрі ува-

ги українських науковців – Т.Байбери, Н.Бібік, О.Біди, С.Бондар, М.Вашуленка, І.Гудзик, Л.Коваль, О.Локшиної, О.Онопрієнко, О.Овчарук, О.Пометун, К.Пономарьової, О.Савченко, С.Трубачевої та ін. Ученими визначено зміст основних понять "компетентність" та "компетенція", здійснено порівняльну характеристику ключових компетентностей в європейських освітніх системах та розглянуто методичні аспекти формування компетентностей і компетенцій (Національний університет "Львівська політехніка", 2014).

Відтак варто зауважити, що в результаті проведеного аналізу компетентнісно орієнтованого освітнього процесу визначено сильні сторони, які ґрунтуються на:

- вимогах Державних стандартів до освіченості студентів і випускників;
- національній системі кваліфікацій якості випускників;
- концепції, в якій закладено набуття життєво-важливих компетенцій;
- основних вимогах до педагога (мотивація, рекомендації по впровадженню компетентнісного підходу);
- напрацювання вітчизняних учених стосовно проблеми формування компетентностей молоді.

На сьогодні формування освітніх компетенцій відбувається на міждержавних, міжнаціональних рівнях, де вирішуються основні пріоритети освіти. Відповідно, існує стратегія для багатьох країн – "Освіта для всіх". Існують досить відомі міжнародні організації, які займаються вивченням проблем освіти та компетентнісно орієнтованої освіти. До них входять: Міжнародна організація зі стандартизації, Рада Європи, ЮНІСЕФ.

У Швейцарії започатковано програму "Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади" "DeSeCo" (Чернецька, 2013, с. 112).

Мета програми – узагальнити та систематизувати досвід багатьох країн. Після проведеного детального аналізу, виявлено що компетентність особистості проявляється в різних контекстах (соціальному, економічному, політичному). Крім того наголошують, що відповідальними за набуття особистістю необхідних компетентностей є не тільки школа, а й сім'я, робота, релігійні та культурні організації.

З метою налаштування освітянських структур в Європі на сьогодні в Україні реалізований проєкт TUNING (Tuning Educational Structures in Europe). Це проєкт "Гармонізація освітніх структур в Європі", започаткований 2000 році з метою поєднання цілей Лісабонської стратегії та Болонського процесу, враховуючи потреби сектора вищої освіти. Основним його завданням було впровадження Болонського процесу на рівні вищих навчальних закладів та предметних областей (Ruchen and Salganik, 2003, с. 118).

Безумовно, проаналізувавши підходи європейських країн та безпосередньо самої Україні стосовно організації компетентнісного орієнтованого освітнього процесу, можна зазначити такі його можливості:

- удосконалити інноваційний освітній простір, який визначатиме компетентнісно орієнтований освітній процес у ХХІ ст.;
- широке визнання компетентнісно орієнтованого освітнього процесу в країнах Європи, Євросоюзу, що відповідає баченню європейської освіти;
- обговорення проблеми компетентнісно орієнтованого освітнього процесу на всіх рівнях;
- забезпечити навчальну підготовку педагогів з урахуванням вимог до особистості ХХІ ст., її життєвих компетентностей з розкриттям навичок, необхідних людині в сучасному світі;
- застосовувати наявність перспективних освітніх методик, європейський досвід реалізації компетентнісно орієнтованого освітнього процесу з урахуванням визначеності й чіткості.

Слабка сторона (Weaknesses). Основна мета компетентнісно орієнтованого підходу в навчанні – формування випускника, готового до життя, з можливістю орієнтуватися в сучасному суспільстві, адаптованого до швидкого розвитку інноваційних технологій, здатного реагувати на соціальні виклики та до подальшого особистого розвитку. Відповідно, основну увагу викладач має приділяти найменшим досягненням студента, ступеню їх розвитку.

Безумовно, на рівень формування змісту компетентнісного освітнього процесу впливає учитель (викладач). При цьому рівень процесу навчання забезпечується осмисленням ним своїх дій під час уроку.

Виходячи з цього, реалізація компетентнісного підходу зростає, якщо в освітніх програмах більше часу буде відведено різним формам самостійної роботи, але не за рахунок навчального навантаження на студента, а коректним розподіленням часу між аудиторними і позааудиторними годинами. У країнах Європи цей показник складає біля 25 %.

Відтак основною характеристикою компетентнісного підходу є провадження нових методик і досягнення результатів у процесі навчання.

Водночас нами виявлено, що слабкою стороною компетентнісно орієнтованого освітнього процесу є:

- відмова від енциклопедичності змісту шкільного навчання;
- проведення моніторингу якості освіти, впровадження ключових компетенцій у зміст освіти;
- свідомий досвід діяльності стосовно основних результатів навчання.

Загрози (Threats).

Важливим аспектом компетентнісно орієнтованої освіти є формування змісту та організації на-

вчального процесу, зумовленого вдосконаленням педагогічної майстерності кожного педагога завдяки впровадженню нових навчальних методів та прийомів, сучасних освітніх тенденцій.

Розроблено низку законів та постанов з метою впровадження сучасної освіти, також існує нова система оцінювання навчальних досягнень студентів, що зумовлює переведення компетентнісної ідеї на рівень реалізації. Однак компетентнісний підхід ще не в усіх галузях і предметах представлений, хоча чітко задекларований в Державному стандарті.

Отже, основними загрозами для повної реалізації компетентнісно орієнтованого освітнього процесу є:

- низький відсоток викладачів, що розуміються на компетентнісному орієнтованому підході (10 %);

- відсутність практичних шляхів втілення у життя компетентнісно орієнтованого підходу;

- застаріла матеріально-технічна база.

У результаті проведеного SWOT-аналізу сучасного стану організації компетентнісно орієнтованого освітнього процесу встановлено:

- внести зміни до державного стандарту освіти, врахувавши в усіх галузях і предметах послідовне представлення компетентнісного підходу;

- розробити практичні рекомендації для втілення компетентнісного підходу;

- запровадити перенавчання викладачів на державному рівні;

- удосконалити впровадження компетентнісного підходу в програмах і підручниках;

- провести моніторинг якості оцінювання знань студентів з метою створення компетентності як результату навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні етапів упровадження компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Аналіз компетентнісно орієнтованого освітнього процесу наведений у *таблиці 1*.

Для проведення подальшого аналізу було проведено ранжування внутрішніх факторів сильних і слабких сторін (*табл.2*) внутрішніх факторів можливостей (*табл.3*) та внутрішніх факторів загроз (*табл.4*).

Вибір стратегії упровадження компетентнісно орієнтованого освітнього процесу наведений у *таблиці 5*.

Таблиця 1

Матриця SWOT-аналізу компетентнісно орієнтованого освітнього процесу

Сильні сторони (Strengths):

- Державні стандарти (вимоги до освіченості учнів та випускників);
- Національна система кваліфікації якості випускника;
- Концепції розвитку педагогічної освіти, в якій закладено набуття життєво-важливих компетенцій;
- основні вимоги до вчителя (мотивація, рекомендації по впровадженню компетентнісного підходу);
- напрацювання вітчизняних учених стосовно проблеми формування компетентностей молоді.

Можливості (Opportunities):

- удосконалення інноваційного освітнього простору, який визначатиме компетентнісно орієнтований освітній процес у XXI ст.;
- широке визнання компетентнісно орієнтованого освітнього процесу в країнах Європи, Євросоюзу, що відповідає баченню європейської освіти;
- упровадження обговорення проблеми компетентнісно орієнтованого освітнього процесу на всіх рівнях;
- забезпечення навчальної підготовки педагогів з урахуванням вимог до особистості XXI ст., її життєвих компетентностей, розкриття навичок, необхідних людині в сучасному світі;
- застосування наявних перспективних освітніх методик, європейського досвіду реалізації компетентнісно орієнтованого освітнього процесу з урахуванням визначеності й чіткості.

Слабкі сторони (Weaknesses):

- відмова від енциклопедичності змісту шкільного навчання;
- потреба у проведенні моніторингу якості освіти;
- потреба у впровадженні ключових компетенцій у зміст освіти;
- обмеження досвіду діяльності відносно основних результатів навчання.

Загрози (Threats):

- зниження значного відсотка вчителів, що розуміються на компетентнісному орієнтованому підході (10%);
- відсутність практичних шляхів втілення у життя компетентнісно орієнтованого підходу;
- застаріла матеріально-технічна база.

Таблиця 2.

Матриця внутрішніх факторів сильних і слабких сторін (проведення ранжування)

Вплив сильних і слабких сторін	Сильний вплив 6 балів (кожна позиція)	Помітний вплив 4 бали	Помірний вплив 2 бали	Незначний вплив 1 бал
Сильні сторони	Національна система кваліфікації якості випускника	Концепції розвитку педагогічної освіти, в якій закладено набуття життєво-важливих компетенцій	Державні стандарти	Основні вимоги до вчителя
Слабкі сторони	Потреба у проведенні моніторингу якості освіти	Потреба у впровадженні ключових компетенцій у зміст освіти	Відмова від енциклопедичності змісту шкільного навчання	Обмеження досвіду діяльності відносно основних результатів навчання

Таблиця 3

Матриця внутрішніх факторів можливостей (проведення ранжування)

Ймовірність використання можливостей	Сильний вплив	Помітний вплив	Помірний вплив	Незначний вплив
Висока ймовірність	1) удосконалення інноваційного освітнього простору, який визначатиме компетентісно орієнтований освітній процес у XXI ст.; 2) упровадження ширшого обговорення проблеми компетентісно орієнтованого освітнього процесу на всіх рівнях; 6 балів	1) забезпечення навчальної підготовки педагогів з врахуванням вимог до особистості XXI ст., її життєвих компетентностей, розкриття навичків необхідних людині в сучасному світі; 5 балів	4 бали	3 бали
Середня ймовірність	широке визнання компетентісно орієнтованого освітнього процесу в країнах Європи, Євросоюзу, що відповідає баченню європейської освіти 5 балів	застосування наявних перспективних освітніх методик, європейського досвіду реалізації компетентісно орієнтованого освітнього процесу з урахуванням визначеності й чіткості 4 бали	3 бали	2 бали
Низька ймовірність	4 бали	3 бали	2 бали	1 бал

Таблиця 4

Матриця внутрішніх факторів загроз (проведення ранжування)

Ймовірність виникнення загроз	Руйнування	Критичний стан	Важкий стан	"Легкі удари"
Висока ймовірність	відсутність практичних шляхів втілення у життя компетентісно орієнтованого підходу 6 балів	зниження значного відсотка вчителів, які розуміються на компетентісному орієнтованому підході (10%) 5 балів	4 бали	3 бали
Середня ймовірність	5 балів	4 бали	3 бали застаріла матеріально-технічна база	2 бали
Низька ймовірність	4 бали	3 бали	2 бали	1 бал

Таблиця 5

SWOT-аналіз вибору стратегії упровадження компетентісно орієнтованого освітнього процесу (після ранжування)

Сильні сторони:

Національна система кваліфікації якості випускника

Слабкі сторони:

потреба у проведенні моніторингу якості освіти

Можливості:

1) удосконалення інноваційного освітнього простору, який визначатиме компетентісно орієнтований освітній процес у XXI ст.

Загрози:

відсутність практичних шляхів втілення у життя компетентісно орієнтованого підходу

Висновки. Моніторинг якості професійної підготовки на основі компетентнісного підходу є слабкою стороною цієї проблеми. Водночас, зважаючи на освітній процес у країнах Європи і Євросоюзу, тенденції компетентнісно орієнтованого підходу необхідно глибоко впроваджувати, і в сучасних умовах це можна здійснити за рахунок самоосвіти та постійного підвищення професійної компетентності викладачів.

Ураховуючи основні загрози стосовно низького рівня підготовки педагогів, відсутності чітких методик та практичних шляхів втілення у поєднанні із застарілою матеріально технічною базою, потрібно провадити заходи з їх подолання: розробити єдині

чіткі стандарти впровадження компетентнісно орієнтованого освітнього процесу; підготувати педагогічних та науково-педагогічних працівників до впровадження компетентнісно орієнтованого освітнього процесу; провести моніторинг програм та підручників з метою ведення чітких рекомендацій для реалізації компетентнісного орієнтованого підходу; вдосконалити методику оцінювання якості знань майбутніх фахівців на основі компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Впровадження основних стратегічних положень побудови компетентнісно орієнтованого освітнього процесу дасть змогу вийти на європейський рівень розвитку освіти в Україні.

Список посилань

Верховна Рада України. Законодавство України, 2006. *Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 р.* [online] (Останнє оновлення 18 Грудень 2006) Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975> [Дата звернення 07 Листопад 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2017. *Про освіту.* Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2017 р. № 38-39. [online] (Останнє оновлення 06 Червень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>> [Дата звернення 02 Серпень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2018. *Державний стандарт початкової світи.* Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. [online] (Останнє оновлення 24 Липень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>> [Дата звернення 25 Серпень 2019].

Національний університет "Львівська політехніка", 2014. *Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм.* [online] Доступно: <<http://lp.edu.ua>> [Дата звернення 28 Серпень 2019].

Чернецька, Т.І., 2013. Компетентнісно орієнтований підхід як дієвий засіб осучаснення мети і процесу навчання підростаючих поколінь. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Сер. Педагогічні науки*, 121 (II), с. 319-323.

Ruchen, D. S. and Salganik L. H., 2003. *Key Competencies for a Successful Life and a WellFunctioning Society.* Gottingen: Hogrefe & Huber Publishers.

Переклад і транслітерація

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2006. *Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia. Rekomendatsiia 2006/962/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) vid 18 hrudnia 2006 r.* [On basic competences for lifelong learning. Recommendation 2006/962 / EC of the European Parliament and of the Council (EU) of 18 December 2006]. [online] (Ostannie onovlennia 18 Hruden 2006) Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975> [Data zvernennia 07 Lystopad 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2017. *Pro osvitu. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 veresnia 2017 r. № 38-39.* [On education. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 05, 2017 No. 38-39]. [online] (Ostannie onovlennia 06 Cherven 2019) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>> [Data zvernennia 02 Serpen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2018. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87* [National Standard of the Initial World: Cabinet of Ministers of Ukraine Decree No. 87 of February 21, 2018]. [online] (Ostannie onovlennia 24 Lypen 2019) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>> [Data zvernennia 25 Serpen 2019], [in Ukrainian].

Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnikha" [Lviv Polytechnic National University], 2014. *Kompetentnisnyi pidkhid u pobudovi osvitnikh prohram* [Competence Approach to Forming Educational Programs]. [online] Dostupno: <<http://lp.edu.ua>> [Data zvernennia 28 Serpen 2019], [in Ukrainian].

Chernetska, T.I., 2013. Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid yak diievyi zasib osuchasnenntia mety i protsesu navchannia pidrostaiuchykh pokolin. [Competence-oriented approach as an effective means of updating the purpose and learning process of the younger generations.] *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Ser. Pedahohichni nauky* [Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after V. Vinnichenko. Series. Pedagogical Sciences.], 121 (II), s. 319-323, [in Ukrainian].

Ruchen, D. S. and Salganik L. H., 2003. *Key Competencies for a Successful Life and a WellFunctioning Society.* Gottingen: Hogrefe & Huber Publishers, [in English].

SWOT-analysis of the competence-oriented educational process

Liubov Pavliuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Candidate of the Department of Theoretical and Technological Techniques, Apprenticeship and Computer Graphic of the National Pedagogical University Dragomanova, Kyiv, Ukraine

Abstract.

Relevance: the need to analyze the competently oriented educational process is determined by the rapid development of educational information technologies and their introduction into the educational process. In Ukraine, as well as in foreign countries of wide development, a competently oriented educational process is gaining ground. Much debate, both internationally and at the level of different countries, is being conducted on a competently oriented approach to shaping the content of education. Competently oriented education can become the pivotal innovation dominant of modern modernization through the introduction of fragments of social practices into education and the active involvement of educators and the public in identifying key competences of life. It is important to identify those areas in which the child can achieve maximum competence while rebuilding the school from an extensive model to an intensive model of life competency formation.

Objective: To identify the main threats to the formation of a competently oriented educational space and to analyze the choice of strategy for the implementation of aspects of a competently oriented educational process.

Methods: theoretical; empirical (self-evaluation methods; peer evaluation); mathematical and statistical (frequency analysis; test of statistical hypotheses).

Results: The main aspects of the implementation of the competently oriented educational process are revealed, which should be laid down in sectoral programs, subjects, educational and methodical literature. The methodology of pedagogical influence on the level of content of the competence of educational process is substantiated. Identified internal factors of strengths, weaknesses, implementation opportunities and ranking to identify a strategy for your own ideas.

Conclusions: The SWOT analysis of the competently oriented educational process has allowed to identify urgent needs for the quality of education, improvement of approaches to the development of educational environment and introduction of new methods in the educational process.

Keywords: *educational process, SWOT analysis, competently oriented educational process, quality of education, teacher.*

Стаття надійшла до редакції: 24.10.19

Прийнято до друку: 04 11.19

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ: ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ

Галина Однорог,

аспірантка Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України
<http://orcid.org/0000-0003-4498-0816>, e-mail: RGV.20.04@gmail.com

Реферат.

Актуальність: Державні стандарти професійної (професійно-технічної) освіти професій "швачка", "кравець", "закрійник" розкривають зміст професійних базових компетентностей даних професій, а також мають перелік загальних (ключових) компетентностей, спільних для всіх трьох професій. Це зумовило необхідність визначення для кожної професії окремого переліку ключових компетентностей, затребуваних роботодавцями швейних підприємств.

Мета: аналіз, порівняння й узагальнення попиту і пропозицій ключових компетентностей кваліфікованих робітників швейного профілю на вітчизняному ринку праці; визначення особистісних якостей, затребуваних сучасними керівниками вітчизняних швейних підприємств для професій "швачка", "кравець", "закрійник"

Методи: для визначення рівня потреби роботодавців швейної промисловості України у кваліфікованих робітниках з розвиненими ключовими компетентностями (далі – КК) було здійснено аналіз, порівняння та узагальнення 270 вакансій і 344 резюме, розміщених на вітчизняних і зарубіжних сайтах пошуку роботи (www.work.ua, www.hh.ua, www.rabota.ua).

Результати. Статистично проілюстровано потребу керівників українських швейних підприємств у швачках, кравцях та закрійниках зі сформованими ключовими компетентностями. Виконано порівняння попиту та пропозиції м'яких навичок робітників різних напрямів швейної промисловості, яке засвідчує той факт, що кваліфіковані робітники швейного профілю нездатні на сьогодні повністю задовольнити потреби роботодавців через недостатній рівень формування ключових компетентностей. Виявлено, що більш затребуваними робітниками із сформованими ключовими компетентностями є кравці та закрійники, які мають працювати у сфері побутового обслуговування населення або в одиночному виробництві. З'ясовано причини низького рівня попиту на розвинені особистісні якості для професії "швачка". Представлено порівняння попиту вітчизняного та світового ринків праці на гнучкі навички робітників швейної галузі, яке свідчить, що іноземні роботодавці надають вагомого значення розвиненим soft skills, усвідомлюючи їх важливість, а в Україні цей процес перебуває у стані формування.

Висновки: доведено існування взаємозалежності між потребою у розвинених особистісних якостях кваліфікованих робітників, видом професії і типом виробництва; відображено роль ключових компетентностей кваліфікованих робітників швейного профілю у формуванні особистісних якостей, затребуваних сучасними керівниками вітчизняних швейних підприємств для професій "швачка", "кравець", "закрійник", а також взаємозв'язок між ключовими і професійними компетентностями.

Ключові слова: ключові компетентності, професійні компетентності, швейна галузь, кваліфікований робітник, професії "кравець", "закрійник", "швачка".

Вступ. Нині в усіх сферах життя відбуваються трансформаційні процеси, що здійснюють вплив на ринок праці. Зокрема, змінюються рейтинги затребуваних професій і вимоги до робітників. У роботодавців посилюється інтерес до soft skills – м'яких, гнучких, надпрофесійних навичок, що не залежать від специфіки конкретної роботи й тісно пов'язані з особистісними якостями. Тому завданням освіти є формування й розвиток ключових (загальних, універсальних) компетентностей та забезпечення навчання впродовж життя (Міністерство освіти і науки України (МОН України), 2018).

Державні стандарти професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) професій "швачка", "кравець", "закрійник" розкривають зміст професійних базових компетентностей даних професій, а також мають перелік загальних (ключових) компетентностей, спільних для всіх трьох професій. Це зумовило необхідність визначення для кожної професії окремого переліку ключових компетентностей, затребуваних роботодавцями швейних підприємств.

Джерела. У Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетентності для навчання протягом усього життя" ключові компетентності розглядають як набір знань, навичок і відношень, необхідних усім громадянам для особистої самореалізації й розвитку, активного громадського життя, соціальної єдності та працевлаштування (Верховна Рада України. Законодавство України, 2006).

Проблема формування і розвитку ключових компетентностей майбутніх фахівців здебільшого розглядається в контексті висвітлення компетентнісного підходу. Зокрема вважається, що ключові компетентності спрямовані на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції (Овчарук ред., с.10, 16, 46), сприяють формуванню професійної майстерності та професійної кар'єри (Лемешко, 2018; Закатнов, 2007; 2015; Єршова, 2018; Середіна, 2018; Яблуновська, 2018). Нова українська школа, спираючись на Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС), розглядає ключові компетентності як комбінацію знань, способів мислення, навичок, умінь та інших особистих якостей, "які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя". До переліку ключових компетентностей входять: спілкування державною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентність; обізнаність та самовира-

ження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя (МОН України, 2016). На залежності успішного розвитку професійної кар'єри майбутніх фахівців від розвитку у них цифрової компетентності акцентують увагу дослідники О. Базелюк (2018), М.-О. Єршов (2018; 2019), Л. Петренко (2017) та ін.

У Державних стандартах П(ПТ)О для професій "швачка" (2016), "кравець" (2016) та "закрійник" (2016) зазначено, що загальні та професійні компетентності – це "здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння і цінності". А загальні компетентності для даних професій визначаються як: оперативність у прийнятті правильних рішень у позаштатних ситуаціях під час роботи; здатність відповідально ставитися до професійної діяльності; знання професійної лексики та термінології; здатність діяти в нестандартних ситуаціях; здатність працювати в команді; дотримання професійної етики; запобігання конфліктних ситуацій.

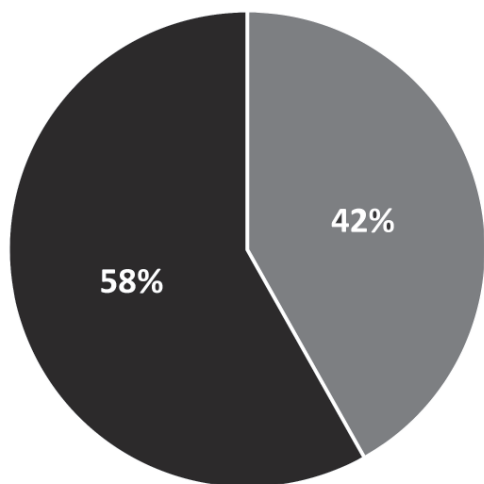
Мета: проаналізувати попит і пропозиції ключових компетентностей кваліфікованих робітників швейного профілю на вітчизняному ринку праці та визначити сучасні особистісні якості, затребувані керівниками вітчизняних швейних підприємств.

Методи: для визначення рівня потреби роботодавців швейної промисловості України у кваліфікованих робітниках з розвиненими ключовими компетентностями (далі – КК) було здійснено аналіз, порівняння та узагальнення 270 вакансій і 344 резюме, розміщених на сайтах пошуку роботи: www.work.ua, www.hh.ua, www.rabota.ua.

Результати й обговорення. Предметом аналізу були резюме й вакансії, представлені на відомих сайтах пошуку роботи. Здійснювалося дослідження попиту роботодавців на кваліфікованих робітників швейних підприємств з розвиненими ключовими компетентностями, необхідними майбутнім робітникам швейної промисловості для самореалізації, працевлаштування, професійного розвитку та кар'єрного успіху в умовах глобалізації суспільства.

Аналіз вакансій робітників швейної галузі свідчить про те, що 42% роботодавців шукають швачок, кравців та закрійників з розвиненими професійними та ключовими компетентностями, 58% – акцентують увагу лише на професійних компетентностях (далі – ПК) або взагалі не висувають вимог до майбутніх робітників (Рис. 1).

З'ясовано, що роботодавці більше приділяють уваги таким м'яким навичкам, як: *відповідальність* (сміливість у прийнятті самостійних рішень, відповідальність за свої дії, вимогливість

■ вакансій з К.К. ■ вакансій з П.К. або без вимог

Рис. 1. Попит на робітників з розвиненими КК (Складено за вакансіями сайтів роботи в період з 14.08.2019 по 04.09.2019)

до себе) – 42,5%; *робота в команді* – 41,6%; *орієнтація на навчання, розвиток та результат* – 33,6%. Не менш важливими є такі навички, як: *тайм-менеджмент* (вміння організувати свою роботу й час, пунктуальність) – 23,0%; *креативність* (здатність нестандартно мислити, застосовувати інноваційні підходи до вирішення завдань) – 17,7%; *комунікативність* (успішна взаємодія з людьми, емоційний інтелект) – 15,9%. Найменше уваги роботодавці приділяють *орієнтації на клієнта* – 8,0%, *багатозадачності* – 8,0% та *стресостійкості* – 3,5% (Рис. 2).

Аналіз попиту КК кваліфікованих робітників швейного напрямку свідчить про різний рівень ви-

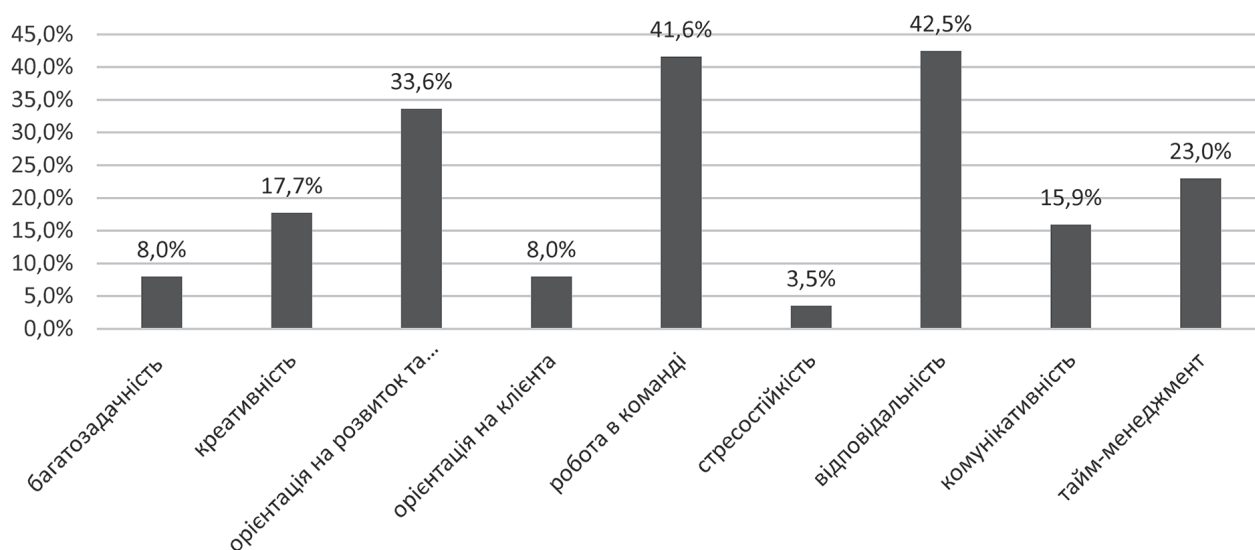

Рис. 2. Попит на основні КК робітників швейного профілю на ринку праці (Складено за вакансіями сайтів роботи в період з 14.08.2019 по 04.09.2019)

мог до швачок, кравців та закрійників. Вивчення очікувань керівників швейних підприємств щодо рівня розвитку особистісних якостей майбутніх робітників дає змогу з'ясувати, що для професії "Швачка" найбільш важливими навичками, окрім професійних, є *відповідальність* (14,2%), *робота в команді* (11,5%), *орієнтація на розвиток і результат* (8,8%), *тайм-менеджмент* (5,3%). Ці навичка мають забезпечувати безперебійність, швидкість та якість виготовлення виробів в умовах масового виробництва. При цьому, серед вимог взагалі не зустрічаються *орієнтація на клієнта та стресостійкість*. Це може свідчити про специфіку роботи швачок, пов'язану з монотонністю виконання операцій у технологічному процесі.

Для професії "Кравець" не менш важливими залишаються навички *роботи в команді* (16,8%), *відповідальність* (15,9%), *орієнтація на розвиток та результат* (14,2%), *тайм-менеджмент* (8,8%). Останнім часом підвищується попит на розвинені *креативність* (8,8%) та *комунікативність* (6,2%), що пояснюється можливістю працювати в ательє, швейних майстернях, де кравець не лише виконує технологічні операції за швейним обладнанням, а може брати безпосередню участь в організації виробничого процесу, оформленні замовлення, спілкуванні з закрійником, конструктором або дизайнером. Водночас роботодавці не потребують наявності у кравців таких особистісних якостей, як *багатозадачність та стресостійкість* (Рис. 3).

Для професії "закрійник" фундаментальними є навички *роботи в команді* – 13,3%, *відповідальність* – 12,4%, *орієнтація на розвиток та результат* – 10,6%, *тайм-менеджмент* – 8,8%, *комунікативність* – 7,1%, набувають значущості креа-

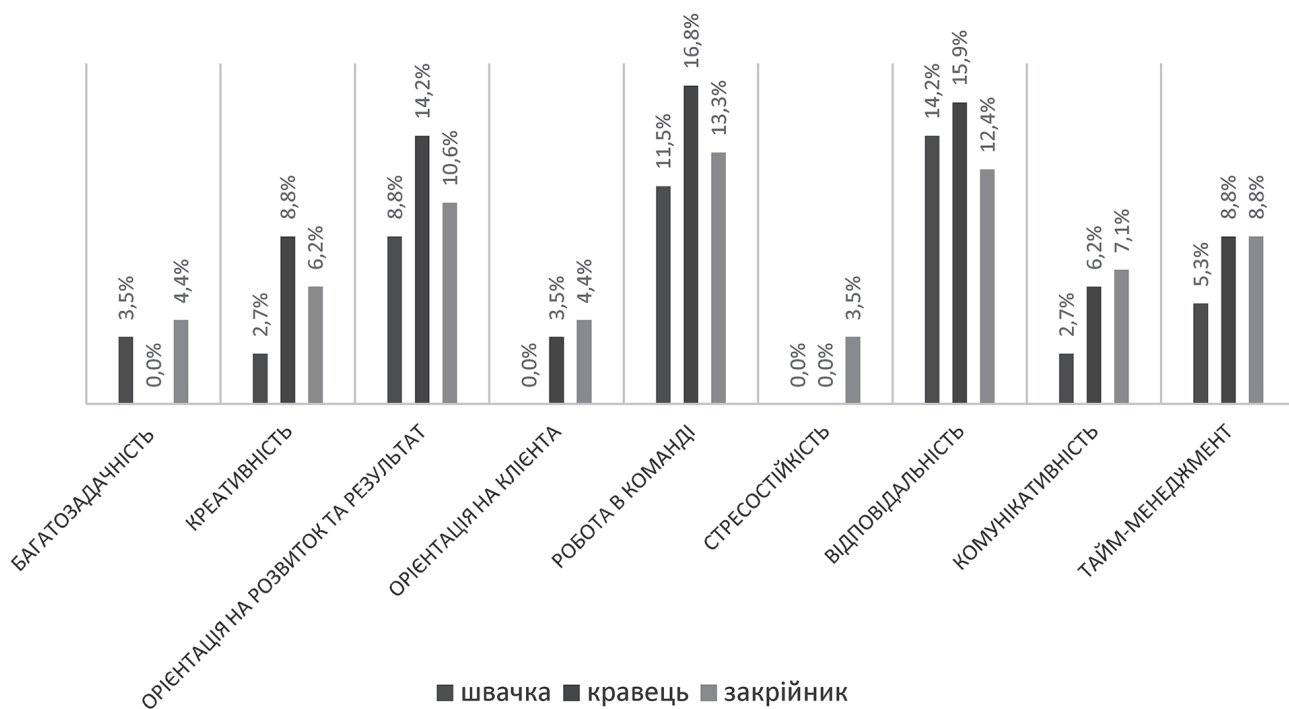

Рис. 3. Порівняння попиту основних КК швачок, кравців, закрийників на ринку праці (Складено на основі аналізу вакансій, розміщених на українських сайтах пошуку роботи в період з 14.08.2019 по 04.09.2019)

тивність – 6,2%, багатозадачність – 4,4%, орієнтація на клієнта – 4,4% та стресостійкість – 3,5% (Рис. 3). Зростання попиту на останні чотири навички може бути пов'язане з рівнем навантаження закрийників, відповідальності та специфікою їх роботи як на підприємствах масового виробництва, де закрийник співпрацює з конструктором, технологом, бригадиром швейного цеху та бригадою розкрійної ділянки, так і на підприємствах побутового обслуговування населення, де закрийник безпосередньо спілкується з замовником, дизайнером, бригадою кравців, виконує роботи по оформленню замовлення, розкрою, одночасно може працювати з декількома виробами.

Аналіз попиту на кваліфікованих робітників швейного напрямку з розвиненими м'якими навичками за видом виробництва свідчить про те, що найбільшу кількість вимог до особистісних якостей висувають керівники ательє, дизайнерських швейних салонів, швейних майстерень, невеликих підприємств, що виготовляють вироби для магазинів та брендів. Тобто швейні виробництва, що мають невелику потужність, працюють малим колективом, виготовляють вироби в одному екземплярі або обмеженою партією. Така діяльність передбачає індивідуальний і творчий підхід до кожного замовлення та клієнта, вимагає високої організації та відповідальності, потребує командної підтримки, дає можливість професійної та особистісної реалізації. З'ясовано, що керівники ательє

найбільш вагомими вважають роботу в команді та відповідальність (23,0%), а також орієнтацію на розвиток і результат (17,7%). Майже однаковий відсоток становлять креативність (13,3%), тайм-менеджмент (13,3%), комунікативність (9,7%) та орієнтація на клієнта (8,0%). Багатозадачності (4,4%) та стресостійкості (1,8%) керівники малих підприємств надають найменшій значущості (Рис. 4).

Для підприємств середньої потужності, де в потоці працює 25–75 робітників, а виробництво спеціалізується на відносно сталому асортименті, вміння працювати в команді займає найбільший відсоток (12,4%). Однаковий відсоток становлять відповідальність (9,7%) та орієнтація на розвиток і результат (9,7%). Не менш важливим визнається тайм-менеджмент (8,0%) та вміння спілкуватися (5,3%). Мінімальний відсоток попиту на робітників з розвиненими навичками багатозадачності (2,7%) та креативності (2,7%), відсутність вимог до вміння працювати з клієнтом (0%) та стресостійкості (0%) на підприємствах серійного виробництва пояснюється специфікою організації виробничих та технологічних процесів даних підприємств, де робітники виконують конкретні операції, з обмеженою потребою у застосуванні творчого й індивідуального підходу.

На підприємствах масового виробництва, де кожен робітник виконує конкретні технологічні операції, пріоритетним завданням є забезпечити

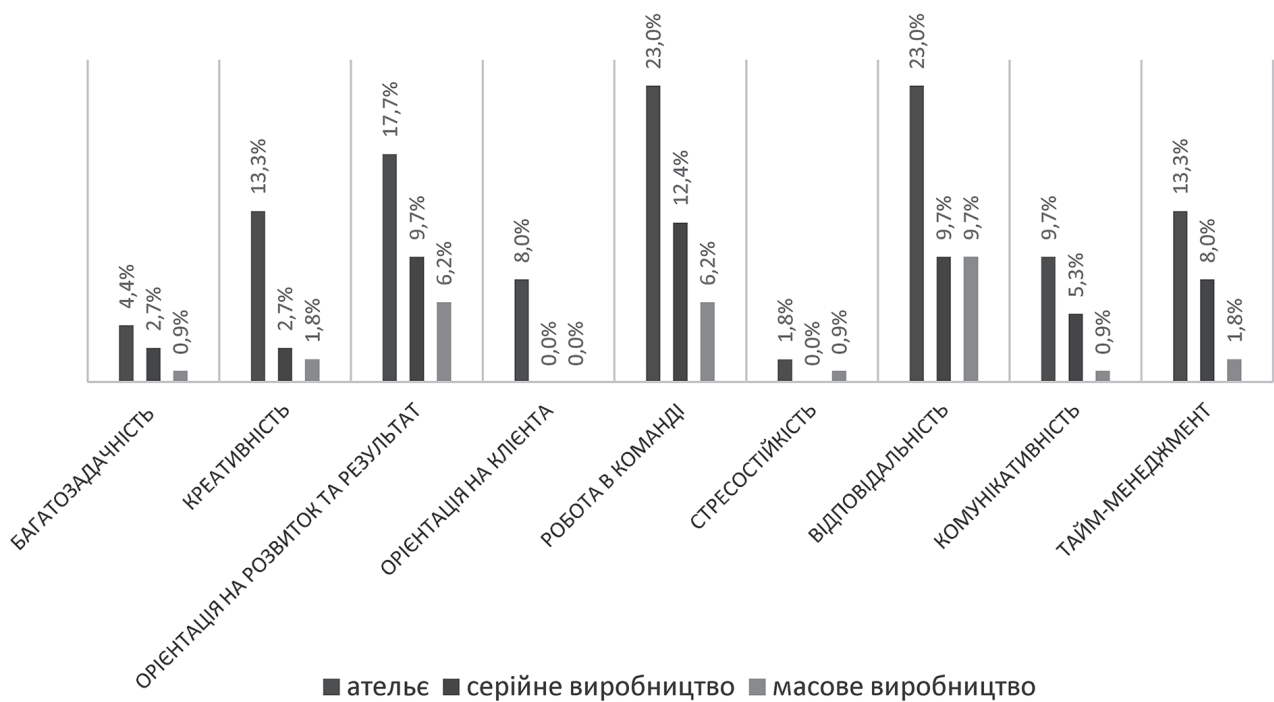

Рис. 4. Порівняння попиту основних КК за видом виробництва на ринку праці (Складено за вакансіями сайтів роботи в період з 14.08.2019 по 04.09.2019)

безперебійний, швидкий та якісний процес виготовлення великої кількості виробів. Тому більше уваги приділяється професійним та швидкісним навичкам. Серед особистісних якостей суттєвим є попит на відповідальність (9,7%), орієнтацію на розвиток та результат (6,2%), роботу в команді (6,2%), високий рівень яких є запорукою якісного виконання робочих функцій. Низький відсоток становлять тайм-менеджмент (1,8%), креативність (1,8%), комунікативність (0,9%), стресостійкість (0,9%), багатозадачність (0,9%). Низький запит на вміння працювати з клієнтами (0%) очевидно відображає відсутність необхідності цієї навички для кваліфікованих робітників масового виробництва.

Аналіз резюме, висвітлених на порталах пошуку роботи (www.work.ua, www.hh.ua, www.rabota.ua), свідчить про низький рівень усвідомлення кваліфікованими робітниками швейної галузі важливості сформованих КК. Лише 16% переглянутих резюме містять перелік гнучких навичок, потрібних для досягнення успіху в обраній професії (Рис. 5).

Результати аналізу пропозиції засвідчують, що здобувачі, окрім професійних навичок, мають такі сформовані особистісні якості як: почуття відповідальності та вимогливості до себе (24,8%), орієнтація на розвиток та результат (20,4%), орієнтація на клієнта та комунікативність (15,9%), тайм-менеджмент (10,6%) та креативність

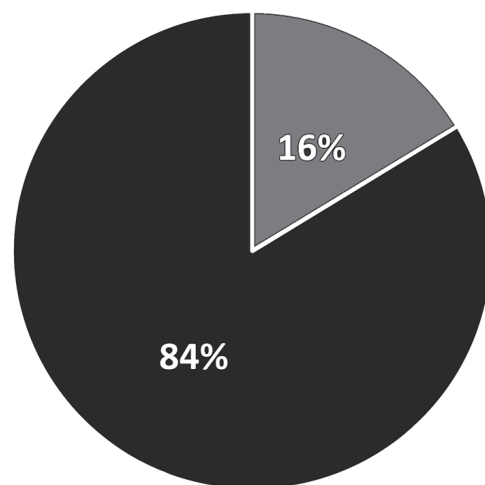

Рис. 5. Пропозиції робітників з розвиненими м'якими навичками (Складено за резюме сайтів роботи в період з 03.09.2019 по 04.09.2019)

(9,7%). Останнім часом зростає кількість пропозицій такої важливої для сучасного ринку праці навички, як комп'ютерна грамотність (7,1%). Однак вона не зустрічається серед переліку якостей, затребуваних керівниками вітчизняних швейних підприємств, що, ймовірно, пояснюється відставанням digital-skills у значній кількості роботодавців та неусвідомленням ними важливості цифрової культури робітників. З'ясовано, що найменш

розвиненими серед швачок, кравців та закрійників є такі якості, як *багатозадачність* (3,5%) та *стресостійкість* (2,7%) (Рис. 6).

Вивчення резюме робітників швейної галузі за професіями дає змогу з'ясувати, що *почуття відповідальності* у більшій мірі притаманне закрійникам (13,3%), а в меншій – кравцям (7,1%) та швачкам (4,4%). *Орієнтація на розвиток і результат* однаково притаманна кравцям та закрійникам (8,0%). Майже однаково важливою для них є *орієнтація на клієнта* (для кравців – 6,2%, закрійників – 8,0%). *Комунікативність* як особистісна якість, переважає в резюме кравців (8,8%), дещо менше вона представлена у швачок (4,4%) та закрійників (2,7%). Закрійники акцентують увагу на розвиненій *креативності* (6,2%) та *вмінні організувати свій час* (5,3%). *Комп'ютерна грамотність* як важливий аспект професійної ефективності та кар'єрного зростання розвинена лише у 4,4% кравців та 2,7% закрійників. Хоча відомо, що ця навичка дає змогу досягати швидкого кар'єрного росту від посади кравця-закрійника до оператора розкрійного комплексу на підприємствах серійного і масового виробництва та конструктора в системі автоматизованого проектування (САПР) на всіх видах виробництва. Вказуючи на бажаність комп'ютерної грамотності, роботошукачі здебільшого називають вміння працювати в MS Office та програмному забезпеченні САПР, що допомагає автоматизувати процес розробки конструкторсько-технічної документації, необхідної для запуску моделі у виробництво. В резюме, як і в описі вакансій, не приділяють високого значення навичкам *багатозадачності* (швачки – 0%, кравці, закрійники – 1,8%) та *стресостійкості* (0,9%). Це детермінує очевидну необхідність підвищення рівня

усвідомлення як роботодавцями, так і кваліфікованими робітниками швейного напрямку важливості даних навичок для досягнення професійного успіху (Рис. 7).

Аналіз пропозиції за професіями дає змогу зробити висновки про те, що високий відсоток сформованих м'яких навичок притаманний кравцям та закрійникам, які здебільшого планують працювати в одиночному виробництві (наприклад, у сфері побутового обслуговування населення). Натомість швачки, акцентують увагу на розвинених професійних навичках, що певним чином відображає специфіку даної професії і відповідає попиту роботодавців.

Порівняння попиту та пропозиції засвідчує той факт, що кваліфіковані робітники швейного профілю не здатні на сьогодні повністю задовольнити потреби роботодавців через недостатній рівень формування ключових компетентностей (Рис. 8). Таким чином, потрібно враховувати світову тенденцію усвідомлення важливості пропорцій між *hard skills* та *soft skills* (Yershova, 2019, с.165). Адаже в сучасному суспільстві *soft skills* стають все більш необхідними для успішного соціального життя особистості, її самореалізації та просування кар'єрними сходами.

З метою дослідження попиту на кваліфікованих робітників швейного профілю з розвиненими м'якими навичками та визначення вимог, що висуваються роботодавцями до даних професій за кордоном, було здійснено аналіз 53 вакансій, висвітлених на іноземних порталах пошуку роботи: www.tyba.com, www.adzuna.co.uk.

Аналіз вакансій закордонних сайтів роботи свідчить про те, що 38% роботодавців висувають вимоги до розвинених ключових компетентностей майбутніх робітників (Рис. 9).

Рис. 6. Пропозиція основних ключових компетентностей робітників швейного профілю на ринку праці (Складено за резюме сайтів роботи в період з 03.09.2019 по 04.09.2019)

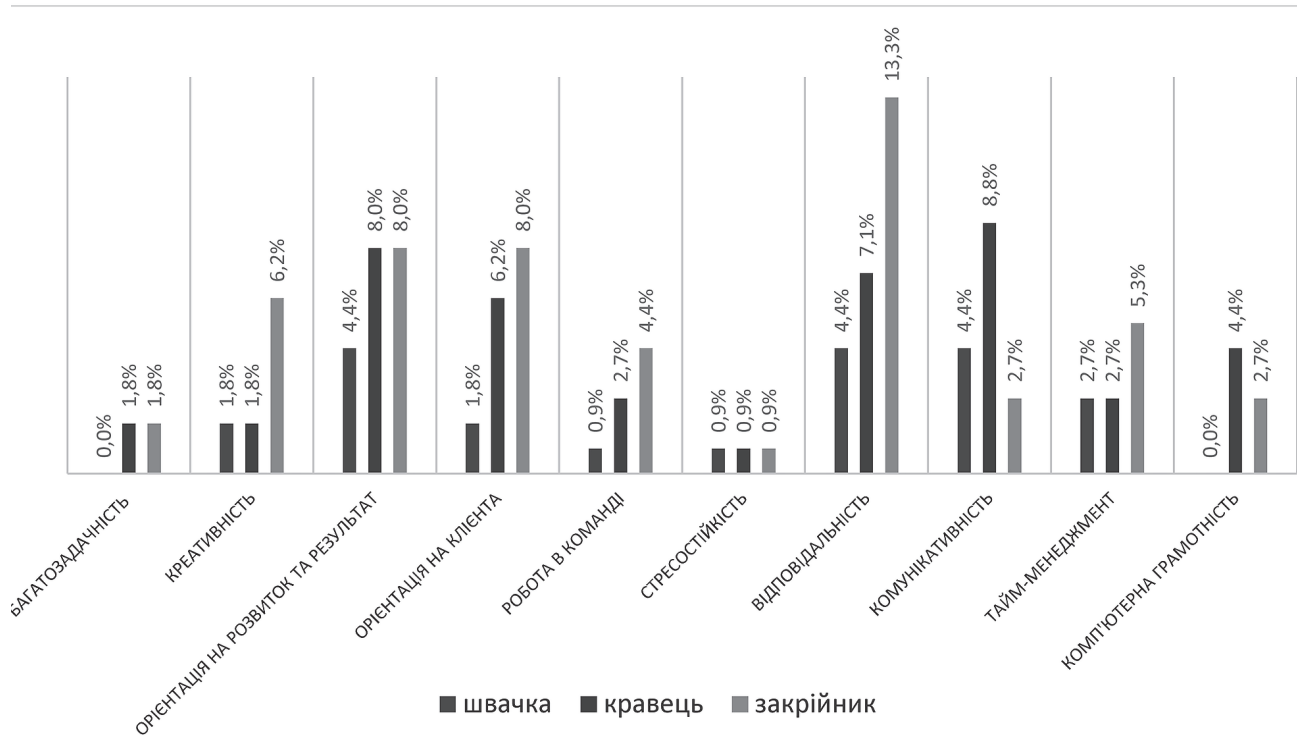

Рис. 7. Порівняння пропозиції основних КК швачок, кравців, закрійників на ринку праці (Складено за резюме сайтів роботи в період з 03.09.2019 по 04.09.2019)

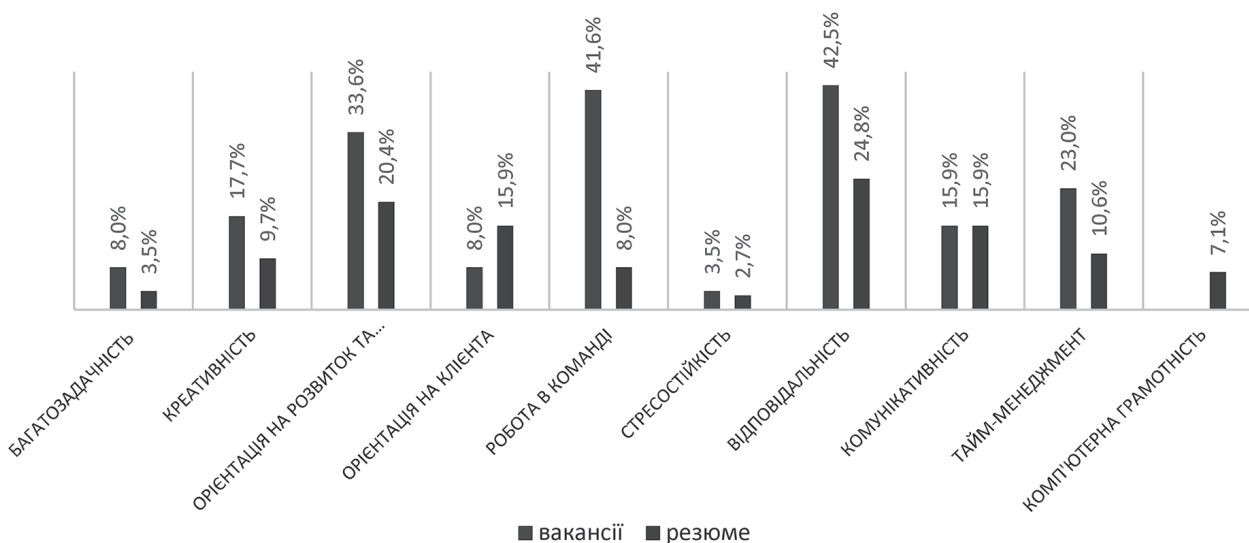
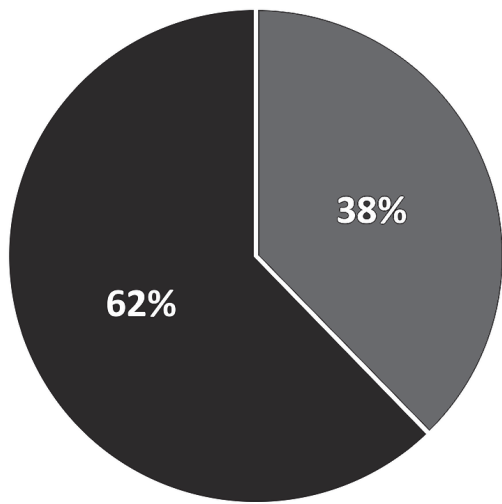

Рис. 8. Порівняння попиту і пропозиції основних КК швачок, кравців, закрійників на ринку праці (Складено за вакансіями та резюме сайтів роботи в період з 14.08.2019 по 04.09.2019)

Серед основних особистісних якостей іноземні роботодавці акцентують увагу на позитивному мисленні, уважності до деталей, активності та ініціативності, розсудливості. Частина вакансій пропонує проходження практики студентами паралельно з навчанням або в канікулярний період, запрошує допомагати у виготовленні колекцій як для невеликих дизайнерських студій (брендів), так і всевітньо відомих компаній ("Hugo Boss", "Ralph

Lauren", "H&M", "Levi's"). Це дає змогу майбутнім випускникам не лише підвищити свої професійні навички, але й розвивати м'які навички, занурюючись у творчу атмосферу, співпрацюючи з дизайнерами, конструкторами, висококваліфікованими закрійниками та кравцями.

Іноземні роботодавці значну увагу приділяють сформованості гнучких навичок майбутніх робітників. Особливо важливим вони вважають уміння

■ вакансій з К.К. ■ вакансій з П.К. або без вимог

Рис. 9. Попит на робітників з розвиненими м'якими навичками за кордоном (Складено за вакансіями іноземних сайтів роботи в період з 06.09.2019 по 08.09.2019)

працювати в команді. Цю вимогу містять 70% переглянутих вакансій (Рис. 10).

Майже однаковий відсоток становлять відповідальність (65%) та багатозадачність (60%). Не

менш важливими залишаються комунікативність та орієнтація на розвиток і результат (45%). Вимоги вміти працювати в умовах високого фізичного й емоційного навантаження (стресостійкість – 35%) та творчо і нестандартно мислити (креативність – 30%) зустрічаються у вакансіях як для масового, так і одиночного виробництва. Досить вагомими є також вимоги роботодавців щодо орієнтації на клієнта (25%), тайм-менеджменту і комп'ютерної грамотності (20%). Висуваючи вимогу комп'ютерної грамотності, роботодавці виокремлюють не лише вміння працювати з MS Office, але й у Photoshop та Illustrator.

Порівняння попиту вітчизняного та світового ринку праці на кваліфікованих робітників швейного профілю зі сформованими КК дає змогу зробити висновки, що керівники швейних підприємств України, особливо сфери побутового обслуговування населення та одиночного виробництва, усвідомили цінність розвинених soft skills лише на рівні додаткових якостей своїх робітників. В описах вакансій переважає потреба в робітниках із такими навичками, як: відповідальність (42,5%), робота в команді (41,6%), орієнтація на розвиток, результат і навчання (33,6%), тайм-менеджмент (23,0%), креативність (17,7%) та комунікативність (15,9%). Натомість за кордоном, де тверді та м'які навички вважаються однаково пріоритетни-

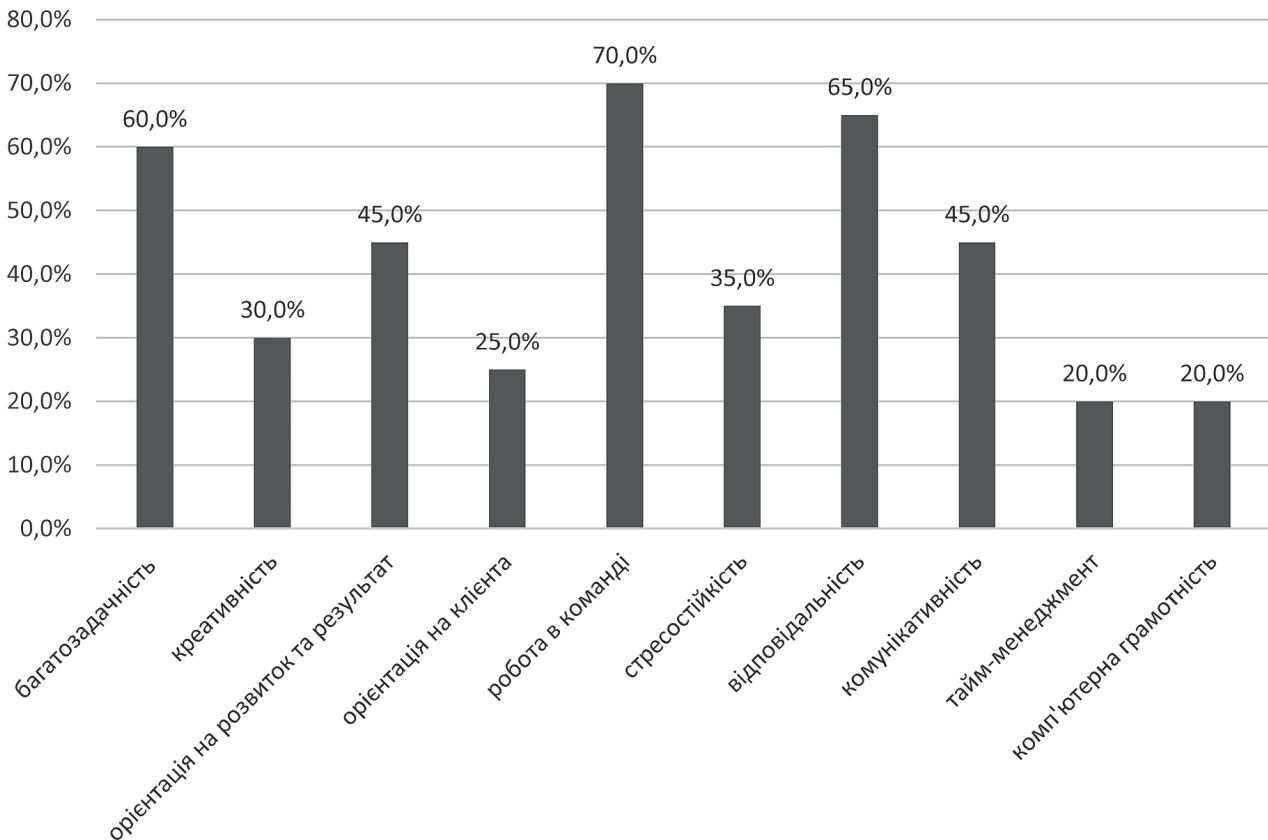

Рис. 10. Попит на основні м'які навички робітників швейного профілю на іноземному ринку праці (Складено за вакансіями сайтів роботи в період з 06.09.2019 по 08.09.2019)

ми, роботодавці надають значущості *роботі в команді* (70,0%), *відповідальності* (65,0%), *багатозадачності* (60,0%), *орієнтації на розвиток і результат та комунікативності* (45,0%), *стресостійкості* (35,0%) та *креативності* (30,0%). Затребуваними також є *тайм-менеджмент та комп'ютерна грамотність* (20,0%). Водночас, у запитах вітчизняних роботодавців остання взагалі відсутня. Помітною є різниця між попитом українських та закордонних керівників швейних підприємств щодо *стресостійкості* (Україна – 3,5%, зарубіжжя – 35,0%) та *багатозадачність* (Україна – 8,0%, зарубіжжя – 60,0%). Іноземні роботодавці приділяють незрівнянно більше уваги ключовим навичкам, оскільки давно усвідомили їх вплив на багатofункціональність та продуктивність робітника, забезпечення безперебійності робочого процесу, підвищення здатності робітника працювати в швидкому інтенсивному темпі, адекватне реагування на дедлайн та форс-мажор тощо (Yershov, 2019) (Рис. 11).

Тому актуальним завданням професійної освіти залишається підготовка вмотивованих, соціально активних і відповідальних здобувачів кваліфікацій, з розвиненим прагнення навчатися впродовж життя, сформованою готовністю до професійної та особистісної самореалізації та кар'єрного успіху.

Висновки. Доведено існування взаємозалежності між потребою в розвинених особистісних якостях кваліфікованих робітників, видом професії ("швачка", "кравець", "закрійник") і типом виробництва. З'ясовано, що для професії "швачка" найбільш важливими ключовими навичками є відповідальність, робота в команді, орієнтація на розвиток і результат, тайм-менеджмент, які забезпечують безперебійність, швидкість та якість виготовлення виробів в умовах масового виробництва; для професії "кравець" – робота в команді, відповідальність, орієнтація на розвиток та результат, тайм-менеджмент, креативність та комунікативність, що пояснюється можливістю працювати в ательє, швейних майстернях, де кравець може брати безпосередню участь в організації виробничого процесу, оформленні замовлення, спілкуванні з закрійником, конструктором або дизайнером; для професії "закрійник" – робота в команді, відповідальність, орієнтація на розвиток та результат, тайм-менеджмент, комунікативність, креативність, багатозадачність, орієнтація на клієнта та стресостійкість, що пов'язані зі специфікою їх роботи як на підприємствах масового виробництва, так і на підприємствах побутового обслуговування населення.

Узагальнено, що керівники підприємств особливо увагу приділяють умінню працювати в ко-

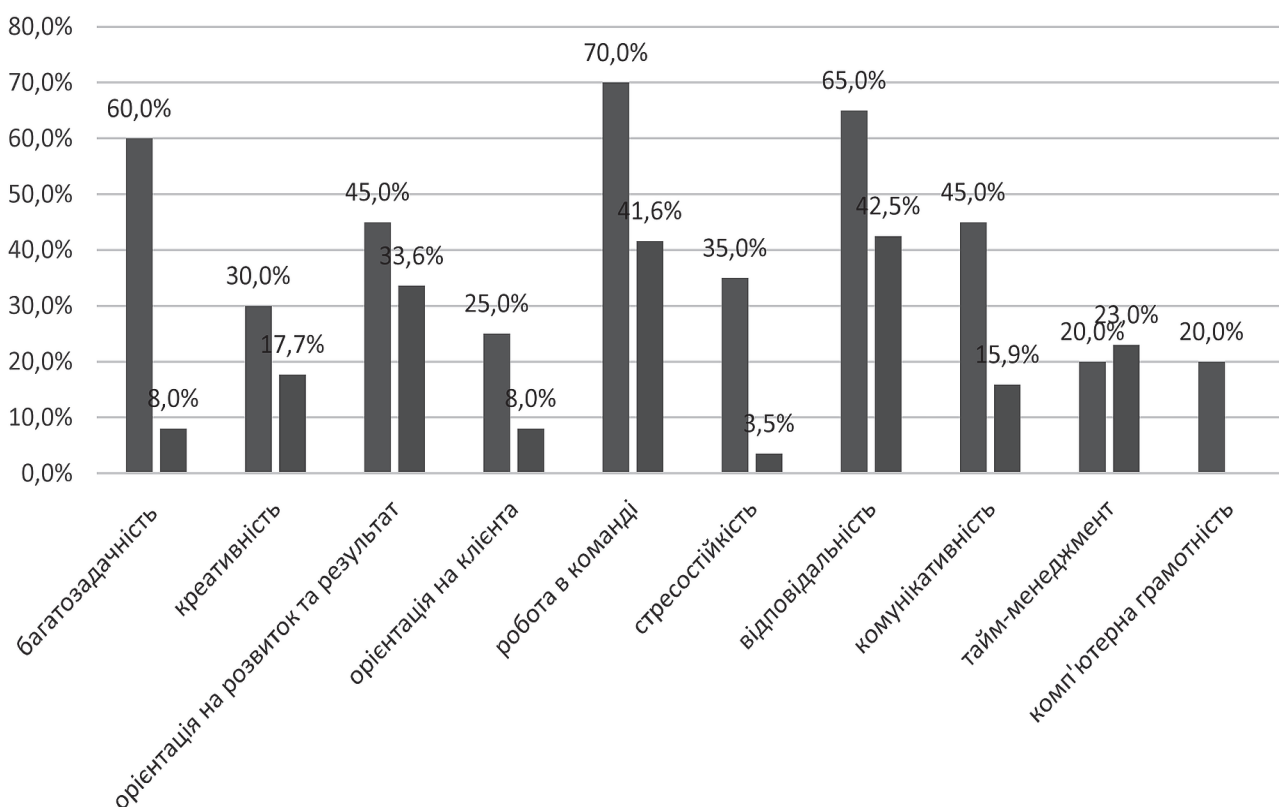

Рис. 11. Порівняння попиту на основні м'які навички робітників швейного профілю на іноземному та вітчизняному ринку праці (Складено за вакансіями сайтів роботи в період з 14.08.2019 по 08.09.2019)

манді, почуттю відповідальності та вимогливості до себе, орієнтації на розвиток та результат і тайм-менеджменту. Показано, що в умовах одиночного або малого виробництва зростає цінність навичок комунікативності, креативності, орієнтації на клієнта та багатозадачності.

Ці навички мають попит у професіях "кравець" та "закрійник" в сфері побутового обслуговування населення. Для швейних підприємств серійного та масового виробництва, де робітник виконує конкретні операції в технологічному потоці, а реалізація себе як особистості не є пріоритетною, попит на професійні компетентності більш вагомий, ніж на ключові. Це пояснює низький

рівень попиту на розвинені особистісні якості для професії "Швачка".

Виявлено вагому відсоткову різницю між попитом на м'які навички на українському та зарубіжному ринках праці. Це пояснюється тим, що термін "soft skills", як і потреба в розвитку ключових компетентностей, з'явилися в Україні відносно недавно. Наразі в системі вимог до майбутніх кваліфікованих робітників вітчизняної швейної галузі тривають трансформаційні зміни.

Перспективним залишається вивчення причин і шляхів підвищення уваги вітчизняних роботодавців до формування й розвитку в робітників швейної галузі ключових компетентностей.

Список посилань

Базелюк, О., 2018. Зміст і структура цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 81-87. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>.

Верховна Рада України. Законодавство України, 2006. Рекомендація 2006/962/ ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя". [online] (Останнє оновлення 18 Грудень 2006) Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_975> [Дата звернення 24 Листопад 2019].

Єршов, М.-О., 2018. Роль української ІТ-освіти на світовому ринку інформаційних товарів і послуг. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 74-81. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>.

Єршова, Л., 2015. Формування референтної особистості як проблема освітньої практики сучасної України. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 6, с. 119-124.

Єршова, Л., 2018. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>.

Закатнов, Д.О., 2007. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 10 (II), с. 373-381.

Закатнов, Д., 2015. Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 9, с. 86-94.

Лемешко, Л., 2018. Формування художньо-творчої компетентності техніків– конструкторів одягу як проблема професійної педагогіки. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>.

Міністерство освіти і науки України, 2016. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти* [online] (Останнє оновлення 27 Жовтень 2016) Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>> (Дата звернення 20 Листопад 2019).

Міністерство освіти і науки України. *Концепція розвитку педагогічної освіти* [online] (Останнє оновлення 16 Липень 2018) Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>> [Дата звернення 26 Листопад 2019].

Міністерство освіти і науки. Міністерство соціальної політики, 2016. ДСПТО 7433. *Професія: Кравець*. Київ: Видання офіційне. 72с.

Міністерство освіти і науки. Міністерство соціальної політики, 2016. ДСПТО 7435. *Професія: Закрійник*. Київ: Видання офіційне. 71с.

Міністерство освіти і науки. Міністерство соціальної політики, 2016. ДСПТО 7436. *Професія: Швачка*. Київ: Видання офіційне. 89с.

Овчарук, О. В., ред., 2004. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* [Бібліотека з освітньої політики]. Київ: К.І.С.

Однорог, Г., 2018. Теоретичні засади формування ключових компетентностей учнів у закладах професійної освіти засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 104-109. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-109>.

Петренко, Л., 2017. Методи активного навчання: нові можливості дистанційної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 14, с. 30-36. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.30-36>.

Радкевич, О.П., 2015. *Розвиток правової компетентності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів*. Київ: ТОВ "НВП Поліграфсервіс".

Романова, Г., 2009. Психолого-педагогічна підготовка як чинник професійної самореалізації викладача економічного університету. *Вісник Львівського університету*, 3(25), с. 167-175.

Середіна, І., 2018. Підприємницька компетентність майбутніх бакалаврів з економіки підприємства як науково-педагогічна проблема. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 94-100. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.94-100>.

Яблунівська, К., 2018. Теоретичні основи формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>.

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects/ *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>.

Переклад і транслітерація

Bazeliuk, O., 2018. Zmist i struktura tsyfrovoyi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv profesiinoi osvity [Content and structure of digital culture of VET institutions' teachers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 81-87. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>, [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2006. *Rekomendatsiia 2006/962/ YeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) "Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia"* [On the main competences for lifelong learning]. [online] (Ostannie onovlennia 18 Hruden 2006) Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_975> [Data zvernennia 24 Lystopad 2019], [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2018. Rol ukrainskoi IT-osvity na svitovomu rynku informatsiinykh tovariv i posluh [The role of Ukrainian IT education in the world market of information products and services]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 74-81. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2015. Formuvannia referentnoi osobystosti yak problema osvitnoi praktyky suchasnoi Ukrainy [The reference individual formation as a problem of the educational practices in modern Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky [Cherkasy university bulletin: Pedagogical sciences]*, 6, s. 119-124, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannia vitchyznianoї profesiinoї osvity [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES Ukraine. Professional Pedagogy]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 162-168. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2007. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery [Organizational and pedagogical support of training pupils to build a career]. V: *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr. [Theoretical and methodical problems in character building of children and pupils]*. K.: In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, s. 373-380, [in Ukrainian].

Zakatnov, D., 2015. Proforiientatsiini zasady kariernoho rozvytku uchnivskoi molodi [Professional orientation and proforientologic competences concerning vocational self-determination and career development of young students]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 9, s. 86-94, [in Ukrainian].

Lemeshko, L., 2018. Formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti tekhniv– konstruktoriv odiahu yak problema profesiinoї pedahohiky [Forming clothes technicians-constructors' arts-creative competence as a professional pedagogy problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2016. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity [The New Ukrainian School. Conceptual Principles of secondary school reform]* [online] (Ostannie onovlennia 27 Zhovten 2016) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>> (Data zvernennia 20 Lystopad 2019), [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine], 2018. *Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity [The concept of teacher education development]* [online] (Ostannie onovlennia 16 Lypen 2018) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>> [Data zvernennia 26 Lystopad 2019], [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky. Ministerstvo sotsialnoi polityky [The Ministry of Education and Science of Ukraine. The Ministry of Social Policy of Ukraine], 2016. DSPTO 7433. *Profesiia: Kravets [Profession: Dressmaker]*. Kyiv: Vydannia ofitsiine. 72 s, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky. Ministerstvo sotsialnoi polityky [The Ministry of Education and Science of Ukraine. The Ministry of Social Policy of Ukraine], 2016. DSPTO 7435. *Profesiia: Zakriinyk [Profession: Cutter]*. Kyiv: Vydannia ofitsiine. 71s, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky. Ministerstvo sotsialnoi polityky [The Ministry of Education and Science of Ukraine. The Ministry of Social Policy of Ukraine], 2016. DSPTO 7436. *Profesiia: Shvachka [Profession: Seamstress]*. Kyiv: Vydannia ofitsiine. 89 s, [in Ukrainian].

Ovcharuk, O. V., red., 2004. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovy dosvid ta ukrainski perspektyvy [Biblioteka z osvitnoi polityky]*. Kyiv: K.I.S, [in Ukrainian].

Odnoroh, H., 2018. Teoretychni zasady formuvannia kluchovykh kompetentnosti uchniv u zakladakh profesiinoї osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Theoretical principles of development of the key competences of students

at the vocational schools with the help of interactive technologies]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 104-109. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-109>, [in Ukrainian].

Petrenko, L., 2017. Metody aktyvnoho navchannia: novi mozhlyvosti dystantsiinoi profesiinoi osvity [Methods of active learning: new opportunities for distance vocational education]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 14, s. 30-36. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.30-36>, [in Ukrainian].

Radkevych, O.P., 2015. *Rozvytok pravovoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Development of legal competence of teaching staff of vocational schools]*. Kyiv: TOV "NVP Polihrafservis", [in Ukrainian].

Romanova, H., 2009. Psykholoho-pedahohichna pidhotovka yak chynnyk profesiinoi samorealizatsii vykladacha ekonomichnoho universytetu [Psycho-pedagogical training as a factor in professional self-realization of lecturers at universities of economics]. *Visnyk Lvivskoho universytetu [Herald of Lviv University]*, 3(25), s. 167-175, [in Ukrainian].

Seredina, I., 2018. Pidpriemnytska kompetentnist maibutnikh bakalavriv z ekonomiky pidpriemstva yak naukovopedahohichna problema [Entrepreneurship competence of future bachelors of the business economy as a scientific and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 94-100. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.94-100>, [in Ukrainian].

Yablunovska, K., 2018. Teoretychni osnovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity [Theoretical bases of forming the ecological competence of the agrarian higher education institutions' future academic staff]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 15, s. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>, [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>, [in English].

Key competences of future garment workers: the offer and demand in the labour market

Halyna Odnoroh,

Postgraduate Student of the Institute of Vocational Education and Training of the NAES of Ukraine

Abstract.

Relevance: State standards for professional (vocational) education of such professions as "seamstress", "dressmaker", "cutter" reveal the content of essential professional competences of these professions, as well as list general (key) competences common to all three professions. They have led to the need to identify a separate list of key competences required by employers of garment enterprises for each profession.

Aim: analysis, comparison and generalization of the offer and demand for key competences of garment workers in the Ukrainian labour market; determination of personal qualities, demanded by modern employers of Ukrainian garment enterprises for such professions as "seamstress", "dressmaker", "cutter".

Methods: the paper has analyzed, compared and summarized 270 vacancies and 344 curricula vitae available on Ukrainian and international job search websites to determine the level of needs of Ukrainian employers in the garment industry for garment workers with key competences (www.work.ua, www.hh.ua, www.rabota.ua).

Results. The paper clarifies the statistical needs of employers of Ukrainian garment enterprises for seamstresses, dressmakers and cutters with key competences. It compares the offer and demand for garment workers and proves that they cannot adequately meet the needs of modern employers due to insufficient levels of their key competences. It highlights that dressmakers and cutters are the more in-demand workers with key competences and should work in the field of public services or a single production. It specifies the reasons for weak demand for well-developed personal qualities for such a profession as "seamstress". Besides, it compares the demand of the Ukrainian and global labour markets for soft skills of garment workers. It shows that international employers are more interested in soft skills, being aware of their importance. However, this process is still on the way in Ukraine.

Conclusions: the paper proves the interdependence between the need for well-developed personal qualities of skilled workers and types of profession and production. It reveals the role of garment workers' key competences in developing personal qualities required by Ukrainian garment enterprises for such professions as "seamstress", "dressmaker" and "cutter", as well as the connection between key and professional competences.

Keywords: *key competences, professional competences, garment industry, skilled worker, professions "dressmaker", "cutter", "seamstress".*

Стаття надійшла до редакції: 11 Вересень 2019

Прийнята до друку: 04 Листопад 2019

СУТНІСТЬ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТЕХНІКІВ-КОНСТРУКТОРІВ ОДЯГУ

Людмила Лемешко,

аспірантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України викладач мистецтвознавчих дисциплін Білоцерківський коледжу сервісу та дизайну
<http://orcid.org/0000-0001-6261-4460>, e-mail: lud.lemeshko40@gmail.com

Реферат.

Актуальність дослідження зумовлена потребою швейних виробництв у фахівцях техніках-конструкторах високого рівня, які повинні вміти реалізовувати свої художні, творчі й мистецькі здібності у професійній діяльності, володіти знаннями не тільки з конструювання, технології одягу, а й художніх дисциплін, спрямованих на формування художньо-творчої компетентності.

Мета: дослідити в науковій літературі складові художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу та, проаналізувавши, розкрити її сутність.

Методи: класичний аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, законодавчих актів і нормативно-правових документів, навчально-методичної документації, матеріалів конференцій для узагальнення концептуальних підходів до вирішення проблеми розкрити суть художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу; узагальнення – з метою об'єднання і групування різних класифікацій художньо-творчої компетентності в інтегральне утворення, що виявляється у здатності особистості результативно діяти у професійній сфері для формулювання висновку.

Результати. Досліджено та розкрито складові суті художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу. Здійснено теоретичний аналіз сучасних публікацій про дослідження художніх, творчих і художньо-творчих компетентностей. Визначено, що художньо-творча компетентність займає провідне місце в структурі професійної компетентності для студентів спеціальності 182 Технології легкої промисловості. Моделювання та конструювання промислових виробів і є симбіозом художньої і творчої компетентності, який являє собою комплексну характеристику техника-конструктора одягу, здатного виконувати художні завдання на творчому рівні. Вказано на ознаки творчої компетентності і характеристики художньої компетентності. Обґрунтовано категоріальну суть художньо-творчої компетентності техника-конструктора одягу, яку ми можемо розглядати в контексті художньої творчості, художнього смаку, художньо-творчої активності, художньо-творчого процесу, художньої діяльності. Акцентовано увагу на мозаїчності представлення в сучасній педагогічній літературі досвіду формування художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу в коледжах. Обґрунтовано важливість удосконалення професійної підготовки фахівців швейного виробництва шляхом підвищення уваги до формування художньо-творчої компетентності в техніків-конструкторів одягу.

Висновки: кожен різновид компетентностей відіграє певну роль у становленні професіонала-фахівця; для студентів техніків-конструкторів одягу стрижневими є компетентності, прямо пов'язані зі специфікою художньо-творчої діяльності; художньо-творча компетентність є системовірною в загальній структурі багатовимірної професійної компетентності студентів техніків-конструкторів одягу і має метапредметний характер; вона займає важливе місце у структурі професійних компетентностей для спеціальності "182 Технології легкої промисловості. Моделювання та конструювання промислових виробів" кваліфікації "технік-конструктор" і є симбіозом художньої й творчої компетентності.

Ключові слова: художньо-творча компетентність, художня компетентність, творча компетентність, технік-конструктор, коледж.

Вступ. Основними завданнями на шляху до інноваційного, європейського розвитку українського суспільства є модернізація, реформування вищої освіти в Україні, формування соціально зрілої творчої особистості на основі морально-духовного, культурного розвитку, визначеним у "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року", підвищення ролі вищої освіти у формуванні освіченого молодого покоління (Радкевич, 2016; Закатнов, 2007; 2015; Єршова, 2015).

Сучасний ринок праці змінюється і розвивається. Все більший попит на спеціалістів з конструювання та технологій швейних виробів найвищого рівня, які можуть виконати весь процес проектування та виготовлення виробів, починаючи від розробки ескізу моделі, здатних орієнтуватися у новинках світу моди та впровадити нові технології художнього проектування і оздоблення одягу, моделювання складних, цікавих, модних моделей одягу різного асортименту з різних матеріалів. Такі спеціалісти повинні володіти знаннями з конструювання, технології одягу та художніх дисциплін, спрямованих на формування художньо-творчої компетентності майбутнього техника-конструктора одягу, здатного повноцінно реалізовувати, свої художні, творчі, мистецькі здібності у професійній діяльності.

Джерела. Проблему творчої, художньої та художньо-творчої компетентності вивчала значна кількість учених. Зокрема Т. Турчин (2015) поняття "художня компетентність" називає творчістю у різних видах художньої діяльності, вмінням самостійно вирішувати завдання, пов'язані з художнім аналізом та трактуванням творів мистецтва різних за напрямками, видами і жанрами. Художню компетентність дизайнера трактують також як вміння виробляти своє естетичне, аналітичне та практичне ставлення до художніх і мистецьких цінностей творів образотворчого мистецтва В. Фалько та Лозинська (2018). Вони також відводять роль художньо-образній творчості як переметному складнику дизайну, як здатності до самоорганізації в галузі мистецької діяльності на основі ціннісних естетичних орієнтацій, як певну досвідченість особистості у світі мистецтва, прагнення розвитку власного художньо-творчого ресурсу – обґрунтовує художню компетентність Л. Масол (2010). На її думку, цей термін має інтегративний, особистісно діяльнісний характер, тому що є різнобічним показником результативності мистецької освіти й самоосвіти, що об'єднує такі компоненти: креативний (творчий), самореалізаційний (активний), змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (цінності, орієнтації). Такий широкий

діапазон компонентів дає змогу особистості, застосовуючи художню компетентність, виконувати художні завдання з різних видів мистецтва (візуального, синтетичного, часового). З цього випливає, що мистецька і художня компетентності тотожні за своєю суттю. Можна навіть оперувати дефініціями поліхудожньої чи полімистецької компетентності. Однак мистецька компетентність поділяється на предметні компетентності в класифікації цитованих вище науковців. Тобто представленні візуальний, часовий та синтетичний види мистецтва, в яких можна виокремити відповідну компетентність. Наприклад, фахівець зі швейного виробництва, безсумнівно, має володіти графічною, живописною, формотворчою, колористичною, моделюючою та проектною компетентностями. Отже, в контексті даного дослідження, художню компетентність техника-конструктора одягу доречно розглядати з погляду специфіки фаху швейного виробництва, що визначає виконання функцій художньо-творчої діяльності.

Загальнопсихологічний аспект творчої компетентності досліджувала С. Яланська (2014), називаючи це поняття найвищим рівнем розвитку професіоналізму, коли спеціаліст у своїй професійній діяльності зосереджується на творчості, і його творчість – репродуктивна і неперервна. Такий фундамент дає людині змогу генерувати ідеї, висувати гіпотези, мислити асоціативно, бачити протиріччя, переносити знання та вміння на нові ситуації, долати інертність і критичність мислення.

Суть художньо-творчої компетентності визначається, як вміння безперервно збагачувати власний мистецький досвід, розвивати естетичний смак і спеціальні здібності, визначила О. Семенова (2016). Вона зазначала, що міцним підґрунтям для досягнення вершин художньо-педагогічного професіоналізму є: вдосконалення вмінь і навичок з художнього формотворення композиційними засобами, поповнення технічно-майстерних знань із практики активного продукування оригінальних за змістом та об'єктивно-ціннісних творів.

Проаналізовано також концепцію розвитку мистецької освіти, Постанови Кабінету Міністрів України, Галузевий стандарт вищої освіти спеціальності "182 Технології легкої промисловості. Моделювання та конструювання промислових виробів".

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури розкрити суть і дослідити складники художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу.

Методи: класичний аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, законодавчих актів і нормативно-правових документів,

навчально-методичної документації, матеріалів конференцій – для узагальнення концептуальних підходів до вирішення проблеми дослідити складові та розкрити суть художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу; узагальнення – з метою об'єднання і групування різних класифікацій художньо-творчої компетентності в інтегральне утворення, що виявляється в здатності особистості результативно діяти у професійній сфері для формулювання висновку.

Результати й обговорення. Професію техника-конструктора, простими словами можна назвати професію фахівця з дизайну. Основна специфіка підготовки фахівців за цією спеціальністю – формування спеціалістів, які б вигідно вирізнялися широким діапазоном знань, гнучким мисленням, творчим підходом до вирішення нагальних проблем, здібностями до організаційної, управлінської та науково-дослідної роботи. Вона повинна поєднувати в собі діяльність модельєра, дизайнера, технолога і конструктора одягу, який виконує багато функцій. Дизайнерів вирізняють такі якості, як ерудованість, допитливість, раціональність, аналітичний склад мислення. Дизайнер – майстер своєї справи, якому без істотних зусиль вдається реалізувати професійні навички в будь-якій сфері діяльності завдяки художньо-творчій компетентності (Фурса та Орлов, 2016).

Художньо-творча компетентність займає своє місце у структурі професійної компетентності. Для спеціальності "182 Технології легкої промисловості. Моделювання та конструювання промислових виробів" кваліфікації "технік-конструктор" у Галузевих стандартах вищої освіти України освітньо-кваліфікаційної характеристики зазначено такі компетентності, що входять до структури компетентностей майбутнього фахівця: інтегральна, загальні, професійні та компетентності, якими повинні володіти випускники вищого навчального закладу (Рис. 1).

На думку Г. Соловйової (2010), професійна компетентність ґрунтується на загальнопрофесійній і спеціальнопрофесійній компетентностях, які для дизайнера представлені певними видами діяльності: художньо-творчою, проектною, інформаційно-комунікативною, виробничо-технологічною, організаційно-управлінською, науково-дослідницькою, педагогічною, експертно-консультаційною, інноваційною діяльністю.

Художньо-творча компетентність є симбіозом художньої і творчої компетентності і являє собою комплексну характеристику техника-конструктора одягу, здатного виконувати художні завдання на творчому рівні. Очевидно, що фахівець даної спеціальності, не знаючи основ образотворчої грамоти, які формує художня компетентність, не

буде мати високого рівня сформованості творчої компетентності.

Високий рівень сформованості у студентів художньої компетентності з основ образотворчої грамоти характеризують:

- розуміння основ образотворчого мистецтва;
- володіння знаннями про класифікацію видів мистецтва, види візуального мистецтва, специфіку образотворчого мистецтва (види, жанри, засоби);
- знання зв'язків візуального мистецтва з іншими видами мистецтва, природними і культурними видами діяльності людини;
- здатності проводити мистецький аналіз творів мистецтва, спираючись на знання фахових дисциплін, вміти розкривати особливості їх художньої мови;
- знання з техніки та технології виконання графічних та живописних робіт;
- ґрунтовність знань щодо змісту, мети виконання академічних і творчих завдань із рисунку, живопису, художнього проектування одягу;
- розуміння методики формування творчих умінь у процесі навчання основ образотворчої грамоти;
- знання про конструктивну будову композиційних об'єктів;
- знання прийомів стилізації та трансформації форми;
- застосування засобів та застосування законів, прийомів, правил композиції та перспективи;
- вміння безперервно збагачувати власний візуальний досвід, розвивати естетичний смак й спеціальні здібності;
- здатність виконувати експериментальні дослідження художньо-творчого характеру, використовувати у професійній діяльності новітні художні технології, удосконалювати власну професійну майстерність та мистецьку етику.

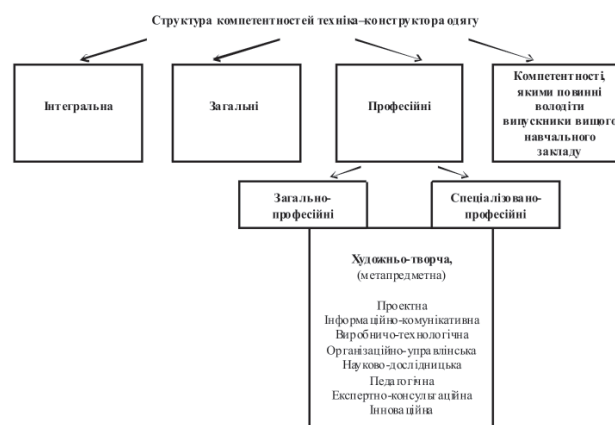

Рис. 1. Структура компетентностей техника-конструктора одягу

Ознаки творчої компетентності техника-конструктора складаються з етапів:

I етап підготовчий – здатність до генерування ідей, висування гіпотез, фантазування, тобто творчий процес, що складається з таких кроків: системне ознайомлення з проблемою; натхнення, виникнення ідеї, дія уяви; інсайт; ухвалення рішення та готовність до виконання творчого задуму.

II етап зумовлений художньою майстерністю віртуозного володіння мовою образотворчого мистецтва.

Насамперед категоріальну суть художньо-творчої компетентності техника-конструктора одягу нам потрібно розглядати в контексті художньої творчості, художнього смаку, художньо-творчої активності, художньо-творчого процесу, художньої діяльності.

У навчальній літературі з естетики художня творчість розкривається, зазвичай, як процес духовно-практичного втілення художньої ідеї у художні образи предметно-чуттєвого характеру. Досягнення максимальної відповідності між творчою художньою ідеєю і його адекватним застосуванням у візуальній мові – це загальна спрямованість художньої творчості. Тобто це процес узагальнення у світі мистецтва образів, що виникли в уяві, набули виразної життєвої досконалості та внутрішньої необхідності в межах твору як цілісності художньої ідеї та її образного життя (Мовчан, 2017). Отже, суттю художньої творчості є діяльність, процес і продукт. Соціальна значущість, упевненість у собі, усвідомлене ставлення людини до дійсності розвиваються в процесі реалізації художньо-творчої діяльності. Знання, навички, що їх людина отримала в процесі художньої творчості, можна перенести в соціальну, трудову, навчальну сфери, побут і спілкування, надати їм естетичного характеру.

На думку О. Іваненко (2015), особлива форма якісного переходу від уже вивченого до нового, невідомого в мистецькій сфері – це художня діяльність. Вона завжди має художньо-образну мову, володіє великою привабливою силою, насичена яскравими позитивними емоціями і завдяки цьому має своєрідну специфіку відтворення дійсності, яка, в свою чергу, визначається характерними якостями тих чи інших життєвих явищ та обставин. Іншими словами – це художньо-творчий процес візуального відображення життєвих явищ і подій.

Життєві реалії є рушійною силою художньо-творчого процесу в кожного митця. Художня ідея не залежить від одного факту, навіть якщо він дуже вагомий і надзвичайно цікавий. Конкретне явище художник аналізує, узагальнює, виділяє зі схожих і підіймає на вищий рівень художньої ідеї. Грунто-

вна підготовка, помножена на щоденну плідну працю, є рушійною силою досягнення бажаного результату професіоналом високого рівня. Це – найвищий вияв художнього втілення. Сприймання, в ході якого відбувається вивчення об'єкта або явища, творчий задум або формування художнього образу в свідомості художника, практична робота з метою створення твору в обраному матеріалі – це складові художньо-творчого процесу, надзвичайно складного за своєю природою.

Художній смак та естетичний ідеал – важливі здібності студента, що відповідають за його естетичну вихованість. Саме естетичний ідеал як інтелектуально-емоційне цілісне уявлення особистості про досконалість, про бажане майбутнє, що сполучає у собі судження або систему поглядів, є метою, яка спонукає молоду людину до дії. Ідеал відображає єдність почуттєвого та раціонального, емоційного та інтелектуального в людині.

Процес формування художнього смаку та виховання естетичного ідеалу в особистості відбувається поряд з виникненням естетичної потреби до суб'єктивної форми сприймання. Під естетичною потребою розуміють структурне психічне утворення, форму активності особи, яке відноситься до неї в цілому і до механізмів впливу на неї соціально-психічних умов буття людини.

Художньо-творча активність – це потреба внутрішнього висвітлення власних емоцій та переживань під час творчої діяльності. Творчість особистості розглядається згідно трьох аспектів: як сукупність якостей особистості, в яких проявляється внутрішнє емоційне ставлення особистості до світу і до самої себе, її спосіб самовираження; як діяльність певного характеру, яка є проявом вищої ступені активності; активність реалізуються у процесі взаємодії особистості з навколишнім середовищем в діяльності і є відображенням цієї взаємодії.

Висновки. Кожен різновид компетентностей відіграє певну роль у становленні професіонала-фахівця. Водночас для студентів техніків-конструкторів одягу стрижневими повинні бути саме ті, що безпосередньо пов'язані зі специфікою художньо-творчої діяльності. Тому художньо-творча компетентність є суттєво важливою та системотвірною в загальній структурі багатомірної професійної компетентності студентів техніків-конструкторів одягу і має метапредметний характер. Вона займає важливе місце у структурі професійних компетентностей для спеціальності "182 Технології легкої промисловості. Моделювання та конструювання промислових виробів" кваліфікації "технік-конструктор" і є симбіозом художньої і творчої компетентності.

Список посилань

Галузевий стандарт вищої освіти, 2015. 0516 Текстильна та легка промисловість 18 Виробництво та технології 182 Технології легкої промисловості 5. 05160203 моделювання та конструювання промислових виробів. Київ: Міністерство освіти і науки України. [online] (Останнє оновлення 24 Квітень 2019) Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/182-tekhnologii-legkoi-promislovosti-bakalavr.pdf> [Дата звернення 11 Жовтень 2019].

Єршова, Л., 2015. Формування референтної особистості як проблема освітньої практики сучасної України. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 6, с. 119-124.

Єршова, Л., 2018b. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>.

Закатнов, Д.О., 2007. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 10 (II), с. 373-381.

Закатнов, Д., 2015. Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 9, с. 86-94.

Іваненко, О., 2015. Особливості художньо-творчої діяльності учнів шкіл мистецтв на інтеграційних засадах. *Вісник Інституту розвитку дитини*, 37, с. 65-70.

Кудренко, Д., 2017. Дидактичні умови формування художньо-графічних компетентностей студентів мистецьких спеціальностей. *Херсон: КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти"*.

Лемешко, Л., 2018. Формування художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу як проблема професійної педагогіки. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 100-104.

Лозинська С. та Фалько В., 2018. Теоретичні основи дослідження розвитку креативності дошкільників як особистісної здатності до творчості. *Молодий вчений*, 8, с. 162-165.

Масол, Л., 2010. Художня культура. 10 клас: Тематичні розробки уроків. Рівень стандарту. Академічний рівень. Х.: Вид-во "Ранок".

Мовчан, В., 2011. Естетика: навчальний посібник для вузів. Київ: Знання, с.527.

Однорог, Г., 2018. Теоретичні засади формування ключових компетентностей учнів у закладах професійної освіти засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>.

Радкевич, В., 2016. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 11, с. 5-22.

Семенова, Г., 2016. Педагогічні умови формування художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*, 8, с. 160-164.

Середіна, І., 2018. Підприємницька компетентність майбутніх бакалаврів з економіки підприємництва як науково-педагогічна проблема. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 94-96.

Соловьева, А., 2010. *Формирование профессиональной компетентности будущих дизайнеров в негосударственных ВУЗах*: автореферат. Кандидат наук. Учреждение российской академии образования "Институт содержания и методов обучения".

Турчин, Т.М., 2015. *Педагогіка мистецтва*: навчально-методичний посібник. Чернівці: Видавець Лозовий В., 92 с.

Верховна Рада України. Законодавство України, 2013. Указ Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року". [online] (Останнє оновлення 25 Червень 2013) Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuc_2013_8-9_6 [Дата звернення 11 Травень 2019].

Фурса, О. та Орлов, В., 2016. Проблеми проектування професійної кар'єри майбутніх фахівців із дизайну. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*, 11, с. 5-17.

Яланська, С., 2012. Творча компетентність педагога як умова ефективності професійної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*, 4, с. 74-85.

Переклад і траслітерація

Haluzevyi standart vyshchoi osvity [Industry standard of higher education], 2015. 0516 Tekstylna ta lehka promysloviy 18 Vyrobnystvo ta tekhnolohii. 182 Tekhnolohii lehkoj promyslovosti. 5. 05160203 modeliuвання та konstruiuvannya promyslovykh vyrobiv [0516 Textile and light industry. 18 Manufacturing and technology. 182 Light industry technology. 5. 05160203 Modeling and construction of industrial products.]. Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [online] (Ostannie onovlennia 24 Kviten 2019) Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/182-tekhnologii-legkoi-promislovosti-bakalavr.pdf> [Data zvernennia 11 Zhovten 2019], [in Ukrainian].

Yershova, L., 2015. Formuvannya referentnoi osobystosti yak problema osvithoi praktyky suchasnoi Ukrainy [The reference individual formation as a problem of the educational practices in modern Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky [Cherkasy university bulletin: Pedagogical sciences]*, 6, s. 119-124, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannya vitchyznianoj profesiinoi osvity [Transformation of the students' values system in the context of domestic vocational education and training reforming]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2007. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery [Organizational and pedagogical support of training pupils to build a career]. V: *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr.* [Theoretical and methodical problems in character building of children and pupils]. K.: In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, s. 373-380, [in Ukrainian].

Zakatnov, D., 2015. Proforiientatsiini zasady kariernoho rozvytku uchnivskoi molodi [Professional orientation and proforiientologic competences concerning vocational self-determination and career development of young students]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 9, s. 86-94, [in Ukrainian].

Ivanenko, O., 2015. Osoblyvosti khudozhno-tvorchoi diialnosti uchniv shkil mystetstv na intehratsiinykh zasadakh [Features of artistic and creative activity of students of arts schools on integration grounds]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny* [Bulletin of the Institute for Child Development], 37, s. 65-70, [in Ukrainian].

Kudrenko, D., 2017. *Dydaktychni umovy formuvannia khudozhno-hrafichnykh kompetentnosti studentiv mystetskykh spetsialnosti* [Didactic conditions for forming artistic and graphic competences of students of artistic specialties]. Kherson: KVNZ "Khersonska akademiia neperervnoi osvity", [in Ukrainian].

Lemeshko, L., 2018. Formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti tekhniv-konstruktoriv odiahu yak problema profesiinoi pedahohiky [Forming clothes technicians-constructors' arts- creative competence as a professional pedagogy problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>, [in Ukrainian].

Lozynska, S. ta Falko, V., 2018. Teoretychni osnovy doslidzhennia rozvytku kreatyvnosti doshkilnykiv yak osobystisnoi zdatnosti do tvorchosti [Theoretical bases of research of development of creativity of preschool children as personal ability to creativity]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], 8, s. 162-165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8%281%29__38, [in Ukrainian].

Masol, L., 2010. *Khudozhnia kultura. 10 klas: Tematychni rozrobky urokv. Riven standartu. Akademichnyi riven* [Art culture. Grade 10: Thematic development of lessons. The standard level. Academic level]. Kh.: Vyd-vo "Ranok", [in Ukrainian].

Movchan, V., 2011. *Estetyka: navchalnyi posibnyk dlia vuziv* [Aesthetics: a textbook for universities]. Kyiv: Znannia, s.527, [in Ukrainian].

Odnoroh, H., 2018. Teoretychni zasady formuvannia kluchovykh kompetentnosti uchniv u zakladakh profesiinoi osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [The essence and structure of key competencies of future skilled sewing workers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>, [in Ukrainian].

Radkevych, V., 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektyvy [Theoretical and methodological basis of VET development: results, problems, prospective]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 11, s. 5-22.

Semenova, H., 2016. Pedahohichni umovy formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia obrazotvorchoho mystetstva [Pedagogical conditions of formation of artistic and creative competence of the future teacher of fine arts]. *Molod i rynek* [Youth and market], 8, s. 160-164, [in Ukrainian].

Seredina, I., 2018. Pidpriemnytska kompetentnist maibutnykh bakalavriv z ekonomiky pidpriemnytstva yak naukovopedahohichna problema [Entrepreneurial competence of future bachelors in business economics as a scientific and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 94-96. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>, [in Ukrainian].

Soloveva, A., 2010. *Formirovanie professionalnoy kompetentnosti buduschih dizaynerov v negosudarstvennykh VUZah* [Formation of professional competence of future designers in non-state universities]: avtoreferat. Kandidat nauk. Uchrezhdenie rossiyskoy akademii obrazovaniya "Institut soderzhaniya i metodov obucheniya", [in Russian].

Turchyn, T.M., 2015. *Pedahohika mystetstva* [Art Pedagogy]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Chernihiv: Vydavets Lozovyi V., [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2013. *Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku"* [Presidential Decree "On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period up to 2021"]. [online] (Ostannie onovlennia 25 Cherven 2013) Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gstuk_2013_8-9_6 [Data zvernennia 11 Traven 2019], [in Ukrainian].

Fursa, O.ta Orlov, V., 2016. Problemy proektuvannia profesiinoi kariery maibutnykh fakhivtsiv iz dyzainu [Challenges to designing a professional career for future design professionals]. *Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment* [Mystical Revenge: Content, Technology, Management], 11, s. 5-17, [in Ukrainian].

Yalanska, S., 2012. Tvorchia kompetentnist pedahoha yak umova efektyvnosti profesiinoi diialnosti [The creative competence of the teacher as a condition for the effectiveness of professional activity]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii* [Aesthetics and ethics of pedagogical action], 4, s. 74-85, [in Ukrainian].

The essence of artistic and creative competence of clothing technical designers

Liudmyla Lemeshko,

Postgraduate Student of the Institute of Vocational Education and Training of the NAES of Ukraine Lecturer of Art Criticism at Bila Tserkva College of Service and Design

Abstract.

The relevance of the paper lies in the need of garment manufacture in highly qualified technical designers, who can apply their artistic, creative and art skills in practice and have knowledge not only about design, clothing technology but also about artistic courses aimed at developing artistic and creative competence.

The paper aims to study the components of artistic and creative competence of clothing technical designers in the scientific literature and analyze the essence of this competence.

Methods: a classic analysis of psycho-pedagogical, scientific and methodological literature, legal acts and documents, educational and methodical documents and proceedings of conferences to generalize conceptual approaches to solving the problem under study to reveal the essence of artistic and creative competence of clothing technical designers; generalization – to integrate and group different classifications of artistic and creative competence into an integral unity, which manifests itself in the ability of the individual to work effectively in the professional field to formulate relevant conclusions.

Results. The paper studies and reveals the components of artistic and creative competence of clothing technical designers. Also, it contains a theoretical analysis of recent publications on the study of artistic, creative, as well as artistic and creative competences. The paper shows that artistic and creative competence plays a leading role in the structure of the professional competence of students majoring in Light Industry Technologies. Modelling and Design of Industrial Products (specialty No 182). This competence combines artistic and creative competence, which is a complex characteristic of a clothing technical designer, who can perform artistic tasks at the creative level. The paper describes both creative and artistic competences. It justifies the categorical essence of artistic and creative competence of clothing technical designers in the context of artistic creativity, artistic taste, artistic and creative activity, artistic and creative process. It highlights different interpretations of the experience in developing artistic and creative competence in clothing technical designers at colleges in modern educational literature. It proves the importance to improve the professional training of garment workers through focusing on the development of artistic and creative competence in clothing technical designers.

Conclusions: every type of competences plays a particular role in the professional development of specialists. The competences related to the specifics of artistic and creative activities are incredibly essential for future clothing technical designers. Artistic and creative competence plays an essential role in the general structure of multidimensional professional competence of future clothing technical designers and is rather multidisciplinary. It is vital to the structure of professional competences for the specialty No 182 "Light Industry Technologies. Modelling and Design of Industrial Products" of the qualification "Technical Designer" and combines artistic and creative competences.

Keywords: *artistic and creative competence, artistic competence, creative competence, technical designer, college.*

Стаття надійшла до редакції: 20.09.19

Прийнята до друку: 04.11.19

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ

Юлія Єжокіна,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-3415-1064>, e-mail: julianka2008@ukr.net

Реферат.

Актуальність: цілеспрямоване формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морської галузі, моделювання цього процесу для більш детального вивчення структурно-функціональних особливостей феномену визначається завданнями підвищення якості професійної підготовки робітників морського транспорту.

Мета: обґрунтувати структурно-функціональну модель процесу цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти морського профілю.

Методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, вивчення попереднього досвіду, анкетування та експертна оцінка.

Результати. Модель процесу цілеспрямованого формування правової культури складається зі складових узагальненого характеру, які в самостійному вигляді можуть розглядатися як підсистеми, що інтегруються з окремих складників. Взаємозв'язок компонентів системи і цілісність процесу формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю забезпечується опорою на закономірності, ідеї та тенденції, спрямовані на забезпечення цілісності узагальнених компонентів. У структурі пропонованого ідеального утворення виділено і схарактеризовано такі блоки: методологічно-цільовий, суб'єктний, змістово-технологічний та критеріально-результативний. Виписано логічну послідовність досягнення цілей і завдань професійно-правової підготовки майбутніх моряків. Реалізація мети та завдань формування рівнів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю здійснюється впродовж трьох послідовних етапів: діагностичного, діяльнісно-технологічного та рефлексивно-корекційного.

Висновки: запропонована модель є ідеальним уявленням про процес формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю, передбачає послідовну реалізацію етапів педагогічної взаємодії, а при дотриманні методологічних засад (підходи, принципи, умови) запропонованим методичним інструментарієм забезпечує досягнення діяльнісних рівнів сформованості досліджуваного феномену.

Ключові слова: *правова культура, майбутні кваліфіковані робітники морського профілю, модель, діяльність, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.*

Вступ. За останні роки торгівельне мореплавання зазнало суттєвих змін: судна нового покоління вимагають зменшення екіпажів при одночасному ускладненні роботи моряків з високотехнологічним обладнанням; українські моряки (майже 80

тис. осіб) працюють у складі рибальських, пасажирських, вантажопасажирських, вантажних та інших суден під іноземними прапорами, оскільки вітчизняний торговельний флот практично не розвивається; українські морські дипломи і кваліфі-

каційні свідчення визнаються світовими морськими товариствами, тому Україна входить "до десятка провідних країн-постачальників рядового і командного складу екіпажів торговельних суден" (Черненко Н. І., 2016, с. 92]. Попри це, як свідчать дані морських агентств із працевлаштування, цей сектор ринку праці досить напружений: через недостатній рівень підготовленості, українських моряків, які працюють в іноземних судовласних компаніях, часто достроково списують на берег протягом рейсу.

Природно, що для підвищення якості професійної підготовки робітників морського транспорту необхідно не тільки формувати професійні знання, уміння та особистісні якості, а й продуктивно організувати процес правового навчання і виховання, цілеспрямовано розвивати правову свідомість учнів, їхнього вміння використовувати правові знання для досягнення професійних результатів. Саме дієва професійно-правова підготовка майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю має стати невід'ємною частиною освітнього процесу в закладах професійної освіти морського профілю, необхідним компонентом професійного становлення особистості.

Зважаючи на ці позиції, цілеспрямоване формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морської галузі, моделювання цього процесу для детальнішого вивчення структурно-функціональних особливостей феномену нині є актуальною науковою проблемою.

Джерела. Результати аналізу наявних наукових праць переконують, що проблема формування правової культури особистості завжди була об'єктом дослідження вчених – філософів, педагогів, психологів. Зокрема, сутності, структури, факторам формування професійної культури майбутніх фахівців у різних професійних сферах присвячено наукові праці Г. Балла, М. Бойко, А. Видри, А. Винеславської, Н. Волошко, В. Гриньової, Е. Климова, А. Просфори, В. Рибалки та ін. Наукові аспекти формування та розвитку правової культури особистості досліджували такі учені, як Г. Балюк, К. Волинка, Л. Герасіна, Н. Головко, І. Голосніченко, В. Камінська, М. Кейзеров, О. Макеева, О. Скакун, А. Сухарьова, Н. Фоменко, І. Хомишин, Ю. Шемшученко та ін. Попри розмаїття підходів до визначення суті феномену, структури правової культури особистості, дослідники єдині в тому, що це утворення особистості, яке поєднує соціально-правові та юридичні знання, морально-етичні цінності, навички правоправних дій, правового поведіння.

У наукових розвідках М. Бабишеної, О. Безбаха, Л. Герганова, Т. Зайцевої, Л. Єршової, В. Оні-

щука, М. Кулакової, І. Сокола, Н. Черненко, М. Шермана та ін. вивчалися питання професійної підготовки майбутніх моряків.

Натомість варто відмітити, що проблема формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників (матросів і мотористів (машиністів) судових, електриків судових та ін.) у закладах професійної (професійно-технічної) освіти морського профілю досі ще не була предметом спеціального дослідження.

Метою даної статті є обґрунтування та побудова структурної моделі процесу цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти морського профілю.

Методи. У процесі дослідження застосовано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, вивчення попереднього досвіду, анкетування та експертна оцінка.

Результати й обговорення. Учені переконують, і з цим варто погодитися, що схарактеризувати те чи інше педагогічне явище (об'єкт, процес) повною мірою об'єктивно неможливо, можливо лише намагатися зрозуміти сутність явища, не вважаючи отримані уявлення вичерпними. Це пов'язано з тим, що педагогічні процеси, об'єкти та явища постійно змінюються, є динамічними та складними. Єдина можливість глибоко вивчити педагогічне явище полягає в його формалізації у спосіб, який би дав змогу відстежити головні особливості, риси цього явища. Таким способом є педагогічне моделювання.

Насамперед зазначимо, що модель (фр. *modele* – зразок) – це уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна замінювати його простішим прототипом так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта (Михеев, 2006). За Є. Лодатком (2010, с. 10), дослідження об'єктів у процесі моделювання дає можливість: спрощеного отримання інформації про властивості об'єкта; передачі інформації і знань про об'єкт іншим інформаційним споживачам; застосування отриманої інформації для управління об'єктами і процесами; прогнозування і діагностику поведінки об'єкта в межах простору його існування.

Зважаючи на зазначене, в дослідженні пропонується ідеальне уявлення про процес формування правової культури майбутніх моряків відображає логіку нашого наукового пошуку і є засобом розв'язання поставленого актуального наукового завдання. Крім цього, прототип реального процесу професійно-правової підготовки моряків розглядаємо як механізм забезпечення ефективних умов

Рис. 1. Структурна модель формування правової культури (ПК) майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю

розвитку педагогічної системи (цілісність, комунікативність, структурність, багаторівневність тощо).

Модель складається зі складових узагальненого характеру, які в самостійному вигляді можуть розглядатися як підсистеми, що інтегруються з окремих складників. Взаємозв'язок компонентів системи і цілісність процесу формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю забезпечується опорою на закономірності, ідеї та тенденції, спрямовані на забезпечення цілісності узагальнених компонентів.

У структурі запропонованої моделі формування правової культури майбутніх моряків виділяємо такі блоки (рис. 1): методологічно-цільовий, суб'єктивний, змістово-технологічний та критеріально-результативний. Коротко схарактеризуємо вказані структурні складові моделі.

Насамперед, до складу методологічно-цільового блоку входить мета досліджуваного процесу – забезпечити цілеспрямоване формування достатніх рівнів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морської галузі. Досягнення задекларованої мети забезпечується розв'язанням низки завдань: накопичення фонду правових знань, зокрема міжнародного морського права; формування правових цінностей, переконань; розвиток мотивації до опанування законодавчих актів; виховання вимогливості у дотриманні правових норм (у тому числі міжнародно-правових), зокрема при роботі в полікультурній команді; формування здатностей розв'язання професійно-правових проблем; підвищення соціально-правової активності майбутніх кваліфікованих робітників-моряків; формування правової відповідальності учнів за власні вчинки; розвиток правової самоосвіти та соціально-значущої, практичної діяльності учнів для прояву правової активності у вивченні, збереженні знань і способів розв'язання проблем за допомогою норм права.

При їх формулюванні мали на меті той факт, що майбутні матроси морського судна, судові мотористи, електрики суднові та ін. повинні мати ґрунтовну професійно-правову підготовку для роботи як у національних судноплавних компаніях, так і на судах з іноземними прапорами.

Крім того, наведене формулювання цілей і завдань формування правової культури майбутніх моряків суголосне з положеннями Постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108 "Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року", зокрема: "Імплементация міжнародно-правових норм вимагає наявності чітко структурованої системи забезпечення безпеки мореплавства і охорони суден та по-

ртових засобів... Для підвищення ефективності зазначеної структури необхідно вдосконалити наявну нормативно-правову базу, усунувши колізії в законодавстві". Оновлена Морська доктрина передбачає збереження кадрового потенціалу українських моряків "... шляхом належного виконання вимог Міжнародної конвенції з підготовки та дипломування моряків і несення вахти, Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації персоналу риболовних суден та несення вахти 1995 року, приведення національних стандартів, що стосуються знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів... освіти, у відповідність із зазначеними конвенціями" (Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року, 2018).

Мета і завдання змодельованого процесу детерміновані соціальним замовленням на професійно компетентних кваліфікованих робітників-моряків з достатніми рівнями сформованості правової культури. При досягненні запланованих цілей правова культура як інтегративна властивість особистості має одночасно виконувати такі основні функції:

– *праворегулятивна функція* правової культури спрямована на забезпечення стабільного функціонування всіх елементів правової системи. Завдяки своїм ідеалам, нормам, принципам традиціям та прикладам поведінки, правова культура може консолідувати різні соціальні групи, у тому числі й екіпажі суден, концентрувати їхні зусилля на формування правової діяльності. Праворегулятивна функція уможлиблює підпорядкування життєдіяльності членів екіпажу певним правилам, реалізацію їхніх потреб, інтересів, соціальних прагнень та переконань, взаємність прав та обов'язків у правовідносинах;

– *ціннісно-нормативна функція* правової культури виявляється у явищах та фактах, які набувають ціннісного значення, відображаючись у свідомості людей, у їхніх учинках. Виходячи з цього, правові норми та інші складові правової культури виступають об'єктами оцінки. Зустрічаючись з кожною новою цінністю правової культури, учень дає їй оцінку з позицій тих ціннісних орієнтацій, які в нього вже склалися, схвалюючи одні складники правової дійсності та не приймаючи інші;

– *правосоціалізаторська функція* правової культури проявляється через формування правових якостей особистості майбутнього кваліфікованого робітника-моряка. Великий вплив на цей процес має правова дійсність. Разом із тим, потрібна цілеспрямована правовиховна робота в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, заходи по наданню юридичної допомоги учням, активізація

процесів правового самовиховання особистості майбутніх моряків.

– *комунікативна функція* правової культури забезпечує спілкування громадян у правовій сфері. Правове спілкування являється формою міжкультурної взаємодії, воно актуалізується в умовах розв'язання представниками різних мов і культур (наприклад, інтернаціональним екіпажем судна) професійно-правових ситуацій. Опанування цієї функції дає змогу визначити відношення до правового культурного спадку, до інших типів сучасної правової культури;

– *прогностична функція* правової культури охоплює правотворчість та реалізацію права, проблеми зміцнення законності та правопорядку, забезпечення правомірної поведінки громадян, їх громадянської активності тощо. Прогностична функція передбачає аналіз тенденцій, які притаманні всій правовій системі.

Для цілеспрямованого формування правової культури учнів прогнозуємо дотримуватися вимог таких методологічних підходів: *культурологічного, компетентнісного, системного, особисто-орієнтованого, аксіологічного та діяльнісного. Коротко розглянемо кожен з них.*

Культурологічний підхід забезпечує процес формування правової культури учнів за допомогою активного освоєння основних її елементів: правових знань, умінь, ціннісних орієнтирів, вироблення певних поглядів і переконань. Суть культурологічного підходу полягає у вивченні духовності особистості в контексті її культурного існування, в гармонізації духовного світу особистості в процесі опанування існуючих культурних програм. Переваги культурологічного підходу щодо формування правової культури майбутніх моряків полягають в уможливленні вивчення правових проблем морської галузі комплексно, у взаємозв'язку з багатьма факторами і явищами (Прохорчук, 2018).

Компетентнісний підхід відображає зміст підготовки майбутніх кваліфікованих робітників-моряків, який не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетентностей. Основою реалізації компетентнісного підходу є застосування педагогічних технологій або методик, які гарантують досягнення запланованих освітніх результатів (Лузан, 2018). Компетентнісна методологія покликана привести у відповідність освіту та вимоги ринку праці, усунути суперечності між навчальною та професійною діяльністю в умовах сучасного багатофакторного ринково-економічного простору.

Системний підхід – єдина загальнонаукова методологія, яка досліджувані об'єкти розглядає як

систему. Структурно система формування правової культури об'єднує цілі, зміст, форми, методи, засоби правової освіти, педагогічну діяльність викладача, навчально-пізнавальну діяльність учнів та контроль результатів професійно-правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників-моряків. Саме системний підхід дає змогу в єдності розглянути вказані компоненти освітнього процесу, забезпечити цілісність розвитку феномену.

Особистісно орієнтований підхід передбачає свободу вибору змісту професійно-правової освіти з метою задоволення освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб особистості учня, можливості самоорганізації в культурно-освітньому середовищі. Методологія вказаного підходу дає змогу розглядати професійно-правову підготовку учнів як планомірний, безперервний, спеціально організований педагогічний процес, спрямований на розвиток і саморозвиток майбутнього робітника-моряка, становлення його як особистості з урахуванням інтересів, здібностей, індивідуальних особливостей.

Аксіологічний підхід спрямований на набуття майбутніми кваліфікованими робітниками-моряками сенсів своєї діяльності в діалозі з соціумом та культурою. Спираючись на цей підхід, правову культуру потрібно сприймати як систему правових цінностей, що створюються у процесі суспільного розвитку та містять у собі передові досягнення правової культури людства. При цьому правова обізнаність, правова активність, перевага правових або неправових процедур, визнання або невизнання цінності права декларується аксіологічним підходом як основні показники сформованості правової культури.

Діяльнісний підхід у формуванні правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків спрямовує педагогічну взаємодію на розвиток форм професійно-правової діяльності учнів. Психологами доведено, що повноцінний розвиток особистості (когнітивної, емоційно-ціннісної, вольової сфер, особистісних якостей) можливий лише за умови включення людини до діяльності, коли вона стає суб'єктом, а не є лише об'єктом зовнішнього впливу. У контексті даного дослідження діяльнісний підхід стверджує ідею формувального і розвивального призначення діяльності, ідеї моделювання професійно-правових ситуацій у навчанні.

Зазначена методологія формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю реалізується при дотриманні певних принципів. Теоретичний аналіз проблеми, результати експериментальної роботи дозволили виокремити такі загальні принципи формування правової культури учнів: науковості змісту і методів навчання; гуманізації виховного процесу; без-

перервності розвитку; динамічності; систематичності та послідовності в навчанні; модульності навчання; створення освітньо-правового середовища; свідомості й активності у навчанні; поєднання теорії з практикою; моделювання професійно-правової діяльності в навчальному процесі та ін.

До *специфічних принципів* формування досліджуваної інтегративної властивості особистості віднесено такі норми: єдності загальної та правової культури; проектування індивідуальної траєкторії розвитку правової культури; всеобучу; державно-правового підходу; аксеологічності; соціально-правового обслуговування; залучення до соціальної, правовиховної і правозахисної активності; єдності прав і відповідальності; правового самозабезпечення; ціннісно-сміслової спрямованості; організації правової самоосвіти та саморозвитку; комплексності; проблемності; національної спрямованості; полікультурності; нормативно-правової обумовленості та ін.

Суб'єктний блок моделі об'єднує учасників педагогічної взаємодії – учнів, педагогічних працівників – задля цілеспрямованого формування достатніх рівнів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-морських. Мова про розгляд професійно-правової підготовки як системи, у центрі якої знаходяться суб'єкти освітнього процесу, а всі інші складники є умовами, засобами досягнення мети.

Реалізація мети та завдань формування рівнів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-морських здійснюється протягом трьох послідовних етапів: діагностичного, діяльнісно-технологічного та рефлексивно-корекційного. Функціонально ці етапи відображають *змістово-технологічний блок* моделі комплексом методів опанування правовим матеріалом (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, переконання, моральне заохочення, змагання, вправи, які за характером діяльності учнів можуть бути пояснювально-ілюстративними, репродуктивними чи проблемними), форм професійно-правової підготовки (проблемний урок, самостійне виконання творчих завдань, імітаційно-ігрове заняття, факультатив, практика, науково-дослідна робота, юридичні конкурси, вікторини, екскурсії, зустрічі з працівниками плавскладу та ін.) та відповідних засобів, основними елементами яких виступають слово, образ та діяльність (підручники, посібники з правничих дисциплін, стенди, плакати, індивідуальні навчальні завдання, інформаційні освітні ресурси, інші засоби ІТ-технологій та ін.).

У моделі методи, форми та засоби професійно-правової підготовки здійснюються на етапах технології навчального проектування, технології проблемно-розвивального навчання, імітаційно-

ігрового навчання, кейс технології та ін. Вибір методів, форм, технологій професійно-правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників-морських детерміновано обґрунтованими в дослідженні педагогічними умовами, основними з яких є: цілеспрямоване формування потреби учнів у професійно-правових знаннях; застосування інноваційних педагогічних технологій у професійно-правовій підготовці робітників-морських; впровадження в освітній процес факультативу "Правова культура сучасного моряка"; організація продуктивної самоосвітньої пізнавально-правової діяльності учнів.

Упровадження та подальша ефективна реалізація моделі формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-морських можливі лише на основі конкретного змісту. Під змістом формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю розуміємо сукупність правових та професійних знань, умінь та навичок, цінностей та ідеалів, норм поведінки, елементів матеріальної і моральної складової соціуму, які спрямовані на формування правової культури та підлягають перетворенню у внутрішній світ особистості. На нашу думку, зміст формування правової культури є системотвірною складовою розробленої моделі. З її допомогою можна чітко відстежити процес і результат формування правової культури.

Четвертий, *діагностико-результативний блок* моделі, складається з критеріїв, показників, рівнів сформованості правової культури та прогнозованого результату. Цей блок побудовано на припущенні, що за умови цілісної реалізації розробленої методики буде досягнуто результатів, які відповідатимуть визначеним критеріям оцінювання рівнів сформованості правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-морських. У свою чергу, результати діагностики мають емпірично підтвердити правильність теоретичних підходів до формування правової культури учнів.

Висновки. Запропонована модель є ідеальним уявленням про процес формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю, передбачає послідовну реалізацію етапів педагогічної взаємодії і при дотриманні методологічних засад (підходи, принципи, умови) запропонованим методичним інструментарієм забезпечує досягнення діяльнісних рівнів сформованості досліджуваного феномену.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з експериментальною перевіркою методики реалізації моделі формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти морського профілю.

Список посилань

- Лодатко, Є. О., 2010. *Моделивання педагогічних систем і процесів: монографія*. Слов'янськ: СДПУ.
- Лузан, П. Г., 2004. *Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти*. Доктор наук. Національний аграрний університет.
- Лузан, П.Г., Пашченко, Т.М., Ваніна, Н.М. та Колісник, Н.В., 2018. Стандартизація професійної освіти на основі компетентнісного підходу *Science Rise*, 5 (25), с. 32-35.
- Михеев, В. И., 2006. *Моделирование и методы теории измерений в педагогике: 3-е изд., стереотип*. Москва: КомКнига.
- Верховна рада України. Законодавство України, 2018. *Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1108*. [online] (Останнє оновлення 28 Грудень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1108-2018-%D0%BF>> [Дата звернення 20 Листопад 2019].
- Прохорчук, П., 2018. Проблема формування професійно-етичної культури у психолого-педагогічній літературі. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 68-73.
- Радкевич, В. О., 2016. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 11, с. 5-23.
- Черненко, Н. І., 2016. *Педагогічні умови реалізації андрагогічного підходу у професійній підготовці робітників морського транспорту*. Кандидат наук. Комунальний вищий навчальний заклад "Херсонська академія неперервної освіти" Херсонської обласної ради.
- International Maritime Organization: база даних Міжнародної морської організації*. [online] Available at: <<http://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/TrainingCertification/Pages/Default.aspx>> (Дата звернення 20 Вересень 2019).
- Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opzion*, 35 (Special Issue 23), 763-779.

Переклад і транслітерація

- Lodatko, Ye. O., 2010. *Modeliuvannia pedahohichnykh system i protsesiv [Modeling of pedagogical systems and processes]: monohrafiia*. Sloviansk: SDPU, [in Ukrainian].
- Luzan, P. H., 2004. *Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia navchalno-piznavalnoi aktyvnosti studentiv u vyshchyykh ahrarnykh zakladakh osvity [Theoretical and Methodological Foundations of Formation of Educational and Cognitive Activity of Students in Higher Agricultural Educational Institutions]*. Doktor nauk. Natsionalnyi ahrarnyi universytet, [in Ukrainian].
- Luzan, P. H., Pashchenko, T.M., Vanina, N.M. ta Kolisnyk, N.V., 2018. Standartyzatsiia profesiinoi osvity na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu [Standardization of a professional education according to a competency principle]. *Science Rise*, 5 (25), s. 32-35, [in Ukrainian].
- Miheev, V. I., 2006. *Modelirovanie i metody teorii izmereniy v pedagogike: 3-e izd., stereotip*. Moskva: KomKnyha [in Russian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2018. *Pro vnesennia zmin do Morskoj doktryny Ukrainy na period do 2035 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 hrudnia 2018 roku № 1108 [On Amendments to the Maritime Doctrine of Ukraine for the Period up to 2035: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 18, 2018 No. 1108]*. [online] (Ostannie onovlennia 18 Hruden 2018) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1108-2018-%D0%BF>>. [Data zvernennia 20 Lystopad 2019], [in Ukrainian].
- Prokhorchuk, P., 2018. Problema formuvannia profesiino-etychnoi kultury u psykholoho-pedahohichnii literaturi [The problem of forming the professional and ethical culture in psychological and pedagogical literature]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Vocational pedagogy]*, 16, s. 68-73, [in Ukrainian].
- Radkevych, V. O., 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektyvy [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [The Scientific Journal of the Institute for Vocational Education of NAES of Ukraine]*, 11, s. 5-23, [in Ukrainian].
- Chernenko, N. I., 2016. *Pedahohichni umovy realizatsii andrahohichnoho pidkhodu u profesiinii pidhotovtsi robitnykiv morskoho transportu [Pedagogical conditions for the implementation of the andragogical approach in the professional training of maritime transport workers]*. Kandydat nauk. Komunalnyi vyshchyi navchalnyi zaklad "Khersonska akademiia nepererвної osvity" Khersonskoi oblasnoi rady, [in Ukrainian].
- International Maritime Organization: Database of the International Maritime Organization*. [online] Available at: <<http://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/TrainingCertification/Pages/Default.aspx>> (Applying Date Lystopad 20 2019), [in English] Lodatko, Ye. O., 2010. Modeliuvannia pedahohichnykh system i protsesiv [Modeling of pedagogical systems and processes]: monohrafiia. Sloviansk: SDPU, [in Ukrainian].
- Luzan, P. H., 2004. *Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia navchalno-piznavalnoi aktyvnosti studentiv u vyshchyykh ahrarnykh zakladakh osvity [Theoretical and Methodological Foundations of Formation of Educational and Cognitive Activity of Students in Higher Agricultural Educational Institutions]*. Doktor nauk. Natsionalnyi ahrarnyi universytet, [in Ukrainian].
- Luzan, P. H., Pashchenko, T.M., Vanina, N.M. ta Kolisnyk, N.V., 2018. Standartyzatsiia profesiinoi osvity na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu [Standardization of a professional education according to a competency principle]. *Science Rise*, 5 (25), s. 32-35, [in Ukrainian].

Miheev, V. I., 2006. *Modelirovanie i metody teorii izmereniy v pedagogike: 3-e izd., stereotip*. Moskva: KomKniga [Modeling and methods of measurement theory in pedagogy]: 3-e yzd., stereotyp. Moskva: KomKnyha [in Russian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2018. *Pro vnesennia zmin do Morskoï doktryny Ukrainy na period do 2035 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 hrudnia 2018 roku № 1108 [On Amendments to the Maritime Doctrine of Ukraine for the Period up to 2035: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 18, 2018 No. 1108]*. [online] (Ostannie onovlennia 18 Hruden 2018) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1108-2018-%D0%BF>>. [Data zvernennia 20 Lystopad 2019], [in Ukrainian].

Prokhorchuk, P., 2018. Problema formuvannia profesiino-etychnoi kultury u psykhologo-pedahohichnii literaturi [The problem of forming the professional and ethical culture in psychological and pedagogical literature]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Vocational pedagogy]*, 16, s. 68-73, [in Ukrainian].

Radkevych, V. O., 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektyvy [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [The Scientific Journal of the Institute for Vocational Education of NAES of Ukraine]*, 11, s. 5-23, [in Ukrainian].

Chernenko, N. I., 2016. *Pedahohichni umovy realizatsii andrahohichnogo pidkhodu u profesiinii pidhotovtsi robitnykiv morskoho transportu [Pedagogical conditions for the implementation of the andragogical approach in the professional training of maritime transport workers]*. Kandydat nauk. Komunalnyi vyshchyi navchalnyi zaklad "Khersonska akademiia neperervnoi osvity" Khersonskoi oblasnoi rady, [in Ukrainian].

International Maritime Organization: Database of the International Maritime Organization. [online] Available at: <<http://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/TrainingCertification/Pages/Default.aspx>> (Applying Date Lystopad 20 2019), [in English].

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779, [in English].

The model of developing legal culture in future qualified marine workers

Julia Ezhokina,

Postgraduate student of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

Abstract

Relevance: the purposeful formation of the legal culture of future qualified workers of the maritime industry, modeling this process for a more detailed study of the structural and functional features of the phenomenon is determined by the tasks of improving the quality of the professional training of maritime transport workers.

The article aim: The article substantiates the structural and functional model of the process of the purposeful formation of the legal culture of future qualified workers in the institutions of professional (vocational and technical) education of the maritime profile.

Methods: The study required a number of methods such as analysis, synthesis, generalization, systematization, research of past experience, questionnaire and expert assessment.

Results: The model of the process of the purposeful formation of legal culture consists of the generalized components which can be separately considered as subsystems that become integrated from separate components. The interrelation of the system components and the integrity of the process of formation of the legal culture of future qualified maritime workers is based on the principles, ideas and trends aimed at ensuring the integrity of the generalized components.

The methodological-targeted, subjective, substantive-technological and diagnostic and effective component of the suggested idealized formation have been highlighted and characterized.

The logical sequence of achieving the goals and objectives of the professional and legal training of the future maritime workers has been written out. The implementation of the aim and tasks of formation of the levels of legal culture of future qualified maritime workers is being carried out in three consecutive stages: diagnostic, activity-technological and reflexive-correctional.

Conclusions: The suggested model is an ideal representation of the process of formation of the legal culture of future qualified maritime workers. It provides the consistent implementation of the stages of pedagogical interaction, and provides the achievement of activity levels of formation of the studied phenomenon in case of applying the methodological principles (approaches, principles, conditions) using the proposed methodological tools.

Keywords: *legal culture, future qualified maritime workers, model, activity, professional (vocational and technical) education institutions.*

Стаття надійшла до редакції: 26.09.19

Прийнято до друку: 06.11.19

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Інна Середіна,

аспірантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, завідувач навчальної лабораторії кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-4220-0006>, e-mail: innaseredina@ukr.net

Реферат.

Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним розвитком вищої економічної освіти в Україні та гострим запитом суспільства й вітчизняної економіки на підготовку фахівців, готових до реалізації професійної кар'єри в умовах розвитку малого бізнесу.

Мета: виявити й охарактеризувати сучасні проблеми і перспективи формування підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки підприємства у процесі фахової підготовки.

Методи: класичний аналіз офіційних документів і наукових праць з формування і розвитку підприємницької компетентності: зовнішній аналіз (сприяв урахуванню історичних обставин створення відібраних документів як елементів певної системи суспільно-економічних відносин, визначенню його важливості та ефективності з огляду на визначену проблематику дослідження); внутрішній аналіз (зосереджувався на змісті джерела, сприяв виявленню проблем і перспектив формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки в закладах).

Результати. Показано, що сучасні науковці мають різні погляди на поняття "підприємництво", але сходяться на думці про те, що успішність підприємницької діяльності залежить від рівня сформованості у випускників підприємницької компетентності. З'ясовано, що в нинішніх умовах економіст-бакалавр повинен мати сформований науковий світогляд та широку ерудицію, демонструвати високу загальну культуру й належні моральні якості, володіти розвиненою підприємницькою компетентністю, постійно підвищувати рівень свого професіоналізму з урахуванням потреб економічного розвитку України. Виявлено, що здебільшого підприємницьку компетентність розуміють як сукупність особистісних і ділових якостей, навичок, знань, модель поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати певні економічні завдання й досягати високих результатів діяльності.

Висновки: визначено основні проблеми формування підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки підприємства (невмотивованість студентів до вияву підприємницької ініціативи; недостатній рівень формування готовності до підприємницької діяльності; незадовільний рівень сформованості підприємницької компетентності; недосконалість освітньої програми; наявність дисбалансу між професійними та ключовими компетентностями); окреслено перспективи формування підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки підприємства (реформування системи національної освіти; розроблення і впровадження авторських програм з економічних дисциплін; введення у освітню програму спецдисциплін і спецкурсів, що сприятимуть формуванню підприємницької компетентності; діджиталізація вищої освіти; впровадження прогресивного зарубіжного досвіду формування).

Ключові слова: підприємництво, економіка підприємства, компетентність, підприємницька компетентність, бакалавр

Вступ. Сучасні зміни в суспільстві, економіці, системі вищої освіти й державному устрої формують нову парадигму розвитку людського капіталу в Україні. Розвиток вищої економічної освіти України потребує використання нових технологій навчання, що дають змогу забезпечити готовність випускників закладів вищої освіти до професійної діяльності, підготовку фахівців вищої кваліфікації, які володіють професійною та економічною культурою, належним рівнем підприємницької компетентності. В умовах ринкової економічної системи важливим завданням є формування у молоді готовності до змін, адаптації до кардинальних перетворень соціально-економічного життя суспільства. Це завдання може бути реалізоване тільки за умови формування у студентської молоді підприємницької компетентності, яка забезпечить досягнення реальних успіхів у будь-якій галузі обраної ними професійної діяльності. Щоб сформувати компетентну особистість, у закладах освіти мають бути створені умови для підготовки не просто фахівця з відповідними знаннями, але й креативної особистості, спроможної використовувати набуті знання для конкурентоспроможної ефективної професійної діяльності. Відтак розвиток підприємницької компетентності молоді має бути спрямований на формування в суспільстві культури підприємництва, дуже важливої для економічного зростання країни.

Джерела. У багатьох джерелах акцентовано увагу на досить поширеній думці про те, що підприємницька компетентність формується на основі певних вроджених здібностей, окремі з яких можуть бути сформовані та набуті з досвідом. У науковій літературі є дані, що лише 11 % населення народжується зі здібностями до підприємництва (Васильців, 2009). Такі думки є досить полемічними, водночас мають давнє історичне коріння. Л.Єршовою (2018а) на основі застосування наукового інструментарію геокультурного, етнокультурного, соціокультурного, біографічного, типологічного та інших підходів було здійснено історичний аналіз причин і наслідків трансформації у ХІХ – на початку ХХ століття образу багатонаціональної економічної еліти України, зокрема її ставлення до підприємництва та економічної освіти.

Американські вчені Р. Хізрич і М. Пітерс (1990) також вважають, що можна навчити необхідних для бізнесу вмінь людей, які мають особливі вроджені задатки. Зокрема, вони виділяють 14 компетентностей, важливих для підприємницької діяльності. Серед них варто назвати: здатність до критичного мислення, ухвалення нестандартних рішень, ініціювання нових ідей, оцінювання перспективних міркувань; готовність до відкриття нової

справи, креативного та критичного оцінювання робочих ситуацій, укладання угод; стресостійкість, сформованість морально-етичної культури та комунікативних навичок для налагодження контактів і проведення переговорів.

На думку В.І. Майковської (2017), підприємницька компетентність формується на базі фахової економічної підготовки (освіти) й передбачає: розвинену мотивацію до вияву підприємницької ініціативи; навички ефективної господарської діяльності, знання чинного господарського законодавства, готовність до самовдосконалення та самореалізації, здатність орієнтуватися в економічних і фінансових категоріях.

Попри високий рівень існуючих наукових розвідок, присвячених вивченню проблеми формування підприємницької компетентності учнівської і студентської молоді, поняття "підприємництво" у трактуванні вітчизняних дослідників суттєво відрізняється за змістом. Деякі науковці, обґрунтовуючи мету формування підприємницької компетентності, на перший план висувають отримання прибутку; інші – інноваційний та нестандартний підхід до вирішення справ або ризиковий характер торгово-економічної діяльності. Проте практично всі сходяться на думці про те, що успішність підприємницької діяльності залежить від рівня сформованості у випускників ключових компетентностей (Закатнов, 2007; 2009; 2015; Лемешко, 2018; Однорог, 2018; Радкевич, 2016; Яблунівська, 2018).

Проаналізовано також концепцію розвитку економічної освіти, Постанови Кабінету Міністрів України, Державний стандарт вищої професійної освіти підготовки бакалавра спеціальності 051 "Економіка", Національну рамку кваліфікацій. Узагальнення цих нормативних документів та сучасних досліджень дає змогу дійти висновку, що підприємницьку компетентність розуміють як: сукупність особистісних і ділових якостей, навичок, знань, моделей поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати певні економічні завдання й проблеми, ефективно здійснювати самоменеджмент, проявляти ініціативу, йти на виправдані ризики тощо.

Мета статті – виявити й охарактеризувати сучасні проблеми і перспективи формування підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки підприємства у процесі фахової підготовки.

Методи: класичний аналіз офіційних документів і наукових праць із формування й розвитку підприємницької компетентності: зовнішній аналіз (сприям урахуванню історичних обставин створення відібраних документів як елементів певної сис-

теми суспільно-економічних відносин, визначенню його важливості та ефективності з огляду на визначену проблематику дослідження); внутрішній аналіз (зосереджувався на змісті джерела, сприяв виявленню проблем і перспектив формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки в закладах освіти), а також контент-аналіз окремих нормативних документів.

Результати й обговорення. У наукових працях вітчизняних учених сучасний економіст освітнього ступеня "бакалавр" постає як ерудована й моральна особистість з розвиненим науковим світоглядом, стійкою системою громадянських цінностей, сформованою підприємницькою компетентністю, готовністю до особистісного та професійного самовдосконалення. У Концепції розвитку економічної освіти в Україні увага акцентується також на підготовці всебічно розвиненого фахівця, активного члена суспільства із широким науковим світоглядом і хистом до самореалізації. При цьому, розвиток економічної освіти має бути доступним, відкритим, системним і безперервним, поєднувати фаховість освітніх програм та інноваційність змісту (Верховна Рада України. Законодавство України, 2003).

Сучасний ринок праці потребує компетентних працівників. Семантика поняття "компетентність" є дуже розлогою і включає не лише знання, а й низку компетентностей, що передбачають наявність умінь, навичок, моральних цінностей. Однак для випускників ЗВО важливим є уміння ефективно діяти не тільки в навчальній, але й інших сферах діяльності, тобто в ситуаціях, коли виникатиме потреба самостійно визначати шляхи вирішення задачі, уточненні її умов, пошуку способів розв'язання, самостійної оцінки отриманих результатів. Освіта повинна бути скерована на підготовку фахівця з високим рівнем знань, який уміє мислити, самостійно здобувати й застосовувати знання на практиці. Вирішення цього завдання відбувається шляхом підбору відповідного змісту та адекватних засобів, форм, методів навчання, що забезпечують більш широкі можливості розвитку й самореалізації особистості.

Під час навчання у ЗВО закладаються основи професіоналізму, формуються вміння самостійної професійної діяльності. Відтак студенти у процесі засвоєння знань повинні усвідомити, що самостійна робота покликана завершувати всі інші види навчальної роботи, оскільки знання, не затребувані професійною діяльністю, не є справжнім надбанням фахівця. Сьогодні викладачі ЗВО для реалізації поставлених завдань використовують широкий арсенал різних видів діяльності для активізації

самостійної роботи студентів: виконання вправ, задач, опрацювання навчальної літератури, рецензування й анотування наукових праць, різні види конспектування джерел (виписки, тези), підготовка письмових повідомлень (рефератів, доповідей, статей), підготовка структурно-логічних схем лекцій, виконання різного виду творчих дослідницьких завдань тощо.

У системі сучасної вищої освіти існують також проблеми, що знижують мотивацію студентів до освітньої та пізнавальної діяльності, саморозвитку та самоосвіти. Вони зумовлені труднощі адаптації студентів до реальних умов праці, невмінням застосувати на практиці отримані теоретичні знання та економічний інструментарій. Деякі випускники не орієнтуються в питаннях започаткування власної справи, засадах функціонування податкової системи, механізмах проведення економічного аналізу; не вміють узагальнювати здобуті знання та втілювати їх на практиці. В освітніх програмах майбутніх бакалаврів з економіки підприємства загальнонаукові, професійні та спеціальні дисципліни не завжди розподіляються раціонально, що знижує якість освітнього процесу (Євтушевський, 2002; Поясок, 2003; Ткаленко, 2011). Отже, виникає необхідність покращення організації освітнього процесу в ЗВО економічного профілю.

Деякі науковці пропонують у процесі реформування системи вищої економічної освіти передбачити більшу увагу до застосування: інноваційних педагогічних технологій; поліфункціональних міжпредметних зв'язків; самостійної роботи в освітньому процесі; кооперації освітян і стейкхолдерів. Важливим вважається також наближення здобутих результатів наукових досліджень студентів і викладачів до їх практичного використання в реальних умовах (Ковальчук, 1999). Тобто, професійну підготовку майбутніх бакалаврів з економіки підприємства пропонується розглядати як процес формування компетентностей студентів, мотивації їх до навчання і самовдосконалення та вміння самостійно організувати освітній процес.

Для майбутніх фахівців з економіки підприємства у процесі їхньої фахової підготовки важливою також є науково-дослідницька робота, покликана підібрати відповідні методи для ефективного формування професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки підприємства та розкрити здібності кожного студента (Гайдученко, 2015). Це дасть змогу виділяти проблеми та навчити студента бачити й аналізувати проблемні ситуації. Пізнання відбувається шляхом здійснення трьох основних видів діяльності: створення особистісного продукту освіти; пізнання професії і себе в ній до самоорганізації пізнання і творення. Це

дасть змогу майбутньому бакалавру з економіки підприємства користуватися основними видами професійної діяльності та забезпечити багатоманітність її результатів.

Наразі можна говорити про підприємницькі компетентності як про діяльнісні, методологічні, комунікативні, затребувані в сучасному світі. Іншими словами, кожен випускник закладу вищої освіти повинен тією чи іншою мірою бути підприємцем. Завдання підприємництва в освіті – розкриття особистісного потенціалу і така його трансформація, коли студент розглядається як унікальна цілісність у здатності досягти поставленої мети. Підприємець не просто виконує визначені кимось функції. Перш за все, він реалізує власні ідеї, і тому має чітко усвідомлювати й визначати свої можливості, брати на себе відповідальність щодо ризиків виходу за їх межі. Отже, підприємець повинен уміти оцінювати майбутні наслідки власних дій та аргументовано відстоювати свою підприємницьку стратегію. Тому підприємцю потрібна така якість, як здатність до індивідуальних дій (упевненість у своїх силах; уміння вести діалог, відстоювати власну позицію, розуміти альтернативні точки зору, досягати компромісу, адекватно оцінювати економічної ситуації, знаходити оптимальні підприємницькі рішення).

Формування підприємницької компетентності в майбутніх економістів є однією з вимог Державного стандарту вищої професійної освіти підготовки бакалавра спеціальності 051 "Економіка". Ідея комплексної, систематичної підготовки сучасних студентів до підприємницької діяльності знаходить все більше місця при організації освітнього процесу у ЗВО. Однак, попри те, що в системі вітчизняних ЗВО накопичено чималий позитивний досвід підготовки майбутніх бакалаврів з економіки підприємства, вони не завжди встигають вчасно реагувати на потреби сучасного ринку праці, зумовлені досягненнями цифрової революції та детермінованих нею соціально-економічних процесів (Базиліук, 2018; Єршов, 2019).

З огляду на це, увага має бути зосереджена на розумінні поняття "компетентність" як сукупності знань, навичок і особистих якостей, необхідних для вирішення широкого спектру підприємницьких задач. Відтак, важливою проблемою залишається гармонізація професійних і ключових компетентностей, необхідних для розвитку підприємницької компетентності (Закатнов, 2007; Єршова, 2018b). У якості психолого-педагогічних умов розвитку підприємницької компетентності можна виділити такі складові економічної підготовки: чіткість мети та освітніх завдань; педагогічне керівництво; мотивацію студентів до самоосвітньої діяльності;

збільшення частки самостійної роботи; інформованість студентів про можливі механізми, методи, форми й результати економічної підготовки; вдосконалення освітнього процесу; використання нових інформаційних технологій та мережі Інтернет; готовність педагогічного складу до ефективного формування економічної культури у студентів; облік психологічних особливостей особистості, рівня її орієнтації на економічну діяльність.

Безперервна практична підготовка майбутнього бакалавра з економіки підприємства здійснюється протягом усього періоду навчання і передбачає проходження різних видів практик (виробничої, економічної та переддипломної), кожна з яких вирішує конкретні завдання, але всі разом вони переслідують єдину мету – отримання студентом практичного досвіду. В результаті за роки навчання формуються досить міцні зв'язки з виробництвом, і, виходячи зі стін ЗВО, випускник не виявляється "новачком" на ринку праці, є більш конкурентно-спроможними, тому що крім теоретичних знань має і практичний досвід. Більшість фахівців з економіки підприємства, здобувши вищу освіту, працюють в організаціях, де вони проходили практику. Орієнтація на практичну підготовку виражається в тому, що основна частина курсових робіт і практично всі дипломні проекти виконуються на базі реальних компаній.

Висновки. Узагальнюючи педагогічні дослідження з вивчення підприємництва як педагогічного феномену та результати аналізу сучасної нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО економічного профілю до підприємницької діяльності, маємо визнати наявність низки проблем:

– хоча в системі закладів вищої освіти України й накопичено певний позитивний досвід підготовки майбутніх бакалаврів з економіки підприємства, проте швидкоплинні соціально-економічні процеси та розвиток виробництва й організацій зумовлюють необхідність постійно вносити корективи до її змісту як у теоретичному, так і прикладному аспектах, що заклади формальної економічної освіти не завжди можуть забезпечити вчасно;

– традиційна професійна підготовка бакалаврів з економіки підприємства не може повною мірою забезпечити якісну підготовку майбутніх економістів, здатних належним чином розв'язувати складні проблеми економічного розвитку країни;

– у ЗВО залишаються слабкими механізми впливу роботодавців та здобувачів освіти на формування змісту освітніх програм, що детермінує недостатній рівень сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців з економіки підприємства;

– у закладах освіти формально визнають важливість soft-skills та digital-skills у формуванні фахівця, готового до професійного успіху, однак на практиці не вдається досягти реального балансу між формуванням у ЗВО професійних і ключових компетентностей, необхідних для розвитку підприємницької компетентності;

– вторинність дисциплін соціогуманітарного циклу в негуманітарних закладах вищої освіти спричинює низьку вмотивованість випускників ЗВО до прояву підприємницької ініціативи та недостатній рівень готовності до підприємницької діяльності.

Визначено заходи, необхідні для вдосконалення механізмів розвитку підприємницької компетентності в ЗВО, а саме:

– затвердження стандарту вищої освіти;
– реформування системи національної освіти з урахуванням компетентнісного підходу;

– удосконалення механізмів формування підприємницької компетентності особистості шляхом розробки і впровадження авторських програм з економічних дисциплін;

– включення до освітньої програми спецдисциплін і спецкурсів, що сприятимуть формуванню підприємницької компетентності;

– вивчення досвіду викладання економіки в закладах вищої освіти розвинених країн, упровадження кращих розробок у вітчизняну практику з урахуваннями особливостей економічного розвитку та менталітету України;

– створення в ЗВО умов для підвищення рівня цифрової культури випускників ЗВО.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки у процесі фахової підготовки.

Список посилань

Базельюк, О., 2018. Зміст і структура цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 81-87. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>.

Васильців, Т.Г., 2009. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 1(10), с.145-149

Верховна Рада України. Законодавство України, 2003. *Концепція розвитку економічної освіти в Україні*. [online] Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03/sp:max25 [Дата звернення 09 грудня 2019]

Верховна Рада України. Законодавство України, 2014. *Закон України "Про вищу освіту"*. [online] (Останнє оновлення 06 Червень 2019) Доступно: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [Дата звернення 10 Травня 2019].

Гайдученко, Ю.О., 2015. Реалізація індивідуального підходу до навчання та самореалізація студентів економічних спеціальностей. *Педагогіка та психологія*, 51, с. 22-28.

Євтушевський, В.А., 2002. Економічна освіта у вищій школі: здобутки та перспективи формування. *Вища освіта України*, 2, с. 86-91.

Єршов, М.-О., 2018. Роль української ІТ-освіти на світовому ринку інформаційних товарів і послуг. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 74-81. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>.

Єршова, Л., 2015. Формування референтної особистості як проблема освітньої практики сучасної України. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 6, с. 119-124.

Єршова, Л., 2018а. Від купця – до підприємця: трансформація цінностей української економічної еліти у ХІХ – на початку ХХ століття. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 154-161. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15>.

Єршова, Л., 2018б. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>.

Закатнов Д., 2007. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 10 (II), с. 373-380.

Закатнов, Д.О., 2009. Стан і проблеми професійної орієнтації. *Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи*, 1(6), с. 173-179.

Закатнов, Д., 2015. Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 9, с. 86-94.

Кабінет Міністрів України, 2019. *Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти"*. [online] (Останнє оновлення 06 Червень 2019) Доступно: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248149695> [Дата звернення 11 Травень 2019].

Ковальчук, Г.О., 1999. Активізація навчання в економічній освіті. *Навчальний посібник*. Київський національний економічний університет. К.: КНЕУ.

Лемешко Л., Формування художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу як проблема професійної педагогіки. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>.

Майковська, В.І., 2017. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 1, с. 112-117.

Однорог, Г., 2018. Теоретичні засади формування ключових компетентностей учнів у закладах професійної освіти засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>.

Поясок, Т.Б., 2003. Принципи відбору змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх економістів. *Неперервна професійна освіта: Теорія і практика*, 1, с. 200-204.

Радкевич, В., 2016. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 11, с. 5-22.

Радкевич, О.П., 2012. Особливості правового регулювання мережі Інтернет. *Право та управління*, 1, с. 436-443.

Ткаленко, Н.В., 2011. Проблеми підготовки сучасних економістів у системі вищої освіти. *Науковий вісник ЧДІ-ЕУ*, 3 (11), с. 31-35.

Хизрич, Р. и Питерс, М., 1992. *Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха. Вып. I. Предприниматель и предпринимательство*. Перевод с английского И. И. Андреева, Е. Н. Николаенко. М.: Прогресс-Универс.

Яблунівська, К., 2018. Теоретичні основи формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>.

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>.

Переклад і транслітерація

Bazeliuk, O., 2018. Zmist i struktura tsyfrovoyi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv profesiinoi osvity [Content and structure of digital culture of VET institutions' teachers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 81-87. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>, [in Ukrainian].

Vasyltsiv, T.H., 2009. Udoskonalennia derzhavnogo rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini [Improvement of state regulation of business activity in Ukraine]. *Stratehichni priorytety [Strategic priorities]*, 1(10), s. 145-149, [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2003. *Kontseptsiia rozvytku ekonomichnoi osvity v Ukraini [The concept of economic education development in Ukraine]*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03/sp:max25> [Data zvernennia 09 hrudnia 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2014. *Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine about "High Education"]*. [online] (Ostannie onovlennia 06 Cherven 2019) Dostupno: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>>. [Data zvernennia 10 Travnia 2019], [in Ukrainian].

Haiduchenko, Yu.O., 2015. Realizatsiia indyvidualnoho pidkhodu do navchannia ta samorealizatsiia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei [Implementing an individual approach to training and self-realization of economics students]. *Pedahohika ta psykhohihiia [Pedagogics and Psychology]*, 51, s. 22-28, [in Ukrainian].

Yevtushevskiy, V.A., 2002. Ekonomichna osvita u vyshchii shkoli: zdotuky ta perspektyvy formuvannia [Economic education in higher education: achievements and prospects of formation]. *Vyshcha osvita Ukrainy [High education in Ukraine]*, 2, s. 86-91, [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2018. Rol ukrainskoi IT-osvity na svitovomu rynku informatsiinykh tovariv i posluh [The role of Ukrainian IT education in the world market of information products and services]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 74-81. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2015. Formuvannia referentnoi osobystosti yak problema osvitnoi praktyky suchasnoi Ukrainy [The reference individual formation as a problem of the educational practices in modern Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky [Cherkasy university bulletin: Pedagogical sciences]*, 6, s. 119-124, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018. Vid kuptsia – do pidpriiemtsia: transformatsiia tsinnosti ukrainskoi ekonomichnoi elity u XIX – na pochatku XX stolittia [From a tradesman to an entrepreneur: the Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 15, s. 154-161, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannia vitchyznianoї profesiinoї osvity [Transformation of the students' values system in the context of domestic vocational education and training reforming]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2007. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery [Organizational and pedagogical support of training pupils to build a career]. V: *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr. [Theoretical and methodical problems in character building of children and pupils]*. K.: In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, s. 373-380, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2009. Stan i problemy profesiinoi orientatsii [The conditions and problems of professional orientation]. *Profesiino-tekhnichna osvita: innovatsiinyi dosvid, perspektyvy* [Professional (vocational) education: an innovative experience and prospects], 1(6), s. 173-179, [in Ukrainian].

Zakatnov, D., 2015. Proforientatsiini zasady kariernoho rozvytku uchnivskoi molodi [Professional orientation and proforientologic competences concerning vocational self-determination and career development of young students]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 9, s. 86-94, [in Ukrainian].

Kabinet Ministriv Ukrainy [Cabinet of Ministers of Ukraine], 2019. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan ta spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity"* [Decree the cabinet of Ministers of Ukraine about "Approval of the list of disciplines and specialties, which are trained candidates of High Education"]. [online] (Ostannie onovlennia 06 Cherven 2019) Dostupno: <<http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248149695>> [Data zvernennia 11 Traven 2019], [in Ukrainian].

Kovalchuk, H.O., 1999. *Aktyvizatsiia navchannia v ekonomichnii osviti: navchalnyi posibnyk* [Start training in economic education: tutorial]. Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet [Kyiv National University of Economics]. K.: KNEU, [in Ukrainian].

Lemeshko L., 2018. Formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti tekhniv-konstruktoriv odiahu yak problema profesiinoi pedahohiky [Forming clothes technicians-constructors' arts- creative competence as a professional pedagogy problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>, [in Ukrainian].

Maikovska, V.I., 2017. Sutnist i struktura pidpriyemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv v Ukraini [The meaning and structure of entrepreneurial competence of future specialists in Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka* [Journal of Zhytomyr Ivan Franko University]. 1, s. 112-117, [in Ukrainian].

Odnoroh, H., 2018. Teoretychni zasady formuvannia kliuchovykh kompetentnosti uchniv u zakladakh profesiinoi osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [The essence and structure of key competencies of future skilled sewing workers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>, [in Ukrainian].

Poiasok, T.B., 2003. Pryntsypy vidboru zmistu psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh ekonomistiv [Some principles of selecting the content of psycho-pedagogical training for future economists]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka* [Unstoppable professional development: theory and practice], 1, s. 200-204, [in Ukrainian].

Radkevych, V., 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektyvy [Theoretical and methodological basis of VET development: results, problems, prospective]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 11, s. 5-22.

Radkevych, O.P., 2012. Osoblyvosti pravovoho rehulivannia merezhi Internet [Features of legal regulation of the Internet]. *Pravo ta upravlinnia* [Law and Management], 1, s. 436-443, [in Ukrainian].

Tkalenko, N.V., 2011. Problemy pidhotovky suchasnykh ekonomistiv u systemi vyshchoi osvity [Some issues in the training of modern economists in higher education]. *Naukovyi visnyk ChDIEU* [Scientific Journal Chernihiv Economic University], 3 (11), s. 31-35, [in Ukrainian].

Hizrich, R. i Piters, M., 1992. *Predprinimatelstvo, ili kak zavesti sobstvennoe delo i dobitsya uspeha. Vyp. 1. Predprinimatel i predprinimatelstvo* [Entrepreneur and business, or how to seduce their own work and profit. You & business; Vyp. 1]. Perevod s angliyskogo I. I. Andreeva, E. N. Nikolaenko. M.: Progress-Univers, [in Ukrainian].

Yablunovska, K., 2018. Teoretychni osnovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity [Theoretical bases of forming the ecological competence of the agrarian higher education institutions' future academic staff]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 15, s. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>, [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>, [in English].

Some issues and prospects of developing entrepreneurial competency in future bachelors in business economics during professional training

Inna Seredina,

Postgraduate Student of the Institute of Vocational Education and Training of the NAES of Ukraine Head of University
Laboratory of The Philosophy and Pedagogy Department at National Transport University, Kyiv

Abstract.

The relevance of this research lies in the intensive development of higher economic education in Ukraine and the strong demand of society and Ukraine's economics for the specialists ready to pursue a professional career under the conditions of small business development.

Aim: the paper aims to identify and describe the current issues and prospects of developing entrepreneurial competency in future bachelors in business economics during professional training.

Methods: a classic analysis of official documents and scientific works on the issue of developing entrepreneurial competency: external analysis (taking into account the historical circumstances of the creation of selected documents as elements of a particular system of socio-economic relations; determining its importance and effectiveness given specific research issues); internal analysis (focusing on the content of the source; identifying some issues and prospects of developing entrepreneurial competency in future specialists during professional training in HEIs):

Results. The paper shows that modern scholars have different views on the concept of entrepreneurship. However, they agree that the success of entrepreneurial activity depends on graduates' entrepreneurial competency. The paper indicates that modern bachelors in economics must be well-rounded, intelligent, highly-cultured and well-mannered, competent in commercial matters and continuously enhance their professionalism, given the needs of Ukraine's economic development. Besides, it proves that entrepreneurial competency is mostly understood as a set of personal and business qualities, skills, knowledge, behaviour models, which help to solve specific economic issues and achieve high results.

Conclusions. The paper identifies the primary issues of developing entrepreneurial competency in future bachelors in business economics. They are as follows: students' lack of motivation to show entrepreneurial initiative; unreadiness for entrepreneurial activity; unacceptable levels of entrepreneurial competency; inefficient degree programmes; a particular imbalance between professional and core competencies. Also, the paper outlines the prospects of developing entrepreneurial competency in future bachelors in business economics. They involve reforms in the system of national education; the development and implementation of the author's programmes in economic courses; the introduction of specialized courses for developing entrepreneurial competency; the digitalization of higher education; the implementation of innovative international experience in training for entrepreneurial activity into the practice of Ukrainian HEIs.

Keywords: *entrepreneurship, business economics, competency, entrepreneurial competency, bachelor's degree.*

Стаття надійшла до редакції: 19.09.19

Прийнята до друку: 04.11.19

**МЕТОДИЧНІ
ЗАСАДИ
ПРОФЕСІЙНОГО
НАВЧАННЯ
МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ**

ІНТЕРАКТИВНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Руслана Романюк (Мельниченко)¹, Валентина Танська²,

- 1 кандидат біологічних наук, доцент, декан природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка,
orcid.org/0000-0002-6306-7427, e-mail : melnychenko1971@ukr.net
- 2 кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка,
orcid.org/0000-0002-6496-0145, e-mail: avd23v@gmail.com

Реферат.

Актуальність дослідження зумовлена інтеграцією України в європейський освітній простір, реформою середньої освіти, переходом до профільного навчання у старшій школі, зростанням вимог до професійної підготовки випускників закладів вищої освіти, потребою переходу від традиційного академічного стилю викладання дисциплін до інновацій.

Мета: узагальнення наукових, навчально-методичних джерел і власного практичного досвіду застосування інтерактивних педагогічних технологій при формуванні професійної компетентності вчителів біології профільної школи.

Методи: теоретичні (аналіз науково-педагогічних джерел, статей, авторефератів, дисертацій, інтернет-ресурсів; синтез та узагальнення фактичного матеріалу; порівняння і класифікація) та емпіричні методи (педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ю зі здобувачами вищої освіти).

Результати: проаналізовано роль інтерактивних технологій у підготовці вчителів; зазначено, що організація освіти на компетентнісному підході базується на посиленні практичної професійної спрямованості навчання, розвитку педагогічних здібностей і ціннісних орієнтирів студентів. Автором реалізовано підготовку майбутніх учителів біології профільної школи на другому (магістерському) рівні вищої освіти під час викладання курсу "Теорія і методика викладання біології у старшій профільній школі". При проведенні практичних занять перевага надавалась груповій роботі й інтерактивному навчання, що відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників, а педагог і студент є рівноправними і рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Зазначено, що однією з найефективніших організаційних форм інтерактивного навчання є тренінг. Автором детально описано методику проведення тренінгу "Інтерактивні технології навчання біології", що знайомить студентів із тренінговою технологією, різноманітними інноваційними методиками і прийомами інтерактивного навчання, формує практичні навички їх застосування у майбутній професійній діяльності. Здійснено анонімне анкетування магістрів випускних курсів, майбутніх учителів біології, хімії та основ здоров'я. Респондентам пропонувалося оцінити за п'ятибальною шкалою ефективність того чи іншого методу, форми, освітньої технології у формуванні їхньої готовності до роботи у профільній школі. Аналіз результатів дослідження здійснювався на основі методики відносних частот О. Смірнова. З'ясовано, що студенти найбільш ефективно вважають практику в школах, котра поєднується з наставництвом учителя; висловлюють бажання проходити її у профільних класах чи навчальних закладах; високу оцінку респондентів отримали тренінги, майстер-класи від досвідчених вчителів, контекстне навчання, створення власного методичного портфоліо і кейс-навчання.

Висновки: підготовка сучасного вчителя профільної школи повинна здійснюватися з посиленням практичної складової освітніх програм; особливу увагу варто приділити виробничим (педагогічним)

практикам у закладах загальної середньої освіти, що мають профільні класи; аудиторна робота зі студентами є ефективною за умови використання різноманітних інтерактивних освітніх технологій, у тому числі тренінгів; перспективним є залучення досвідчених педагогів-практиків до освітнього процесу підготовки майбутніх учителів у ЗВО.

Ключові слова: *інтерактивні освітні технології, тренінг, підготовка вчителів біології, профільна школа.*

Вступ. У зв'язку з інтеграцією України в європейський освітній простір сьогодні зростають вимоги до професійної підготовки випускників закладів вищої освіти. У державі створене Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, що розпочало процес акредитації освітніх програм, спираючись на принципи довіри, взаємної вимогливості, культури якості та добросовісності. Перед ЗВО стоїть завдання – створення всіх умов для навчання; особистісного і професійного розвитку студентів; формуванню їхньої професійної компетентності, креативності, а також соціальних навичок – комунікації, здатності брати на себе відповідальність, працювати в команді, управляти своїм часом, логічно й критично мислити, самостійно приймати рішення та ін. Вимоги до професійної підготовки вчителя також зростають у зв'язку з реформою середньої освіти, а також переходом до профільного навчання у старшій школі, що відображено в "Концептуальних засадах реформування середньої школи: Нова українська школа". Перед закладами вищої освіти наразі стоїть виклик часу: чи здатні вони перейти від традиційного академічного стилю викладання дисциплін до інновацій; від орієнтації на знання, уміння і навички – до формування компетентностей.

Аналіз науково-педагогічних джерел, власний педагогічний досвід роботи у ЗВО та школі, а також інтерв'ю зі здобувачами вищої освіти свідчить про те, що найбільш ефективними методами і технологіями формування професійної компетентності майбутнього вчителя є: *інтерактивні освітні технології навчання* (тренінги, колективно-групові методи, дискусії, дебати, ділові й дидактичні ігри та ін.); *case-study* або *метод аналізу конкретних ситуацій*; *портфоліо*; *інформаційно-комунікаційні технології, контекстне й дуальне навчання*. Саме інтерактивне навчання в контексті підготовки майбутнього вчителя, на нашу думку, є базовою освітньою технологією.

Джерела. Зміст, шляхи, методи і технології підготовки вчителя біології профільної школи в останні роки стали предметом фундаментальних наукових досліджень. Так, науковий пошук Н. Шиян (2015), присвячений теорії і практиці профільного навчання у школах сільської місцевості

(на прикладі вивчення хімії і частково біології). У монографії В. Оніпко (2011) обґрунтовано методологічні, теоретичні й організаційні засади підготовки вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі; зокрема до реалізації ним біотехнологічного профілю навчання. Дослідження Г. Грицай (2016) охоплюють сферу методичної підготовки майбутнього вчителя біології, а Ю. Шапрана (2013) – стосуються його професійної компетентності. Наші наукові дослідження також знаходяться у площині пошуку ефективних шляхів і технологій формування спеціалізованої профільно зорієнтованої компетентності вчителя біології, що відбувається неперервно на бакалаврському і магістерському рівнях вищої освіти, продовжується в системі післядипломної педагогічної освіти (Melnychenko, 2019).

Інтерактивні освітні технології та методи навчання в останнє десятиліття дедалі частіше застосовують у вищій школі (Кашлев, 2005; П'ятакова, 2008) та освіті дорослих (Сисоєва, 2011). Авторитетними у сфері інтерактивного навчання є праці О. Пометун (Пометун та Пироженко, 2002; Пометун, 2007). Їхній науково-методичний доробок використовують педагоги середньої і вищої школи. Чимало корисних методичних розробок, цікавих прикладів застосування інтерактивних технологій, кейс-уроків, прийомів розвитку критичного мислення з досвіду вчителів-практиків можна знайти на освітній платформі "На урок" (<https://naurok.com.ua/>). Проте проблема підготовки вчителів біології до роботи у профільній школі залишається актуальною і потребує пошуку нових шляхів до її розв'язання, у тому числі за допомогою інтерактивних освітніх технологій.

Метою цієї статті є узагальнення наукових, навчально-методичних джерел і власного практичного досвіду застосування інтерактивних педагогічних технологій при формуванні професійної компетентності вчителя біології профільної школи.

Методи: теоретичні (аналіз науково-педагогічних джерел, статей, авторефератів, дисертацій, інтернет-ресурсів; синтез та узагальнення фактичного матеріалу; порівняння і класифікація) та емпіричні методи (педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ю зі здобувачами ВО).

Результати й обговорення. Зміст професійної підготовки вчителя біології профільної школи реалізується у ЗВО на бакалаврському і магістерському рівнях вищої освіти та продовжується в системі післядипломної педагогічної освіти. Основною метою такої підготовки є формування професійної компетентності вчителя біології профільної школи, що дає йому змогу успішно здійснювати повсякденну професійну діяльність в умовах профільного навчання. Організація освіти на компетентнісному підході базується не лише на ґрунтовних знаннях і сформованих вміннях, але й на посиленні практичної професійної спрямованості навчання, розвитку педагогічних здібностей і ціннісних орієнтирів майбутнього вчителя.

Ми реалізували таку підготовку на другому (магістерському) рівні вищої освіти під час викладання авторського курсу "*Теорія і методика викладання біології в старшій профільній школі*" для здобувачів освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка зі спеціальності 014.05 "Середня освіта (біологія та здоров'я людини)" обсягом 3,5 кредити ЄКТС.

У навчальному посібнику О. Пометун (2007, с. 221) наводить дані американських дослідників стосовно ефективності різних форм навчання. За так званою "пірамідою навченості учнів", результативність навчання при використанні різних форм і методів є різною, а саме: лекція-монолог – 5 %; самостійне читання – 10; застосування аудіо- та відеонавчання – 20; демонстрація – 30; дискусія, обговорення навчального матеріалу в малій групі – 50; практика у процесі діяльності – 75; навчання інших – 90%. Саме тому при підготовці майбутнього вчителя велике значення мають практичні заняття, що організуються за інтерактивними освітніми технологіями.

Під час практичних занять з курсу "Теорія і методика викладання біології у старшій профільній школі" ми використовуємо загальновідомі педагогічні технології (модульного, проблемного, ігрового, інтерактивного, проектного, тренінгового навчання). Студенти об'єднуються у мікрогрупи та виконують певні індивідуальні та групові завдання. Викладач контролює їхню діяльність, консультує, координує, коригує роботу майбутніх учителів, при необхідності – допомагає, відповідає на запитання, сприяє рефлексії їхньої діяльності. Як рекомендує С. Вітвицька (2009, с. 146-147), групова робота магістрантів організовується за певним алгоритмом:

– постановка певного пізнавального завдання, створення проблемної ситуації, надання кейсу для аналізу тощо;

– об'єднання студентів у мікрогрупи по 2-6 осіб;

– інструктаж щодо змісту, послідовності й результатів роботи;

– робота у групах (розподіл завдань між членами групи; індивідуальне їх виконання; оголошення у групі результатів індивідуальної роботи; обговорення загального завдання групи, його узагальнення і доповнення окремими членами; розподіл ролей щодо повідомлення результатів групової роботи);

– заключна частина: повідомлення результатів роботи; рефлексія; висновок про роботу групи і успішність виконання поставленого завдання.

На практичних заняттях з "Теорії і методики викладання біології у старшій профільній школі" ми пропонуємо студентам завдання різного рівня і характеру. Наприклад, завдання *репродуктивного рівня* передбачають: аналіз структури шкільної програми з біології і екології, інтегрованих курсів природничих наук, курсів за вибором і факультативів; характеристику шкільних підручників; підбір контролюючих завдань для з певної теми; складання необхідного "фахового мінімуму" з біологічних дисциплін, що є основою шкільного курсу біології (завдання ЗНО з біології; тестові завдання з різних тем шкільного курсу біології старшої школи); заповнення журналу; складання плану шкільної лекції та/або семінару; підбір опитувальників для визначення професійних схильностей та інтересів учнів, а також їх психофізіологічних особливостей; складання бібліографії наукової та навчально-методичної літератури для роботи над певним психолого-педагогічним або методичним дослідженням та ін.

Завдання *конструктивного рівня* передбачають: підготовку рефератів та мультимедійних презентацій; відбір підручників з біології для 10-го і 11-го класу на конкурсній основі з наведенням аргументів; складання плану-конспекту занять; завдань підсумкового і поточного контролю певної навчальної теми для класів різних профілів і напрямів навчання (хіміко-біологічного, філологічного, математичного); створення творчих завдань для роботи з обдарованими учнями (олімпіадних завдань, задач підвищеної складності, завдань міжнародної програми PISA); складання плану дослідницьких, соціальних та інформаційних проєктів з біології; візуалізація навчального матеріалу різних біологічних тем (створення опорних схем, таблиць, інтелект-карт, флеш-карток, дидактичних карток та ін.); підготовка завдань і запитань проблемного характеру з методики навчання біології та шкільного курсу біології. Завдання конструктивного рівня є домінуючими у роботі з магістрантами.

Завдання *творчого рівня* пропонуються магістрантам із достатнім і високим рівнями фахо-

вих знань і методичних умінь та вираженою внутрішньою мотивацією до професійної діяльності. Це, наприклад, проведення уроку та складання опорного конспекту до нього; написання тез доповіді до конференції або статті до збірника чи журналу; виступ на науково-практичній конференції студентів та молодих вчених; розробка детального організаційного плану тижня біології; методичні розробки ігор, до різних тем шкільного курсу біології з урахуванням профілю класу; складання плану науково-дослідної роботи з біології в рамках МАН та ін.

Як уже зазначалося, під час проведення лабораторно-практичних занять перевага надається **інтерактивному навчанню**. Слово "інтерактив" походить від англ. слова "interact", де "inter" взаємний і "act" – діяти. Більшість науковців (Кашлев, 2005; Пометун, 2007; П'ятакова, 2008) підкреслює, що інтерактивним навчання є тоді, коли освітній процес відбувається за умови *постійної активної взаємодії всіх його учасників, відбувається колективне, групове співнавчання і взаємонавчання*, а педагог і учень (студент, учитель – під час підвищення педагогічної кваліфікації тощо) є рівноправними і рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. У результаті такої діяльності на заняттях створюється атмосфера взаємодії та співробітництва. Студенти вчать критично мислити, приймати власні продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка створює комфортні умови навчання, за яких кожен відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Білоруський педагог С. Кашлев (2005, с. 31) підкреслював, що "інтерактивне навчання є процесом міжособистісної комунікації, для якого характерним є високий ступінь інтенсивності спілкування, розмаїття видів, форм і прийомів діяльності, цілеспрямована рефлексія та взаємовплив учасників педагогічного процесу. Суть його полягає у виявленні творчого потенціалу студентів в умовах вільної і продуктивної мозкової діяльності, творчої атмосфери взаємодії викладача і студентів".

Існують різні підходи або критерії класифікації інтерактивних методів навчання. Нам імпонує класифікація О. Пометун та Л. Пироженко (2002), які, залежно від мети заняття й форми організації навчальної діяльності, виділяють чотири групи інтерактивних технологій навчання. Кожну групу ми наповнюємо конкретними методами:

1) інтерактивні технології *кооперативного навчання* (робота в парах, ротаційних трійках, малих групах, методика взаємопередачі тем О. Рівіна,

методика взаємного навчання Е. Мазура, "карусель", "акваріум" та ін.);

2) інтерактивні технології *колективно-групового навчання* ("мікрофон", "снігова куля", незакінчені речення, кубик/ромашка Блума, "мозковий штурм", "коло ідей", "ажурна пилка", "броунівський рух");

3) технології *ситуативного моделювання* (імітаційні й рольові ігри, симуляція, аналіз життєвих ситуацій, кейс-навчання, драматизація та ін.);

4) технології *опрацювання дискусійних питань* (метод ПРЕС, SWOT-аналіз, займи позицію, дискусія, "шість капелюхів" Е. де Боно).

Ми опрацюємо зазначені локальні інтерактивні педагогічні технології на практичних заняттях курсу "Теорія і методика викладання біології у старшій профільній школі". Для ефективності роботи на початку вивчення курсу (спарене заняття №3-4) проводимо 2-3-х годинний **тренінг "Інтерактивні технології навчання біології"**. Метою його є, перш за все, познайомити студентів із тренінговою технологією, а також різноманітними методиками інтерактивного навчання, сформувати практичні навички їх застосування у майбутній професійній діяльності.

Тренінг є однією із найбільш ефективних організаційних форм інтерактивного навчання. Слово "тренінг" походить від англійського "to train" – "навчати, тренувати, дресировати". Виник тренінг як метод психотерапевтичної роботи у XIX столітті, а згодом поширився у професійній освіті та психології як ефективна технологія розвитку особистості; почав застосовуватися в закладах вищої та середньої освіти. Доведено, що тренінг сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки активній роботі його учасників. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної співпраці самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна їх взаємодія. Тренінг розглядають, з одного боку, як активну *організаційну форму* навчально-виховної роботи, яка спирається на досвід і знання учасників, активні практичні педагогічні і психологічні методи. З іншого боку, тренінг – *інтерактивна технологія* навчання з певною чіткою структурою й атрибутами, яка добре відтворюється і гарантує високу якість освітнього процесу та досягнення практичних результатів.

Тренінг має усталені загальноприйняті *принципи*: активності, відкритого зворотного зв'язку, експериментування та творчості, довіри у спілкуванні, рівності позицій. *Метою* тренінгу є набуття його учасниками життєвих та професійних навичок, умінь, компетенцій; пошук шляхів розв'язання певних проблем та ін. Саме тому тренінги є провід-

ною формою організації навчання при вивченні основ здоров'я, є доцільними при вивченні біології і екології – предметів, що є провідними у формуванні ключових компетентностей у природничих науках і технологіях, екологічній грамотності і здоровому житті (Мельниченко, Поліщук, 2019).

Вважаємо, що, навчаючись у ЗВО, студенти повинні брати участь у різноманітних тренінгах, опановуючи цю технологію "зсередини" як учасники. При вивченні методики навчання цих предметів майбутні вчителі біології проводять тренінги під час практичних занять у модельному класі, а також при проходженні педагогічної практики.

Атрибутами тренінгу є: 1) тренінгова група (10-15 осіб, що за допомогою тренера включаються в активне спілкування та вирішення поставлених завдань); 2) тренер (коуч) – особа, який є рівноправним учасником тренінгової групи і, водночас, ведучим тренінгу, що має знання щодо теми тренінгу і навички проведення тренінгових занять; 3) спеціально обладнане приміщення і приладдя (стілець, розставлені колом чи півколом, простір для руху, маркери, магнітна дошка, роздатковий матеріал, ватман, тощо); 4) правила групи, які чітко проголошуються на початку тренінгу, дотримуються учасниками і забезпечують комфортні умови для заняття (Мельниченко, Поліщук, 2019).

Таблиця 1.

Структура авторського тренінгу "Інтерактивні технології навчання біології" для майбутніх учителів біології профільної школи

Етап тренінгу, тривалість	Завдання і вправи
I. Вступна частина (до 15 хв.)	<p><i>Мозковий штурм:</i> запитання "Що таке тренінг – форма, метод чи технологія?" Розповідь про обов'язкові атрибути і структуру тренінгу.</p> <p>А) <i>"Знайомство"</i> (1-2 вправи: "снігова куля" – перший учасник називає своє ім'я і щось одне, що він любить; наступний спочатку ім'я цієї людини і його вподобання, а потім своє і т. д; "акрослово" – учасники записують на папірці свої імена у стовпчик, навпроти кожної літери – слово, яке їх характеризує, папірці прикріплюють до одягу як бейджики).</p> <p>Б) <i>Прийняття правил тренінгу.</i> Правила можна записати на дошці, ватмані, оформити на папірцях, які по черзі зачитують, приймають і прикріплюють (наприклад, цінування часу, ввічливість, звертання по імені, правило піднятої руки, правило добровільності і т. д.).</p> <p>В) <i>Очікування.</i> Учасники записують свої очікування від тренінгу і графічно оформлюють (наприклад, "човники" і два береги річки – сподівань і звершень, "гриби" біля кошика тощо).</p>
II. Основна частина 1,5 – 2 год.	<p>А) <i>Об'єднання у групи</i> (за геометричними фігурами, кольором, порами року, руханка "молекули і атоми" та ін.), вправи на комунікацію.</p> <p>Б) <i>Групова та індивідуальна робота.</i> Студентам пропонується ряд інтерактивних методик для відпрацювання методичних навичок:</p> <ul style="list-style-type: none"> – робота над кейсами (певні проблемні життєві ситуації, записані на аркуші, що потребують колективного обговорення і вирішення); – вправи "Так/ні", "Займи позицію", "Кордон"; – кубик Блума/ромашка Блума (постановка питань за певною ієрархією для розвитку критичного мислення); – вправи "Броунівський рух"/ "Карусель" / "Навчаючи-вчуся" (кожен отримує надруковану інформацію про той чи інший інтерактивний метод навчання, вільно пересувається, намагаючись розповісти іншим і самому запам'ятати нову інформацію); – вправи на візуалізацію інформації. Групи зображують графічно отриману інформацію з курсу біології і екології (або методики їх викладання) різними способами – складають хмару слів, інтелект-карту, фіш-бонн, опорну блок-схему, асоціативний кущ; – вправи на розвиток критичного мислення: метод "Шість капелюхів" Е. Боно; SWOT – аналіз явищ, чинників (Strengths – сильні сторони, Weaknesses – слабкі, Opportunities – можливості, Threats – загрози); – практика тренінгу. Представник кожної групи, користуючись додатками, літературою проводить якийсь етап тренінгу: об'єднання в групи, знайомство, очікування, руханки, рефлексію, завершення. <p>В) <i>Вправи на зняття м'язового і психічного напруження чергуються з груповою роботою.</i> Це різноманітні руханки ("австралійський дощ")</p>
III. Завершення (15-20 хв.)	<p>А) <i>Вправи на рефлексію</i> (метод "мікрофон"; аналіз власних очікувань на початку тренінгу; складання сенкану).</p> <p>Б) <i>Підбиття підсумків</i> здійснюються і узагальнюються тренером.</p> <p>В) <i>Завершення тренінгу:</i> "Віночок побажань", "Ми – молодці!"</p>

Структуру і завдання тренінгу для магістрантів спеціальності 014.05 "Середня освіта (біологія та здоров'я людини)" наведено в *табл. 1*.

Основна частина тренінгу є найважливішою і може мати найрізноманітнішу тематику: проектна діяльність, ІКТ-технології навчання, розвиток критичного мислення на уроках біології, здоров'язбеігаючі технології, формування екологічної культури і т.д. Саме від майстерності тренера-викладача залежить її наповнення та ефективність тренінгів. Доцільно тренінгові форму роботи застосовувати і для підвищення кваліфікації вчителів.

З метою визначення ефективності застосування тих чи інших освітніх технологій і методик при підготовці вчителя біології профільної школи нами було здійснене анонімне опитування магістрів випускних курсів, майбутніх вчителів біології, хімії та основ здоров'я ЖДУ імені Івана Франка. Респондентам (48 осіб) пропонувалося оцінити ефективність того чи іншого методу (форми, технології) у формуванні їх готовності до роботи у профільній школі за п'ятибальною шкалою (від 1 – абсолютно неефективно, до 5 – найкраще підходить, ідеально).

Аналіз результатів дослідження на основі методики відносних частот О. Смирнова (1990) представлено на *рис. 1*.

Отже, магістранти найбільш ефективним для своєї готовності працювати у профільній школі вважають практику у ЗЗСО, котра поєднується із наставництвом учителя (0,91). Студенти зазначили, що бажали б проходити її саме у профільних навчальних закладах або класах. Високу оцінку респондентів отримали тренінги, майстер-класи від досвідчених учителів (0,85 і 0,81 відповідно). Позитивно здобувачі освіти оцінили контекстне навчання (0,73); створення власного методичного портфоліо і кейс-технологію (0,68).

Висновки. Підготовка сучасного вчителя профільної школи повинна здійснюватися з посиленням практичної складової освітніх програм. Особливу увагу варто приділити виробничим (педагогічним) практикам у закладах загальної середньої освіти, що мають профільні класи. Аудиторна робота зі студентами є ефективною за умови використання різноманітних інтерактивних освітніх технологій, у тому числі тренінгів. Перспективним є залучення досвідчених педагогів-практиків до освітнього процесу підготовки майбутніх учителів у ЗВО.

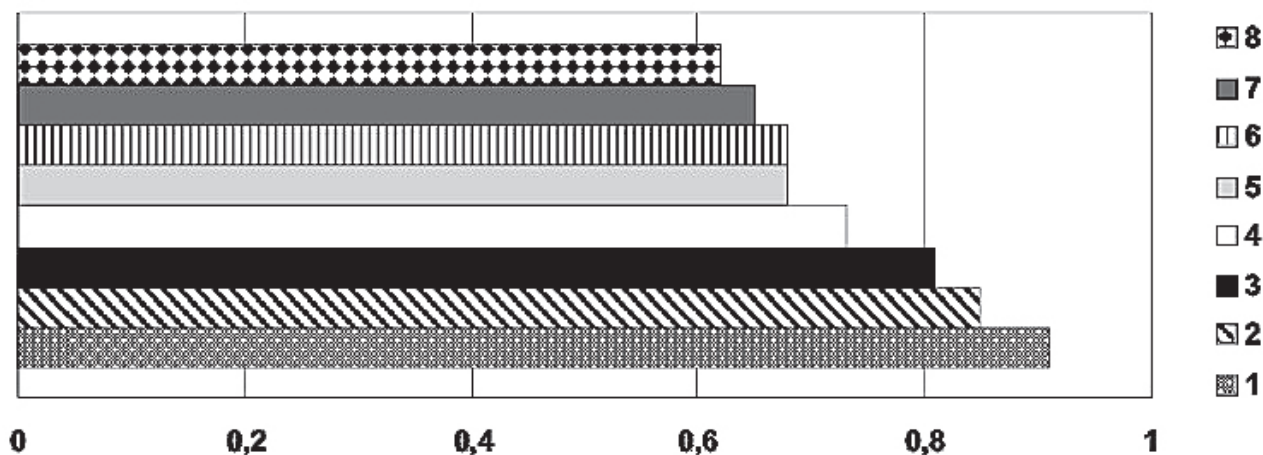

Рис. 1. Ефективність застосування певних форм, методів і технологій при підготовці вчителя біології профільної школи (за даними самооцінки студентів):

1 – практика у школі, наставництво учителя; 2 – тренінги методичного характеру; 3 – майстер-класи від учителів-практиків; 4 – контекстне навчання (ведення уроків та їх фрагментів на заняттях в університеті); 5 – створення власного методичного портфоліо; 6 – кейс-навчання (метод життєвих ситуацій); 7 – мультимедійні лекції з показом відеофрагментів уроків; 8 – семінарські заняття.

Список посилань

Вітвицька, С. С., 2009. Технологія педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. В: О. А. Дубасенюк, ред. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. с. 133-152.

Грицай, Н. Б., 2016. *Теорія і практика методичної підготовки майбутніх учителів біології* : монографія. Рівне: О. Зень.

Кашлев, С. С., 2005. *Технологія інтерактивного навчання*. Минск: Беларуский верасень.

Урядовий портал, 2019. Концептуальні засади реформування середньої школи. *Нова українська школа*. [online] (Останнє оновлення 12 грудень 2019) Доступно: <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Дата звернення 1 грудень 2019].

Мельниченко, Р. К. та Поліщук, Н. М., 2019. Тренінг як форма інтерактивної педагогічної технології та його роль у підготовці вчителя біології та основ здоров'я. *Проблеми освіти*: зб. наук. пр. ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти", 92, с. 63-67.

Оніпко, В. В. 2011. *Професійна підготовка вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі*: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Пометун, О. 2007. *Енциклопедія інтерактивного навчання*. Київ: СПД Кулінічев.

Пометун, О. та Пироженко, Л. 2002. *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*: метод. посібн. Київ: АПН.

Пятакова, Г. П. 2008. *Технологія інтерактивного навчання у вищій школі*: навч.-метод. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.

Сисоєва, С. О. 2011. *Інтерактивні технології навчання дорослих*: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД "ЕКМО".

Смирнов, А. В. и Смирнов, Р. А., 1990. Статистическая обработка анкет, содержащих балльные шкалы. В: *Резервы интенсификации учебно-воспитательного процесса педвузов*. Кострома: КГПИ. с. 117-124.

Шапран, Ю. П., 2013. *Формування професійної компетентності майбутніх учителів біології*: монографія. Переяслав-Хмельницький: "Видавництво К С В".

Шиян, Н. І. 2004. *Профільне навчання у школах сільської місцевості*: теорія і практика. Полтава: АСМІ.

Melnychenko, R. K., 2019. Substantiation of the professional competence structure of biology teacher at specialized school. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 3 (98), pp. 22-33. DOI 10.35433/pedagogy.3(98).2019.22-33.

Переклад і транслітерація

Vitvytska, S. S., 2009. Tekhnolohiia pedahohichnoi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoi osvity [Technology of Pedagogical Training of Masters in the Conditions of the Degree Education]. V: O. A. Dubaseniuk, red. *Profesiina pedahohichna osvita: innovatsiini tekhnolohii ta metodyky* [Professional teacher education: innovative technologies and methods]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. s. 133-152, [in Ukrainian].

Hrytsai, N. B., 2016. *Teoriia i praktyka metodychnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii : monohrafiia* [Theory and Practice of Methodical Training of Future Teachers of Biology: monograph]. Rivne : O. Zen, [in Ukrainian].

Kashlev, S. S., 2005. *Tehnologiya interaktivnogo obucheniya* [Interactive Learning Technique]. Minsk : Belorusskij verasen, [in Belarusian].

Uriadovi portal [Government portal], 2019. *Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. Nova ukrainska shkola* [Conceptual Principles of Secondary School Reform. New Ukrainian School]. [online] (Ostannie onovlennia 12 hruden 2019) Dostupno: <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Data zvernennia 12 hruden 2019], [in Ukrainian].

Melnychenko, R. K. та Polishchuk, N. M., 2019. Treninh yak forma interaktyvnoi pedahohichnoi tekhnolohii ta yoho rol u pidhotovtsi vchytelia biolohii ta osnov zdorovia [Training as a Form of the Interactive Pedagogical Technique and its Role in the Training of Teachers of Biology and Fundamentals of Human Health]. *Problemy osvity* [Educational problems]: zbirnyk naukovykh prats DNU "Instytut modernizatsii zmistu osvity", 92, s. 63-67, [in Ukrainian].

Onipko, V. V., 2011. *Profesiina pidhotovka vchytelia pryrodnychyykh dystsyplin do roboty u profilnii shkoli : monohrafiia* [Professional Training of Natural Science Teacher to work in Specialized School]. Poltava: PNPУ imeni V. H. Korolenka, [in Ukrainian].

Pometun, O., 2007. *Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia*. [Encyclopedia of Interactive Learning]. Kyiv: SPD Kulinichev [in Ukrainian].

Pometun, O. та Pyrozhenko, L., 2002. *Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid* [Interactive Learning Techniques: Theory, Practice, Experience]: metod. posibn. Kyiv: APN, [in Ukrainian].

Piatkova, H. P., 2008. *Tekhnolohiia interaktyvnoho navchannia u vyshchii shkoli: navch.-metod. posib.* [Interactive Learning Technique in Higher Education: an educational and methodological edition]. Lviv: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, [in Ukrainian].

Sysoieva, S. O., 2011. *Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Interactive Techniques for Adult Learning: an educational and methodological edition]. NAPN Ukrainy, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Kyiv : VD "ЕКМО", [in Ukrainian].

Smirnov, A. V. and Smirnov, R. A., 1990. Statisticheskaya obrabotka anket, sodержashih balnye shkaly [Statistical processing of questionnaires containing ball scales]. V: *Rezervy intensifikatsii uchebno-vospitatelnogo processy pedvuzov* [Reserves of Intensification of Educational Processes of Pedagogical Higher Educational Institutions]. Kostroma: KGPI, s. 117-124.

Shapran, Yu. P., 2013. *Formuvannia profesiinoy kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii : monohrafiia*. [Formation of Professional Competence of Future Biology Teachers: monograph]. Pereiaslav-Khmelnitskyi: "Vydavnytstvo K S V", [in Ukrainian].

Shyian, N. I., 2004. *Profilne navchannia u shkolakh silskoi mistsevoosti: teoriia i praktyka* [Profile Education at General School of Rural Area: Theory and Practice]. Poltava : ASMI, [in Ukrainian].

Melnychenko, R. K., 2019. Substantiation of the Professional Competence Structure of Biology Teacher at Specialized School. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 3 (98), pp. 22-33. DOI 10.35433/pedagogy.3(98). 2019, s. 22-33, [in English].

Interactive educational technologies in the training of a future biology teacher for specialized school

Ruslana Romaniuk (Melnychenko)¹, Valentyna Tanska²,

1 PhD in Biology, Associate Professor, Dean of the Faculty of Natural Science Zhytomyr Ivan Franko State University

2 PhD in Pedagogy, Associate Professor, Director of Educational and Research Institute of Pedagogics Zhytomyr Ivan Franko State University

Abstract

The relevance of the study is determined by the integration of Ukraine into the European educational system, reforms of secondary education, the transition to specialized education in high school, the growing requirements to vocational training of graduates of higher education institutions, the need to change from the traditional academic style of teaching disciplines to innovation.

The aim is to generalize scientific, educational-methodical sources and personal practical experience of using interactive pedagogical techniques in forming the professional competence of the Biology teacher of the specialized school.

Methods used in the research include theoretical (analysis of scientific and pedagogical sources, articles, abstracts, dissertations, Internet resources; synthesis and generalization of factual material; comparison and classification) and empirical methods (pedagogical observation, questioning, interviews with students).

The results. The role of interactive techniques in teacher's training has been analyzed; it is noted that the organization of education on a competence approach is based on strengthening of practical professional orientation of education, development of students' pedagogical abilities and values. The author has implemented the preparation of the future Biology teacher of the specialized school at the second (master's) level of higher education while teaching the course "Theory and Methods of Teaching Biology at the Senior Specialized School". In the course of practical training, group work and interactive learning, which takes place under the condition of the continuous, active interaction of all its participants, are preferred. Moreover, a teacher and a student are equal participants of the educational process. It is mentioned that one of the most effective organizational forms of online learning is training. The author describes at large the methodology of conducting the training "Interactive Techniques of Teaching Biology", which introduces students to training techniques, various innovative methods and techniques of interactive learning, and forms practical skills necessary for their future professional activity.

Anonymous questionnaires of the master-graduates, the future teachers of Biology, Chemistry and the Fundamentals of Human Health have been conducted. The respondents have been asked to rate on a five-point scale the effectiveness of a method, a form, a teaching technique in forming their readiness to work at a specialized school. The analysis of the results of the study is carried out on the basis of the technique of relative frequencies developed by O. Smirnov. Students consider the school practice to be the most effective, while being combined with teacher's mentoring; and they express their preference to have it at specialized classes or educational institutions. The respondents highly appreciate trainings, master classes of experienced teachers, contextual trainings, a creation of their own methodological portfolio and a case study.

Conclusions. Training the modern teacher of the specialized school should be carried out due to the strengthening of the practical component of educational programs. Special attention should be paid to on-the-job (pedagogical) practices in general secondary education institutions with specialized classes. The classroom work with students is effective if the various interactive educational techniques, including trainings, are used; it is promising to involve experienced practicing teachers in the educational process of training future teachers in higher educational institutions.

Keywords: *interactive teaching techniques, training, Biology teacher training, specialized school.*

Стаття надійшла до редакції: 14.09.19

Прийнята до друку: 04.11.19

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Тетяна Пашенко¹, Андрій Каленський², Наталія Калашнік³,

- 1 кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-7629-7870>, e-mail: tantarena@ukr.net
- 2 доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0001-9034-5042>, e-mail: kaa_1959@ukr.net
- 3 кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства ВНМУ ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця
<https://orcid.org/0000-0001-5312-3280>, nata.kalashnikova.1983@mail.ru

Реферат.

Актуальність: якість професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів значною мірою визначається готовністю педагогічних працівників до стандартизації фахової освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах.

Мета: з'ясувати особливості застосування педагогічних технологій для розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо застосування технологій розвитку готовності викладачів до стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

Результати. Основою реалізації методичної системи розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах є застосування педагогічних технологій чи методик, серед яких виділяють: структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, діалогові, тренінгові. Коротко охарактеризовані педагогічні технології, які доцільно застосовувати для розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів: семінар-тренінг, семінар-дискусія (групова дискусія), мозковий штурм (мозкова атака, брейнстормінг), полілог, позиційна дискусія, ігри тренувального характеру (ігри-вправи), ігри-інсценівки (бізнес-симуляція), комплексні дієві ігри (розв'язання кейс-стаді), ігри-змагання, ігрове проектування (інша назва? управління проектами), тренінг, ситуація-проблема (ситуаційна задача), критеріальний калейдоскоп, ток-шоу.

Висновки: досягти реальних результатів розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів допоможуть технології майстер-клас, тренінги, кейс-метод, "круглі столи" та інші технології навчання.

Ключові слова: *готовність педагогічних працівників, стандартизація підготовки молодших спеціалістів, педагогічні технології, тура професійної компетентності економіста, формування професійної компетентності економіста.*

Вступ. Одним з пріоритетних напрямів програми модернізації національної системи освіти є діяльність педагогічних працівників зі стандартизації професійної освіти на компетентній основі.

Значення фахової передвищої освіти полягає у підготовці студентів до участі їх у соціокультурній і професійній діяльності, формування їхнього світогляду, розвитку системи ідеалів та цінностей, що зумовлюють особисту позицію кожного індивіда, його ставлення до світу й визначення свого місця в ньому (Єршова, 2015).

Якість фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів значною мірою визначається готовністю педагогічних працівників до стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах.

Джерела. Науковці досліджують проблему готовності до педагогічної діяльності в різних аспектах і напрямках: шляхи ефективного формування готовності до педагогічної діяльності (Я.Н. Коломинський, А.Ф. Лисенко, П.Г. Лузан, Д.С. Мазуха, Г.М. Романова, О.Г. Ярошенко), психологічні аспекти формування готовності до професійної діяльності (Г.О. Балл, М.І. Виноградова, В.А. Гаспарян, В.Т. Дорохіна, Л.М. Карамушка, М.А. Мазмазян, В.О. Моляко, С.І. Равикович П.А. Рудик) та ін.. Проте, незважаючи на наявність праць науковців із проблеми готовності фахівців до професійної діяльності, проблема розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів є недостатньо вирішеною.

Мета – з'ясувати особливості застосування педагогічних технологій у розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо застосування технологій розвитку готовності викладачів до стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

Результати й обговорення. Стандартизація фахової передвищої освіти покликана забезпечити єдність освітнього простору країни, спадкоємність основних освітніх програм, враховуючи при цьому можливість конкретної особистості. Згідно Закону України "Про освіту", однією з необхідних умов досягнення нової, сучасної якості освіти є розроблення і запровадження нового покоління стандартів вищої освіти, які повинні визначати: правила до обов'язкових компетентностей та реальних результатів навчання здобувачів освіти; обсяг загального навантаження; інші компоненти, визначені спеціальними законами (Закон України "Про освіту").

Основою реалізації компетентного підходу є застосування педагогічних технологій або методик, які гарантують досягнення запланованих освітніх результатів (вони мають чітко й конкретно відображатися у стандартах освіти) (Лузан, 2018).

Метою формування готовності педагогічного працівника до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах є формування інформаційної грамотності педагогічних працівників, їхньої мотиваційної сфери, забезпечення формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів готовності, що передбачає вивчення позитивних сторін педагогічних концепцій, замислів та технологій (Каленський, 2019).

Процес формування готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах повинен проходити в рамках:

- внутрішньовузівської науково-методичної роботи;
- навчання в освітніх організаціях, спеціально для цього призначених;
- неформальної освіти.

Першорядним зв'язуючим у системі підготовки педагогів до стандартизації є внутрішньовузівська науково-методична робота, яка забезпечує функціонування й розвиток закладу освіти в цілому. Вивіреним підхід до проектування змісту і методів роботи, до раціонального їх поєднання може відповідним чином усунути прогалини в теоретичних знаннях і практичних уміннях викладачів та створювати потребу в постійному професійному зростанні.

Організацію роботи навчального закладу щодо формування в педагогів готовності до стандартизації підготовки молодших спеціалістів потрібно розпочати зі створення у коледжах і технікумах сприятливого середовища для акцентування уваги педагогічних працівників на саморозвиток, удосконалення, самовиховання, знайомство з передовим педагогічним досвідом у школах педагогічної майстерності, психолого-педагогічних семінарах тощо.

Внутрішньовузівська система розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах має ступеневий характер, що реалізується на трьох рівнях:

- науково-практичні конференції, педагогічні семінари, вебінари, практикуми, педагогічні ради;
- навчальні тренінги, методичні об'єднання викладачів, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду та педагогічної майстерності, семінари та ін.;
- самоосвіта, самовиховання, робота над індивідуальною науково-методичною проблемою та ін.

Готовність педагога до стандартизації підготовки молодших спеціалістів – інтегративна властивість особистості, що забезпечує значний рівень самоорганізації, саморозвитку фахової діяльності та її результатів.

Навчання в освітніх організаціях, спеціально для цього призначених, повинно передбачати підвищення рівня кваліфікації на стажуваннях, постійно діючих семінарах, курсах. Мета: організувати навчальну діяльність з передачі і засвоєння знань, потрібних для здійснення стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

У рамках неформальної освіти повинні бути передбачені лекції, "круглі столи", практичні семінари, майстер-класи, інші форми неперервної професійної освіти, які дають змогу підвищити рівень готовності вчителя до педагогічної діяльності в умовах стандартизації. Інформальна освіта передбачає самонавчання, вивчення нормативних документів, літератури та електронних ресурсів: основні портали, сайти і мережеві спільноти у напрямі надання адресної допомоги педагогічним працівникам з питань стандартизації освіти.

Основою реалізації методичної системи розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах є застосування педагогічних технологій чи методик, серед яких виділяють: структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, діалогові, тренінгові.

Серед показників того, що дана технологія являється особистісно-орієнтованою, є такі: присутність мотивації до навчання; сучасне освітнє середовище; застосування ефективних методів і технік навчання; присутність відчуття контролю над процесом свого навчання; досягнення мети, забезпечення потреб у самореалізації та пізнавальних потреб; достатня кількість часу на оволодіння новими знаннями та вміннями тощо.

З метою розвитку готовності викладачів до стандартизації підготовки молодших спеціалістів на компетентнісній основі у закладах освітньо-діяльно впроваджувати семінари-тренінги, методики розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів та розвитку самоосвітньої компетентності студентів, технології проектування змісту компетентісно орієнтованого навчання та тестового контролю успішності навчання майбутніх молодших спеціалістів.

Семінар-тренінг як педагогічна технологія дає можливість застосовувати різноманітні методи і прийоми; як модель сукупної діяльності, дає змогу організувати і проводити навчальний процес, створювати комфортні умови для співпраці.

Семінар-дискусія (групова дискусія) створюється як процес діалогічного спілкування учасників. На семінарі-дискусії викладачі мають можливість подавати свої думки щодо стандартизації освіти у виступах, відстоювати свою точку зору, аргументовано заперечувати помилкову позицію й дискутувати щодо неї. Неодмінною умовою розгортання результативної дискусії є індивідуальні знання, досвід, які отримуються в процесі самоосвіти. Семінар-дискусія може включати деталі "мозкового штурму" та ділової гри.

Мозковий штурм (мозкова атака, брейнстормінг) – ефективний спосіб продукування ідей для рішення різноманітних проблем. Метою даної технології є організація спільної інтелектуальної діяльності з пошуку нетрадиційних шляхів вирішення проблем.

Використання методу мозкового штурму для розвитку готовності до стандартизації дозволяє вирішити такі завдання:

- взаємозв'язки теоретичних знань з практикою;
- активізація навчально-пізнавальної діяльності;
- творче засвоєння інформації;
- формування уміння зосереджувати увагу і розумові зусилля на вирішенні завдання;
- формування навичок колективної розумової діяльності (Стрельников та Брітченко, 2013).

Вправа "Акваріум" є способом навчити критично мислити. Обговорення певної теми має проходити серед учасників, частина яких обговорюють проблему, а решта учасників уважно слідує за перебігом розмови. У процесі реалізації прийому ролі можуть змінюватись.

Дана вправа надає можливість робити висновки з урахуванням точки зору колег, переосмислити особисті думки після отримання іншої інформації. Ця стратегія найбільше корисна при потребі налагодити результативне спілкування серед усіх учасників. Це дієве знаряддя, здатне навчити ефективно полемізувати.

До методів, що дають змогу формувати готовність педагога до стандартизації підготовки молодших спеціалістів, відноситься проблемно-рефлексивний полілог – спосіб обговорення проблем за участю трьох і більше сторін, що мають різні точки зору на неї. Полілог можливий у формах бесіди, дискусії, конференції, диспуту, організаційно-діяльнісної гри і ін. Як метод навчання полілог складніший, ніж діалог, він будується на персоналізації позиції кожного учасника і вимагає врахування більшої кількості факторів. Полілог ефективний при використанні колективних форм навчання і в технології особистісно орієнтованого навчання.

Наступним методом розвитку готовності педагога до стандартизації підготовки молодших спеціалістів є *позиційна дискусія*, яка забезпечує активне включення учасників в пошук істини, формування банку даних про стандартизацію, створює умови для відкритого вираження своїх думок, позицій, відношення до обговорюваної теми. Механізм такої дискусії передбачає поділ педагогів на групи, які розробляють проекти вирішення педагогічних проблем стандартизації та їх обґрунтування. Третя група здійснює синтез і знаходить компроміс у вирішенні проблеми.

Завдяки ігровій технології слухачі вчаться самі визначити індивідуальний зміст діяльності, ставити цілі, проектувати етапи власної пізнавальної діяльності, обирати теми, контролювати й оцінювати свою роботу. Таким чином, застосування ігрових технологій сприяє формуванню адекватної мотивації до діяльності, освоєнню методів психологічного пізнання себе та інших людей, розвитку соціальних і комунікативних якостей, прискорення процесу стандартизації, прагнення до творчості. Діяльність учасників під час її проведення повинна бути побудована на творчому використанні гри, що сприяє закріпленню та накопиченню потрібних знань, відпрацюванню навичок та вмінь, а саме:

- ігри тренувального характеру, що містять проблемну професійну ситуацію із певним визначеним порядком дій;

- ігри-інсценування (бізнес-симуляції) дають змогу на основі виконання ігор відпрацювати комунікативні навички;

- комплексні дієві ігри (рішення кейс-ситуацій), що включають елементи імпровізації в діях учасників;

- ігри-змагання як вид навчання полягають у тому, що пропонується текст із докладним описом ситуації або завдання, яке вимагає рішення, двом чи трьом малим групам слухачів, після чого проводиться порівняння отриманих результатів; результатом є вибір найбільш оптимального вирішення проблеми;

- ігрове проектування проводиться у формі ділової гри, будучи першою її стадією (відсутня стадія імітаційного моделювання виконання проекту або плану, розроблених на першій стадії); основна відмінність від методу ділових ігор полягає у предметі моделювання (імітується чи відтворюється процес створення або ж удосконалення об'єкта (Гончаров, 2005).

- тренінг – метод створення умов для самостійного пошуку способів вирішення власних психологічних проблем – формує у слухачів практичні навички розвитку компетентності професійної і міжособистісної поведінки в спілкуванні;

- ситуація-проблема (ситуаційна задача) пропонує провести не лише аналіз чинної ситуації, а й ухвалити обґрунтоване рішення (Гончаров, Костюкова та Губницька, 2007);

- критеріальний калейдоскоп, під час якого слухачі отримують карти, на яких запропоновано різні критерії вибору (залежно від обраної тематики заняття), потім за допомогою дискусії вирішують, які критерії є найважливішими та викладають їх на планшеті найближче до його центру; після цього учасники презентують свої результати;

- ток-шоу – рольова гра, основою якої є принцип телевізійного ток-шоу; допомагає розвивати вміння слухачів давати наукову інформацію, узагальнювати, робити висновки, формувати самооцінку, самореалізацію, рефлексію.

Отже, в основі перерахованих вище методик – ґрунтовна синтетично-аналітична діяльність суб'єкта, рефлексивний пошук рішення проблеми з наступною вербалізацією інтелектуальних процесів (Баханов, 1999).

Упровадження технологій проектування змісту компетентісно орієнтованої підготовки молодших спеціалістів сприяє: розвитку навичок розроблення технологій навчального проектування, імітаційно-ігрових, тренінгових, кейс-технологій та їх застосуванню при підготовці молодших спеціалістів; опануванню принципами, підходами, особливостями розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення підготовки молодших спеціалістів, зокрема, з використанням ІТ-технологій.

Досягати реальних результатів розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів допоможуть майстер-класи, тренінги, кейс-метод, "круглі столи" та інші технології навчання.

Технологія майстер-клас – активна форма творчої самореалізації педагога, коли вчитель-майстер передає свій досвід слухачам шляхом прямого і коментованого показу прийомів роботи. Вчитель – майстер, як правило, володіє власним стилем творчої педагогічної діяльності і власної дидактичної системи роботи.

На тренінгах розглядаються різні тестові завдання, які можуть слугували викладачам як зразок та алгоритм розробки різнорівневих, валідних та надійних тестів для оцінювання результатів навчання студентів.

Для дидактично правильної реалізації вказаної технології навчання варто дотримуватися таких основних ознак тренінгового заняття (Сидоренко, 2002; Сисоєва, 2011): постійний і стабільний склад групи, що бере участь у занятті; позитивне налаштування учасників заняття на комунікативну діяльність; створення тренером психологічної атмосфери взаємодії та продуктивного спілкування;

дотримання учасниками заняття вимог і правил командної роботи; чітке структурування тренінгового заняття; оцінювання дієвості тренінгу, зокрема, психічної активності, самопочуття, творчої інтелектуальної діяльності кожного учасника.

У реалізації завдань розвитку готовності викладачів до стандартизації підготовки молодших спеціалістів на компетентнісній основі педагогічний досвід акцентує на ефективності використання кейс-технології. Дана навчальна технологія належить до активних методів навчання, суть її полягає в аналізі конкретних ситуацій, обговоренні та прийнятті рішення певного професійного спрямування (Гончаров, Костюкова та Губницька, 2007). Застосування методу кейсів сприяє розвитку вмінь аналізувати ситуації, оцінювати альтернативні рішення, відбирати оптимальний варіант і скласти план його здійснення.

Для розвитку навиків розробки навчальних технологій, технологій оцінювання результатів навчання студентів доцільним є застосування дидактичних і рольових навчальних ігор, які найбільшою мірою відтворюють ситуації творчого професійного пошуку.

Головним завданням педагога є навчання того, хто навчається, діяльності. Цьому сприяє застосування технології колективної розумової діяльності – КРД.

Використання технології колективної розумової спирається на взаємозв'язок всіх учасників, пов'язаних спільною пізнавальною зацікавленістю. Успіх колективного пошуку визначається організаторськими, розумовими, внутрішніми намаганнями кожного (Артюшина, 2013).

Застосування SMART-технологій для розвитку готовності викладачів до стандартизації підготовки молодших спеціалістів дозволяє: використовувати електронні матеріали із стандартизації професійної освіти для ознайомлення з теоретичними аспектами; проводити інтерактивне тестування слухачів, що дасть змогу проаналізувати ступінь володіння інформацією. Головним плюсом SMART-технологій є безперервність та простота доступу до створення освітнього контенту, єдиного репозиторію (Липська, 2018).

Особистісний компонент готовності викладачів до стандартизації професійної підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах (схильність до постійного вдосконалення навчально-методичного забезпечення дисциплін, систематичного оновлення змісту лекцій, лабораторно-практичних занять сучасним актуальним матеріалом; уміння ретельного планування і прогнозування всіх етапів власної педагогічної діяльності, навички дотримання термінів виконання запланованих заходів; уміння аналізувати, узагальнювати резуль-

тати своєї педагогічної діяльності, корегувати методику викладання, навички рефлексії; здатність виключно самостійно вибирати оптимальний комплекс методів та засобів навчання, розробляти навчально-методичне забезпечення занять; здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні педагогічні ідеї, відходити від традиційних схем, оригінально розв'язувати проблемні ситуації) доцільно розвивати за допомогою проведення семінарів-тренінгів, застосування методів творчого вирішення проблем: метод інверсії, метод емпатії (особистої аналогії), морфологічний аналіз, "мозкова атака", метод "гірлянд асоціацій", синектика, метод аналізу і синтезу фантастичних ідей, метод евристичних запитань та інші.

У ході експерименту з теми НДР "Методичні основи стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах" для розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів застосовували: семінар-тренінг "Формування готовності педагогічних працівників до стандартизації у коледжах і технікумах", семінар-дискусія "Структура, зміст сучасних освітніх стандартів, особливості, що відрізняють ці нормативні документи від попередніх моделей", мозковий штурм (мозкова атака, брейнстормінг) "Зміст поняття "компетентність"", полілог "Стандартизація вищої освіти", позиційна дискусія "Базові засади побудови освітніх програм на компетентнісній основі", ігри тренувального характеру (ігри-вправи) "Розробка тестів оцінювання результатів навчання студентів", ігри-інсценівки, комплексні дієві ігри, ігри-змагання "Як відбирати, структурувати зміст навчання для формування певної компетентності майбутнього молодшого спеціаліста", ігрове проектування "Технологія навчання", тренінг, ситуація-проблема "Що перешкоджає впровадженню стандартизації освіти?" та інші.

Висновки. З'ясовано, що процес формування готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах повинен проходити в рамках: внутрішньо-вузівської науково-методичної роботи; навчання в освітніх організаціях, спеціально для цього призначених; неформальної освіти.

Досягати реальних результатів розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів допоможуть майстер-класи, тренінги, кейс-метод, "круглі столи" та інші технології навчання.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні методики розроблення рекомендацій застосування навчальних технологій для розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів.

Список посилань

- Артюшина, М.В., 2013. Використання технології колективної розумової діяльності у процесі навчання студентів економічного профілю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, 19 (29), с. 101-105.
- Баханов, К. А., 1999. Що ж таке технологія навчання? *Шлях освіти*, 3, 24 с.
- Гончаров, С. М., 2005. *Науково-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу*: монографія. Рівне: НУВГП.
- Єршова, Л., 2015. Формування референтної особистості як проблема освітньої практики сучасної України. *Вісник Черкаського національного університету. Педагогічні науки*, 6 (339), с. 119-124.
- Гончаров, С. М., Костюкова, Т. А., Губницька, О. М., 2007. *Креативні методи навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу*: навч.-метод. посіб. Рівне: НУВГП.
- Каленський, А. А., Лузан, П. Г., Ваніна, Н. В. та Пашенко Т. М., 2018. *Стандартизація професійної освіти: теорія і практика*: монографія. Житомир: "Полісся".
- Липська, Л.В., 2018. Роль SMART-технологій у навчальному процесі професійних навчальних закладів. В: *Адаптивні технології управління навчанням: матеріали четвертої міжнар. конф.* Одеса, Україна, 24-26 Жовтень 2018. С. 15-19.
- Лузан, П.Г., Пашенко, Т.М., Ваніна, Н.М. та Колісник, Н.В., 2018. Стандартизація професійної освіти на основі компетентнісного підходу *Science Rise*, 5 (25), с. 32-35.
- Сидоренко, Е.В., 2002. *Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии*. СПб.: Речь.
- Сисоєва, С.О., 2011. *Інтерактивні технології навчання дорослих*: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД "ЕКМО".
- Стрельников, В. Ю., Брітченко, І. Г., 2013. *Сучасні технології навчання у вищій школі*: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ.

Переклад і транслітерація

- Artyushyna, M.V., 2013. Vykorystannia tekhnolohii kolektyvnoi rozumovoi diialnosti u protsesi navchannia studentiv ekonomichnoho profilu [Use of technology of collective mental activity in the process of education of students of economic profile]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Seriiia 16. Tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky* [Scientific journal of the National Pedagogical University. MP Dragomanov. Series 16. The creative personality of the teacher: problems of theory and practice], 19 (29), s. 101-105, [in Ukrainian].
- Bakhanov, K. A., 1999. Shcho zh take tekhnolohiia navchannia? [What is learning technology?] *Shliakh osvity* [The path of education], 3, 24 s, [in Ukrainian].
- Honcharov, S. M., 2005. *Naukovo-metodychne zabezpechennia kredytno-modulnoi systemy orhanizatsii navchalnoho protsesu: monohrafiia* [Scientific and methodological support of the credit-module system of organization of the educational process: monograph]. Rivne: NUVHP, [in Ukrainian].
- Yershova, L., 2015. Formuvannia referentnoi osobystosti yak problema osvitnoi praktyky suchasnoi Ukrainy [Forming a reference person as a problem of educational practice in the modern Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu. Pedahohichni nauky* [The Journal of Cherkasy National University. Pedagogy], 6 (339), s. 119-124, [in Ukrainian].
- Honcharov, S. M., Kostyukova, T. A., Hubnytska, O. M., 2007. *Kreatyvni metody navchannia v kredytno-modulnii systemi orhanizatsii navchalnoho protsesu* [Creative methods of training in the credit-modular system of organization of educational process]: navch.-metod. posib. Rivne: NUVHP [in Ukrainian].
- Kalenskyi, A. A., Luzan, P. H., Vanina, N. V ta Pashchenko, T. M., 2018. *Standartyzatsiia profesiinoi osvity: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Standards of Vocational Education: Theory and Practice: monograph]. Zhytomyr: "Polissia", [in Ukrainian].
- Lypska, L.V., 2018. Rol SMART-tekhnolohii u navchalnomu protsesi profesiinykh navchalnykh zakladiv [The role of SMART-technologies in the educational process of professional educational institutions]. V: *Adaptyvni tekhnolohii upravlinnia navchanniam: [Adaptive learning management technologies]* materialy chetvertoi mizh nar. konf. Odesa, Ukraina, 24-26 Zhovten 2018, s. 15-19[in Ukrainian].
- Luzan, P.H., Pashchenko, T.M., Vanina, N.M. ta Kolisnyk, N.V., 2018. *Standartyzatsiia profesiinoi osvity na osnovi kompetentnysnoho pidkhodu* [Standards of a professional education according to a competency principle]. *Science Rise*, 5 (25), s. 32-35, [in Ukrainian].
- Sydorenko, E.V., 2002. *Trenynh kommunykativnoi kompetentnosti v delovom vzaymodeistvyy* [Training of communicative competence in business interaction], SPb: Rech [in Russian].
- Sysoieva, S.O., 2011. *Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh* [Interactive technologies for adult learning]: navchalno-metodychnyi posibnyk. NAPN Ukrainy, In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh. Kyiv: VD "EKMO" [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. ta Britchenko, I. H., 2013. *Suchasni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli* [Modern technologies of education in high school]: modulnyi posibnyk dlia slukhachiv avtorskykh kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv MIPK PUE. Poltava: PUE [in Ukrainian].

Relevant technologies for developing readiness of teaching staff for the standardization of training junior specialists

Tetyana Pashchenko¹, Andrii Kalenskyi², Nataliia Kalashnik³,

- 1 PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Senior Research Fellow Laboratory of scientific and methodological support training of specialists in colleges and technical schools Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine, Kyiv
 - 2 Doctor of Education, Assistant Professor, Head of Laboratory of scientific and methodological support training of specialists in colleges and technical schools Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine, Kyiv
 - 3 PhD. in Pedagogy, Assistant Professor, Ukrainian language department, National Pirogov memorial medical university, Ukraine, Vinnytsia
-

Abstract:

Relevance: Professional training quality of prospective junior specialists mainly relies on teaching staff competence in professional training standards in colleges and technical schools.

Aim: The aim of this article is to determine the ways of implementing educational technologies to develop teaching staff competence in junior specialists' training standards.

Methods: A number of theoretical methods were used in this research including the analysis and the synthesis (to identify the current issue research level), summary (to make conclusions and recommendations).

Results: The implementation of this type of training system is based on educational methods including structural, logical, integrative, play-based, dialogic and other teaching techniques.

The authors briefly mention the educational technologies which are relevantly used to develop teaching staff competence in junior specialists' educational standards including training seminars, discussion seminars (group discussions), brainstorm, polylogues, positional discussions, training games (exercise games), staging (business simulation), complex action games (case-study method), contest games, projects (alternatively called "project management"), training, case problem solution, criteria kaleidoscope, talk-show.

Conclusions: Workshops, trainings, case methods, round tables and other educational technologies help achieve practical results in developing teaching staff competence in junior specialist training standards.

Keywords: *teaching staff competence; junior specialists' educational standards; educational techniques.*

Стаття надійшла до редакції: 10.10.19

Прийнято до друку: 04.11.19

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Світлана Кравець,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
<http://orcid.org/0000-0002-8878-624>, e-mail: sveta.kindz@ukr.net

Реферат.

Актуальність безперервного професійного розвитку сучасних педагогічних працівників ЗП(ПТ)О зумовлюється інноваційними змінами в освітній галузі, модернізацією педагогічних та виробничих технологій, створенням ефективних моделей і механізмів підготовки висококваліфікованих кадрів. Професійний розвиток сучасного майстра виробничого навчання співвідноситься з розвитком його професійної компетентності, інтегруючи системне "нарощування" нових знань і досвіду.

Мета: обґрунтувати технологію розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання у ЗП(ПТ)О.

Методи: теоретичний аналіз наукових праць, вивчення практичного досвіду, систематизація й узагальнення, педагогічний експеримент.

Результати. Результати опитування педагогічних працівників (у т.ч. і майстрів виробничого навчання) щодо сформованості професійних мотивів засвідчують: високий рівень – 29%, достатній – 56%, середній – 15%; за підсумками самооцінювання майстрами виробничого навчання готовності до реалізації функції "професійний розвиток": високий рівень – 48%, достатній – 47%, середній – 5%. З'ясовано, що в умовах створення сучасних моделей педагогічної освіти виникає необхідність пошуку оптимальних технологій розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання. Алгоритм проектування технології розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О включає: науковий (визначення та дотримання цільових орієнтирів, завдань, методологічних засад, принципів професійної освіти), процесуальний (моделювання змісту, форм та методів розвитку професійної компетентності) та результативний (проведення діагностики рівня сформованості професійної компетентності майстрів виробничого навчання на основі відповідних методик та самоаналізу) аспекти.

Висновки: технологію розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О представлено як організований за відповідним алгоритмом психолого-педагогічний процес, реалізація якого гарантує досягнення результату – професійного розвитку особистості майстра виробничого навчання.

Ключові слова: професійний розвиток, професійна компетентність, майстер виробничого навчання, технологія розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання.

Вступ. Сучасні процеси реформування національної освіти, зокрема і професійної (професійно-технічної), супроводжують інноваційними змінами, спрямованими на модернізацію, системне впровадження в освітні процеси сучасних педаго-

гічних та виробничих технологій, створення ефективних моделей і механізмів підготовки висококваліфікованих кадрів. За таких обставин актуалізується значення безперервного розвитку професійної компетентності сучасного педагога/майст-

ра виробничого навчання, здатного вирішувати коло значущих освітніх проблем сьогодення. У Законі України "Про освіту" (ст. 54, п. 2, 2017) зазначено, що педагогічні працівники повинні постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівень та педагогічну майстерність; у Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013) йдеться про підготовку нової генерації педагогічного персоналу, піднесення рівня освіченості, педагогічної майстерності, професійної культури педагогічних працівників (Законодавство України, 2013); у Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) передбачено вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності найкращих фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення й розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, в тому числі, стануть ключовою умовою реалізації державної політики у сфері реформування усіх ланок освіти (Законодавство України, 2019). Результати аналізу законодавчих актів дають змогу констатувати актуальність професійного зростання сучасного майстра виробничого навчання, що декомпозиціюється розвитком його професійної компетентності задля вирішення не тільки освітянських завдань, і має суттєве значення для розвитку економіки держави та становлення особистості як професіонала в обраній професії.

Джерела. Концептуальні положення розвитку особистості педагога/майстра виробничого навчання у системі безперервної професійної освіти висвітлено в працях А. Гуржія, В. Кременя, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Щербак та ін. Зокрема вчені узагальнюють, що "безперервна освіта – це процес особистісного, соціального та професійного розвитку людини впродовж її життя, що реалізується з метою поліпшення якості життя як окремого індивіда, так і суспільства загалом" (Лук'янова, 2017, с. 4). Проблемам підготовки майстрів виробничого навчання та розвитку їхньої професійної компетентності присвячені наукові дослідження Ю. Бєлікової, Л. Комісарової, Г. Омельченко, З. Турянці, О. Юртаєвої та ін. У працях педагогів-дослідників різноаспектно представлено вирішення проблем щодо досягнення відповідності рівня сформованості професійної компетентності майстрів виробничого навчання сучасним потребам національної професійної освіти. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток у майстрів виробничого навчання культурозорієнтованості, насамперед, на цінності

професійно-педагогічної культури та культури забезпечення розвитку особистісних і професійних якостей, що формуються як у площині освітнього середовища закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О), так і під впливом зовнішніх чинників, у тому числі й тенденцій на ринку праці. Теоретичні засади проектування змісту освіти та впровадження інноваційних технологій навчання розкрито в працях М. Артюшиної, С. Кравець, П. Лузана, Г. Романової та ін. Суть поняття "педагогічна технологія" дослідники розуміють як систему педагогічного процесу, по-особливому організовану педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток, освіту, навчання й виховання особистості.

Таким чином, сучасні реалії реформування системи професійної (професійно-технічної) освіти актуалізують значення системного професійного зростання педагогічних кадрів, що зумовлює пошук оптимальних способів розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання у напрямі використання й удосконалення наявних ефективних педагогічних технологій та обґрунтування нових, поліфункціональних методик, що відповідають за змістом сучасним моделям педагогічної освіти.

Мета статті – обґрунтувати алгоритм проектування технології розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання у ЗП(ПТ)О.

Методи: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, наукових праць, дисертаційних досліджень у галузі педагогіки, вивчення практичного досвіду – для з'ясування особливостей професійного розвитку сучасного майстра виробничого навчання; педагогічний експеримент (констатувальний етап) – для дослідження стану сформованості професійної компетентності майстрів виробничого навчання; аналіз, синтез, узагальнення – для конкретизації суті технології розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання.

Результати й обговорення. У контексті економіки та соціології професійний розвиток синонімічно співвідноситься з розвитком трудового потенціалу або розвитком персоналу шляхом систематичного пошуку способів поліпшення функціонування закладу освіти, підвищення цінності педагогічних кадрів. З позиції психологічної науки, професійний розвиток передбачає психологічні зміни, пов'язані зі змінами у свідомості та поведінці індивіда, виникненням нових мотивів та інтересів, набуття нових психічних властивостей тощо. У педагогіці професійний розвиток особистості відбувається у процесі вирішення професійно-значущих завдань, які носять пізнавальний, комуні-

кативний, моральний характер, під час якого педагогічний працівник опановує необхідний комплекс пов'язаних з його професією ділових та моральних якостей. Аналіз власного професійного розвитку сучасного майстра виробничого навчання уможливлено шляхом співставлення результатів педагогічної діяльності з тими критеріями, які сьогодні диктуються вимогами освітньої політики, економічного розвитку, прагненнями особистості до самореалізації. У Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти "Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта" на період до 2027 року наголошується на значенні мотиваційної спрямованості забезпечення професійного зростання педагогічних працівників із залученням до освітнього процесу висококваліфікованих працівників виробництва та сфери послуг (Законодавство України, 2019). Безумовно, що ефективний професійний розвиток майстрів виробничого навчання ґрунтується на усвідомлених особистісних потребах, професійних мотивах у власному професійному зростанні та навчанні впродовж життя. Результати опитування працівників ЗП(ПТ)О засвідчують достатній рівень їхньої мотивації до професійного розвитку. Зокрема, із 36 респондентів достатньо мотивованими до професійного розвитку є 56% осіб, решта – 29% та 15% характеризуються, відповідно, високим та середнім рівнем мотивації до професійного розвитку.

У ході самоаналізу професійного розвитку майстру виробничого навчання варто відповісти на такі запитання: "Чи здатний я розвивати особистість учня, виховувати у нього відповідальність за професійне майбутнє і підвищення професійної кваліфікації?"; "Чи добре я підготовлений до творчої праці в закладах професійної освіти різного типу?"; "Чи готовий я до роботи в нових умовах і здатний адаптуватися до змін та швидко реагувати на сучасні й перспективні процеси соціального та економічного розвитку суспільства?". Надаючи відповіді на ці та інші запитання, кожен майстер виробничого навчання переосмислює власну роль у професійній діяльності та намагається знайти способи підвищення своєї професійної майстерності, шляхи збагачення культури, методи вдосконалення професійної компетентності (Кравець, 2019, с. 317). У рамках роботи робочої групи над розробленням професійного стандарту з професії "Майстер виробничого навчання" співробітниками лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України в 2019 р. було проведено опитування серед майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О України на предмет важливості трудових функцій

та готовності майстра виробничого навчання до їх реалізації. Аналіз результатів електронного анкетування майстрів виробничого навчання з 18 областей України щодо самооцінювання власної готовності до реалізації функції "професійний розвиток", котра за змістом співвідноситься з розвитком професійної компетентності, засвідчує: із 1056 опитаних осіб 48% вважають, що мають високий рівень готовності до професійного розвитку; 47%, 5%, 0% – достатній, середній та низький рівні, відповідно.

В умовах створення "нової моделі" професійної освіти педагогічні працівники є головними носіями змін, активними учасниками її розвитку та утвердження. За таких обставин педагогічна діяльність майстра виробничого навчання у ЗП(ПТ)О виходить за межі виконання навчальної програми відповідного предмета і набуває характеристик освітньої поліфункціональності: активна участь майстрів виробничого навчання в реалізації стратегічних завдань освітньої галузі; здатність до проектування змісту підготовки майбутніх фахівців; забезпечення міжгалузевої комунікації; управління освітніми проектами; розроблення інтегрованих моделей професійної підготовки на основі поєднання традиційних методів та сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі тощо (Радкевич, Лузан та Кравець, 2017, с. 265). Відтак професійний розвиток сучасного майстра виробничого навчання у педагогічній діяльності відображається рівнями сформованості професійної компетентності, яка не є сталою категорією, а передбачає системне "нарощування" нових знань і досвіду шляхом самоосвіти, формального та неформального навчання, стажування, навчання впродовж життя на вищих рівнях освіти (магістратура, аспірантура), сертифікації в межах участі в проектах всеукраїнського та міжнародного рівнів; співробітництва, взаємодії між учнями, батьками, педагогами, адміністрацією, управлінськими структурами в освіті, роботодавцями, закладами освіти вищих рівнів, науковими установами та іншими громадськими організаціями тощо. У контексті сказаного, кожен майстер виробничого навчання має усвідомлювати свою місію в цих конструктивних змінах, а систематичне підвищення власної готовності до реалізації освітніх та виробничих нововведень забезпечить трансформування запитів ринку праці у процес професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників крізь призму розширення майстром виробничого навчання власних професійних знань та умінь з конкретної галузі виробництва. Означене зумовлює необхідність активного пошуку різних форм, методів і технологій розвитку професійної компетентності відповідно

до потреб особистості майстра виробничого навчання, здобувача освіти, закладу освіти, культурних особливостей та економічних проблем.

Результати аналізу наукових праць та енциклопедичних джерел дають змогу визначити, що для вирішення актуальних завдань у галузі та підвищення продуктивності праці працівників необхідно дотримуватися певного алгоритму процесу досягнення запланованих результатів. Сукупність цілей, змісту, відомостей про послідовність окремих операцій у процесі виробництва, методів і засобів досягнення бажаних результатів інтегрується в понятті "технологія". У системі освіти означене поняття реалізується на рівні розв'язання стратегічних завдань для системи освіти (освітня технологія); відображає тактику реалізації освітніх технологій в освітньому процесі за наявності певних умов (педагогічна технологія); моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання (технологія навчання) (Сороквашин, 2018, с. 99). Місія сучасного майстра виробничого навчання в освітньому процесі полягає в реалізації технологій на усіх перелічених рівнях. Водночас для вдосконалення його педагогічної діяльності та підвищення професійної компетентності, постає необхідність обґрунтування відповідної технології, суть, призначення та контент якої співвідноситься з інноваційними тенденціями професійної освіти.

Технологія розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання нерозривно пов'язана з педагогічною діяльністю й ґрунтується на дотриманні положень системного, культурологічного, гуманістичного, компетентнісного, суб'єктного, особистісно-розвивального, діяльнісного та ін. підходів; принципів наступності, поєднання теорії з продуктивною діяльністю, навчання впродовж життя. Йдеться про науковий аспект технології з визначенням її мети та завдань.

Отже, метою технології є розвиток професійної компетентності майстра виробничого навчання шляхом повномасштабного використання в цьому процесі особистісного потенціалу, ресурсів освітнього середовища, можливостей соціального партнерства тощо для безперервного професійного розвитку, самовдосконалення, активної діяльності у сфері професійної освіти. Завдання технології розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання полягають у: стимулюванні мотиваційної готовності майстрів виробничого навчання до саморозвитку; створенні умов для розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання; пошуку доцільних способів, форм, методів та засобів; забезпеченні професій-

ного розвитку майстра виробничого навчання впродовж життя задля успішного здійснення ним педагогічної (інтелектуальної, творчої) діяльності, "... спрямованої на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей" (Законодавство України, 2017).

Змістово-процесуальний аспект технології визначається алгоритмом її реалізації як в освітньому середовищі, так і в умовах виробництва та сфери послуг. Означений етап передбачає мобілізацію всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів для розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання. В умовах інноваційного поступу виробництва, техніко-технологічних змін та зростання вимог ринку праці до підготовки майбутніх фахівців зміст технології розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання повинен: інтегрувати психолого-педагогічний аспект взаємодії між педагогами та здобувачами освіти в процесі реалізації стандартизованого змісту професійної підготовки, виходити за межі освітнього середовища, активно використовувати ресурси державно-приватного партнерства й можливості дуальної освіти для вивчення сучасних тенденцій виробництва та сфери послуг, мати випереджувальний характер, бути відкритим для переосмислення, пристосування до нових вимог та пріоритетних напрямів розвитку держави (Кравець та ін., с. 11).

Результати опитування роботодавців щодо можливостей і частоти застосування визначених форм підвищення професійної майстерності працівників засвідчують, що найбільш часто використовуються такі її форми, як: підвищення кваліфікації (навчання в закладі освіти (87%), стажування на виробництві (57%); перепідготовка (шляхом навчання в закладі освіти закладі (79%), на виробництві (65%)) (Інститут професійних кваліфікацій, 2019).

Розвиток професійної компетентності майстрів виробничого навчання не може обмежуватися плановим підвищенням кваліфікації, а має бути активним процесом, що в умовах інтравертної педагогічної системи характеризується: вивченням позитивних практик педагогічних працівників (наставників); участю в роботі методичних комісій, шкіл наставництва, молодого викладача/майстра виробничого навчання; обміном досвідом, взаємовідвідуванням, взаємодопомогою, організацією методичних семінарів майстер-класів, участю в науково-практичних заходах тощо. Потенціал екстравертної (відкритої) педагогічної системи орієнтований на комплексну інтеграцію освітнього процесу з організаційно-технологічними процесами виробництва в умовах налагодженого соціального парт-

нерства між закладом освіти та підприємствами і слугує важливим ресурсом для розвитку професійної компетентності сучасного майстра виробничого навчання. Йдеться про "вихід" технології розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання з умов інтравертної (закритої) педагогічної системи та розширення форм професійного розвитку шляхом використання ресурсів екстравертної (відкритої) педагогічної системи. Технологія розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання орієнтована на поєднання оптимальних ресурсів відкритих та закритих педагогічних систем для набуття формального й неформального досвіду та системного і систематичного зростання в професії як педагога, так і здобувача освіти.

Результативний аспект технології передбачає діагностику кінцевого рівня сформованості професійної компетентності майстрів виробничого навчання, здійснення аналізу (самоаналізу) на рефлексивній основі. Рефлексивні процеси щодо сформованості чи несформованості професійної компетентності ґрунтуються здатності майстра виробничого навчання до свідомого регулювання професійної діяльності, реалізації мети, завдань та функцій освітніх процесів. Водночас відбувається переосмислення власного досвіду, успіхів чи невдач у професійній діяльності, забезпечується своєрідне самоуправління індивідуально-психологіч-

ними процесами задля продовження професійного вдосконалення.

Висновки. Технологія розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О – це організований психолого-педагогічний процес, що ґрунтується на наукових підходах і принципах, процесуально реалізовується на основі інноваційних форм, методів, засобів навчання, а також шляхом самоосвіти та гарантує досягнення результату – професійний розвиток особистості майстра виробничого навчання. Алгоритм проектування технології розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання ЗП(ПТ)О включає науковий, процесуальний і результативний етапи, що передбачають, відповідно: визначення та дотримання цільових орієнтирів, завдань, методологічних засад, принципів професійної освіти; моделювання змісту, форм та методів розвитку в майстрів виробничого професійної компетентності; проведення діагностики рівня сформованості професійної компетентності майстрів виробничого навчання на основі самоаналізу та методик, адаптованих у педагогіці й психології. Зміст означеної технології повинен мати випереджувальний характер, бути відкритим для переосмислення, пристосування до нових вимог та пріоритетних напрямів розвитку держави, у тому числі й в умовах інтеграції вітчизняної освіти в європейський простір.

Список посилань

Законодавство України (Верховна Рада України), 2013. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013*. [online] (Останнє оновлення 04 Липень 2013) Доступно: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Законодавство України (Верховна Рада України), 2017. *Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII*. [online] (Останнє оновлення 09 Серпень 2019) Доступно: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page/> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Законодавство України (Верховна Рада України), 2019. *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти "Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта" на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 419-р*. [online] (Останнє оновлення 12 Червень 2019) Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Інститут професійних кваліфікацій, 2019. *Аналіз потреб ринку праці, викликів та можливостей на території Східної України: Попередній звіт* [online]. Доступно: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2019.05.15_Zvit/IPQ_Report_09.05.19.pdf [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Кравець, С. Г., 2019. Професійний розвиток сучасного педагога в контексті реформування професійної освіти. В: *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: II Міжнародна наук.-практ. конф.*, Ч. 1. Тернопіль, Україна, 11-12 Квітень. 2019. Тернопіль: Тайп.

Кравець, С. Г., Кравець, Ю. І., Дерев'янка, Н. П. та Оліферчук, О. Г., 2014. *Педагогічні основи формування змісту підготовки кваліфікованих робітників за інтегрованими професіями: посібник*. Київ: Поліграфсервіс.

Лук'янова, Л., 2017. *Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід*. Київ: ДКС-Центр.

Міністерство освіти України, 2018. *Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ МОН України від 16.07.2018 №776*. [online] (Останнє оновлення 16 Липень 2018) Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/prapro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Радкевич, В. О., Лузан, П. Г. та Кравець, С. Г., 2017. Стандартизація професійної освіти в контексті євроінтеграційних процесів. В: *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. Київ: Видавничий дім "Сам", с. 259-267.

Сороквашин, С. В., 2018. *Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. ВНЗ "Університет імені Альфреда Нобеля".

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779.

Переклад і транслітерація

Zakonodavstvo Ukrainy (Verkhovna Rada Ukrainy) [Legislation of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)], 2013. *Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.06.2013 № 344/2013* [online]. Dostupno: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [Data zvernennia 10 Veresen 2019].

Zakonodavstvo Ukrainy (Verkhovna Rada Ukrainy) [Legislation of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)], 2017. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII* [online]. Dostupno: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page/> [Data zvernennia 10 Veresen 2019].

Zakonodavstvo Ukrainy (Verkhovna Rada Ukrainy) [Legislation of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)], 2019. *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity "Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita" na period do 2027 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.06.2019 № 419-r* [online]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80> [Data zvernennia 10 Veresen 2019].

Instytut profesiinykh kvalifikatsii, 2019. *Analiz potreb rynku pratsi, vykykiv ta mozhlyvostei na terytorii Skhidnoi Ukrainy: Poperednii zvit* [online]. Dostupno: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2019.05.15_Zvit/IPQ_Report_09.05.19.pdf [Data zvernennia 10 Veresen 2019].

Kravets, S. H., 2019. Profesiinyi rozvytok suchasnoho pedahoha v konteksti reformuvannia profesiinoi osvity. V: *Rozvytok profesiinoi maisternosti pedahoha v umovakh novoi sotsiokulturnoi realnosti: II Mizhnarodna nauk.-prakt. konf.*, Ch. 1. Ternopil, Ukraina, 11-12 Kviten. 2019. Ternopil: Taip.

Kravets, S. H., Kravets, Yu. I., Derevianko, N. P. ta Oliferchuk, O. H., 2014. *Pedahohichni osnovy formuvannia zmistu pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv za intehrovanyimi profesiitamy: posibnyk*. Kyiv: Polihrafservis.

Lukianova, L., 2017. *Zakonodavche zabezpechennia osvity doroslykh: zarubizhnyi dosvid*. Kyiv: DKS-Tsentr.

Ministerstvo osvity Ukrainy, 2018. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity: Nakaz MON Ukrainy vid 16.07.2018 №776* [online]. Dostupno: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>. [Data zvernennia 10 Veresen 2019].

Radkevych, V. O., Luzan, P. H. ta Kravets, S. H., 2017. Standartyzatsiia profesiinoi osvity v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv. V: *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-ricchya NAPN Ukrainy)*. Kyiv: Vydavnychi dim "Sam", s. 259-267.

Sorokvashyn, S. V., 2018. *Formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoi haluzi u protsesi profesiinoi pidhotovky*. Kandydat nauk. VNZ "Universytet imeni Alfreda Nobelia".

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779, [in English].

A technology for developing professional competency in masters of vocational training

Svitlana Kravets,

Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Senior Researcher Officer at the Laboratory of Distant Professional Training at the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

Abstract.

The relevance of constant professional development for teaching staff in professional (vocational) education schools (P(V)E schools) is conditional upon the innovative changes in education, the modernization of educational and industrial technologies and the elaboration of effective models and mechanisms of training highly qualified personnel. The professional development of masters of vocational training is correlated with the development of their professional competency, integrating the so-called systematic build-up of new knowledge and experience.

The article aims to justify a particular technology for developing professional competency in masters of vocational training from P(V)E schools.

Methods include a theoretical analysis of scientific works, a study of practical experience, systematization, generalization and a pedagogical experiment.

Results. The results of the survey of teaching staff (including masters of vocational training) regarding the final level of professional motives confirm the following: a high level – 29%, a sufficient level – 56%, an average level – 15%. The results of these specialists' self-assessment of their readiness for professional development are as follows: a high level – 48%, a sufficient level – 47%, an average level – 5%. The paper proves that there appears to be a need to discover some optimal technologies for developing professional competency in masters of vocational training, given the conditions for elaborating modern models of teacher education. An algorithm for designing the technology for developing professional competency in masters of vocational training from P(V)E schools includes a scientific aspect (defining and adhering to targets, objectives,

methodological and other principles of professional education), a procedural aspect (modelling the content, forms and methods for developing professional competency) and a result-oriented aspect (identifying the level of professional competency in masters of vocational training based on appropriate methods and self-analysis).

Conclusions. The paper presents the technology for developing professional competency in masters of vocational training from P(V)E schools as a psycho-pedagogical process organized according to an appropriate algorithm, whose implementation should result in the professional development of masters of vocational training.

Keywords: *professional development, professional competency, master of vocational training, technology for developing professional competency in masters of vocational training.*

Стаття надійшла до редакції: 27.09.19

Прийнято до друку: 04.11.19

БЕЗПЕРЕРВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Людмила Клос,

аспірантка кафедри медичної і біологічної фізики та інформатики Національного медичного університету
ім. О.О. Богомольця
<https://orcid.org/0000-0002-9972-2884>, <https://publons.com/researcher/3138130/liudmila-klos/>, e-mail: mila0712@ukr.net

Реферат.

Актуальність: необхідність розробки та експериментальної перевірки безперервного навчання, зокрема мікробіології, вірусології та імунології майбутніх магістрів фармації, як під час самого навчання у вищому навчальному закладі, так і після його закінчення, під час професійної кар'єри в умовах інформатизації суспільства.

Мета: аналіз стану підготовки магістрів фармації при вивченні мікробіології, вірусології та імунології в умовах інформатизації суспільства.

Методи: аналіз і синтез; теоретичні методи; емпіричні (методи експертного оцінювання та самооцінки); анкетування; узагальнення.

Результати: запропоновано модернізаційне оновлення мети і змісту навчання мікробіології, вірусології та імунології майбутніх магістрів фармації. Здійснено спробу впровадження такої системи навчання, яка була б спрямованою на формування професійних знань майбутніх магістрів фармації, неперервне вдосконалення професійних компетентностей, осмисленого практичного застосування отриманих теоретичних знань та одержання нових знань, що з'являються в науковому просторі, формування відповідних умінь і навичок, створенню ефективних комунікацій у професійному фармацевтичному середовищі за допомогою дистанційних технологій.

Висновки: автором доведено, що професія провізора за своєю сутністю є процесом постійного саморозвитку та самовдосконалення, без яких неможлива їхня ефективна фармацевтична діяльність. Враховуючи те, що фармацевтична галузь зазнала суттєвих змін, в порівнянні з минулим століттям, та потребує безперервної наукової та навчальної освіти, зроблено висновок, що сучасний провізор повинен отримати можливість підвищувати особисту професійну кваліфікацію у зручний для нього час, дистанційно, в тому числі як в режимі online, так і в режимі offline.

Ключові слова: дистанційне навчання, заклад освіти, інформаційні технології, магістр, навчання, освітній процес, підготовка, провізор, фармація.

Вступ. Вхідження нашої держави до європейської спільноти, інформатизація суспільства, розвиток технологій в різних галузях, зокрема фармацевтичній, здійснюють поштовх до реалізації інтеграційних процесів в освіті (Власенко, 2017, с. 12-14). Важливим компонентом системи освіти України є вища фармацевтична освіта, природа якої спрямовується на формування компетентностей фахівців у галузі охорони здоров'я, рівень яких має

бути еквівалентним тенденціям, що відбуваються в суспільстві. В останні роки з'являється потреба перегляду та оновлення системи підготовки зазначених фахівців. Адже збереження здоров'я громадян є запорукою добробуту та процвітання як держави, так і суспільства в цілому.

Міцне здоров'я нації веде не тільки до збільшення тривалості і якості життя, а й покращення ефективності та працездатності населення, як на-

слідок підвищення економічного й матеріального становища населення та країни загалом. Розв'язанню проблем охорони та збереження здоров'я завжди відводилось провідне місце в суспільно-економічному та культурному плані життєдіяльності нашої країни – про стан здоров'я має турбуватися як кожен громадянин, так і відповідні органи системи охорони здоров'я, зокрема фармацевтичні фахівці.

Аналітичний огляд специфіки професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі вказав на низку взаємопов'язаних проблем, що потребують вирішення:

- обґрунтування теоретичних та практичних засад управління фармацевтичною освітою в умовах динамічного розвитку соціально-економічних змін;

- забезпечення фахівців фармацевтичної галузі якісно новими науковими знаннями відповідно до вимог, які безперервно змінюються та відповідно формуються в динамічну систему;

- визначення напрямів інноваційних змін у розвитку фармацевтичної освіти;

- пошук та розроблення типової моделі, яка включає різноманітні форми та методи навчання.

Джерела. Для магістрів фармації є важливими знання з біології, хімії, фармакології, технології виготовлення лікарських препаратів, епідеміології, мікробіології, вірусології та імунології, економіки та маркетингу тощо у формуванні їхніх професійних компетентностей та використання у фаховій діяльності. Провізори завжди повинні бути інформовані про стан здоров'я населення, а також про види захворювань, які циркулюють у їхньому регіоні. Адже доволі часто їм доводиться втілювати не тільки функцію реалізації лікарських засобів, але й підбору їх аналогів, альтернатив тощо. Часто провізори допомагають визначитися з тим, які ліки слід вибрати пацієнту, найбільш гостро постають такі потреби в період епідеміологічної захворюваності населення.

Професійна підготовка майбутніх магістрів фармації потребує відповідності нормам, положенням та стандартам Європейського простору вищої фармацевтичної освіти. Провідною метою можливих перспективних інновацій в освіті вбачається підготовка висококваліфікованих фахівців – магістрів фармації, які, окрім фахових якостей, будуть мати такі якості як мобільність та конкурентоздатність не тільки на національному, а й світовому ринку праці (Карпенко, 2014).

У 2011 р. за спільними рекомендаціями ВООЗ і Міжнародної федерації фармацевтів "Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг" було розроблено концепцію "Фармацевта

семи зірок" (Joint FIP/WHO guidelines on good pharmacy practice: standards for quality of pharmacy services, 2011):

- фахівець, який надає високоякісну фармацевтичну допомогу;

- особа, яка приймає кваліфіковане рішення;

- комунікатор – фахівець, який є проміжною ланкою між лікарем і людиною, яка потребує фармацевтичної опіки;

- менеджер – працівник, який володіє управлінськими якостями, економічними та фінансовими знаннями;

- довічний учень – фахівець, який отримує і поповнює свої професійні знання, починаючи від базової освіти, і впродовж усієї кар'єри;

- наставник – бути фасилітатором для своїх колег і підопічних;

- лідер – працівник, здатний приймати управлінські рішення у складних ситуаціях, що спрямовані на благополуччя пацієнта та населення в цілому.

Серед відомих учених, які зробили вагомий внесок у фармацевтичну галузь, варто пригадати таких дослідників: Ф. І. Гізе, Є. С. Гордієнко, Я. М. Громов, Г. Г. Коритарі, А. Д. Чиріков, М. О. Валяшко, О. І. Черкес та ін. Разом із тим, варті уваги праці науковців, що займалися дослідженням розвитку фармацевтичної освіти та професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, зокрема, це наукові розробки К. Амосової, Д. Волоха, Б. Громовика, Б. Зіменковського, І. Зупанця, З. Мнушко, Т. Калинока, Л. Кайдалової, А. Немченко, М. Сятині, В. Толочка, Я. Цехмістера, В. Черних, О. Чалого та ін. Важливі зміни в соціально-економічних взаємовідносинах у теперішньому українському суспільстві викликають потребу навчання фахівців за новими, не традиційними формами (Положення про дистанційну форму навчання в національному фармацевтичному університеті, 2016): мережевою, змішаною, дистанційною та ін. дані форми навчання регулюються такою нормативною базою:

- Закон України "Про освіту" № 1060-ХІІ від 23.05.1991 р. зі змінами (Верховна Рада України. Законодавство України, 2011);

- Закон України "Про вищу освіту" редакція від 09.08.2019 р. № 1556-VII (Верховна Рада України. Законодавство України, 2019);

- Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" № 537-V від 09.01.2007 р. (Верховна Рада України. Законодавство України, 2007);

- Наказ МОН України № 466 від 25.04.2013 р. "Положення про дистанційне навчання" (Верховна Рада України. Законодавство України, 2013а);

– Наказ МОН України № 1518 від 30.10.2013 р. "Вимоги до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямами і спеціальностями" (Верховна Рада України. Законодавство України, 2013b);

– Наказ МОН України № 450 від 07.08.2002 р. "Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів" (Верховна Рада України. Законодавство України, 2002).

Метою статті є аналіз стану підготовки магістрів фармації при вивченні мікробіології, вірусології та імунології в умовах інформатизації суспільства.

Методи: теоретичні (узагальнення, аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми, щодо готовності магістрів фармації до використання у процесі навчання дистанційних технологій); емпіричні (методи експертного оцінювання та самооцінки; анкетування).

Результати й обговорення. Зростання ролі та статусу магістрів фармації спостерігається у період розвитку високих технологій у світовому товаристві. Зазначене можна пояснити, по-перше, певними прогресивними лініями розвитку у медичній, фармацевтичній галузях та фармакології (тенденції щодо оновлення галузевих технологій, засобів та пристроїв професійного використання, зростання асортименту лікарських препаратів), по-друге, відповідними демографічними тенденціями, такими як збільшення кількості захворювань, які поєднуються зі способом життєдіяльності людей, тривалості життя, хронічних захворювань, потребе, появою нових штамів вірусів і бактерій внаслідок мутацій, появою нових генно-інженерних біологічних препаратів тощо. Ці всі чинники зумовлюють виникнення нових фахівців в галузі фармації – клінічних провізорів, які будуть поєднувати в собі аналітичне мислення лікаря і фармацевтичні знання (Освітня програма "Клінічна фармація", 2016, с. 2). В основі знань даних спеціалістів чільне місце займають мікробіологія, вірусологія, імунологія, фармакологія, генна інженерія, науки, які динамічно змінюються. Це, в свою чергу, зумовлює потребу в поновленні отриманих базових знань з цих дисциплін, за допомогою дистанційного навчання.

Вищу фармацевтичну освіту можна отримати як на денній, так і на заочній формі навчання.

Останнім часом з'явилась тенденція до збільшення кількості студентів, які бажають отримати фармацевтичну освіту заочно. Нами було проведено опитування студентів заочної форми навчання фармацевтичного факультету шляхом тестування. Метою даного дослідження було встановити первинний зріз знань з біології при вивченні мікробіології, вірусології та імунології. Бланк тестів включав 10 запитань з курсу біології, який студенти вивчали на першому році навчання.

Оцінювання тестових даних проводилося за 5-бальною шкалою за такими критеріями: 5 балів – 10 правильних відповідей (відповідає високому рівню знань), 4 бали – 8–9 правильних відповідей (достатній рівень знань), 3 бали – 6–7 правильних відповідей (задовільний рівень знань), 2 бали – 5 і менше вірних відповідей (низький рівень знань).

Аналізуючи результати дослідження (відображені на *рис. 1*) можна побачити, що понад 51% студентів мають низький рівень знань, 33% – задовільний і лише близько 16% – достатній рівень. Приходимо до висновку щодо необхідності впровадження нового методу навчання майбутніх працівників фармацевтичної галузі – дистанційного, в основі якого є нові інформаційні технології, які поєднуються з принципами самоосвіти.

Дистанційне навчання надає можливість кожному студенту обирати самостійно зручний для нього час, щоб опанувати навчальний матеріал, не обмежуючи його аудиторними рамками. Дана форма навчання це гнучкий, індивідуальний процес, який дозволяє навчатися і працювати, оптимізувати вільний час, обирати кращих викладачів і працювати за більш досконаліми програмами, як в режимі online, так і offline, не перебуваючи при цьому в стінах навчального закладу.

Нами був здійснений експеримент, щодо впровадження дистанційної форми навчання мікробіології, вірусології та імунології студентів фармаце-

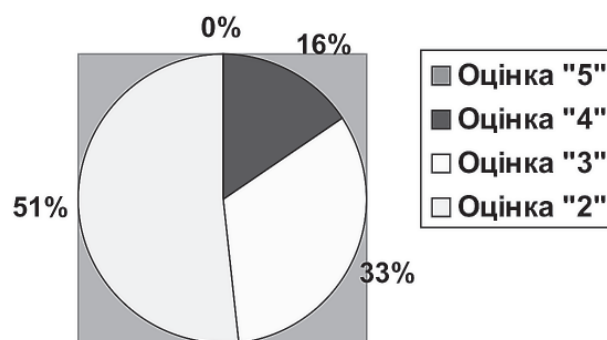

Рис. 1. Оцінка рівня знань з біології студентів фармацевтичного факультету заочної форми навчання.

втичного факультету з метою порівняльного аналізу компетентностей студентів заочної форми навчання.

В табл. 1 наведені значення середньої оцінки практичних занять та підсумкового контролю знань студентів експериментальної групи та групи контролю.

Примітки: закон розподілу показників відрізнявся від нормального, для представлення даних розраховано медіанне значення та міжквартильний розмах. При проведенні порівняння використано критерій Манна-Уїтні, а також встановлено зростання ($p < 0,001$) середньої оцінки за практичні заняття в експериментальній групі, у порівнянні з групою контролю, в середньому на 3,1 бала (95% ВІ 2,8 бала – 3,2 бала). Виявлено також зростання ($p < 0,001$) оцінки за підсумковий контроль знань в експериментальній групі у порівнянні з групою контролю, в середньому на 10 балів (95% ВІ 0 балів – 20 балів).

Актуальність проблеми дослідження дистанційного навчання майбутніх магістрів фармації підсилюється виявленими суперечностями між:

– розвитком фармацевтичної галузі, яка зазнає значних змін та потребує неперервної наукової та навчальної підтримки та відсутністю відповідної гнучкої системи дистанційного навчання майбутніх магістрів фармації;

– потребою вирішення проблем ефективної терапії, фармацевтичної опіки, профілактики інфекційних захворювань та відсутністю інноваційних адаптивних методичних систем навчання майбутніх магістрів фармації;

– потреби змін в оновленні системи навчання майбутніх магістрів фармації і недостатнім розв'язанням цих питань на різних рівнях освіти;

– інноваційними умовами та потребами життєдіяльності громадськості в умовах глобалізації сус-

пільства та нездатністю працівників фармацевтичної галузі мобільно адаптуватися до них;

– змінними вимогами до професійних компетентностей фахівців фармацевтичної галузі та невідповідності до них системи вищої освіти (Кайдалова, 2011).

Розв'язання зазначених проблем вказує на необхідність переосмислення й модернізаційного оновлення мети, змісту і завдань майбутніх магістрів фармації. Вбачається, що така система повинна бути спрямованою на формування професійних знань майбутніх магістрів фармації, неперервного вдосконалення професійних компетентностей, осмисленого практичного застосування отриманих теоретичних знань та одержання нової інформації, яка з'являється в науковому просторі, формування відповідних умінь і навичок.

Висновки. Сьогодення вимагає ретельного вивчення, осмислення та вдосконалення методичної допомоги майбутнім магістрам фармації. Теперішній час вказує на потребу огляду зарубіжного досвіду навчання майбутніх магістрів фармації в цьому напрямі з можливістю запозичення деяких його аспектів, зокрема в площині неперервності освіти та інтеграції знань із різних дисциплін – упровадження дистанційного навчання. Це пояснюється виникненням нових інфекційних хвороб, мутацією бактерій і вірусів, які є одним із найсильніших засобів природного відбору; динамікою сучасної імунології; інноваціями у площині вірусної біохімії, біотехнології та молекулярної біології, генетики, онтогенезу і патогенезу. Впровадження дистанційної освіти у фармацевтичну галузь охорони здоров'я сприятиме підготовці високоінтелектуального, різнобічно освіченого працівника цієї галузі, який матиме можливість надавати якісну фармацевтичну допомогу на всіх її рівнях, поглиблювати і втілювати свої знання впродовж усього життя

Таблиця 1.

Порівняння результатів навчання студентів контрольної та експериментальної груп.

Показник	Me (Q1 – Q3)		Рівень значимості відмінності, p
	Контрольна група (n=46)	Експериментальна група (n=53)	
Середня оцінка за практичні заняття	6,2 (6,0 – 6,2)	9,4 (8,8 – 9,7)	<0,001
Оцінка підсумкового контролю знань	50 (20 – 50)	50 (50 – 60)	<0,001

Список посилань

DOCPLAYER, 2016. Положення про дистанційну форму навчання в національному фармацевтичному університеті. Пол. А.2.2-15-032. [online] Доступно: <<https://docplayer.net/86440617-Polozhennya-pro-distancijnu-formu-navchannya-v-nacionalnomu-farmaceutichnomu-universiteti.html>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2002. Наказ МОН України, 2002, від 07.08.2002 р. № 450 "Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методич-

ної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів". [online] (Останнє оновлення 07 Серпень 2013) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2007. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" від 09.01.2007 р. № 537-V. [online] (Останнє оновлення 06 Лютий 2007) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2011. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. [online] (Останнє оновлення 09 Серпень 2019) Доступно: <<https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2013а. Наказ МОН України 2013а від 25.04.2013 р. № 466 "Положення про дистанційне навчання". [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2015) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2013б. Наказ МОН України 2013б, від 30.10.2013 р. № 1518 "Вимоги до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями". [online] (Останнє оновлення 30 Жовтень 2013) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2019. Закон України "Про вищу освіту" редакція від 09.08.2019 р. № 1556-VII. [online] (Останнє оновлення 09 Серпень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Власенко, І. Г., 2017. Впровадження дистанційного навчання – вимога Сучасності. В: *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару*. Вінниця, Україна, 31 Березень 2017. Вінниця : ВТІ КНТЕУ, [online], с. 12-14.

Кайдалова, Л. Г., 2011. *Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю: автореф.* Доктор наук. Класичний приватний університет (м. Запоріжжя).

Карпенко, М. М., 2014. Розвиток дистанційного навчання як відповідь на сучасні виклики для України. *Стратегічні пріоритети*, [online] 4(33), с. 102-105. Доступно: <<http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/18-1435918091.pdf>> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Освітня програма "Клінічна фармація", 2016. *Молодість фармації: газета національного фармацевтичного університету*, 3 (142), с. 2.

Joint FIP / WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice: standards for quality of pharmacy services, 2011. *WHO Technical Report Series, 961*, [online] Доступно: <http://mtd.dec.gov.ua/images/doc/GPP_2011_FIP.pdf> [Дата звернення 20 Вересень 2019].

Переклад і транслітерація

DOCPLAYER, 2016. *Polozhennia pro dystantsiinu formu navchannia v natsionalnomu farmatsevtichnomu universyteti [Provision on distance learning at National University of Pharmacy]. Pol. A.2.2-15-032.* [online] Dostupno: <<https://docplayer.net/86440617-Polozhennya-pro-distantsiynu-formu-navchannya-v-natsionalnomu-farmatsevtichnomu-universiteti.html>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2002. *Nakaz MON Ukrainy, 2002, vid 07.08.2002 r. № 450 "Pro zatverdzhennia norm chasu dlia planuvannia i obliku navchalnoi roboty ta perelikiv osnovnykh vydiv metodychnoi, naukovoї y orhanizatsiinoї roboty pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv"* [Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2002, from 07.08.2002 № 450 "On approval of the norms of time for planning and accounting of educational work and lists of the main types of methodological, scientific and organizational work of pedagogical and scientific-pedagogical workers of higher educational institutions"]. [online] (Ostannie onovlennia 07 Serpen 2013) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2007. *Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky" vid 09.01.2007 r. № 537-V* [Law of Ukraine "On the Fundamental Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015" of 09.01.2007 No. 537-V]. [online] (Ostannie onovlennia 06 Liutyi 2007) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2011. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII* [Law of Ukraine "On Education" of 05.09.2017 № 2145-VIII]. [online] (Ostannie onovlennia 09 Serpen 2019) Dostupno: <<https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2013. *Nakaz MON Ukrainy 2013a vid 25.04.2013 r. № 466 "Polozhennia pro dystantsiine navchannia"* [Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine 2013a dated April 25, 2013 No. 466 "Regulation on Distance Learning"]. [online] (Ostannie onovlennia 21 Serpen 2015) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2013. *Nakaz MON Ukrainy 2013b, vid 30.10.2013 r. № 1518 "Vymohy do vyshchykh navchalnykh zakladiv ta zakladiv pislidyplomnoi osvity, naukovykh, osvitho-naukovykh ustanov, sheho nadaiut osvithi posluhy za dystantsiinoiu formoiu navchannia z pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv za akredytovanyu napriamamy i spetsialnostiamy"* [Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine 2013b, dated 30.10.2013, № 1518 "Requirements for higher educational establishments and institutions of postgraduate education, scientific, educational and scientific institutions providing

educational services in the distance form of training and advanced training of specialists in accredited fields and specialties"]. [online] (Ostannie onovlennia 30 Zhovten 2013) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2019. *Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" redaktsiia vid 09.08.2019 r. № 1556-VII [Law of Ukraine "On Higher Education" edition of 09.08.2019 № 1556-VII.]*. [online] (Ostannie onovlennia 09 Serpen 2019) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Vlasenko, I. H., 2017. Vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia – vymoha Suchasnosti [Introduction of distance learning is a requirement of Modernity]. V: *Dystantsiine navchannia yak suchasna osvittia tekhnolohiia: materialy mizhvuzivskoho vebinaru [In: Distance Learning as a Modern Educational Technology: Intercollegiate Webinar Materials]*. Vinnytsia, Ukraina, 31 Berezyn 2017. Vinnytsia : VTEI KNTEU, [online], s. 12-14, [in Ukrainian].

Kaidalova, L. H., 2011. *Teoretychni ta metodychni zasady nepererвної profesiinoy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv farmatsevychnoho profilu: avtoref. [Theoretical and methodological foundations of continuous professional training of future specialists of pharmaceutical profile: abstract]*. Doktor nauk. Klasychnyi pryvatnyi universytet (m. Zaporizhzhia) [Ph.D. Classic Private University (Zaporizhzhia)], [in Ukrainian].

Karpenko, M. M., 2014. Rozvytok dystantsiinoho navchannia yak vidpovid na suchasni vyklyky dlia Ukrainy [Development of distance learning in response to current challenges for Ukraine]. *Stratehichni priorytety [Strategic Priorities]*, [online] 4(33), s. 102-105. Dostupno: <<http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/18-1435918091.pdf>> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Osvitnia prohrama "Klinichna farmatsiia" [Clinical Pharmacy Educational Program], 2016. *Molodist farmatsii: hazeta natsionalnogo farmatsevychnoho universytetu [Youth of Pharmacy: Newspaper of National University of Pharmacy]*, 3 (142), s. 2, [in Ukrainian].

Joint FIP / WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice: standards for quality of pharmacy services, 2011. *WHO Technical Report Series, 961*, [online] Dostupno: <http://mtd.dec.gov.ua/images/doc/GPP_2011_FIP.pdf> [Data zvernennia 20 Veresen 2019], [in English].

Continuing professional training of pharmaceutical industry personnel using remote technologies

Liudmyla Klos,

Postgraduate student at the Department of Medical and Biological Physics and Informatics National Medical University named after O.O.Bohomolets

Abstract.

Relevance: the need for the development and experimental verification of lifelong learning, namely: microbiology, virology and immunology of future Masters of pharmacy (during studying in higher educational institution and after its graduation, their professional career in the context of society informatization).

Aim: to analyze the state of preparation of Masters of pharmacy in the study of microbiology, virology and immunology in the conditions of society informatization.

Methods: analysis and synthesis; theoretical methods; empirical (expert evaluation and self-assessment methods); questionnaire; generalization.

Results: the modernization update of the purpose and contents of teaching the future Masters of pharmacy in microbiology, virology and immunology is proposed. An attempt has been made to introduce such a system of training, which would be aimed at the formation of professional knowledge of future Masters of pharmacy, continuous improvement of their professional competences, meaningful practical application of the obtained theoretical knowledge and the acquisition of new knowledge (that appears in the scientific space), the formation of appropriate skills, effective communication formation in the professional pharmaceutical environment through remote technologies.

Conclusions: the author has proved that the profession of provisor is inherently a process of constant self-development and self-improvement, with the help of which pharmaceutical activity will be effective. Considering that the pharmaceutical industry has undergone significant changes in comparison with the last century, and requires continuous scientific and educational education, it is concluded that the modern provisor should be able to improve his personal professional qualification at the convenient time for him, remotely, including by online and offline.

Keywords: distance learning, educational institution, information technologies, Master's degree, training, educational process, preparation, provisor, pharmacist.

Стаття надійшла до редакції: 03.10.19

Прийнята до друку: 04.11.19

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ

Людмила Єршова,

доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора ІІТО НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-2346-5842>, e-mail: l.yershova@hotmail.com

Реферат.

Актуальність: реформування в Україні ринкових відносин детермінує зміни в системі вітчизняної професійної освіти, зокрема необхідність забезпечення підготовки молодих фахівців до успішної особистісної та професійної самореалізації в умовах розвитку малого бізнесу.

Мета: теоретично обґрунтувати доцільність використання технології самоменеджменту в процесі розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих фахівців в умовах зміни в Україні ринкових відносин та інтенсивного розвитку малого бізнесу.

Методи: зовнішній аналіз відібраних джерел (для визначення історичних обставин і мотивів їх створення та функціонування як елементів певних суспільних відносин), і внутрішній аналіз (вивчення особливостей певного документа).

Результати: показано, що зміна економічних відносин зумовлює активні трансформаційні зрушення в системі цінностей сучасної учнівської молоді; в умовах переходу від суспільства постіндустріального до інформаційного, що характеризується інноваційністю і стрімкою зміною умов праці, доленосного значення для молодих фахівців набуває категорія часу; ключовою навичкою молодого покоління впевнено стає самоменеджмент – раціональне управління часом, розвитком власної особистості і свого життя; міжнародні та вітчизняні документи акцентують увагу на важливості формування кар'єрної, підприємницької та інших ключових компетентностей особистості, необхідних для побудови успішної професійної кар'єри, реалізації самозайнятості молодих фахівців в умовах розвитку малого бізнесу; водночас у вітчизняних закладах професійної освіти недосконалою є підготовка молоді до раціонального використання власних особистісних і часових ресурсів.

Висновки: однією з найбільш перспективних для реалізації завдань формування підприємницької компетентності в умовах розвитку малого бізнесу є технологія самоменеджменту; з метою подолання дисбалансу між формуванням професійних та ключових компетентностей, удосконалення психолого-педагогічної та правової підготовки молоді до самозайнятості в умовах зміни ринкових відносин створено програму "Основу інноваційного підприємництва", важливою складовою якої є технологія самоменеджменту; охарактеризовано основні компоненти технології (гностичний, проектувальний, комунікативний, організаційний, конструктивний) та етапи реалізації.

Ключові слова: професійна освіта, самоменеджмент, ключові компетентності, кар'єрна компетентність, підприємницька компетентність.

Вступ. Зміна економічної парадигми розвитку суспільства і держави об'єктивно детермінує необхідність реформування парадигми освітньої.

Європейський курс розвитку України визначає вектори реформування всіх сфер її життя, у тому числі й освітньої. Відтак держава визначає основні

напрями реформування ринкових відносин, а система освіти покликана підготувати молодих фахівців до успішної особистісної та професійної самореалізації в нових ринкових умовах. Держава й уряд у процесі реалізації національної економічної політики керуються кращими світовими практиками побудови економічних відносин, а освітні менеджери, відповідно, мають керуватися основоположними освітніми трендами, спроможними максимально спростити професійну адаптацію та інтеграцію молодого покоління українських фахівців у систему вітчизняних та міжнародних економічних відносин. Європейський курс розвитку України закріплює демократичні завоювання українського народу, серед яких чільне місце посідають економічні свободи, зокрема – свобода підприємництва. Цей соціально-економічний феномен є визначальним у формуванні потужного середнього класу, що є основою розвитку демократичного суспільства. Це – клас успішних людей, здатних самостійно забезпечити собі та своїй родині рівень доходів, необхідний не лише для задоволення первинних вітальних потреб, але й потреб вищого порядку – соціальних і духовних. Формування фахівця такого рівня, який би гармонійно поєднував професійну та підприємницьку, соціальну, громадянську та інші ключові компетентності, – головне завдання вітчизняної системи професійної освіти.

Таким чином, актуалізуються дослідження, покликані вивчати умови й розробляти механізми формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців вітчизняних закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Серед них ключову роль має зайняти самоменеджмент – як сукупність процесів, раціональних форм, методів, прийомів, покликаних забезпечувати: пізнання та саморозвиток особистості, якісний моніторинг змісту власної діяльності та її результатів, наукову організацію праці, формування готовності до успіху, складання та реалізацію стратегії особистісного і кар'єрного росту.

Мета – теоретично обґрунтувати доцільність використання технології самоменеджменту у процесі розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих фахівців в умовах зміни в Україні ринкових відносин та інтенсивного розвитку малого бізнесу.

Методи. Для досягнення визначеної мети використано класичні методи аналізу документів: зовнішній аналіз відібраних джерел (для визначення історичних обставин і мотивів їх створення та функціонування як елементів певних суспільних відносин) та внутрішній аналіз (вивчення особливостей певного документа), порівняння (для виявлення відмінностей та особливостей у підходах до

визначення ролі ключових компетентностей), узагальнення (для визначення оптимального педагогічного інструментарію формування підприємницької компетентності в умовах розвитку малого бізнесу).

Джерела: міжнародні документи (Копенгагенська декларація (2002), Брюггське комюніке (2010), матеріали міжнародних економічних форумів; закони України ("Про освіту" (2017), "Про професійно-технічну освіту" (1998), "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" (2012); інші вітчизняні документи (Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (2000), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки (2009), Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" (2015), Концепція "Нова українська школа" (2016), Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017), Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року (2017); звіти лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2016-2018), аналітичні і статистичні матеріали комітету ВР України з питань освіти, науки та інновацій, Міністерства освіти і науки України, Держстату України, Державної служби зайнятості; інтернет-ресурси (HeadHunter, UNESCO Database, Eurostat Educational Statistics); публікації вітчизняних науковців, присвячені питанням формування кар'єрної, підприємницької та інших ключових компетентності майбутніх фахівців (С.Алексєєва, Б.Дратвер, Д. Закатнов, В. Мачуський, В.Орлов, В. Радкевич, Н. Пасічник та ін.).

Результати й обговорення. Характерною рисою економічних реформ XXI століття є гуманізація економічного термінологічного апарату. Ключовим є зміщення акцентів з відтворення продуктивних сил на формування людського капіталу, перехід від знанневої освітньої парадигми до компетентнісної філософії освіти. Людина праці набуває певної суб'єктності, стає безумовним учасником побудови економічних відносин. Зміна економічних відносин зумовлює активні трансформаційні зрушення в системі цінностей сучасної учнівської і студентської молоді. Зокрема зазнали серйозних змін уявлення молоді про роль знань, престижність освіти, професіоналізм, кар'єру, кар'єрний успіх (Єршова, 2018, с. 163). В основі всіх цих змін – тією чи іншою мірою закладено зміну часової парадигми професійного зростання особистості. В умовах переходу від суспільства постіндустріального до інформаційного, що характеризується інноваційністю і стрімкою зміною умов праці, категорія часу набуває для молодих фахів-

ців доленосного значення. Тобто, ключовою навичкою молодого покоління впевнено стає раціональне управління часом, розвитком власної особистості і свого життя. Іншими словами, на верхівку затребуваних часом педагогічних технологій упевнено сходить самоменеджмент.

Варто відзначити кілька найбільш відомих концептуальних підходів до визначення цього феномена: оптимальне використання часу (Л. Зайверт), перевірка власних можливостей, подолання особистісних обмежень (М. Вудкок, Д. Френсіс), саморозвиток творчої особистості для самореалізації в різних видах діяльності (В. Андреев), підвищення рівня особистої ділової культури (О. Хроленко), досягнення особистого успіху, реалізація кар'єри (Б. Швальбе, Х. Швальбе) та ін. Очевидно, що категорія часу є спільною для всіх концепцій, вписуючи основні ідеї кожного підходу до стратегії особистісного та кар'єрного розвитку людини.

Водночас сучасний стан профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, її підготовки до реалізації професійної кар'єри, готовності до професійного успіху, відкриття власної справи виявляє важливу педагогічну проблему – невміння молоді ефективно управляти власним часом і розвитком своєї особистості (Дратвер та ін., 2004; Закатнов, 2007; 2009; 2015). Опитування учнівської молоді закладів професійної освіти, проведеного науковцями лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти (2016-2018) (Закатнов, 2017), також засвідчує нераціональний підхід молоді до використання особистісного часового ресурсу.

Зокрема з'ясовано, що 9,3% дітей вступили до ЗП(ПТ)О лише тому, що їм набридло навчання у загальноосвітній школі, 18,5% прагли спростити таким чином вступ до закладу вищої освіти та 7% – пішли до ЗП(ПТ)О, оскільки не змогли пройти за конкурсом до іншого закладу освіти. Тобто,

34,8% школярів, вступаючи до ЗП(ПТ)О, не мали чіткого уявлення про майбутню професію (Рис. 1).

Стихійність та імпульсивність залишаються дуже потужними чинниками спрямування інтелектуальних, фізичних та емоційних зусиль особистості на шляху до професійного зростання. Зокрема, 47,5% опитаних учнів не впевнені у правильності свого вибору, 6,2% – визнають повну невідповідність профілю обраної професії потребам і запитам особистості, а 24,6% – мають значні сумніви з приводу престижності обраної професії. За цими цифрами для багатьох молодих людей криється часова міна уповільненої дії (рис. 2). Людина, котра помилилася з вибором професії, втрачає не лише час (оскільки змушена в майбутньому перенавчатися, тобто починати професійний шлях спочатку), але й впевненість (оскільки усвідомлює своє відставання від більш успішних однолітків). Невпевненість породжує комплекси, що дуже заважають формуванню як кар'єрної, так і підприємницької компетентності. У цифровому суспільстві управляти часом – означає управляти своїм життям та успіхом.

Дослідження мотивації учнів ЗП(ПТ)О до успіху дало змогу класифікувати мотиви на зовнішні та внутрішні (Табл. 1). Серед зовнішніх мотивів успіху найбільш впливовими учні вважають матеріальну забезпеченість і зв'язки батьків (9%). Майже рівні відсотки мають внутрішні чинники, сформовані на основі потреб вищого рівня: професіоналізм і високий рівень освіти (13,4%), віра в свої сили та високий рівень домагань (13,8%), чіткі життєві орієнтири та цілі (12,6%), відповідальність і вимогливості до себе (11,8%), воля (11,5%). Помітним є відсоток якостей, сформованих на основі потреб нижчого рівня: гнучкість, вміння пристосовуватися до змін (13%) та вміння "грати без правил", використовуючи всі засоби для досягнення власного успіху (8,7%), які цією категорією учнів сприймаються як найбільш сприятливі для досягнення кар'єрного успіху.

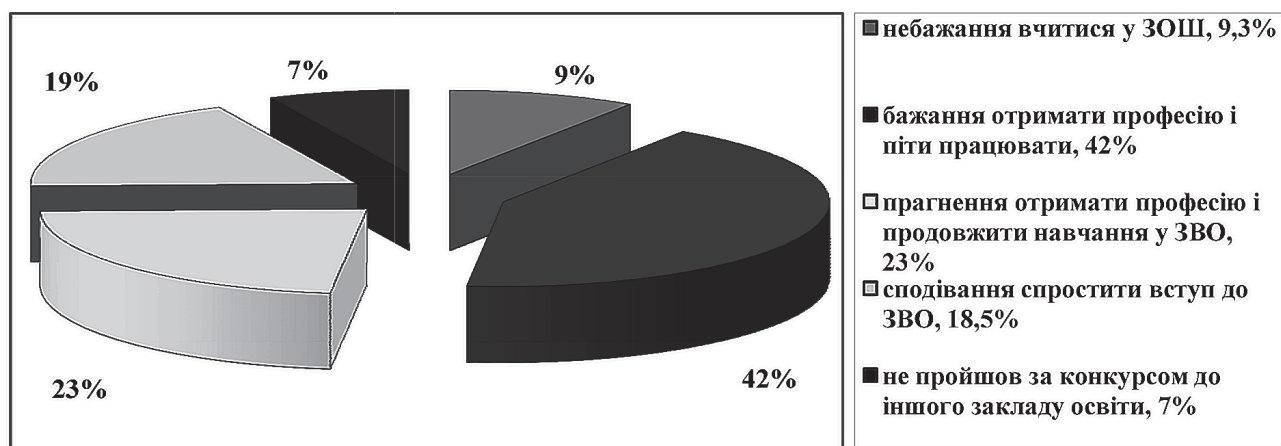

Рис.1. Склад мотивів вступу випускників загальноосвітніх шкіл до ЗП(ПТ)О (Закатнов, 2017)

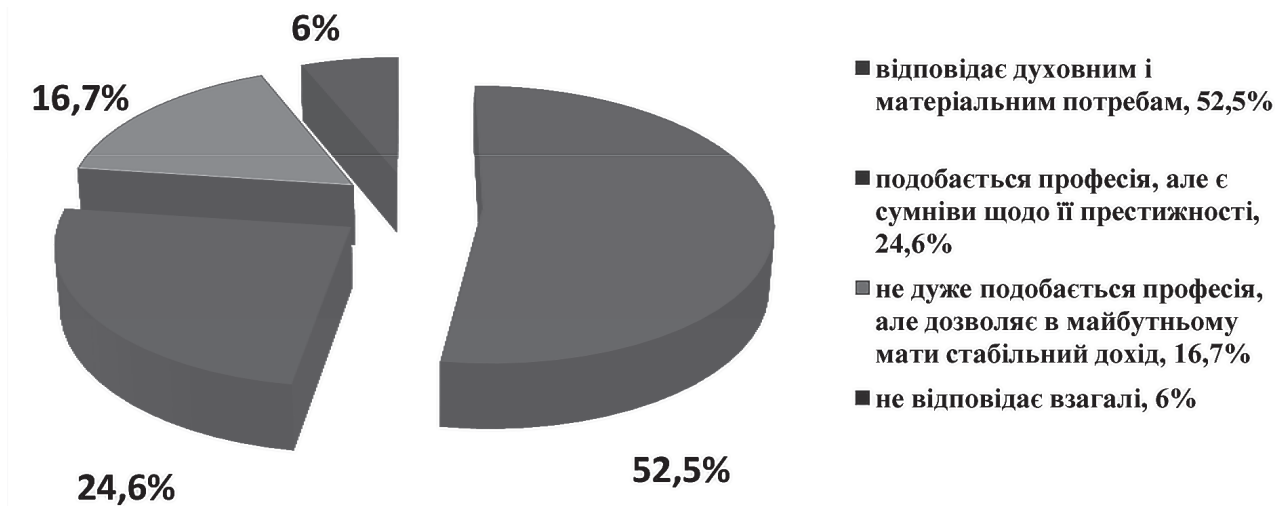

Рис.2. Відповідність обраної професії особистісним потребам учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (на основі опитування 1690 учнів ЗП(ПТ)О (Закартов, 2017)

Таблиця 1

Уявлення учнів про фактори професійного успіху

Фактори	1 курс			2 курс			3 курс			Разом	У %
	Дівч	Хлоп	Разом	Дівч	Хлоп	Разом	Дівч	Хлоп	Разом		
Зовнішні											
1 Матеріальна забезпеченість та зв'язки батьків	134	131	265	149	167	316	154	198	352	933	9
2 Сприятлива ситуація в країні	30	36	66	38	58	96	78	67	145	307	2,95
3 Дружні зв'язки	9	6	15	3	8	11	3	4	7	33	0,3
4 Обставини та умови діяльності	31	45	76	39	45	84	54	84	138	298	2,9
Разом, зовнішні	204	218	422	190	233	507	235	269	642	1571	15,1
Внутрішні											
1. Сформовані на основі потреб вищого рівня											
5 Високий рівень освіти, професіоналізм	193	236	429	236	299	535	218	218	436	1400	13,4
6 Віра в себе, високий рівень домагань	249	228	477	197	279	476	232	258	490	1443	13,8
7 Чіткі життєві орієнтири, усвідомлені цілі	183	257	440	169	267	436	219	219	438	1314	12,6
8 Почуття відповідальності, вимогливість до себе	196	181	377	171	265	436	245	176	421	1234	11,8
9 Вольові якості, уміння підпорядковувати собі обставини	132	191	323	183	216	399	283	192	475	1197	11,5
Разом, внутрішні 1	953	1093	2046	956	1326	2282	1197	1063	2260	6588	63,2
2. Сформовані на основі потреб нижчого рівня											
10 Гнучкість, уміння пристосовуватися до змін	268	195	463	181	189	370	256	264	520	1353	13
11 Уміння "грати без правил", використовувати всі засоби для досягнення особистісного успіху	157	132	289	96	178	274	165	183	348	911	8,7
Разом, внутрішні 2	425	327	752	277	367	644	421	447	868	2264	21,7
Всього										10423	100

Застосування гендерного підходу до аналізу уявлень учнів про фактори кар'єрного успіху дало змогу з'ясувати, що хлопці (493) вважають "гру без правил" фактором професійного успіху частіше, ніж дівчата (418) (Рис.3).

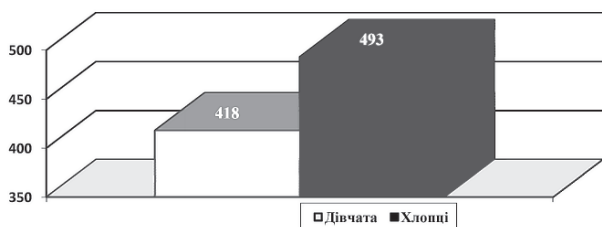

Рис.3. Гендерні особливості уявлень молоді про "гру без правил" як фактор професійного успіху

Наголосимо, що дівчата (678) так само поступаються хлопцям (765) у визнанні віри в себе (Рис.4), що підтверджує відоме твердження про більшу схильність чоловіків до ризику.

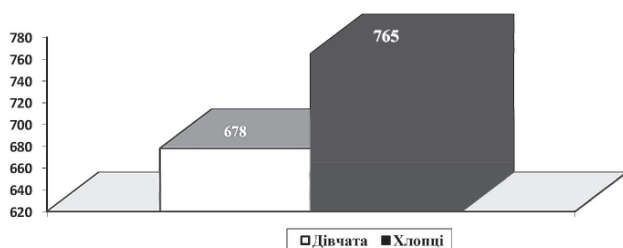

Рис.4. Гендерні особливості уявлень молоді про віру в себе як фактор професійного успіху

За результатами експерименту було з'ясовано, що уявлення учнів про свою кар'єру визначаються: особливостями особистісної спрямованості, життєвими цілями, цінностями та орієнтирами особистості; гендерними особливостями; рівнем домагань і рівнем розвитку самооцінки учнів; особливостями розвитку їхньої когнітивної та емоційно-вольової сфери; світоглядом, обсягом знань про професію, людину, суспільство; традиціями сімейного виховання, фінансовим становищем родини; економічними й соціально-політичними обставинами. Важливим є також висновок про те, що за характером ці уявлення є: дисипативними (нечіткими, позбавленими конкретного змісту); конформними (ретранслюють авторитетні думки); прагматичними ("професійне зростання" більше асоціюється з адміністративною, а не професійною кар'єрою, "професійний успіх" – з престижем і соціальним статусом, а не соціальною відповідаль-

ністю, потреба у владі – з прагнення збільшення прав і привілеїв, а не соціально важливих вчинків).

З точки зору формування й розвитку підприємницької компетентності, ці дані становлять непересічний інтерес, оскільки відображають недосконалу ціннісну матрицю учнів ЗП(ПТ)О, недостатньо розвинені особистісні якості, необхідні для відкриття та успішного ведення власного бізнесу.

Це значною мірою спричинено тим, що у відповідності до чинних нормативних документів, вимоги до соціогуманітарної складової професійної підготовки майбутніх фахівців носять рекомендаційний характер і тому дисципліни соціогуманітарного циклу часто сприймаються в ЗП(ПТ)О як "вторинні" й "необов'язкові". Відтак якість формування в учнів особистісних рис і якостей, необхідних для формування підприємницької компетентності, традиційно залежить від психолого-педагогічної культури та ціннісних орієнтацій керівників і педагогів закладу освіти (Єршова, 2017 с. 25; 218а, с. 25).

Часова сторона даної проблеми – консервативність самої системи освіти. Традиційна формальна освіта не встигає за інтенсивними змінами, принесеними в наше життя цифровою революцією. Це зумовлює стрімке зниження престижності освіти в багатьох галузях (Єршов, 2018, с. 76). Аналітичні матеріали низки відомих інтернет-ресурсів (Eurostat Educational Statistics, UNESCO Database, HeadHunter) доводять, що авторитет дуже часомісткої формальної освіти стрімко знижується. Наприклад, 56% працівників ІТ-галузі віком від 26 до 35 років не мають завершеної вищої освіти, оскільки надають перевагу освіті неформальній та інформальній, що дає потрібні для роботи знання та вміння за значно коротші терміни. Відомо, що роботодавці багатьох ІТ-компаній у процесі добору персоналу більше цікавляться досвідом роботи потенційного робітника та наявністю в нього сертифікатів популярних курсів, ніж дипломом. Аналітичні матеріали дослідницького центру HeadHunter засвідчують, що диплом про вищу освіту у цій галузі вітчизняними працівниками також віднесений лише на 5 місце найбільш впливових факторів успішного працевлаштування. Інтенсивне поширення в Інтернет-мережах детальних майстер-класів з виконання багатьох професійних робіт із використанням новітніх матеріалів та інноваційного обладнання часто складають серйозну конкуренцію не зовсім сучасним методикам і технологіям, що застосовуються в багатьох закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Крім того, формальна система освіти досі не змогла гармонізувати формування професійних та

ключових (гнучких) навичок, що мають вирішальний вплив на уміння фахівця розраховувати свої ресурси, реалізовувати програму особистісного та професійного зростання (Середіна, 2018, с. 95; Однорог, 2018, с. 105; Лемешко, 2018, с. 101). У формальній системі освіти так само проблематичним залишається процес формування цифрових навичок і цифрової культури учнівської молоді (Базелюк, 2018; 2019; Yershov, 2019), вельми важливих для формування підприємницької компетентності. Недооцінювання ролі ключових навичок у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців детермінує низку наслідків, що стримують формування і розвиток готовності молоді до особистісного та професійного успіху. До них варто віднести: відсутність у випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти належних знань про особистість, інтелектуальні, фізичні та емоційні резерви її розвитку; недорозвинену "Я-концепцію" особистості, що виявляється через не вміння здійснювати самоспостереження, самоаналіз, саморегуляцію, самоконтроль і самовдосконалення; несформовані навички управління власним часом, побудови програми особистісного та професійного зростання.

З метою вирішення цієї проблеми науковими співробітниками Інституту професійно-технічної освіти НАПН України було розроблено та оприлюднено програму навчальної дисципліни для закладів професійної (професійно-технічної) освіти "Основи інноваційного підприємництва". Програма покликана поглибити знання та вміння здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти з підприємницької діяльності, що набуваються в ході вивчення загальноосвітнього курсу "Економіка" та загальнопрофесійного – "Основи галузевої економіки та підприємництва".

Мета навчального курсу – сформувати в учнівської молоді підприємницьку компетентність як основу успішної професійної самореалізації, що сприятиме самозайнятості молодих фахівців, допомагатиме їм управляти власним життям і кар'єрою, стимулюватиме до активної участі в економічному та суспільно-політичному житті своєї країни.

Серед завдань курсу – не лише сформувати у здобувачів професійної освіти систему знань у галузі економіки інновацій, комунікаційну компетентність, соціальну відповідальність, але й навички самопізнання та самоменеджменту.

Самоменеджмент є одним із восьми модулів програми, що включає три теми: управління часом (time-management), управління розвитком особистості (self-management), управління розвитком життя і кар'єри (life-management). До першої теми

включено відомості про: особливості часу як ресурсу; технологію проведення співбесід і переговорів; основні вимоги до організації робочого місця; визначення "пожирачів часу"; складання розпорядку дня; ведення ділового щоденника. Друга передбачає ознайомлення з питаннями щодо: формування й розвитку особистості; пізнавальної діяльності; темпераменту й характеру; емоцій та волі; спілкування, рівня домагань і самооцінки особистості; "Я-концепції" особистості; обмежень і стимулів особистісного розвитку; конфліктів у діяльності підприємця, їх причин, наслідків і способів розв'язання. Третя тема покликана сприяти розумінню суті особистісної та професійної кар'єри; визначенню творчого потенціалу і життєвих цілей особистості, оперативних, тактичних і стратегічних цілей, індивідуального стилю управління; здійсненню планування розвитку життя й кар'єри; побудові стратегії власного розвитку; складанню плану проведення співбесіди з працевлаштування.

Інші модулі програми тісно пов'язані з формуванням і розвитком ключових компетентностей майбутніх фахівців, їх здатністю до здійснення самоменеджменту, необхідних для відкриття та успішного ведення власного бізнесу. Наприклад, модулем "Теоретичні основи інноваційного підприємництва" передбачено ознайомленням з методами генерації, оцінювання та презентації інноваційних підприємницьких ідей.

У модулі "Планування успіху підприємницької діяльності" розкривається зміст важливих психолого-педагогічних проблем: побудови успішного образу підприємця (формування готовності до успіху, розуміння й оцінювання своїх можливостей; віра в себе); планування підприємницького успіху (кодекс підприємницької поведінки, підприємницька культура, побудова стратегії і тактики досягнення успіху).

Модулем "Комунікації у бізнесі" представлено інформацію щодо вербальної та невербальної комунікації, комунікативних технологій самопрезентації, розкрито комунікативну природу бізнесу (стереотипи у бізнес-комунікаціях, комунікативні бар'єри та їх подолання, маніпуляції у бізнес-комунікаціях) тощо.

Модуль "Етика підприємництва та соціальна відповідальність бізнесу" покликаний ознайомити учнівську молодь з етичними нормами управління людськими ресурсами та соціальною відповідальністю в бізнесі.

Таким чином випускник закладу професійної освіти матиме можливість ознайомитися з основними компонентами технології самоменеджменту: гностичним (забезпечує самопізнання, розвиває

здатність до самоспостереження та самоаналізу), проектувальним (сприяє здійсненню самовизначення, самопрогнозування), комунікативним (передбачає побудову внутрішньої стратегії взаємодії з іншими людьми, самовиокремлення, самопрограмування), організаційним (самоорганізація внутрішніх і зовнішніх резервів розвитку особистості), конструктивним (самооцінювання, самоконтроль, самокорекція, саморозвиток).

Технологія самоменеджменту особистості має реалізовуватися в кілька етапів. На першому учень має навчитися розуміти себе, оцінювати свої можливості, досліджувати умови власної навчальної та майбутньої професійної і підприємницької діяльності, здійснювати самомотивацію до відкриття власної справи; на другому – вчитись ухвалювати управлінські рішення; на третьому – планувати алгоритми ефективних бізнес-дій; будувати стратегію особистісного та професійного розвитку; розробляти бізнес-проекти; на четвертому – практично реалізовувати етапи вибудованої стратегії, вчитись втілювати в життя власні бізнес-ідеї; на п'ятому – здійснювати аналіз якості виконаних стратегічних завдань програми саморозвитку та самодовсконалення, оцінювати ефективність виконаних бізнес-ідей, реалізованих бізнес-проектів.

Висновки. Проаналізовані міжнародні та вітчизняні документи акцентують увагу на важливості формування кар'єрної, підприємницької та інших

ключових компетентностей як визначальних для виховання ефективної особистості та побудови успішної й економічно незалежної держави. В Україні існує невідповідність між задекларованою важливістю підприємницької компетентності та умовами її формування й розвитку у вітчизняних закладах професійної освіти. Найбільш гострою є проблема підготовки молоді до раціонального використання власних особистісних та часових ресурсів. Однією з найбільш оптимальних для сприяння реалізації завдань формування підприємницької компетентності в умовах розвитку малого бізнесу може бути технологія самоменеджменту, покликана забезпечити учнівську молодь відповідним психолого-педагогічним інструментарієм для відкриття власної справи та успішного ведення бізнесу. З метою подолання існуючого у вітчизняних ЗП(ПТ)О дисбалансу між формуванням професійних та ключових компетентностей, удосконалення психолого-педагогічної та правової підготовки молоді до самозайнятості в умовах зміни ринкових відносин створено програму "Основи інноваційного підприємництва", важливою складовою якої є технологія самоменеджменту. Представлено основні компоненти технології (гностичний, проектувальний, комунікативний, організаційний, конструктивний) та етапи реалізації. Подальшого розвитку потребує зміст та умови використання технології самоменеджменту в закладах професійної освіти.

Список посилань

- Базелюк, О., 2018. Зміст і структура цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 81-87. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>.
- Базелюк, О.В., 2019. Цифровізація професійної освіти як глобальний соціоприродний процес. В: *Інформаційно-цифровий простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. Програма методологічного семінару* (Київ, Україна, 4 Квітень 2019). К.: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.
- Дратвер, Б., Закатнов, Д., Мачуський, В. та Пасічник Н., 2004. *Основи підприємницької діяльності: навчальний посібник*. Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр "Імекс-ЛТД".
- Єршова, Л., 2015. Формування референтної особистості як проблема освітньої практики сучасної України. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 6, с. 119-124.
- Єршова, Л., 2017. Макроекономічні фактори впливу на розвиток професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 13, с. 22-29.
- Єршова, Л., 2018 а. Соціально-психологічні фактори впливу на розвиток професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 14, с. 22-29. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.22-29>.
- Єршова, Л., 2018 б. Від купця – до підприємця: трансформація цінностей української економічної еліти у ХІХ – на початку ХХ століття. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 154-161. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15>.
- Єршова, Л., 2018 с. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>.
- Єршов, М.-О., 2018. Роль української ІТ-освіти на світовому ринку інформаційних товарів і послуг. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 74-81. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>.
- Закатнов, Д.О., 2007. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 10 (II), с. 373-381.

Закатнов, Д.О., 2009. Стан і проблеми професійної орієнтації. *Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи*, 1(6), с. 173-179.

Закатнов, Д., 2015. Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 9, с. 86-94.

Закатнов, Д.О., 2017. Державний реєстраційний номер: 0116U003567. *Проектування системи консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів*. Лабораторія професійної кар'єри, ІПТО НАПН України, переглянуто 15 Жовтень 2019.

Лемешко, Л., 2016. Формування художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу як проблема професійної педагогіки. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>.

Однорог, Г., 2018. Теоретичні засади формування ключових компетентностей учнів у закладах професійної освіти засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>.

Радкевич, В., 2016. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 11, с. 5-22.

Середина, І., 2018. Підприємницька компетентність майбутніх бакалаврів з економіки підприємництва як науково-педагогічна проблема. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 94-96.

Яблунівська, К., 2018. Теоретичні основи формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>.

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>.

Переклад і транслітерація

Bazeliuk, O., 2018. Zmist i struktura tsyfrovoyi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv profesiinoi osvity [Content and structure of digital culture of VET institutions' teachers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 81-87. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.81-87>, [in Ukrainian].

Bazeliuk, O.V., 2019. Tsyfrovizatsiia profesiinoi osvity yak hlobalnyi sotsiopyrodniy protses [Professional education transformation as a global socio-natural protest]. V: *Informatsiino-tyfrovoyi osvittii prostir Ukrainy: transformatsiini protsesy i perspektyvy rozvytku. Prohrama metodolohichnoho seminaru [Information-digital education environment of Ukraine: transformation protests and development prospects]* (Kyiv, Ukraine, 4 Kviten 2019). K.: Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAES Ukrainy, [in Ukrainian].

Dratver, B., Zakatnov, D., Machuskyi, V. ta Pasichnyk N., 2004. *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [The basics of entrepreneurial activities: a textbook]*. Kirovohrad: Polihrafichno-vydavnychiy tsentr "Imeks-LTD", [in Ukrainian].

Yershova, L., 2015. Formuvannia referentnoi osobystosti yak problema osvitnoi praktyky suchasnoi Ukrainy [The reference individual formation as a problem of the educational practices in modern Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky [Cherkasy university bulletin: Pedagogical sciences]*, 6, s. 119-124, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2017. Makroekonomichni faktory vplyvu na rozvytok profesiinoi kariery uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Macroeconomic factors of influence on professional career development of vet institutions students]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 13, s. 22-29, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018 a. Sotsialno-psykholohichni faktory vplyvu na rozvytok profesiinoi kariery uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Socio-Psychological factors of Influence on Professional Career of Students of Vocational Schools]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 14, s. 22-29. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.22-29>, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018b. Vid kuptsia – do pidpriemtsia: transformatsiia tsinnosti ukrainskoi ekonomichnoi elity u XIX – na pochatku XX stolittia [From a tradesman to an entrepreneur: the Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 15, s. 154-161, [in Ukrainian].

Yershova, L., 2018c. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannia vitchyznianoї profesiinoi osvity [Transformation of the students' values system in the context of domestic vocational education and training reforming]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>, [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2018. Rol ukrainskoi IT-osvity na svitovomu rynku informatsiinykh tovariv i posluh [The role of Ukrainian IT education in the world market of information products and services]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 74-81. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.74-81>, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2007. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery [Organizational and pedagogical support of training pupils to build a career]. V: *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr. [Theoretical and methodical problems in character building of children and pupils]*. K.: In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, s. 373-380, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2009. Stan i problemy profesiinoi oriantatsii [The conditions and problems of professional orientation]. *Profesiino-tekhnichna osvita: innovatsiinyi dosvid, perspektivy [Professional (vocational) education: an innovative experience and prospects]*, 1(6), s. 173-179, [in Ukrainian].

Zakatnov, D., 2015. Proforientatsiini zasady kariernoho rozvytku uchnivskoi molodi [Professional orientation and proforientologic competences concerning vocational self-determination and career development of young students]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 9, s. 86-94, [in Ukrainian].

Zakatnov, D.O., 2017. Derzhavnyi reestratsiinyi nomer: 0116U003567. *Proektuvannia systemy konsultuvannia z profesiinoi kariery uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Designing a system of career counselling for pupils from professional (vocational) education schools]*. Laboratoriia profesiinoi kariery, IPTO NAPN Ukrainy, perehlianuto 15 Zhovten 2019, [in Ukrainian].

Lemeshko L., 2018. Formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti tekhniv-konstruktoriv odiahu yak problema profesiinoi pedahohiky [Forming clothes technicians-constructors' arts- creative competence as a professional pedagogy problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 100-104. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.100-104>, [in Ukrainian].

Odnoroh, H., 2018. Teoretychni zasady formuvannia kluchovykh kompetentnosti uchniv u zakladakh profesiinoi osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [The essence and structure of key competencies of future skilled sewing workers]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 104-108. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>, [in Ukrainian].

Radkevych, V., 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektivy [Theoretical and methodological basis of VET development: results, problems, prospective]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 11, s. 5-22, [in Ukrainian].

Seredina, I., 2018. Pidpriemnytska kompetentnist maibutnikh bakalavriv z ekonomiky pidpriemnytstva yak naukovopedahohichna problema [Entrepreneurial competence of future bachelors in business economics as a scientific and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 16, s. 94-96. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.104-108>, [in Ukrainian].

Yablunovska, K., 2018. Teoretychni osnovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity [Theoretical bases of forming the ecological competence of the agrarian higher education institutions' future academic staff]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 15, s. 47-53. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.47-53>, [in Ukrainian].

Yershov, M.-O., 2019. Digitalisation of professional (vocational) and pre-high tertiary education of Ukraine: problems and prospects. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*, 1(18), pp. 67-74. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.67-74>, [in English].

Developing entrepreneurial competency in future qualified specialists using self-management technology

Liudmyla Yershova,

Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor Deputy Head of the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

Abstract.

Relevance: market relations reforms in Ukraine determine changes in the system of national professional education. They primarily refer to the need to prepare young specialists for successful personal and professional self-realization under the conditions of small business development.

Aim: The paper aims to theoretically justify the expediency of using self-management technology in the process of developing entrepreneurial competency in future specialists under the conditions of changing market relations in Ukraine and intensive development of small business.

Methods: external analysis of selected sources (to determine the historical circumstances and motives behind their creation and functioning as elements of specific social relations) and internal analysis (to study the characteristics of particular documents).

Results: the paper shows that specific changes in economic relations lead to dynamic transformational shifts in personal values of modern students. The category of time becomes crucial for young specialists in the context of moving from the

post-industrial to the information society, characterized by innovations and rapid changes in working conditions. Self-management is becoming a vital skill of the young generation since it implies time management and self-development. International and national documents emphasize the importance of developing career, entrepreneurial and other key competencies, necessary for building a successful professional career and self-employment under the conditions of small business development. At the same time, Ukrainian professional education schools are not ready to prepare young people for the rational use of their personal and time resources.

Conclusions: Self-management technology is one of the most promising tasks for developing entrepreneurial competency under the conditions of small business development. The programme, titled "The Basics of Innovative Entrepreneurship", has been developed to overcome the imbalance between the development of professional and key competencies and the improvement of psycho-pedagogical and legal training of young specialists for self-employment under the conditions of changing market relations. Its essential component is self-management technology. The paper also describes the main components of this technology (gnostic, designing, communicative, organizational, constructive), as well as the stages of its implementation.

Keywords: *professional education, self-management, key competencies, career competency, entrepreneurial competency.*

Стаття надійшла до редакції: 03.10.19

Прийнята до друку: 04.11.19

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ БУДІВЕЛЬНИКІВ: ПІДСУМКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Наталія Кулалаєва,

кандидат хімічних наук, доцент, завідувач лабораторії технологій професійного навчання, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-8613-1495>, e-mail: culture2016@ukr.net

Реферат.

Актуальність: необхідність розроблення та експериментальної перевірки результативності авторської методичної системи визначається завданнями збалансованого розвитку світової економіки і суспільства, зокрема потребою в підвищенні якості людського капіталу.

Мета: експериментальна перевірка розробленої методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності в майбутніх будівельників та обґрунтування його подальших перспектив.

Методи: теоретичні; емпіричні (методи самооцінювання; експертного оцінювання); математичні та статистичні (частотний аналіз; критерій перевірки статистичних гіпотез; коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; статистичний пакет SPSS (Statistical Package for the Social Science) для соціальних наук, програма Microsoft Excel).

Результати: розроблено цілеспрямовану, особистісно орієнтовану, культуровідповідну та здатну до самоорганізації методичну систему, що забезпечує безперервний процес удосконалення комплексу цінностей і мотивів, знань і вмінь, а також розвиток професійно важливих якостей щодо попередження та подолання небезпечних ситуацій і загроз здоров'ю та життю будівельників, екологічно грамотної поведінки, побудови ефективної комунікації у професійному середовищі під час їхньої підготовки в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; визначено критерії та відповідні їм показники для оцінювання рівнів сформованості культури безпеки професійної діяльності у майбутніх будівельників.

Висновки: експериментально доведено, що відмінності контрольних та експериментальних груп є статистично значущими на рівні $\alpha = 0,05$ за всіма критеріями: ціннісно-мотиваційним ($\chi^2=12,613$), інноваційно-когнітивним ($\chi^2=11,974$), поведінково-діяльнісним ($\chi^2=14,747$), оцінно-рефлексивним ($\chi^2=12,449$), що доводить результативність розробленої методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності в майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю.

Ключові слова: культура безпеки професійної діяльності, майбутні будівельники, методична система, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.

Вступ. Збалансований розвиток світової економіки та суспільства в цілому сьогодні можливий лише за умов підвищення якості його головного джерела – людського капіталу. Недостатня увага до його розвитку призводить до значних втрат, обмежує можливості економічного зростання та ефективності управління на всіх інституційних рівнях. До того ж, зміни в техноеконічній сфері набагато швидше випереджають людські можливості

щодо пристосування до них (Пищуліна та ін., 2018). Так, стрімке оновлення й ускладнення виробничих технологій призводить до того, що робітничий персонал суб'єктів господарювання не встигає вчасно відтворити досконалі системи виробничої безпеки. Це стосується тих галузей промисловості, в яких досі використовують застарілі лінійні моделі економічного споживання та виробництва, активно й цілеспрямовано не запроваджу-

ються системи професійної безпеки їхнього персоналу, зокрема в будівництві. За таких умов актуалізуються питання необхідності формування та розвитку в майбутніх фахівців культури безпеки професійної діяльності. Таким чином "реперною" точкою модернізації системи професійної освіти мають стати безпека й розвиток "особистості людини як найвищої цінності держави і найголовнішого двигуна оновлення її виробничих відносин" (Єршова, 2018, с. 162). З огляду на це, корисним є досвід організації системи професійної освіти у країнах з високорозвиненою економікою, де питання здоров'язбереження відграють ключову роль у забезпеченні професійної підготовки фахівців для будівельної галузі (Пуховська, Ворначев та Леу, 2015; Леу, 2018, с. 5; Kulalaieva and Leu, 2019, s. 162-163).

Отже, не викликає сумніву актуальність та доцільність формування культури безпеки професійної діяльності (далі: КБПД) у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю. Зауважимо, що формування КБПД є найважливішим напрямом для реалізації стратегії сталого (збалансованого) розвитку суспільства, що передбачає покращення якості життя людей, а саме: підвищення безпеки життя, здоров'язбереження, соціальне та економічне забезпечення, безпечну міжособистісну комунікацію, екологічно сприятливе середовище для життя, безпечну працю, ощадливе використання природних ресурсів тощо. Реалізація означеного передбачала розроблення, теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку результативності методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О).

Джерела. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми було здійснено на основі наукових праць з формування в молоді культури безпеки життєдіяльності (С. Абрамова, В. Акімов, Ю. Воробйов, І. Голубева, Л. Горина, Р. Дурнев, Т. Зирянова, М. Зоріна, А. Казьміна, С. Косинкіна, Н. Лизь, В. Мошкін, І. Немкова, В. Сапронов та ін.), безпосередньо в системі професійної освіти (В. Бегун, В. Березуцький, М. Власова, О. Дронов, О. Запорожець, М. Зоріна, О. Михайлов, В. Михайлюк, Л. Сорокіна, О. Шаровагова та ін.).

Під час розроблення та теоретичного обґрунтування авторської методичної системи було взято до уваги дослідження з розроблення педагогічних і методичних систем (Г. Александров, Н. Іванкова, Н. Тимошкіна, Т. Чшиєва, Н. Кузьміна, О. Михайлов, М. Михнюк, А. Каленський, М. Рижаків, В. Жучков, О. Пономарьова, Т. Смиківська, Т. Іва-

нова, Т. Фещенко та ін.). Так, на думку О. Пономарьової, методична система – це впорядкування сукупності взаємопов'язаних компонентів, що характеризують у найбільш загальному вигляді всі складові педагогічної діяльності в даних соціальних умовах (Пономарьова, 2013). Н. Кузьміна до методичної системи включає мету, зміст, методи й засоби навчання, організаційні форми навчального процесу. Вона зауважує, що ці компоненти є такими ж, як і в педагогічній системі, але "відмінність полягає в тому, що кожен із них придбав методичну функцію" (Кузьміна, 2002). О. Михайлов, обґрунтовуючи проектування методичної системи підготовки майбутнього вчителя безпеки життєдіяльності, зауважує, що вона здатна до функціонування лише за умови визначення її цілей, завдань і змісту навчання, включенням до неї планування, контролю, аналізу та коригування освітнього процесу (Михайлов, 2016, с. 115). Результати здійсненого авторкою наукового пошуку засвідчують необхідність і доцільність розроблення на їхньому підґрунті відповідної методичної системи.

Мета статті полягає в поданні результатів експериментальної перевірки розробленої методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю та обґрунтуванні подальших перспектив цієї системи.

Методи: *теоретичні* (індукція, дедукція, синтез та узагальнення; моделювання); *емпіричні (практико-метричні* (вивчення та аналіз педагогічного досвіду, робочих планів, програм підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю та результатів їхньої діяльності); *опитувально-діагностичні* (анкетування, бесіда, тестування, інтерв'ювання); *методи самооцінювання; експертного оцінювання* (метод Делфі, метод комісії)); *математичні та статистичні* (графоаналітичний, метод аналізу ієрархій; ранжування й шкалування; частотний аналіз; критерій перевірки статистичних гіпотез (критерій χ^2 Пірсона); коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; використано статистичний пакет SPSS (Statistical Package for the Social Science) для соціальних наук, програма Microsoft Excel).

Результати й обговорення. У процесі дослідження доведено, що методологічну основу формування КБПД майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю складають такі підходи: *системний* (забезпечує розроблення відповідної методичної системи, сприяє формуванню системного мислення в учнів), *синергетичний* (розглядає особистість учня як систему, здатну до самоорганізації й самореалізації), *діяльнісний* (забезпечує ефективне управління діяльністю через цілеспря-

моване моделювання умов і засобів її вдосконалення на основі синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду), *культурологічний* (дає змогу створити сприятливі умови для всебічного розвитку молоді, забезпечує формування особистості учнів у соціокультурному значенні), *антропологічний* (приділяє істотну увагу питанням ергономіки та безпечним умовам праці на робочому місці), *компетентнісний* (дає змогу оцінювати проблеми професійної безпеки; грамотно застосовувати набуті компетентності прихильності до безпеки в практичній діяльності), *середовищний* (допомагає створити інноваційне культурно-освітнє середовище у ЗП(ПТ)О з пріоритетом безпеки здоров'я й життя майбутніх фахівців); *особистісно розвивальний* (передбачає розвиток потенційних можливостей, здібностей учнів, їхніх професійних і особистих якостей для майбутньої безпечної професійної діяльності).

На їхній основі розроблено цілеспрямовану, особистісно орієнтовану, культуровідповідну і здатну до самоорганізації методичну систему формування КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю, яка забезпечує безперервний процес удосконалення комплексу цінностей і мотивів, знань і вмінь, а також розвиток професійно важливих якостей щодо попередження та подолання небезпечних ситуацій і загроз здоров'ю та життю будівельників на робочому місці, екологічно грамотної і енергозберігаючої професійної поведінки, побудови ефективної комунікації у професійному середовищі під час їхньої підготовки у ЗП(ПТ)О. Вона структурно та функціонально передбачає поетапну реалізацію цілей формування КБПД за рахунок його діагностування, здійснення, оцінювання та керування; побудована на теоретичних засадах, що ґрунтуються на принципах, чинниках, педагогічних умовах, засобах і шляхах формування КБПД як інтегративного утворення особистості; забезпечується авторською методикою, що складається з діагностико-прогностичного, проектувально-організаційного, інноваційно-діяльнісного та рефлексивно-оцінного етапів.

До структурних складових авторської методичної системи належать: ціль, зміст, засоби педагогічної комунікації, викладачі, учні, діагностика та контроль, наступна методична система. В якості функціональних компонентів запропонованої системи виокремлено: проектувальний, пізнавальний, процесуальний, гностичний, рефлексивний, контрольний-оцінний та прогностичний (Кулаласва, 2018, с. 139). Означена методична система забезпечується на двох рівнях: змістовому та діяльнісному, що передбачає поетапне формування в майбутніх будівельників КБПД на основі опану-

вання змісту, застосування відповідних форм, методів, інтерактивних технологій, а також розробленої авторської методики; використання розробленого навчально-методичного комплексу. До нього увійшли: програма та авторський курс "Культура безпеки професійної діяльності будівельників"; календарно-тематичне планування уроків; навчально-методичний посібник "Культура безпеки професійної діяльності будівельників"; тренінги для педагогів; дистанційні курси для педагогічних працівників, ("Культура екологічної безпеки професійної діяльності у будівельній галузі", "Енергоефективна компетентність педагогічних працівників ЗП(ПТ)О будівельного профілю"); сайт "Культура безпеки", методичні рекомендації "Формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю"; тести для самоконтролю; засоби контролю (тести для поточного і підсумкового контролю навчальних досягнень учнів, запитання для самоконтролю учнів); перелік рекомендованої літератури та Internet-ресурси для вивчення курсу; глосарій (словник термінів); засоби візуалізації навчальної інформації (мультимедійні презентації, відеоматеріали, опорні схеми тощо).

Підкреслимо, що сформованість КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю відбивається в їхній усвідомленій професійній поведінці з її дотриманням. Вона формується через опанування ними теоретичними та практичними знаннями в галузі КБПД, володіння вміннями й навичками професійної діяльності на засадах КБПД, розвиток професійно значущих якостей, важливих для опанування КБПД, їхнього прагнення до опанування КБПД та ціннісного ставлення до неї (Кулалаєва, 2018, с. 22).

Оцінювання рівнів сформованості КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю здійснювали за розробленими критеріями та відповідними їм показниками: ціннісно-мотиваційним (ціннісне ставлення до питань професійної та особистісної безпеки; позитивне відношення до збереження власного здоров'я під час професійної діяльності; потреба в екологічно грамотній професійній поведінці; мотивація до енергозберігаючої професійної поведінки; прагнення до конструктивного професійного спілкування), інноваційно-когнітивним (теоретичні знання про способи і засоби запобігання небезпечних ситуацій на будівельному майданчику; знання щодо забезпечення здоров'язбереження робітників на будівельному майданчику; розуміння загроз навколишньому середовищу від забруднень та шкідливих речовин, що генеруються в будівельній галузі; знання основ енергозбереження у будівництві; ус-

відомлення правил та основ комунікативної взаємодії будівельників), поведінково-діяльнісним (уміння планувати власну стратегію безпечної поведінки; уміння й навички попередження професійних травмувань і захворювань будівельників; уміння й навички екологічно усвідомленої професійної поведінки; володіння енергоефективними технологіями, способами і засобами енергозбереження в будівництві; уміння й навички професійної комунікації на будівельному майданчику), та оцінно-рефлексивним (професійно значущі якості, важливі для: власної стратегії безпечної професійної поведінки; запобігання професійних травмувань і захворювань будівельників; забезпечення екологічно усвідомленої професійної поведінки; забезпечення енергоефективної професійної діяльності; спілкування в умовах професійної діяльності). Визначено три рівні її сформованості: перший рівень – низький (споживацький), другий – середній (репродуктивний), третій – високий (продуктивний). Перехід від низького до високого рівня сформованості культури безпеки професійної діяльності відбувається за допомогою цілеспрямованих заходів, що ґрунтуються на врахуванні змін, досягнутих на попередніх рівнях.

Педагогічний експеримент здійснювали на базі ЗП(ПТ)О (Кам'янський професійний ліцей, КНЗОР "Васильківський професійний ліцей", Вознесенсь-

кий професійний ліцей, Снігурівський професійний ліцей, Миколаївський професійний ліцей, Державний навчальний заклад "Одеський професійний ліцей будівництва та архітектури", Державний навчальний заклад "Одеський центр професійно-технічної освіти", Державний професійно-технічний навчальний заклад "Чернівецький професійний будівельний ліцей", Державний навчальний заклад "Київське регіональне вище професійне училище будівництва", Державний навчальний заклад "Роменське ВПУ").

Упродовж паралельного експерименту формували експериментальні та контрольні групи (кількість учнів контрольних груп – 396 осіб; кількість учнів експериментальних груп – 382 особи). Здійснювали підготовку учнів, які склали контрольні групи, за традиційною системою навчання, а для учнів, які склали експериментальні групи – умови навчання змінювали через запровадження авторської методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності в майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю.

Порівняльні результати діагностування рівнів сформованості КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю контрольних і експериментальних груп (на констатувальному та формуальному етапах експерименту) наведені на діаграмах (рис. 1-2).

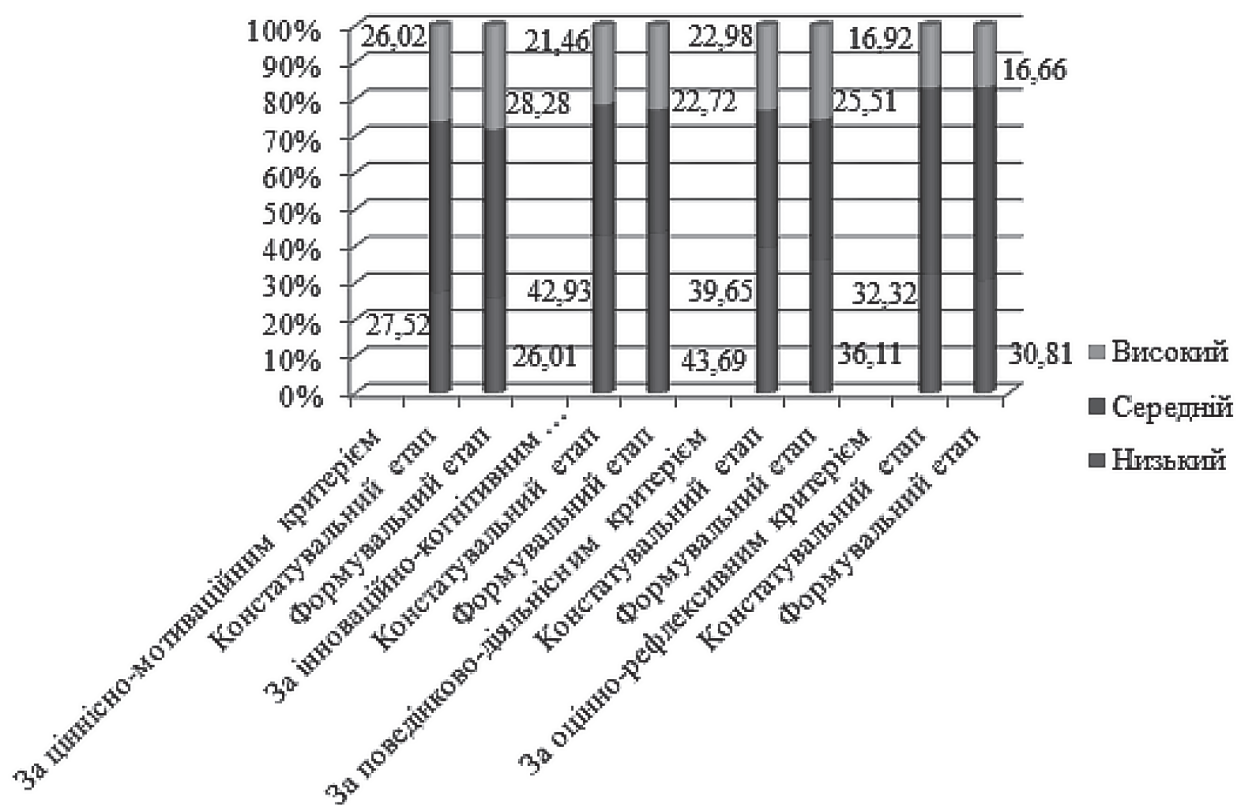

Рис. 1. Порівняльні результати діагностування рівнів сформованості КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю (у %) контрольних груп (на констатувальному та формуальному етапах експерименту)

На констатувальному етапі експерименту відмінності між показниками контрольних та експериментальних груп статистично не значущі на рівні $\alpha = 0,05$ за всіма критеріями, а саме за: ціннісно-мотиваційним ($\chi^2=0,39$); інноваційно-когнітивним ($\chi^2=0,270$), поведінково-діяльним ($\chi^2=0,072$); оцінно-рефлексивним ($\chi^2=0,33$). Такі результати засвідчують однорідність вибірки.

Аналіз результатів сформованості КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю контрольних та експериментальних груп за всіма критеріями на формувальному етапі показав, що більш істотні позитивні зміни відбулися саме в учнів експериментальних груп. Відмінності контрольних та експериментальних груп статистично значущі на рівні $\alpha = 0,05$ за всіма критеріями: ціннісно-мотиваційним ($\chi^2=12,613$); інноваційно-когнітивним ($\chi^2=11,974$); поведінково-діяльним ($\chi^2=14,747$); оцінно-рефлексивним ($\chi^2=12,449$). Наведені дані дають можливість стверджувати про позитивний вплив розробленої та науково-обґрунтованої методичної системи на зростання рівня сформованості культури безпеки професійної діяльності в майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю.

Крім того, було проведено експертне оцінювання ефективності розроблених програми авторсь-

кого курсу та навчально-методичного посібника "Культура безпеки професійної діяльності будівельників" трьома групами експертів (науковці, методисти НМЦ(К) ПТО та педагогічні працівники ЗП(ПТ)О). Розраховані значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена підтвердили узгодженість думок експертів.

У перспективі передбачається розроблення методичних основ розвитку КБПД персоналу підприємств будівельної галузі та педагогічних працівників ЗП(ПТ)О будівельного профілю, вивчення та застосування найкращих зарубіжних практик з формування та розвитку КБПД у майбутніх фахівців, створення інформаційного освітнього середовища з формування КБПД у мережі ЗП(ПТ)О.

Висновки. Експериментально доведено результативність розробленої методичної системи формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю, що є цілеспрямованою, особистісно орієнтованою, культуровідповідною та здатною до самоорганізації, складається зі структурних складових і функціональних компонентів. Вона забезпечує на змістовному й діяльним рівнях поетапне формування в майбутніх будівельників КБПД на основі опанування змісту, застосування відповідних форм, методів, інтерактивних техно-

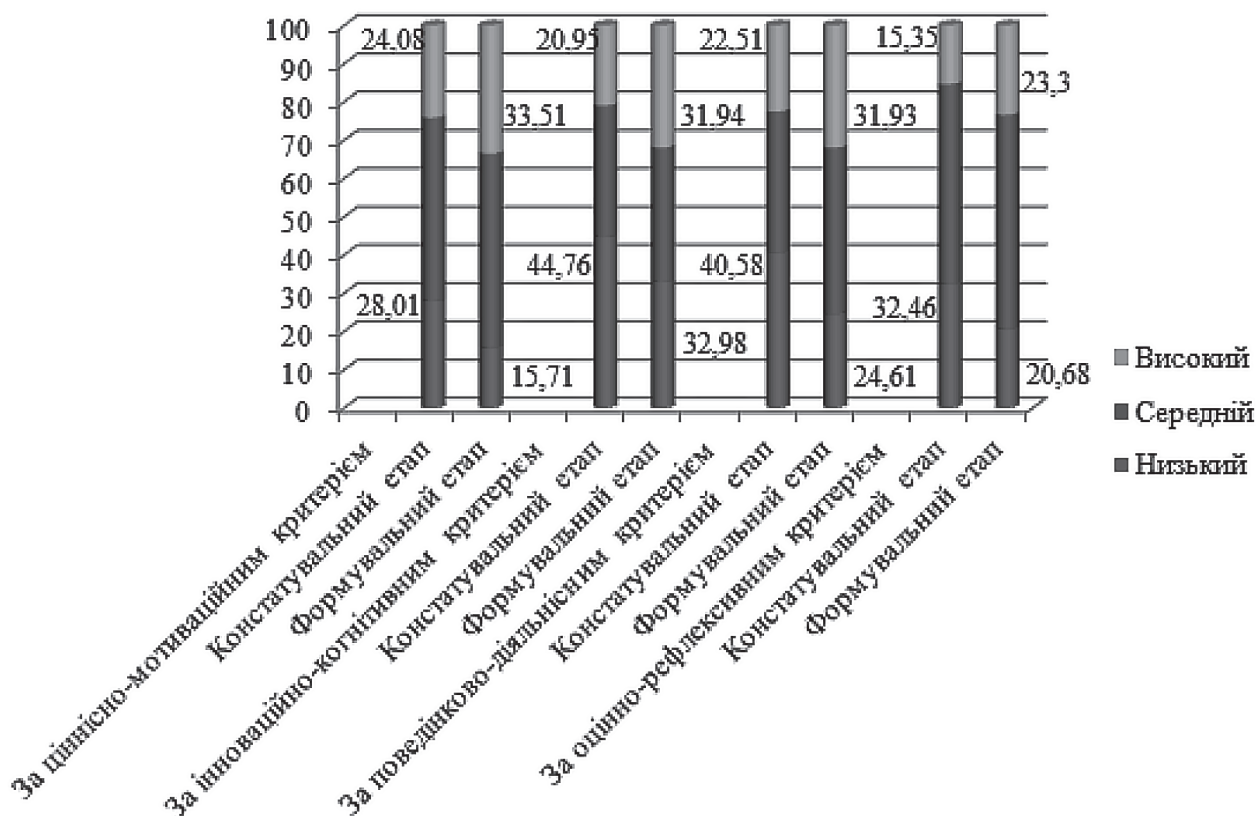

Рис. 2. Порівняльні результати діагностування рівнів сформованості КБПД у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю (у %) експериментальних груп (на констатувальному та формувальному етапах експерименту)

логій, а також розроблених авторських методики та навчально-методичного комплексу. До перспектив дослідження віднесено розроблення методичних основ розвитку КБПД персоналу підприємств будівельної галузі та педагогічних працівників ЗП(ПТ)О будівельного профілю, вивчення та за-

стосування найкращих зарубіжних практик з формування та розвитку КБПД у майбутніх фахівців, створення інформаційного освітнього середовища з формування КБПД у мережі вітчизняних ЗП(ПТ)О.

Список посилань

Єршова, Л., 2018. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>.

Кузьміна, Н. В., 2002. Понятие "педагогической системы" и критерии её оценки. В: Н. В. Кузьмина, ред. *Методы системного педагогического исследования*. Москва: Народное образование, с. 7-52.

Кулалаєва, Н. В., 2018. Концепція формування культури безпеки професійної діяльності в майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 59, с. 18-27. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2018-59-18-27>.

Кулалаєва, Н., 2018. Методична система формування культури безпеки професійної діяльності в майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: "Педагогіка. Соціальна робота"*, 2 (43), с. 138-141. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.43.138-141>.

Леу, С. О., 2018. *Особливості стандартизації в системі професійної освіти і навчання Великої Британії: методичні рекомендації*. Київ: Компрінт.

Михайлов, А. А., 2016. Модель методической системы подготовки будущих учителей безопасности жизнедеятельности. *Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта*, [online] 6 (136), с. 114-125. Доступно: <<https://cyberleninka.ru/article/n/model-metodicheskoy-sistemy-podgotovki-buduschih-uchiteley-bezopasnosti-zhiznedejatelnosti>> [Дата звернення 26 Липень 2019].

Пономарёва, О. Н., 2013. Методические подходы к преподаванию курса "Окружающая среда и здоровье человека". *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки*, 3 (27), с. 170-175.

Пищуліна, О., Юрочко, Т., Міщенко, М. та Жаліло, Я., 2018. *Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ*. Київ: Видавництво "Заповіт"; Центр Разумкова. [online] Доступно: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf [Дата звернення 20 Липень 2019].

Пуховська, Л. П., Ворначев, А. О. та Леу, С. О., 2015. *Професійний розвиток персоналу підприємств у країнах Європейського Союзу*. К.: ПТТО НАПН України.

Kulalaieva, N. та Leu, S., 2019. Work-based learning involving the dual education elements. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 18, с. 162-168. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18>.

Переклад і транслітерація

Yershova, L., 2018. Transformatsiia systemy tsinnosti uchnivskoi i studentskoi molodi v konteksti reformuvannia vitchyznianoї profesiinoї osvity [Transformation of the students' values system in the context of domestic vocational education and training reforming]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine. Vocational pedagogy]*, 16, s. 162-168. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.162-168>, [in Ukrainian].

Kuzmyna, N. V., 2002. Poniatyie "pedahohycheskoi systemyi" y krytery y eyo otsenky [The concept of "pedagogical system" and the criteria for its assessment]. *Metodyi systemnoho pedahohycheskoho yssledovanyia [Methods of systematic pedagogical research]* / pod. red. N. V. Kuzmynoi. Moskva: Narodnoe obrazovanye, 2002. s. 7-52, [in Russian].

Kulalaieva, N. V., 2018. Kontseptsiiia formuvannia kultury bezpeky profesiinoї diialnosti v maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoho profilii [Concept of forming of culture of safety of professional activity in the future qualified working building profile]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Problems of engineering and pedagogical education]*, 59, s. 18-27. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2018-59-18-27>, [in Ukrainian].

Kulalaieva, N., 2018. Metodychna systema formuvannia kultury bezpeky profesiinoї diialnosti v maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv budivelnoho profilii [Methodical system of professional activity safety culture formation for future qualified workers of construction profile]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: "Pedahohika. Sotsialna robota" [Uzhgorod University Scientific Bulletin. Series: "Pedagogy. Social work"]*, 2 (43), s. 138-141. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.43.138-141>, [in Ukrainian].

Leu, S. O., 2018. *Osoblyvosti standartyzatsii v systemi profesiinoї osvity i navchannia Velykoi Brytanii: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Komprynt, [in Ukrainian].

Mykhailov, A. A., 2016. Model metodycheskoi systemyi podhotovky budushchyykh uchytelei bezopasnosti zhyznedeiatelnosti [Model of a methodological system for training future teachers of life safety]. *Uchenye zapysky unyversyteta ymeny P. F. Leshafta [Scientific notes of the university named after P.F. Lesgaft]*, 6 (136), s. 114-125. [online]. Dostupno: <<https://cyberleninka.ru/article/n/model-metodicheskoy-sistemy-podgotovki-buduschih-uchiteley-bezopasnosti-zhiznedejatelnosti>> [Data zvernennia 26 Lypen 2019], [in Russian].

Ponomaryova, O. N., 2013. Metodycheskye podkhody k prepodavaniyu kursa "Okruzhaiushchaia sreda y zdorove cheloveka" [Methodological approaches to teaching the course "Environment and Human Health"]. *Yzvestiya vyisshykh*

uchebnyikh zavedenyi. Povolzhskiy rehyon. Humanytarnyye nauky [News of higher educational institutions. Volga region. Humanitarian sciences], 3 (27), s. 170-175, [in Russian].

Pyshchulina, O., Yurochko, T., Mishchenko, M. ta Zhalilo, Ya., 2018. *Rozvytok liudskoho kapitalu: na shliakhu do yakisnykh reform, 2018*. Kyiv: Vydavnytstvo "Zapovit"; Tsentr Razumkova. [online] Dostupno: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf [Data zvernennia 20 Lypen 2019], [in Ukrainian].

Pukhovska, L. P., Vornachev, A. O. ta Leu, S. O., 2015. *Profesiyni rozvytok personalu pidpriemstv u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Professional development of the personnel of enterprises in the countries of the European Union]*. K.: IPTO NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Kulalaieva, N. ta Leu, S., 2019. Work-based learning involving the dual education elements. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tehnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine. Vocational pedagogy]*, 18, s. 162-168. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.162-168>, [in English].

Formation of safety culture of professional activities in future builders: the results of the pedagogical experiment

Natalia Kulalaieva,

Candidate in Chemical Sciences, Associate Professor, the Head of the Laboratory for professional training technologies, Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine,

Abstract.

Relevance: the article substantiates the need to develop and experimentally test the effectiveness of the author's methodological system. Theoretical analysis of the problem under study is carried out on the basis of scientific works on the formation of life safety cultures in young people and the development of pedagogical and methodological systems.

Aim: of the article was to experimentally test the developed methodological system of forming a safety culture of professional activity for future builders and to substantiate its future prospects.

Methods: theoretical; empirical (self-evaluation methods; peer evaluation); mathematical and statistical (frequency analysis; criterion test of statistical hypotheses; Spearman's rank correlation coefficient; Statistical Package for the Social Science for the social sciences, Microsoft Excel).

Results: a purposeful, personally-oriented, culturally appropriate and self-organizing methodological system has been developed that provides a continuous process of improving the complex of values and motives, knowledge and skills, as well as the development of professionally important qualities for the prevention and overcoming of dangerous situations and ecological threats literate behaviour, building effective communication in the professional environment during their training in vocational (vocational) educational institutions. The author defines the criteria and the corresponding indicators for assessing the levels of formation of a safety culture of professional activity in future builders.

Conclusions: the results of the experiment confirmed the positive influence of the developed methodological system on the growth of the level of safety culture formation of professional activity in them. In the future, it is envisaged to study and apply the best foreign practices on its formation and development in future specialists, construction workers and teachers, to create an informational educational environment for its formation among vocational education institutions.

Keywords: *professional activity safety culture, future builders, methodical system, institutions of professional (vocational-technical) education.*

Стаття надійшла до редакції: 22.08.19

Прийнято до друку: 04.11.19

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Олена Шамралюк,

методист Науково-методичного центру професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області
<http://orcid.org/0000-0002-0993-1149>. e-mail: shol_nmc@ukr.net

Реферат.

Актуальність: проблема розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю детермінована необхідністю модернізації професійної (професійно-технічної) освіти та інноваційними перетвореннями в аграрній галузі.

Мета: проаналізувати результати експериментальної перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю в НМЦ ПТО.

Методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, моделювання, систематизація й узагальнення), діагностичні, педагогічний експеримент, статистичні.

Результати. Підсумки констатувального етапу експерименту засвідчили, що рівень розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання контрольної та експериментальної груп є недостатнім. З'ясовано, що в результаті запровадження педагогічних умов під час формувального етапу в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни щодо підвищення рівня технологічної культури майстрів виробничого навчання в порівнянні із результатами констатувального етапу. Частка педагогів із достатнім і високим рівнем технологічної культури зросла з 57,1% до 79,2%. Водночас, у контрольній групі майстри виробничого навчання продемонстрували значно нижчу динаміку розвиненості технологічної культури. Питома вага респондентів із високим і достатнім рівнем зросла лише на 3,7%. Доведено статистичну відмінність частотних розподілів майстрів виробничого навчання аграрного профілю у експериментальній та контрольній групах наприкінці експерименту.

Висновки: встановлено, що ефект змін в експериментальній групі зумовлений запровадженням педагогічних умов відповідно до розроблених моделі і методики.

Ключові слова: технологічна культура, компоненти і рівні розвиненості технологічної культури, майстер виробничого навчання аграрного профілю, експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов.

Вступ. Проблема розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю набуває особливого значення в умовах інноваційних перетворень в галузі професійної (професійно-технічної) освіти (Радкевич, 2018) та стрімкого розвитку техніки і технологій у сучасному сільськогосподарському виробництві (Дьомін, 2018). У зв'язку з цим на-

зріла необхідність в модернізації регіональної методичної служби професійно-технічної освіти, яка б відповідала запитам часу та формувала інформаційно-освітнє середовище для розвитку технологічної культури сучасного педагогічного працівника закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі: ЗП(ПТ)О).

У цьому сенсі діяльність регіональних навчально-методичних (науково-методичних) центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти (далі: НМЦ ПТО) має бути спрямована на вирішення таких завдань:

- створення умов для самореалізації та самовдосконалення, розвитку професійних і особистісних якостей педагогічних працівників;
- забезпечення адаптивного методичного супроводу реалізації педагогами індивідуальних освітніх траєкторій розвитку технологічної культури;
- створення умов для освоєння і впровадження в освітній процес сучасних технологій навчання;
- формування сучасного інформаційно-освітнього середовища для неперервного професійного розвитку педагогів;
- виявлення та поширення кращих педагогічних практик щодо підготовки майбутніх фахівців-аграріїв,
- акумуляція матеріалів інноваційного досвіду творчих педагогічних працівників.

Джерела. Теоретичний аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених дає нам можливість стверджувати про багатовекторність вивчення проблеми вдосконалення технологічної культури педагогів. Зокрема, різні аспекти розвитку технологічної культури педагогів ЗП(ПТ)О розкриті в наукових працях В. Радкевич (2010), Г. Романової (2014), Л. Комісарової (2012), В. Ковальчука (2014), М. Михнюк (2016), Н. Алової (2013), В. Кузнецова (1999), Р. Хотеевої (2005). Однак, незважаючи на значний науковий інтерес до означеної проблеми, потребують дослідження і наукового осмислення питання щодо розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю в умовах регіональних НМЦ ПТО.

Мета: проаналізувати результати експериментальної перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю в НМЦ ПТО.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану і рівня розробленості досліджуваної проблеми та обґрунтування поняттєво-категоріального апарату; моделювання – для деталізації авторського бачення процесу розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю в умовах НМЦ ПТО, систематизація й узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій щодо розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю; діагностичні – для вивчення стану розвиненості технологічної культури означеної категорії педагогів; педагогічний експеримент – для отри-

мання даних про результативність реалізації педагогічних умов розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю за розробленою авторською методикою; статистичні – для перевірки достовірності відмінностей між показниками рівнів розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання контрольної і експериментальної груп.

Результати й обговорення. Гіпотеза дослідження ґрунтувалася на припущенні, що розвиток технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю відбуватиметься ефективніше за умов: підвищення мотивації педагогів до вдосконалення технологічної культури; оновлення змісту регіонального підвищення кваліфікації; використання технологій змішаного навчання в регіональній системі підвищення кваліфікації; запровадження адаптивного методичного супроводу стажування.

Технологічна культура в умовах модернізації професійної (професійно-технічної) освіти виключно важлива як в аспекті проектування педагогічної системи, так і з позицій сучасного високотехнологічного агровиробництва. У цих умовах діяльність майстра виробничого навчання аграрного профілю має здійснюватися через застосування професійно орієнтованих технологій навчання на основі поєднання соціально і особистісно значимих, прагматичних і духовних цінностей (Романова, 2009).

Суть поняття "технологічна культура майстра виробничого навчання аграрного профілю" характеризуємо як інтегральне професійно-особистісне утворення, що охоплює сукупність взаємопов'язаних особистісно-професійних якостей і компетентностей, необхідних для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності на основі цілепокладання, використання педагогічних, інформаційно-комунікаційних і виробничих технологій відповідно до концептуальних положень сталого розвитку суспільства, економіки та навколишнього середовища (Шамралюк, 2019, с.11).

За результатами аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених та враховуючи специфіку діяльності майстра виробничого навчання аграрного профілю в сучасних соціоекономічних умовах, ми обґрунтували, що технологічна культура цієї категорії педагогів забезпечується єдністю таких компонентів: мотиваційного, аксіологічного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного. Визначені нами компоненти відображають необхідний рівень професійно-педагогічної підготовленості майстрів виробничого навчання аграрного профілю, що надасть їм можливість результативно реалізовувати свої функційні обов'язки, вра-

ховуючи інноваційні освітні технології та сучасні тенденції розвитку агровиробництва. Визначення рівня розвиненості кожного компонента здійснюється за однойменним критерієм та показниками до нього.

Для з'ясування ступеня прояву критеріїв і показників, ґрунтуючись на узагальненні фактичного матеріалу, нами виділено чотири рівні розвиненості технологічної культури означеної категорії педагогів – низький, середній, достатній і високий.

Водночас новий нормативно-правовий простір, інноваційні освітні технології, розвиток педагогічної творчості зумовлюють об'єктивні зміни в плануванні та організації діяльності регіональної методичної служби щодо удосконалення технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю.

У цьому контексті проведено експериментальне дослідження було спрямоване на перевірку ефективності впровадження педагогічних умов розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю у практику роботи НМЦ ПТО.

Узагальнені результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що рівень розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання як у контрольній, так і експериментальній групах є недостатнім (табл. 1).

Зауважимо, що отримані результати щодо рівня розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю у контрольній та експериментальній групах між собою статистично значуще не відрізняються ($\chi^2_{\text{емп.}}=0,058$, що менше $\chi^2_{\text{теор.}}=7,815$) з ймовірністю 95%.

Таким чином, підсумки констатувального етапу дослідження уможливили висновок про те, що реальний стан розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю не повною мірою відповідає сучасним соціально-економічним викликам, а тому є необхідність у забезпеченні педагогічних умов цього процесу, що й передбачено логікою дослідження.

Відтак упродовж формуального етапу в експериментальній групі реалізовувалися педагогічні умови, спрямовані на активний розвиток техноло-

гічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю відповідно до розробленої моделі (Шамралюк, 2018b) та методики (Шамралюк, 2018a). А в контрольній групі підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання аграрного профілю здійснювалось у звичайному режимі роботи регіонального НМЦ ПТО.

Проаналізуємо динаміку розвиненості окремих компонентів технологічної культури майстрів виробничого навчання у контрольній та експериментальній групах за підсумками констатувального і формуального етапів експерименту.

Частотні показники розподілу майстрів виробничого навчання аграрного профілю за рівнями розвиненості компонентів технологічної культури переконливо свідчать про розбіжності між представниками двох груп. Зокрема, за мотиваційним компонентом в експериментальній групі спостерігаємо суттєве зменшення кількості майстрів виробничого навчання з низьким (-13,7%) та середнім (-10,1%) рівнями, натомість збільшення частки педагогів з достатнім (+14,3) і високим (+9,5%) рівнями технологічної культури. Відповідно, у контрольній групі зафіксовано зниження показника за низьким рівнем (-9,6%) при одночасному незначному зростанні за середнім (+4,2%), достатнім (+3,0%) та високим (+1,8%) рівнями розвиненості мотиваційного компонента технологічної культури.

У порівнянні з результатами констатувального експерименту кількість респондентів у експериментальній групі з високим рівнем розвиненості аксіологічного компонента зросла на 19,1%, при цьому зменшилася кількість педагогів із низьким, середнім і достатнім рівнями відповідно на 3,0%, 6,0% і 10,1%. Щодо контрольної групи, то розбіжності в показниках є незначними: зменшення частки педагогів із низьким (-3,6%) та достатнім (-4,8%) рівнями та збільшення із середнім (+5,3%) і високим (+3,1%) рівнями розвиненості аксіологічного компонента.

Педагоги експериментальної групи продемонстрували стрімку позитивну динаміку розвиненості когнітивного компонента технологічної культури: суттєво зменшилася кількість майстрів виробничого навчання аграрного профілю із низьким

Таблиця 1

Рівні розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю (констатувальний експеримент)

Група	Рівень, %				χ^2
	низький	середній	достатній	високий	
контрольна	12,5	31,4	38,1	18,0	0,058
експериментальна	11,6	31,3	39,4	17,7	

(-12,5%) і середнім (-21,4%) рівнями при одночасному збільшенні питомої ваги педагогів з достатнім (+16,1%) і високим (+17,8%) рівнями. Натомість, у контрольній групі на 7,1% знизився показник за низьким рівнем розвиненості когнітивного компонента і дещо зросли показники за середнім, достатнім і високим рівнями, відповідно, на 2,3%, 1,8% і 3,0%.

У представників експериментальної групи за діяльнісним компонентом технологічної культури відбулася така динаміка рівнів його розвиненості: збільшилася питома вага педагогів, які досягли достатнього (+15,5%) та високого (+10,1%) рівнів, водночас, значно скоротилася частка педагогів із середнім рівнем (-20,8%). Майстри виробничого навчання контрольної групи продемонстрували незначне зростання показників за середнім (+2,4%), достатнім (+3,0%) і високим (+1,8%) рівнями діяльнісного компонента при одночасному зменшенні на 7,2% частки педагогів з низьким рівнем.

За рефлексивним компонентом технологічної культури в експериментальній групі спостерігаємо збільшення питомої ваги респондентів з високим і достатнім рівнями, відповідно, на 11,9% і 6,0%. При цьому зменшилася частка майстрів виробничого навчання із низьким (-11,3%), і середнім (-6,6%) рівнями. Педагоги контрольної групи за рефлексивним компонентом продемонстрували зниження показника на 9% за низьким рівнем, зростання на 3,6% та 5,4% відповідна за середнім і достатнім рівнями. Водночас, за високим рівнем змін не відбулося.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та формуального етапів дослідження засвідчує, що в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни щодо підвищення рівнів розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю. Після впровадження педагогічних умов в діяльності НМЦ ПТО збільшився відсоток педагогів високо-

го рівня – на 13,7%, достатнього рівня – від 39,4% до 47,8%, зменшилася частка майстрів виробничого навчання із низьким та середнім рівнями відповідно на 9,1% та 13,0%. Натомість у майстрів виробничого навчання контрольної групи зміни є менш суттєвими.

У цілому, в експериментальній групі після впровадження педагогічних умов більшість майстрів виробничого навчання аграрного профілю (79,2%) досягли достатнього та високого рівня технологічної культури (табл. 2), що на 22,1% більше, в порівнянні з результатами констатувального експерименту. У контрольній групі цей показник збільшився з 56,1% на початку експерименту до 59,8% – після формуального етапу. Тобто, усталена система роботи регіональної методичної служби не повною мірою забезпечує розвиток технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю на високому та достатньому рівнях.

Для перевірки достовірності отриманих результатів застосовувався критерій Пірсона, який за результатами розрахунків дорівнює 9,438, що є більшим за його теоретичне значення (7,815). Тобто емпіричні розподіли майстрів виробничого навчання експериментальної та контрольної груп за рівнями розвиненості технологічної культури є статистично відмінними наприкінці експерименту.

Висновки. Статистичне опрацювання та якісна характеристика результатів експерименту уможливило висновок, що позитивна динаміка розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю експериментальної групи зумовлена впровадженням у практику роботи НМЦ ПТО відповідно до розробленої моделі та методики таких педагогічних умов: позитивна мотивація педагогів до підвищення рівня технологічної культури; оновлення змісту регіонального підвищення кваліфікації; використання технологій змішаного навчання в регіональній системі підвищення кваліфікації; адаптивний методичний супровід стажування.

Таблиця 2

Рівні розвиненості технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю (формульний експеримент)

Група	Рівень, %				χ^2
	низький	середній	достатній	високий	
контрольна	5,2	35,0	39,8	20,0	9,438
експериментальна	2,5	18,3	47,8	31,4	

Список посилань

- Алова, Н. Н., 2013. *Педагогическая культура преподавателя лицея как феномен профессиональной деятельности*. Кандидат наук. Ивановский государственный университет.
- Дьомін, О., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів із агроінженерії в умовах модернізації вітчизняного сільського господарства. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, с. 109-115.
- Ковальчук, В.І., 2014. *Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів у післядипломній освіті*. Доктор наук. Класичний приватний університет (Запоріжжя).
- Комісарова, Л.О., 2012. *Розвиток технологічної культури майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів швейного профілю*. Кандидат наук. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Кузнецов, В.В., 1999. *Развитие педагогической культуры мастеров производственного обучения*. Кандидат наук. Уральский государственный профессионально-педагогический университет.
- Михнюк, М.І., 2016. *Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю*. Доктор наук. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Радкевич, В.О., 2010. *Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю*. Київ: УкрІНТЕІ.
- Радкевич, В., 2018. Науково-методичний супровід модернізації вітчизняної системи професійної та фахової передвищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, с. 5-15. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15>.
- Романова, Г.М., 2014. Проєктування технологій професійного навчання майбутніх кваліфікованих робітників. *Професійно-технічна освіта: науково-методичний журнал НАПН України*, 62, с. 47-64.
- Романова, Г.М., 2009. Психолого-педагогічна підготовка як чинник професійної самореалізації викладачів економічного університету. *Вісник Львівського університету*, 3(25), с. 167-175
- Хотеева, Р. И., 2005. *Психологический аспект формирования технологической культуры будущих специалистов инженерно-педагогического профиля*. Кандидат наук. Калужский государственный педагогический университет им. К.Э. Циолковского.
- Шамралюк, О.Л., 2018 а. Методика розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю в умовах регіональної методичної служби. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 59, с. 88-94.
- Шамралюк, О.Л., 2018 б. Модель розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 2 (37), 1, с. 81-88.
- Шамралюк, О.Л., 2019. *Технологічна культура майстра виробничого навчання аграрного профілю*. Хмельницький: ФОП Мельник А. А.

Переклад і транслітерація

- Alova, N. N., 2013. *Pedagogicheskaya kultura prepodavatelya litseya kak fenomen professionalnoy deyatel'nosti* [Pedagogical culture of a teacher as a phenomena of professional activity]. Kandidat nauk. Ivanovskiy gosudarstvenniy universitet, [in Russian].
- Domin, O., 2018. Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnix bakalavriv iz ahroinzhenerii v umovakh modernizatsii vitchyznianoho sil'skoho hospodarstva [Forming the professional competence for future bachelours on agro-engineering in modernisation conditions for local agriculture sector]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES Ukraine. Professional Pedagogy], 16, s. 109-115. DOI: <http://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.109-115>, [in Ukrainian].
- Kovalchuk, V.I., 2014. *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku pedahohichnoi maisternosti maistriv vyrobnychoho navchannia profesiino-tekhnichnykh nachalnykh zakladiv u pisljadiplomnii osviti* [Theoretical and methodological basis for pedagogical excellence development of industrial training masters of vocational education and training schools while their post-graduate education]. Doktor nauk. Klasychnyi pryvatnyi universytet (Zaporizhzhia), [in Ukrainian].
- Komisarova, L.O., 2012. *Rozvytok tekhnolohichnoi kultury maistriv vyrobnychoho navchannia profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv shveinoho profilu* [Technological culture development for industrial training masters of vocational education and training schools of sewing profile]. Kandydat nauk. Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].
- Kuznetsov, V.V., 1999. *Razvitie pedagogicheskoy kulturyi masterov proizvodstvennogo obucheniya* [Pedagogical culture development for industrial training masters]. Kandidat nauk. Uralskiy gosudarstvenniy professionalno-pedagogicheskii universitet, [in Russian].
- Mykhniuk, M.I., 2016. *Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku profesiinoi kultury vykladachiv spetsialnykh dystsyplin budivelnogo profilu* [Theoretical and methodological basis of professional culture development for teachers of special subjects of building profile]. Doktor nauk. Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].
- Radkevych, V.O., 2010. *Teoretychni i metodychni zasady profesiinoho navchannia u zakladakh proftekhosvity khudozhnogo profilu* [Theoretical and methodological basis for professional training in VET schools of Arts profile]. Kyiv: UkrINTEI, [in Ukrainian].
- Radkevych, V., 2018. *Naukovo-metodychni suprovid modernizatsii vitchyznianoï systemy profesiinoi ta fakhovoi peredvyschoi osvity u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv* [Scientific-methodological support for modernisation local VET and pre-tertiary occupational education system in the context of Euro-integration process]. *Naukovyi visnyk*

Institutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPS Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific herald of the Institute of vocational education and training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional Pedagogy], 15, s. 5-15, [in Ukrainian].

Romanova, H.M., 2014. Proektuvannia tekhnolohii profesiinoho navchannia maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv [Projecting the technology for professional training of future qualified workers]. *Profesiino-tekhnichna osvita: naukovometodychnyi zhurnal NAPN Ukrainy [Vocational education: scientific and methodological journal of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 62, s. 47-64, [in Ukrainian].

Romanova, H.M., 2009. Psykholoho-pedahohichna pidhotovka yak chynnyk profesiinoi samorealizatsii vykladachiv ekonomichnoho universytetu [Psychology-pedagogical training as an indicator of professional self-realisation for teachers of a university for economics]. *Visnyk Lvivskoho universytetu [Visnyk of the Lviv university. Series Pedagogics]*, 3(25), s. 167-175, [in Ukrainian]

Hoteieva, R. I., 2005. *Psihologicheskyy aspekt formirovaniya tekhnologicheskoy kulturyi buduschih spetsialistov inzhenerno-pedahogicheskogo profilya [Psychological aspect of forming the technological culture for future specialists of engineering-pedagogical profile]*. Kandidat nauk. Kaluzhskiy gosudarstvennyiy pedagogicheskyy universitet im. K.E. Tsiolkovskogo, [in Russian].

Shamraliuk, O.L., 2018 a. Metodyka rozvytku tekhnolohichnoi kultury maistriv vyrobnychoho navchannia ahrarnoho profilu v umovakh rehionalnoi metodychnoi sluzhby [Methodology for developing technological culture of industrial training masters of agrarian profile in regional methodical services conditions]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Problems of engineering pedagogy]*, 59, s. 88-94, [in Ukrainian].

Shamraliuk, O.L., 2018 b. Model rozvytku tekhnolohichnoi kultury maistriv vyrobnychoho navchannia ahrarnoho profilu [Technological culture development model for industrial training masters of agrarian profile]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky [Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University Bulletin. Series: Pedagogical Sciences]*, 2 (37) / 1, s.81-88, [in Ukrainian].

Shamraliuk, O.L., 2019. *Tekhnolohichna kultura maistra vyrobnychoho navchannia ahrarnoho profilu [Technological culture of a n industrial training master of agrarian profile]*. Khmelnytskyi: FOP Melnyk A. A., [in Ukrainian].

An experimental verification of efficiency of pedagogical conditions for developing technological culture in masters of vocational training specializing in agriculture

Olena Shamraliuk,

a Methodist of the Scientific-methodological centre for vocational education and training and further training for engineering-pedagogical workers in Khmelnytskyi Oblast

Abstract.

Relevance: the problem of technological culture development for industrial training masters of agrarian profile is determined by the need to modernize the professional (vocational) education and innovative changes in the agrarian sector.

Materials: in papers of local and foreign researchers (V. Radkevych, H. Romanova, L. Komisarova, V. Kovalchuk, M. Mykhniuk, N. Alova, V. Kuznetsov, R. Khotieieva and others) the issue on developing technological culture for industrial training masters of agrarian profile at regional training-methodological centres for vocational education and training (SMC for VET) is studied not enough.

Aim: to analyse the results of experimental testing the efficiency of offered pedagogical conditions for technological culture development for industrial training masters of agrarian profile in SMC for VET.

Methods: general scientific (analysis, synthesis, modelling, systematization and generalisation), diagnostic, pedagogical experiment, statistics.

Results and discussions. The ascertaining stage results of the experiment testified the lack of technological culture development for industrial training masters of agrarian profile in control and experimental groups. It is defined that after introducing pedagogical conditions while forming stage in the experimental group there are positive changes on rising the level of technological culture for industrial training masters of agrarian profile compared to the results of the ascertaining one. The share of teachers with sufficient and high level has risen from 57,1% up to 79,2%. In the same time, in the control group the industrial training masters demonstrated much more lesser dynamics of technological culture development. The share of respondents with high and sufficient level has risen only for 3,7%. The statistic difference of shared divide for industrial training masters of agrarian profile in experimental and control groups has been proved in the end of the experiment.

Conclusions: it is defined that the effect of changes in experimental group is reasoned by introducing the pedagogical conditions appropriate to the developed model and methodology.

Keywords: *technological culture, technological culture development levels and components, industrial training masters of agrarian profile, experimental testing of pedagogical conditions efficiency.*

Стаття надійшла до редакції: 18.10.19

Прийнято до друку: 04.11.19

УПРОВАДЖЕННЯ ОРІЄНТОВАНОГО НА РЕЗУЛЬТАТ УПРАВЛІННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Олександра Бородієнко¹, Михайло Биковський²,

- 1 доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
<http://orcid.org/0000-0001-9133-0344>, e-mail: oborodienko@ukr.net
- 2 експерт із питань управління персоналом, компанія "O!Miers"
<http://orcid.org/0000-0002-1228-5782>, e-mail: Bykovskiy.Misha@gmail.com

Реферат.

Актуальність: необхідність підвищення ефективності управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти, впровадження інноваційних підходів до управління з метою забезпечення сталого розвитку закладу в умовах підвищення конкуренції на ринку освітніх послуг.

Мета: аналіз результатів впровадження орієнтованого на результат управління (Results-based management) в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти (на прикладі Донецької і Луганської областей) та розроблення рекомендацій щодо ефективного впровадження зазначеного управлінського підходу.

Методи: теоретичний аналіз, синтез, індукція, екстраполяція, опитування, самооцінювання, статистичне оброблення результатів.

Результати. З'ясовано, що сучасні політичні, економічні, соціально-демографічні чинники істотно обмежують розвиток сфери професійної (професійно-технічної) освіти в Донецькій і Луганській областях, що загострює необхідність пошуку нових імпульсів такого розвитку. Визначено, що пріоритетами щодо інтервенцій, крім іншого, має бути розвиток управлінської спроможності керівників закладів, зокрема розвиток їхньої управлінської компетентності. Показано, що в основі управління закладами має лежати концепція орієнтованого на результат управління (Results-based management). Здійснено теоретичний аналіз суті поняття "орієнтоване на результат управління", з'ясовано його істотні ознаки. Представлено специфіку програми розвитку управлінської компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти в Донецькій і Луганській областях та результати її реалізації. Доведено, що в процесі розроблення відповідної програми варто брати до уваги принципи системності, ціннісної зорієнтованості, контекстності, саморозвитку, поліфункціональності, безперервності, диверсифікації, інтеграції, результативності. Визначено, що програмою мають передбачатись етапи очного навчання (тренінги на модульній основі), міжсесійного посттренінгового супроводу учасників, самостійної роботи (створення стратегій розвитку закладів), оцінювання (моделює оцінювання результативності діяльності керівника закладу різними стейкхолдерами). Представлено результати опитування експертів щодо: релевантності запропонованих управлінських інструментів специфіці управлінської діяльності керівників закладів, важливості зазначених інструментів, з точки зору ефективної реалізації орієнтованого на результат управління, готовності до впровадження цієї концепції в управлінську діяльність, наявного досвіду використання запропонованих інструментів. Виявлено проблеми, пов'язані з впровадженням орієнтованого на результат управління в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Запропоновано рекомендації щодо подолання зазначених проблем.

Висновки. Гострою є необхідність підвищення управлінської спроможності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти; програму такого розвитку доцільно реалізувати за технологією змішаного навчання; концептуальною основою виокремлення змісту має стати орієнтоване на ре-

зультат управління; зміст програми має відповідати критеріям практичної зорієнтованості та технологічності. Для уникнення проблем низької вмотивованості до подальшого використання набутих під час навчання компетентностей доцільним є підтримання подальшої взаємодії з керівниками закладів, які продемонстрували високу особисту вмотивованість упродовж періоду навчання.

Ключові слова: *орієнтоване на результат управління, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, управлінська компетентність, керівник закладу, змішане навчання, готовність до впровадження інновацій.*

Вступ. Сучасний період розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні характеризується впровадженням нових підходів, які стосуються: децентралізації управління та вдосконалення механізму фінансування системи професійної (професійно-технічної) освіти на державному й регіональному рівнях; підвищення ефективності діяльності (функціонування) регіональних рад професійної (професійно-технічної) освіти; оптимізації мережі та створення нових типів закладів, забезпечення їх автономії; формування змісту професійної (професійно-технічної) освіти на компетентнісній основі й упровадження системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти; модернізації освітнього середовища; формування системи професійних кваліфікацій, упровадження механізмів стимулювання роботодавців щодо участі в освітньому процесі; упровадження дуальної форми здобуття освіти; зростання привабливості професійної (професійно-технічної) освіти. Загальний внутрішньополітичний вектор децентралізації управління, у тому числі й у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, зумовлює необхідність декомпозиції стратегічних пріоритетів та їх адаптацію до регіональної специфіки. Унікальні особливості розвитку досліджуваної сфери в Донецькій та Луганській областях породжують необхідність наукового осмислення та практично зорієнтованої діяльності в напрямі її модернізації, підвищення ефективності та зорієнтованості на потреби локального ринку праці (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, 2013; Стратегія сталого розвитку "Україна-2020", 2015; Сучасна професійна освіта: проект концептуальних засад реформування професійної освіти України, 2019).

Джерела. У роботах українських науковців упродовж останнього десятиріччя розглядалися різні аспекти управління закладами освіти, зокрема: загальна теорія управління навчальними закладами різних рівнів розроблялася Є. Березняком, В. Бондарем, Л. Даниленко, Г. Дмитренком, Г. Єльніковою, Ю. Конаржевським, В. Лазаревим, В. Масловим, Н. Островерховою, М. Поташником, М. Сунцовим, Г. Федоровим, Є. Хриковим та ін.;

аспекти моделювання розвитку навчального закладу стали предметом наукового пошуку О. Дахіна, В. Маслова, В. Монахова, В. Пікельної та ін.; ключові питання стратегічного управління закладами вищої освіти було досліджено в роботах В. Вознюка, Б. Гершунського, Г. Дмитренка, Т. Жорняк, Л. Карамушки, К. Колесникової, В. Колпакова, О. Мармази, В. Маслова, В. Мельника, М. Навроцької, Н. Островерхової, О. Пометун, М. Поташника, О. Родіонова, П. Третякова, Л. Щоголевої; аспекти проектного менеджменту розкрито в працях С. Алейникова, С. Бушуєва, М. Гриньова, Л. Ноздріна, Є. Матвишина, В. Морозова, Л. Пономаренко, О. Полотай, Ф. Фрейх, В. Ящука та ін.; аспекти управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти було представлено в дослідженнях Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Свистун, Л. Петренко. Значну увагу дослідженню проблем інноваційного управління закладами професійної освіти присвячено праці зарубіжних дослідників, зокрема: Д. Адамса, Д. Гамаша, А. Айдли, М. Владі, М. Барбера, В. Варена, Н. Бурта, Д. Колінсона, Д. Хоглера, К. Холмса. Однак, попри існуючі напрацювання, проблема впровадження інноваційних підходів в управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти (зокрема управління, орієнтованого на результат), досі не стала предметом спеціального аналізу.

Метою статті є аналіз результатів упровадження орієнтованого на результат управління (Results-based management) в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти (на прикладі Донецької і Луганської областей) та розроблення рекомендацій щодо ефективного впровадження зазначеного управлінського підходу.

Результати й обговорення. Розвиток сфери професійної (професійно-технічної) освіти в Донецькій та Луганській областях має свої особливості, зумовлені, передусім, специфікою дії низки чинників. За даними досліджень (Барановський, 2019; Мельник, 2019) ними є: суттєві втрати ресурсного (у тому числі економічного, демографічного, кадрового, інтелектуального) потенціалу, спричинені агресією з боку Російської Федерації; низькі показники народжуваності населення та

його відтворення (що позначається на істотному скороченні контингенту учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та посилення конкуренції із закладами вищої освіти); домінування таких видів економічної діяльності, як: сільське господарство, виробництво сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкція будівель й інфраструктури, вугільна промисловість, розвиток відновлювальної енергетики, машинобудування та металургія, сфера послуг; негативні тенденції на ринку праці (постійне збільшення відтоку робочої сили та трудової міграції трудоресурсного потенціалу, зростання неформального сегмента економіки, моногалузева спеціалізація більшості населених пунктів, посилення серед населення мотивації до утримання, зростання питомої ваги осіб із частковою зайнятістю (в режимі м'ягкої трудової міграції, вахтового методу тощо), високий рівень мотивації молоді до виїзду на навчання до інших регіонів країни та за кордон). Відтак на регіональному рівні сфера професійної (професійно-технічної) освіти стикається з низкою викликів, серед яких – необхідність організації роботи закладу в умовах низької привабливості професійної освіти та необхідність оперативно реагувати на швидкозмінні умови зовнішнього середовища (насамперед, економічної кон'юнктури). У таких умовах важливим є підвищення рівня знань та управлінської спроможності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що сприятиме покращенню конкурентоздатності закладів на освітньому ринку регіону, забезпеченню якості надання освітніх послуг, зростанню затребуваності кваліфікованих робітників на регіональному ринку праці.

Зазначені передумови визначили необхідність підготовки програми розвитку управлінської компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти в Донецькій та Луганській областях. Особливостями такої програми є те, що розвиток управлінської компетентності зазначеної категорії учасників здійснювався у декілька етапів за технологією змішаного навчання: очне навчання у форматі тренінгу (модуль 1), посттренінговий супровід, очне навчання у форматі тренінгу (модуль 2), підготовка та презентація стратегії розвитку закладу, процедура комплексного оцінювання стратегій. Метою тренінгів стало набуття практичних навичок застосування інструментів операційного та стратегічного управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти. Завданнями тренінгів було: ознайомлення учасників з ефективними інструментами операційного, маркетингового та стратегічного управління закладами професійної (про-

фесійно-технічної) освіти; набуття учасниками стійких навичок використання ефективних інструментів операційного, маркетингового та стратегічного управління закладом; ознайомлення учасників із сучасними методами комунікації та мотивації персоналу закладу; підвищення особистої ефективності учасників у професійній діяльності; спонукання до впровадження в закладах філософії та культури ефективного управління, орієнтованого на результат; мотивування учасників до активного застосування набутих навичок у професійному контексті шляхом створення ними пропозицій, спрямованих на покращення процесу операційного і стратегічного управління закладами та заснованих на використанні інструментів, що вивчалися під час тренінгу.

Концептуальною основою виокремлення змісту розвитку управлінської компетентності стало орієнтоване на результат управління (Results-based management). Результати аналізу змісту поняття "орієнтоване на результат управління" (Аріф, Джубар, Ахсан, 2015; ПРООН, 2000; ООН, 2017; Група розвитку ООН, 2011; ЮНІСЕФ, 2017) дають змогу виокремити його істотні сутнісні ознаки: гарантованість (є управлінською стратегією, що сприяє гарантованому досягненню запланованих результатів); комплексність впливу (визнання істотного впливу (прямого або непрямого) бізнес-процесів та задіяних працівників на досягнення результату); об'єктивність (необхідність прийняття рішень на основі об'єктивної інформації (в основі якої лежить ситуативний аналіз) та сформованого бачення щодо необхідних змін і покращень; передбачає виявлення бажаного стану, розроблення шляхів його досягнення, постійне відстеження прогресу в досягненні цілей, аналіз проміжної інформації та її корекція, прийняття наступних рішень виключно на основі аналізу попередньо отриманої інформації); циклічність (є циклічною технологією, що включає процес цілепокладання, планування, встановлення вимірюваних результатів та показників діяльності, систематичний моніторинг успіхів у досягненні цілей, аналіз та оцінювання отриманих результатів як основи прийняття майбутніх рішень); вимірюваність (є процесом стратегічного планування та управління, який базується на результатах дослідження середовища і встановлення вимірників для досягнення цілей); управління цілями (включає каскадування організаційних цілей на індивідуальний рівень, оцінювання результативності досягнення цілей різного порядку, постійний зворотний зв'язок з метою покращення результатів). Крім того, згідно концепції розробників, зміст навчання мав відповідати критеріям практичної зорієнтованості (чітко відповідати спе-

цифіці сфери професійної (професійно-технічної) освіти і мати високий потенціал щодо ефективного застосування у процесі управління закладами) й технологічності (представлення процесів операційного і стратегічного управління у вигляді технологій, які передбачали використання ефективних інструментів та чіткий алгоритм здійснення функцій управління). У відповідності з концепцією орієнтованого на результат управління було створено програму розвитку управлінської компетентності керівників закладів (табл. 1).

Для реалізації завдань тренінгу застосовувалися такі форми і методи: міні-лекції, дискусії, бізнес-моделювання, модерація, метод "critical friend" (критикуючий друг), індивідуальна робота, супервізія, робота у трійках, менторинг, створення індивідуальних проєктів, виконання домашніх завдань, провокаційні діалоги. Роботу було організовано в інтерактивному режимі, що дало змогу учасникам тренінгу набути навичок застосування конкретних інструментів операційного та стратегічного управління закладами. З метою закріплення набутих знань і навичок та підвищення вмотивованості учасників тренінгів до їх застосування у професійному контексті здійснювався посттренінговий супровід у міжсесійний етап (у формі дистанційного консультування учасників). Метою міжсесій-

ного етапу було опрацювання учасниками тренінгів технології ефективного операційного управління та генерування стратегічних ініціатив розвитку закладів. При цьому передбачалося, що в процесі виконання цього завдання учасниками будуть використані інструменти, задіяні під час тренінгу. Кількість учасників тренінгів склала 52 особи (загальна чисельність керівників закладів у досліджуваному регіоні – 67).

Більшість учасників позитивно оцінила результати тренінгу та власну ефективність у ньому. Висока оцінка також стосувалась інструментів, задіяних на тренінгу. На думку учасників, запропонований підхід та технологія орієнтованого на результат управління дадуть у перспективі змогу: здійснити визначення конкретних результатів діяльності, добитися чіткої відповідності мети і результату; можливість чіткого контролю та вимірювання результату й аналізу динаміки змін, визначення дорожньої карти діяльності закладу та засобів управління результативністю, можливість визначення конкретних цілей, результату, визначення часу та ресурсів для їх досягнення; забезпечить швидкість досягнення результату; залучення більшості працівників до прийняття оптимального рішення; можливість зробити заклад більш керованим, оскільки за наявності стратегічних планів є

Таблиця 1

Програма розвитку управлінської компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти

№ з/п	Назва модуля	Назва теми
1	Модуль 1. Операційне управління закладом професійної (професійно-технічної) освіти	<ul style="list-style-type: none"> – принципи та методологія орієнтованого на результат управління; – поняття та структура циклу управління; – цілепокладання в управлінні закладом; – ключові показники результативності (KPIs) в управлінні закладом; – сучасні інструменти планування діяльності закладу; – ефективні інструменти пріоритизації завдань; – інструменти аналізу результативності персоналу; – поняття і принципи делегування відповідальності в управлінні закладом; – методи підвищення ефективності комунікації та мотивації працівників закладу професійної (професійно-технічної) освіти.
2	Модуль 2. Стратегічне управління закладом професійної (професійно-технічної) освіти	<ul style="list-style-type: none"> – поняття та переваги стратегічного управління закладом; – алгоритм стратегічного управління; – методи аналізу зовнішнього середовища функціонування закладу; – методи аналізу діяльності конкурентів у стратегічному плануванні діяльності закладу; – методи цілепокладання у стратегічному управлінні закладом; – створення дорожньої карти діяльності закладу в стратегічному управлінні; – методи стратегічного аналізу; – методи генерування стратегічних ініціатив для формування стратегії розвитку закладу.

змога порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями, конкретизованими у вигляді планових завдань і показників діяльності.

У міжсесійний період проведено опитування учасників тренінгу, метою якого було виявлення експертної думки щодо: релевантності запропонованих управлінських інструментів специфіці управлінської діяльності керівників закладів, важливості зазначених інструментів, з точки зору ефективної реалізації орієнтованого на результат управління, готовності до впровадження цієї концепції в управлінську діяльність, наявного досвіду використання цих інструментів. У процесі опитування використовувалася 10-бальна шкала; результати диференціювалися за критерієм важливості так: 0-3 бали – низький рівень, 4-7 – середній рівень, 8-10 – високий рівень. Як показали результати дослідження, експерти по-різному оціню-

ють важливість тих чи інших управлінських інструментів (рис. 1): найвище оцінені такі інструменти: SMART, метапрограмний профіль (більше 50% респондентів вважають ці інструменти важливими). Натомість, значна кількість респондентів оцінили принцип Парето, інтелект-карти, матрицю Ейзенхауера та АВС-аналіз як такі, що меншою мірою сприяють реалізації концепції орієнтованого на результат управління. Значною є також диференціація думок експертів за такими інструментами: метапрограмний профіль, ключові показники результативності та фотографія робочого дня.

Розподіл респондентів за критерієм готовності до впровадження орієнтованої на результат управлінської діяльності (рис. 2) свідчить про незначне переважання учасників із середнім рівнем такої готовності; достатньо високою є питома вага тих, хто власну готовність оцінює як високу (36,4%). По-

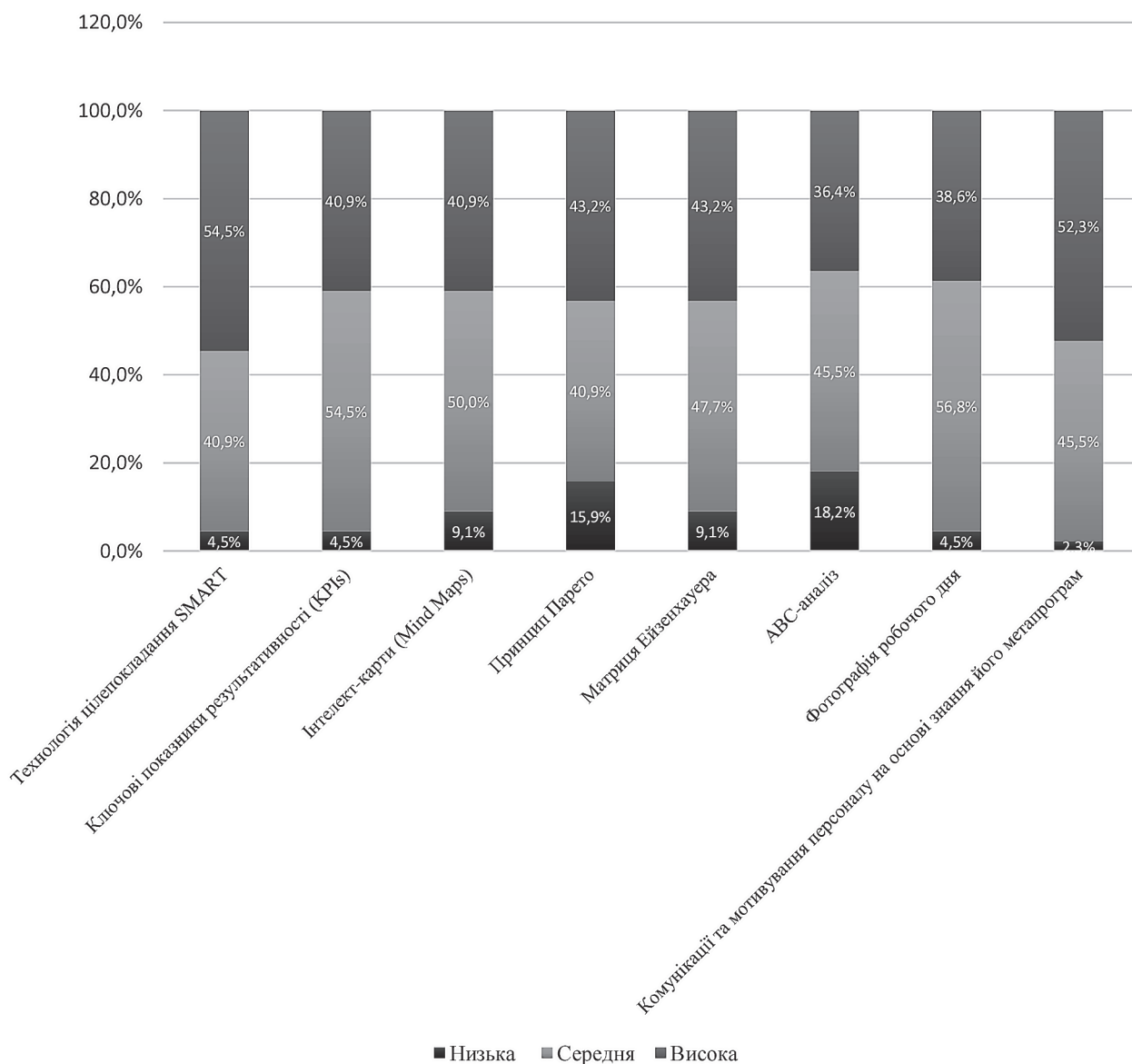

Рис. 1. Оцінювання респондентами управлінських інструментів за критерієм їх важливості

зитивним маркером є й те, що жоден з учасників не зазначив низької готовності до впровадження такого підходу. Такий результат може бути пов'язаний, з одного боку, із об'єктивним станом речей, а з іншого – із соціально очікуваними відповідями, які давались респондентами.

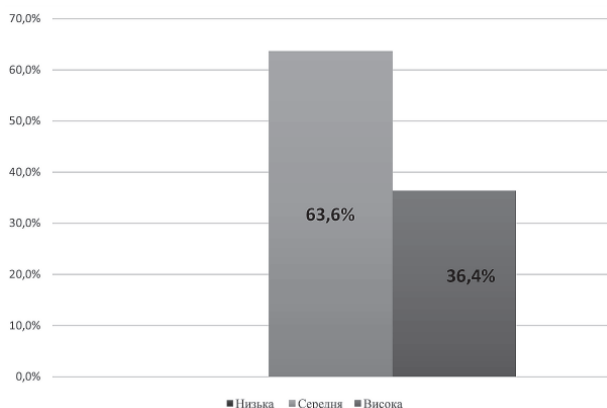

Рис. 2. Самооцінювання респондентами рівня готовності до впровадження орієнтованої на результат управлінської діяльності

Моніторинг поточного досвіду (включаючи попередній досвід, тренінговий досвід, а також досвід у міжсесійний етап) використання інструментів орієнтованого на результат управління свідчить про переважання серед респондентів тих, хто або планує їх використовувати найближчим часом, або тих, хто вже має результативний досвід використання. Також значною є частка осіб, які мають або негативний, або дискретний досвід їх використання.

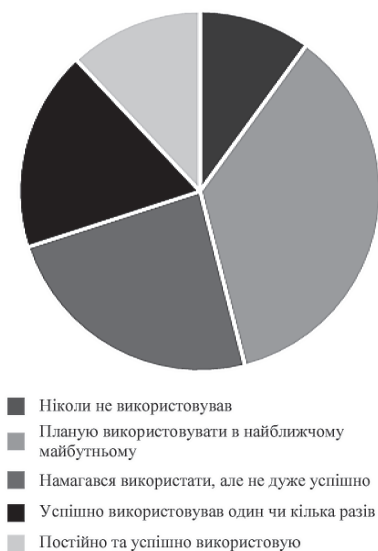

Рис. 3. Досвід використання інструментів орієнтованого на результат управління

Для нашого дослідження важливою є також думка експертів щодо можливих обмежень та проблем, пов'язаних з впровадженням означеного управлінського підходу: відсутність чітких алгоритмів досягнення мети; можливість помилок в діях у процесі роботи; відсутність можливості скоригувати роботу до закінчення процесу; відсутність умінь використовувати певні інструменти для реалізації системи управління; фокусування управління ризиками на оперативних, а не на стратегічних аспектах, реактивне, а не проактивне реагування на ризики; відсутність мотивації керівника та персоналу до впровадження орієнтованого на результат управління; велика кількість інструментів, які необхідно знати та використовувати в роботі, тривалість процесу; обмеження ресурсів для забезпечення системної реалізації усіх завдань і заходів, передбачених стратегією; невиконання або часткова реалізація поставлених цілей як наслідок дії факторів, котрі не залежать від діяльності закладу; неможливість передбачати всі обставини та ризики на етапі планування; визначальний вплив зовнішнього середовища функціонування закладу; негативне ставлення колективу до впровадження орієнтованого на результат управління, його невідготовленість, відсутність комунікацій і, як наслідок, нерозуміння дій керівництва; відсутність конкретизації, можлива розмитість деталей, етапів на шляху до певного результату; складність врахування незапланованих питань роботи закладу; неорганізованість працівників, концентрація тільки на досягненні однієї мети, відсутність самостійності; витрати часу на розроблення планів та проведення моніторингу, а не на роботу з учнями; нерозуміння даної методики співробітниками; необхідність постійного оцінювання прогресу в досягненні мети, на протипагу процесу реалізації завдань; вірогідність відхилень, помилок у процесі досягнення цілі; несприйняття нового, впевненість в ефективності попередньої системи управління; ризики кадрового забезпечення (недостатня кваліфікація персоналу, плинність кадрів, опір до змін з боку персоналу).

Результати проведеного аналізу дають змогу виокремити такі рекомендації щодо впровадження орієнтованого на результат управління в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти:

1. З метою посилення управлінської спроможності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти доцільним є розроблення та реалізація комплексної програми розвитку їхньої управлінської компетентності, яка інтегрує інноваційні підходи до управління закладами (зокрема, орієнтоване на результат управління).

2. У процесі розроблення такої програми необхідно брати до уваги принципи системності (забезпечення системного характеру педагогічного впливу на керівників); ціннісної зорієнтованості (розвиток у керівників цінностей та настанов, релевантних специфіці їхньої професійної діяльності); контекстності (врахування особливостей контексту діяльності у процесі розвитку управлінської компетентності керівників); саморозвитку (розгляд суб'єктів навчання як систем, що саморозвиваються); поліфункціональності (інтеграція функцій розвитку управлінської компетентності керівників та забезпечення цілеспрямованого застосування набутих знань і вмінь у професійній діяльності); безперервності (культування культури та цінностей безперервного професійного розвитку); диверсифікації (використання різноманітних форм і методів розвитку управлінської компетентності); інтеграції (використання технологій неформального й інформального навчання); результативності (забезпечення гарантованості результатів педагогічного впливу).

3. Зміст навчання має відповідати критеріям практичної зорієнтованості (чітко відповідати специфіці сфери професійної (професійно-технічної) освіти і мати високий потенціал щодо ефективного застосування у процесі управління закладами) та технологічності (представлення процесів операційного та стратегічного управління у вигляді технологій, що передбачали використання ефективних інструментів та чіткий алгоритм здійснення функцій управління).

4. У процесі реалізації програми розвитку управлінської компетентності доцільно виокремити етапи очного навчання, міжсесійного посттренінгового супроводу учасників, самостійної роботи, комплексного оцінювання якості виконання завдань (що дасть змогу набути когнітивну основу умінь, забезпечити розвиток відповідних навичок, поглибити рівень вмотивованості до використання набутих умінь у робочому контексті, розробити відповідні стратегії розвитку закладів з урахуванням їх специфічного контексту).

5. Навчальні групи доцільно формувати у відповідності з критерієм гомогенності (за віком, досвідом управління, профілем закладів тощо), що впливатиме на групову динаміку й інтерес до опанування програми.

6. Для збільшення управлінської спроможності закладів та впровадження орієнтованого на результат управління доцільно також: підтримання подальшої тісної взаємодії з керівниками закладів,

які продемонстрували високу особисту вмотивованість упродовж періоду навчання; ініціювання конкурсу на кращого керівника закладу (критеріями оцінювання можуть стати ті, які використовувалися під час оцінювання стратегій); подальша методична підтримка керівників (зокрема створення посібників, що розкривають сучасні інструменти результативного здійснення окремих бізнес-процесів – взаємодії зі стейкхолдерами, управління персоналом, маркетингової діяльності тощо); стимулювання учасників до використання сучасних технологій (зокрема, ІКТ) в управлінському та навчальному процесі (використовуючи досвід європейських країн, де для аналогічних цілей застосовуються відповідні мобільні додатки, які уможливають здійснення ефективного операційного та стратегічного управління).

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки: децентралізація управління у сфері професійної (професійно-технічної) освіти зумовлює необхідність декомпозиції стратегічних пріоритетів та їх адаптації до регіональної специфіки; існуючі політичні, економічні, соціально-демографічні чинники суттєво обмежують розвиток досліджуваної сфери в Донецькій та Луганській областях; гострою є необхідність підвищення управлінської спроможності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яка може бути реалізована шляхом розвитку їхньої управлінської компетентності; програму такого розвитку доцільно реалізувати за технологією змішаного навчання, що передбачає етапи очного навчання (тренінгів на модульній основі), міжсесійного посттренінгового супроводу учасників, самостійної роботи (створення стратегій розвитку закладів), оцінювання (що моделює асесмент результативності діяльності керівника закладу різними стейкхолдерами); концептуальною основою виокремлення змісту має стати орієнтоване на результат управління, така програма має відповідати критеріям практичної зорієнтованості та технологічності; у процесі розроблення відповідної програми варто брати до уваги принципи системності, ціннісної зорієнтованості, контекстності, саморозвитку, поліфункціональності, безперервності, диверсифікації, інтеграції, результативності. Для уникнення проблем низької вмотивованості до подальшого використання набутих під час навчання компетентностей доцільним є підтримування подальшої тісної взаємодії з керівниками закладів, які продемонстрували високу особисту вмотивованість упродовж періоду навчання.

Список посилань

Барановський, М., 2019. *Комплексний аналіз системи професійно-технічної освіти Донецької області*. [online] Програма ООН з відновлення та розбудови миру. Доступно: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/comprehensive%20of%20vocational%20training%20in%20donetsk%20oblast_UKR.pdf> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Бородієнко, О., 2019. *Методичні матеріали для учасників тренінгу "Ефективне управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти"*. [online] Програма ООН з відновлення та розбудови миру. Доступно: <<https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/vocational-education-institutions-management.html>> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Бородієнко, О.В., 2015. Критерії, показники, рівні сформованості професійної компетентності керівників структурних підрозділів підприємств сфери зв'язку, *Молодь і ринок*, 7 (150), с. 109-115.

Бородієнко, О.В., Пуховська, Л.П., Радкевич В.О., Радкевич О.П., Леу С.О., Артемчук В.В., Базелюк Н.В. та Корчинська Н.М. 2018. *Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід*. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.

Верховна Рада України. Законодавство України, 2013. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013*. [online] (Останнє оновлення 06 Липень 2013) Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>>. [Дата звернення 15 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 2015. *Про Стратегію сталого розвитку "Україна-2020": Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015*. [online] (Останнє оновлення 12 Січень 2015) Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>>. [Дата звернення 15 Вересень 2019].

Міністерство освіти і науки України, 2019. *Сучасна професійна освіта: проект концептуальних засад реформування професійної освіти України*. [online] (Останнє оновлення 16 Травень 2019) Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>> [Дата звернення 15 Вересень 2019].

Мельник, С., 2019. *Комплексний аналіз системи професійно-технічної освіти Луганської області*. [online] Програма ООН з відновлення та розбудови миру. Доступно: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/analysis%20of%20the%20vocational%20education%20and%20training%20system%20in%20luhansk%20oblast_UKR.pdf> [Дата звернення 10 Вересень 2019].

Радкевич, О.П., 2017. Професійний розвиток викладачів і тренерів закладів професійної освіти в країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 13, с. 130-139.

Maliha, A., Muhammad, J. and Ali, A., 2015. Use of Result Based Management (RBM) Framework for Monitoring Projects of Public Sector in Pakistan – A Case Study, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, [online] vol. 6, n. 2. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/318470915_Use_of_Result_Based_Management_RBM_Framework_for_Monitoring_Projects_of_Public_Sector_in_Pakistan_-_A_Case_Study> [Accessed 10 September 2019].

Results Based Management Concepts and Methodology 2000. [online] UNDP Results Framework. Technical Note. Available at: <<http://web.undp.org/evaluation/documents/RBMConceptsMethodgyjuly2002.pdf>> [Accessed 10 September 2019].

Results-based management handbook. Applying RBM concepts and tools for a better urban future 2017. [online] UN-Habitat Results-Based Management Handbook. Available at: <https://urbangateway.org/system/files/documents/urbangateway/un-habitat_rbm_handbook_complete_0.pdf> [Accessed 10 September 2019].

Results-based Management Handbook. Harmonizing RBM concepts and approaches for improved development results at country level 2011. [online] United Nations Development Group. Available at: <https://www.academia.edu/29138271/RESULTS-BASED_MANAGEMENT_HANDBOOK_Harmonizing_RBM_concepts_and_approaches_for_improved_development_results_at_country_level> [Accessed 10 September 2019].

Results-Based Management Handbook: Working together for Children 2017. [online] United Nations Children's Fund (UNICEF). Available at: <https://www.pndajk.gov.pk/uploadfiles/downloads/RBM_Handbook_Working_Together_for_Children_July_2017.pdf> [Accessed 10 September 2019].

Переклад і транслітерація

Baranovskyj, M., 2019. *Kompleksnyj analiz systemy profesijno-texnichnoyi osvity Doneczkoyi oblasti [Comprehensive analysis of the system of vocational education in Donetsk region]*. [online] UNDP. Available at: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/comprehensive%20analysis%20of%20vocational%20training%20in%20donetsk%20oblast_UKR.pdf> [Accessed 10 September 2019], [in Ukrainian].

Borodiyenko, O., 2015. Kryteriyi, pokaznyky, rivni sformovanosti profesijnoyi kompetentnosti kerivnykiv strukturnykh pidrozdiliv pidpryemstv sfery zvyazku [Criteria, indicators, levels of professional competence of heads` of structural divisions of telecommunication enterprises]. *Youth and the Market*, 7 (150), pp. 109-115, [in Ukrainian].

Borodiyenko, O., 2019. *Metodychni materialy dlya uchasykiv treningu "Efektyvne upravlinnya zakladamy profesijnoyi (profesijno-texnichnoyi) osvity". [Methodological materials for the participants of the training "Effective management of vocational (vocational) education institutions"]*. [online] UNDP. Available at: <<https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/vocational-education-institutions-management.html>> [Accessed 10 September 2019], [in Ukrainian].

Borodiyenko, O.V., Pukhovska, L.P., Radkevych V.O., Radkevych O.P., Leu S.O., Artemchuk V.V., Bazeliuk N.V. та Korchynska N.M., 2018. *Suchasni modeli profesijnoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialnyi dosvid* [Current models of vocational education and training in the countries of the European Union: comparative experience]. Kyiv: Instytut profesiino-texnichnoyi osvity NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Maliha, A., Muhammad, J. and Ali, A., 2015. Use of Result Based Management (RBM) Framework for Monitoring Projects of Public Sector in Pakistan – A Case Study, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, [online] vol. 6, n. 2. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/318470915_Use_of_Result_Based_Management_RBM_Framework_for_Monitoring_Projects_of_Public_Sector_in_Pakistan_-_A_Case_Study> [Accessed 10 September 2019], [in Trello, 2019. [online] Available at: <<https://trello.com>> [Accessed 16 September 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2013. *Pro Nacionalnu strategiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 25.06.2013 № 344/2013* [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period until 2021: Presidential Decree of June 25, 2013 No. 344/2013] [online] (Ostannie onovlennia 06 Lypen 2013) Dostupno: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>> [Data zvernennia 15 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2015. *Pro Strategiyu stalogo rozvytku "Ukrayina-2020": Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 12.01.2015 № 5/2015* [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period until 2021: Presidential Decree of June 25, 2013 No. 344/2013] [online] (Ostannie onovlennia 06 Sytchen 2015) Dostupno: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>> [Data zvernennia 15 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2019. *Suchasna profesijna osvita: proekt konceptualnyx zasad reformuvannya profesijnoyi osvity Ukrayiny* [Modern Vocational Education: Draft Conceptual Framework for the Reform of Vocational Education in Ukraine] [online] (Ostannie onovlennia 18 Traven 2019) Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zrozbilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>> [Data zvernennia 15 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Melnyk, S., 2019. *Kompleksnyj analiz systemy profesijno-texnichnoyi osvity Luganskoyi oblasti* [Summary of the study "Comprehensive analysis of the system of vocational education in Luhansk region"]. [online] UNDP. Available at: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/analysis%20of%20the%20vocational%20education%20and%20training%20system%20in%20luhansk%20oblast_UKR.pdf> [Accessed 10 September 2019], [in Ukrainian].

Radkevych, O.P., 2017. Profesiinyi rozvytok vykladachiv i treneriv zakladiv profesiinoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Professional development of teachers and trainers of vocational education in the European Union]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tehniknoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* [Scientific Herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy], 13, c. 130-139, [in Ukrainian].

Maliha, A., Muhammad, J. and Ali, A., 2015. Use of Result Based Management (RBM) Framework for Monitoring Projects of Public Sector in Pakistan – A Case Study, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, [online] vol. 6, n. 2. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/318470915_Use_of_Result_Based_Management_RBM_Framework_for_Monitoring_Projects_of_Public_Sector_in_Pakistan_-_A_Case_Study> [Accessed 10 September 2019], [in English].

Results Based Management Concepts and Methodology 2000. [online] UNDP Results Framework. Technical Note. Available at: <<http://web.undp.org/evaluation/documents/RBMConceptsMethodgyjuly2002.pdf>> [Accessed 10 September 2019], [in English].

Results-based management handbook. Applying RBM concepts and tools for a better urban future 2017. [online] UN-Habitat Results-Based Management Handbook. Available at: <https://urbangateway.org/system/files/documents/urbangateway/un-habitat_rbm_handbook_complete_0.pdf> [Accessed 10 September 2019], [in English].

Results-based Management Handbook. Harmonizing RBM concepts and approaches for improved development results at country level 2011. [online] United Nations Development Group. Available at: <https://www.academia.edu/29138271/RESULTS-BASED_MANAGEMENT_HANDBOOK_Harmonizing_RBM_concepts_and_approaches_for_improved_development_results_at_country_level> [Accessed 10 September 2019], [in English].

Results-Based Management Handbook: Working together for Children 2017. [online] United Nations Children's Fund (UNICEF). Available at: <https://www.pndajk.gov.pk/uploadfiles/downloads/RBM_Handbook_Working_Together_for_Children_July_2017.pdf> [Accessed 10 September 2019], [in English].

Implementation of result-based management in the process of operation of VET institutions

Oleksandra Borodiyenko¹, Mykhailo Bykovskiy²,

1 DSc in Education, Associate Professor, Head of the Foreign VET Systems Laboratory of the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

2 expert in management, Ol'Miers Company

Relevance of the topic: the need to improve the efficiency of the management of vocational (vocational-technical) education institutions, the introduction of innovative approaches to management in order to ensure the sustainable development of the institution in the conditions of increasing competition in the educational services market.

Objective: to analyze the results of implementation of the conception of results-based management in the process of operation of VET institutions (on the example of Donetsk and Luhansk regions) and to develop recommendations for the effective implementation of such an approach.

Methods: theoretical analysis, synthesis, induction, extrapolation, questioning, self-evaluation, statistical processing of results obtained.

Results: it is found that current political, economic, socio-demographic factors significantly limit the development of VET sphere in Donetsk and Luhansk regions, which exacerbates the need to find new impulses for such development. It is determined that the priorities for interventions should, among other things, be the development of managerial capacity of the managers (principals) of VET institutions. It has been found out that results-based management should be an appropriate concept of effective management of VET institutions. Theoretical analysis of the essence of the concept of "result-oriented management" was carried out, its essential features were clarified. The specifics of the program of development of managerial competence of principals of VET institutions and the results of its implementation in Donetsk and Lugansk regions are presented. It is proved that the principles of systematic, value orientation, contextuality, self-development, multifunctionality, continuity, diversification, integration, efficiency should be taken into account in the process of development of the relevant program. It is determined that the program should include the stages of full-time training (modular training), intersession post-training support of participants, independent work (creating strategies for the development of VET institutions), evaluation (using the model the evaluation of the performance of the head of the institution by different stakeholders). Experts' survey results are presented on: relevance of the proposed management tools to the specifics of management activity of the VET institutions' managers, importance of these tools in terms of effective implementation of result-based management, readiness for implementation of this concept in management activities, existing experience of using these tools. The problems connected with the implementation of results-based management concept in the process of management of VET institutions were revealed. Recommendations for overcoming of these problems are suggested.

Conclusions. There is an urgent need to increase the managerial capacity of heads of VET institutions; it is advisable to implement a program of such development using blended learning technology; conceptual basis for content design should be result-based management; the content of the program must meet the criteria of practical orientation and adaptability. In order to avoid problems of low motivation to further utilization of competences acquired during training, it is advisable to maintain further interaction with the heads of institutions who have demonstrated high personal motivation during the training period.

Keywords: *result-based management, VET institution, managerial competence, principal of VET institution, blended-learning, readiness to implementation of innovations.*

Стаття надійшла до редакції: 09 Вересень 2019
Прийнята до друку: 04 Листопад 2019

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Олександр Радкевич,

старший науковий співробітник науково-організаційного відділу, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
<http://orcid.org/0000-0002-2648-5726>, e-mail: mr.radkevich@gmail.com

Реферат.

Актуальність: Діджиталізація суспільства та освіти змінила підходи до управлінської діяльності, що помітно в частині управління проектною діяльністю в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Це зумовило спрямування ресурсів на забезпечення ефективного функціонування закладів професійної (професійно-технічної) освіти, випередження ними конкурентів на основі безперервного вдосконалення своїх внутрішніх процесів та розширення спектра освітніх послуг, які вони надають здобувачам освіти та дорослому населенню.

Мета: розкрити особливості управління проектами у сфері професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення.

Методи: метод аналізу програмного забезпечення для управління проектною діяльністю. Із використанням даного методу було здійснено диференціацію програмного забезпечення на структурні елементи. Це слугувало встановленню взаємозалежних зв'язків між елементами програмного забезпечення як системи. Використовуючи зовнішню і внутрішню інтерпретації (описовий метод) та на основі методу аналізу описано особливості внутрішньої логічної побудови інтерфейсу програмного забезпечення для управління проектною діяльністю. Важливе місце в дослідженні належить зіставному та порівняльному методам. Шляхом зіставлення було встановлено відмінності між програмними продуктами, а шляхом порівняння – тотожності програмного забезпечення для управління проектами, на основі чого визначено його специфіку.

Результати: окреслено перелік та ключові характеристики програмного забезпечення для управління проектною діяльністю у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

Висновки: планування проектів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти слугує для графічного відображення графіка завдань проекту й візуального опису взаємодії його внутрішніх завдань; спільного використання документів та роботи в команді, що реалізується за допомогою центрального сховища документів; обміну календарями та контактами: графіки проекту, дати діяльності та контакти, що повинні автоматично оновлюватися у всіх календарях осіб, які здійснюють проектну діяльність; управління невдачами та непередбачуваними наслідками.

Ключові слова: управління проектами, програмне забезпечення, проектний менеджмент, професійна освіта, метод критичного шляху, діаграма Ганта, Trello, Bitrix24, Microsoft project.

Вступ. Стрімкий розвиток технічного прогресу, а також діджиталізація суспільства та освіти в цілому змінили підходи до управлінської діяльності, що особливо помітно в частині управління проектною діяльністю у сфері професійної (про-

фесійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) на всіх рівнях, включаючи адміністративний. Проектна діяльність дає змогу ефективно використовувати економічні та людські ресурси для досягнення освітніх й управлінських цілей. Це актуалізується зростанням

внутрішньої конкуренції серед закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), результатом якої є надання якісних освітніх послуг за короткі проміжки часу. У зв'язку з цим проектна діяльність в освітній сфері має спрямовуватись на забезпечення ефективного функціонування ЗП(ПТ)О, випередження ними конкурентів на основі безперервного вдосконалення своїх внутрішніх процесів та розширення спектра освітніх послуг, котрі вони надають здобувачам освіти та дорослому населенню. У цьому контексті, управління проектами на основі використання програмного забезпечення є надзвичайно важливим у досягненні ЗП(ПТ)О якісних показників освітньої та виробничої діяльності.

Джерела. Теоретичні та практичні аспекти виконання проектних робіт, функціонування систем оцінювання компетентностей адміністративного персоналу, персоналізація програмного забезпечення Ю. Буріменко, Л. Галан, І. Лебедева, А. Щуровська (2017), О. Бородієнко (2015, 2017), О. Радкевич (2011) та ін. Технологічне управління інноваційними проектами у сфері освіти, зокрема в частині економічного, ресурсного та якісного чинника, досліджували: О. Мариновська (2016), М. Загірняк (2015), Ю. Гусева, М. Канцевич, І. Чумаченко (2015) та ін.

Питанням управління проектами приділена увага низки зарубіжних дослідників, а це: Kinser A., Jacobson K. (2017) та ін. Водночас недостатньо дослідженими є сучасні підходи до використання програмного забезпечення в управлінні проектною діяльністю у ЗП(ПТ)О. Враховуючи це, вважаємо за актуальне – розкриття проблематики вибору програмного забезпечення для управління проектами у сфері П(ПТ)О як з теоретичного, так і з прикладного напрямів.

Мета статті: розкрити особливості управління проектами у сфері професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення.

Методи. Основу наукових пошуків становить метод аналізу програмного забезпечення для управління проектною діяльністю. Із використанням даного методу здійснено диференціації програмного забезпечення на структурні елементи. Це слугувало встановленню взаємозалежних зв'язків між елементами системи. Використовуючи зовнішню і внутрішню інтерпретації (описовий метод) та на основі методу аналізу, описано особливості внутрішньої логічної побудови інтерфейсу програмного забезпечення для управління проектною діяльністю. Важливе місце в дослідженні посідає зіставний та порівняльний методи. Шляхом зіставлення було встановлено відмінності між програмни-

ми продуктами, а шляхом порівняння – тотожності програмного забезпечення для управління проектами, на основі чого визначено його специфіку.

Результати й обговорення. Обґрунтування сучасних підходів до управління проектною діяльністю у сфері П(ПТ)О зумовлює необхідність визначення терміну "проектна діяльність", що є складником проектного менеджменту та являє собою послідовну й цілеспрямовану організацію роботи зі встановлення часових рамок проекту, управління людськими ресурсами, уникнення ризиків, підвищення якості проектного продукту та отримання прогнозованого кінцевого результату. Метою такої діяльності є виконання функцій з аналізу, моніторингу, планування та контролю за проектною діяльністю. У цьому контексті програмні засоби спряють ефективнішому управлінню проектами, досягненню якіснішого проектного результату. Таким чином, використання програмного забезпечення, на відміну від традиційних методів, веде до спрощення процедур управління проектною діяльністю шляхом використання електронних ресурсів, у ході чого стає можливим оперування великими масивами ресурсів та інформації.

Термін "програмне забезпечення" для управління проектами охоплює широкий спектр програмних засобів, які можуть включати декілька різних комбінацій та функцій. Більшість програм з управління проектною діяльністю включають діаграми Ганта (*Рис. 1*) для візуального відображення графіка проекту, що був названий на честь Генрі Ганта, який адаптував і популяризував використання стилю графіки в проектній діяльності (Kinser and Jacobson, 2017). Діаграма активно використовується для візуального оцінювання послідовності проектних завдань, строків їх виконання, обсягів робіт тощо. Діаграма активно використовується в сучасному програмному забезпеченні для управління проектною роботою.

Важливим для управління проектною діяльністю у ЗП(ПТ)О є метод критичного шляху (МКШ) (*Рис.2*) – це поетапна методика з відповідним алгоритмом планування проектів із численними етапами (заходами), котрі передбачають складні взаємозалежні дії. МКШ є важливим інструментом для управління будь-якими проектами, оскільки він визначає критичні та некритичні проектні завдання. МКШ часто застосовується для аналізу логічної схеми мережі проекту, для отримання його максимальної ефективності.

Відтак зазначимо, що МКШ являє собою систему управління часом та ресурсами, необхідними для виконання будь-якого проекту. Важливим елементом цієї системи є те, що всі завдання в рамках критичного шляху є актуальними і не можуть

Рис. 1. Зразок діаграми Ганта

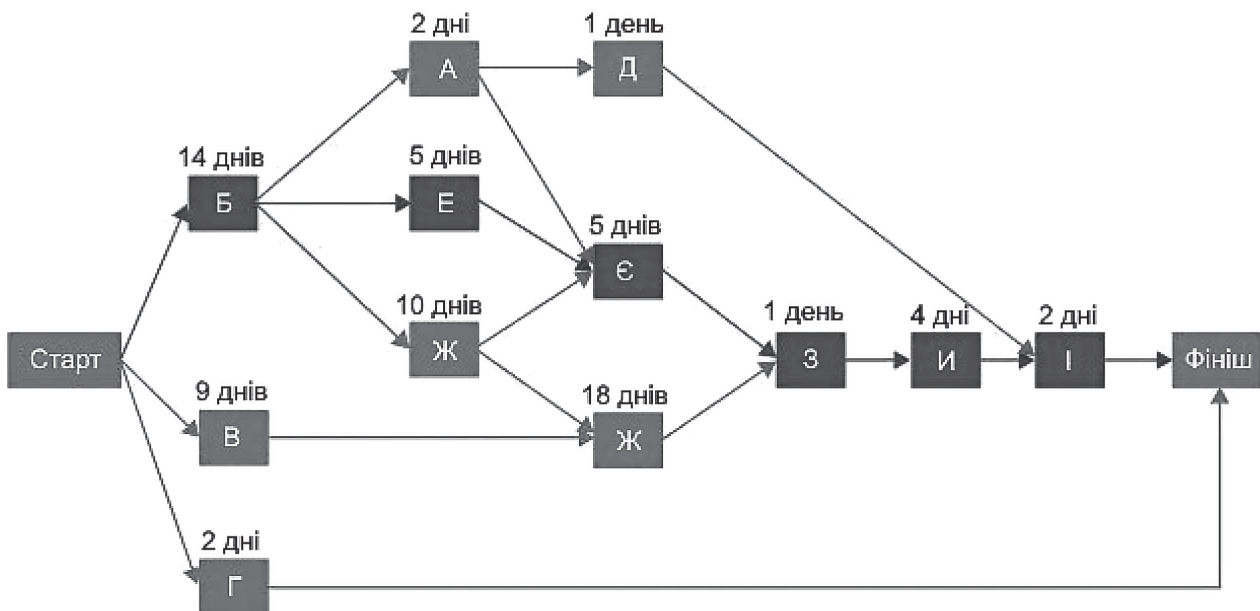

Рис. 2. Візуалізація методу критичного шляху

бути відкладені чи упущені в процесі виконання самого проекту без шкоди для останнього. Від наявних ресурсів, важливих для виконання проекту, залежить диференціювання часу, необхідного для його реалізації. У розумінні методу критичного шляху важливим є його поділ на елементи: по-перше, це визначення першочергових завдань; по-друге, створення переліку завдань проекту; по-третє, створення блок-схеми (діаграма Ганта), яка висвітлює всі завдання; по-четверте, визначення важливих, критичних та некритичних завдань проекту; по-п'яте, розподіл часу на проектні завдання (час на виконання); по-шосте, вивчення всіх альтернативних варіантів розвитку подій із часовими рамками та доповнення ними блок-схеми проекту.

З огляду на це, важливою є функція швидкого відстеження перебігу проекту, що включає в себе паралельну (одночасну) проектну діяльність та залучення додаткових ресурсів (людських, матеріальних, технічних) для скорочення часу на її виконання. У той же час, це призводить до збільшення ресурсних затрат та, в окремих випадках, строків виконання проекту.

Під час проектної діяльності не менш важливим є використання спеціалізованого програмного забезпечення для управління нею. У цьому контексті, актуалізується огляд функцій такого програмного забезпечення: по-перше, це засоби проектування структури робіт проекту і планування їх виконання, описання ключових параметрів проєк-

ту, встановлення логічних зв'язків між роботами, багаторівневе представлення проекту, підтримка календаря проекту; по-друге, це фінансово-ресурсне планування, що включає в себе організаційну структуру виконавців і структуру витрат на проект, ведення списку наявних ресурсів, номенклатури матеріалів і щоденних витрат, призначення ресурсів і витрат на здійснення роботи, підтримку ресурсного графіка, календарне планування за обмежених ресурсів; по-третє, це засоби контролю за ходом виконання проекту, що включає в себе фіксацію планових параметрів проекту в базі даних, введення фактичних показників виконання робіт, перелік фактичних обсягів робіт і використання ресурсів, порівняння планових і показників, прогнозування виконання робіт; по-четверте, це засоби графічного подання структури проекту і створення різних звітів за проектом, а саме: діаграм Ганта, сіткових діаграм (PERT-діаграм), звітів про виконання графіка проекту, різноманітні звіти щодо ресурсів і витрат тощо; по-п'яте, це засоби організації групової роботи (Загірняк, 2015).

У проектному менеджменті можуть використовуватися стаціонарна та онлайн платформи. Зокрема, стаціонарна платформа інстальовується на персональний комп'ютер та синхронізується з іншими комп'ютерами, що застосовуються групою виконавців проектних завдань. Онлайн-платформа має всі функції стаціонарної платформи та розташована в мережі Інтернет на базі хмарних сервісів. Її особливістю є можливість працювати виконавцям проекту з будь-якого місця Земної кулі з допомогою телефону, планшета, ноутбука, тобто можливість працювати на відстані, що є важливим аргументом для керівників ЗП(ПТ)О.

В управлінні проектною діяльністю може застосовуватися онлайн програмне забезпечення. Йдеться про звичайне програмне забезпечення з незначним функціоналом та охопленням основних функціональних можливостей, що потрібні ЗП(ПТ)О. До особливостей цього типу програмного забезпечення віднесено: управління завданнями, командна співпраця, навчальні матеріали, інтеграція електронної пошти та управління файлами. Складне програмне забезпечення включає в себе більше проектних елементів, що охоплюють основні функції управління проектами, та додаткові, зокрема: планування, управління ресурсами та управління фінансами, управління завданнями. Залежно від типу програмного забезпечення, досягається кращий контроль результатів та відстеження перебігу проекту в реальному часі.

Для повноцінного розуміння проектного менеджменту з використанням програмних засобів важливим є визначення його складових функцій.

Серед них важливу роль має *управління завданнями* *впродовж* усього часу виконання проекту. Крім того, програмне забезпечення повинно мати можливість встановлювати залежності від змісту завдання, створювати та керувати "підзавданнями" ("суб-завданнями") з більших завдань, встановлювати завдання для повторення у визначений час, можливість призначати більше одного виконавця завдання. Не менш важливим є імпортування списку завдань із зовнішнього файлу, такого, як електронна таблиця, *співпраця* в команді, що дає змогу будь-якій кількості осіб не тільки спілкуватися, але й проводити дискусії, пов'язані з проектною діяльністю, що є обов'язковим елементом успішної проектною роботи. Тому програмне забезпечення повинно забезпечити віртуальний простір для легкого створення дискусій, створення документів та обміну ними, отримання повідомлень і їх поширення серед виконавців проекту. Важливе місце в програмному забезпеченні мають *навчальні матеріали*, за допомогою яких особа, незалежно від рівня володіння комп'ютером, може навчатися, ознайомлюватися з науковими розробками, переглядати відео-уроки, брати участь у веб-семінарах, планувати свій робочий час тощо. Програмне забезпечення, скорочуючи час на навчання, також дає змогу користувачам приділяти більше часу виконанню своєї фактичної роботи. Високу цінність для управління проектами має електронна пошта, оскільки дає змогу спілкуватися з учасниками проекту. Якщо за допомогою програмного забезпечення можна отримувати та надсилати електронні листи в рамках програми, це значно підвищує продуктивність проектних дій за рахунок мінімізації часу на перемикання програм. Електронна пошта може бути джерелом оновлень статусу, а нові завдання чи звіти про хід роботи можуть надсилатися електронною поштою.

До особливостей *управління документами* належать: безпечне центральне зберігання документів, можливість приєднання документів до завдань, розміщення приміток та коментарів до завантажених документів, завантаження декількох документів, впорядкування документів у папках та контроль над їх версіями. З огляду на це, актуальності набуває **мобільність / дистанційність** в управлінні проектами, зокрема в частині виконання робочих завдань. Враховуючи це, ключовою особливістю такої роботи вважається програмне забезпечення, що підтримує можливість дистанційної роботи керівників ЗП(ПТ)О. Значна кількість організацій, з якими співпрацюють ЗП(ПТ)О, вже використовують різноманітні системи проектного менеджменту, відмінні від систем, установлених у самих закладах. Тому можливість *інтегруватися зі сто-*

роннім програмним забезпеченням надзвичайно важлива для розвитку взаємної співпраці.

Програмне забезпечення для проектного менеджменту в ЗП(ПТ)О дає змогу клієнтам впливати на хід роботи як замовників, так і виконавців, що стає можливо через тонкі налаштування. Усі рішення в межах проектного менеджменту зазвичай носять звітний характер. Однак у кожному конкретному випадку виставляються різні вимоги, і на основі цього може знадобитися більше, ніж просто загальний звіт. Програмне забезпечення, яке може запропонувати безліч видів звітів, матиме певну перевагу перед значно простішими варіантами.

Програмне забезпечення уможливорює здійснювати планування, а саме: встановлювати графіки завдань, створювати часові рамки та основні етапи, визначати залежності та ресурси. Для ЗП(ПТ)О це основна функціональність управління проектами, а тому є незамінною. Однак для організацій з простими, короткостроковими проектами, періодичними завданнями або невеликими командами це може бути не так важливо.

Зауважимо на певній обмеженості використання функції управління часом через її особливості. Так, у ЗП(ПТ)О вона може бути застосована лише до деяких проектів, а саме: до виконання певних завдань із невизначеним або визначеним строком. Тобто таке програмне забезпечення відслідковує фактичний час виконання проектного завдання і є цінним для проектних робіт, котрі мають триваліші строки виконання завдань.

У проектному менеджменті у сфері П(ПТ)О переважно застосовується безкоштовне та умовно безкоштовне програмне забезпечення для управління проектною діяльністю. Серед них варто виокремити "Trello" (Trello, 2019) – програмне забезпечення, що використовує метод "дошки" (Рис.3), коли кожна імпровізована дошка – це проект із картками всередині нього. Картки – це завдання, які можна переміщувати в різні точки проекту. У середині кожної картки вміщений список виконавців проекту, час та занотований очікуваний результат.

Зауважимо, що під час проходження реєстрації у веб-застосунку можна обрати сферу, котра найбільше підходить для потреб П(ПТ)О. Йдеться про те, що інтерфейс програмного забезпечення інтуїтивно зрозумілий з підтримкою великої кількості мовних налаштувань, в яких присутня як англійська, так і українська мови. Для комфортного користування інтерфейс піддається кастомізації.

Важливим для належного виконання проектною діяльністю в ЗП(ПТ)О є спрощений механізм залучення проектних виконавців для спільної роботи. Так, кожна "картка" має свою електронну адресу, електронний лист, відправлене на неї повідомлення дасть змогу створити відповідну картку з темою листа та залучити осіб, яким цей лист був направлений. Так, при доданні нової "картки", перейшовши в параметри, можна додати учасників (виконавців) шляхом введення в поле для пошуку емейл-адреси особи, яку необхідно залучити до виконання поставленого завдання. Окрім того, в налаштуваннях присутня можливість графічного виділення завдання шляхом переходу в "мітки" та вибору кольору, що характеризує важливість поставленого завдання. У категорії "позиції" є зміна положення "картки" з її перенесенням до виконаних завдань. Необхідно зазначити можливість залишення коментарів до проектних завдань, що дає можливість виконавцям краще розуміти їх специфіку.

Зауважимо, що дане програмне забезпечення відноситься до онлайн-платформ та носить умовно безкоштовний характер. Серед можливостей такої версії додатка варто виокремити нескінченну кількість дошок для проектною діяльністю, карток, списків завдань, виконавців, контрольних списків і додатків. Незначним обмеженням є максимальний розмір вкладених файлів, який становить 10 мегабайт. Недоліком "Trello" є відсутність функції зі звітування щодо виконання проектів.

Не менш інтуїтивно зрозумілим для проектною діяльністю в ЗП(ПТ)О є Бітрікс24 (2019). Це професійне програмне забезпечення з великою кількістю функцій, що спрямоване на цілісне управ-

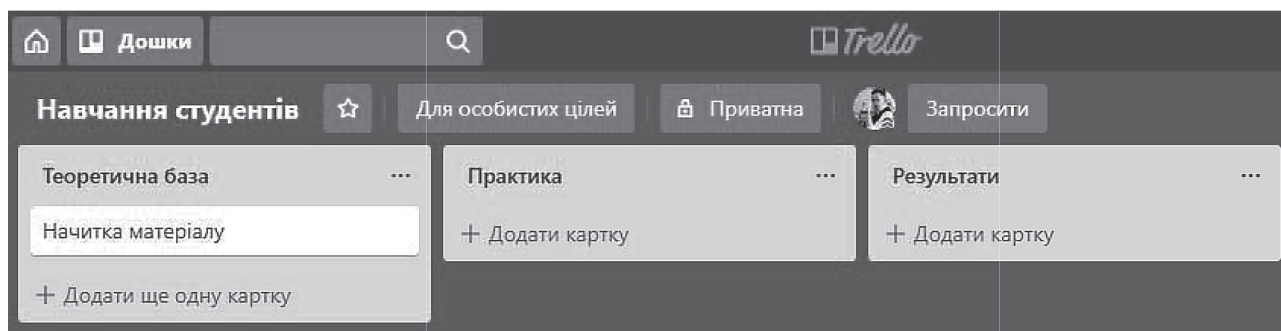

Рис. 3 Робоча дошка для управління проектами

ління проектами та співпрацю з виконавцями, клієнтами залежно від специфіки закладів професійної (професійно-технічної) освіти (Рис. 4).

Указане програмне забезпечення спрямоване на покращання співпраці в ЗП(ПТ)О, оскільки поєднує різноманітні засоби комунікації в одному програмному рішенні. Вираження цього відбувається через вбудований інструмент для спілкування в режимі чату та відеоконференцій для спілкування в режимі реального часу. Серед вбудованих функцій варто виокремити наявність календарів, як приватних, так і спільних. Означене програмне забезпечення може перетворити надісланий електронний лист у завдання для виконавців проекту, а також функціонувати як приватна соціальна мережа. Користувачі мають змогу співпрацювати за допомогою обміну та зберігання документів. Важливим елементом є наявність повнофункціональної системи управління персоналом, робочими звітами та автоматизацією робочого процесу.

ЗП(ПТ)О буде корисною функція співпраці, що включає інструменти управління часом роботи, і дає можливість встановлювати дати початку і кінця завдань для кожного проектного працівника. На основі цього програмне забезпечення автоматично відстежує час виконання завдань, а також відображення проектних завдань у календарі та в інтерактивних графіках Ганта. Виконавці можуть планувати проектну діяльність, керувати ресурсами і відстежувати прогрес виконання робочих завдань.

Моніторинг проектної діяльності можливі за допомогою звітів і лічильників проектних завдань у межах проекту. Серед інших функцій є такі: готові шаблонні рішення, повторювані завдання, залежності між проектними завданнями, контрольні списки, спеціальні поля завдань тощо.

Означене програмне забезпечення має інтегровану службу підтримки та контактний центр, які можуть надавати допомогу клієнтам в режимі реального часу. Багатоканальний контактний центр включає в себе чат, телефонію, електронну

пошту, соціальну мережу та обмін миттєвими повідомленнями.

Окремо варто виокремити інструмент для створення веб-сайтів, який дає змогу створювати безкоштовно веб-сайти, цільові сторінки, інтернет-магазини тощо.

Дане програмне забезпечення має умовно-безкоштовний тарифний план, який обмежується 12 користувачами і 5 Гб сховищем. Він оснащений функціями автоматизації, інтеграцією маркетингу електронної пошти і спільним використанням файлів. Основні функції безкоштовної версії включають: управління завданнями, ресурсами, дошками "Канбан", що допомагає здійснювати заходи та повідомлення про завдання в проекті, має 5 гігабайт об'єму пам'яті в проекті в межах файлообмінника, проектний маркетинг, а також використання електронної пошти, механізми автоматизації дій.

Ураховуючи всі виклики, які ставить перед ЗП(ПТ)О сучасність, найфункціональнішим програмним забезпеченням можна назвати **Microsoft Project**, що являє собою спеціалізований програмний інструмент, розроблений для управління проектами. Він дає змогу планувати проекти, відстежувати їх виконання, співпрацювати з виконавцями, не прив'язуючись до конкретного робочого місця. Програма забезпечує зв'язок в режимі реального часу й обмін миттєвими повідомленнями безпосередньо в проектному плані через Skype для бізнесу, а також консолідує всі потенційні ресурси проекту в єдиному завданні. Дане програмне забезпечення поділено на дві версії: стандартна та професійна. Головною відмінністю між ними є лише більш розширені функції і можливість застосування "Office 365" у професійній версії. Програмне забезпечення носить умовно безкоштовний характер з ознайомлювальним строком 14 днів, після проходження якого пропонується придбати програмне забезпечення. З огляду на це, варто детальніше висвітлити програмне забезпечення в частині його ключових елементів. Так, при пер-

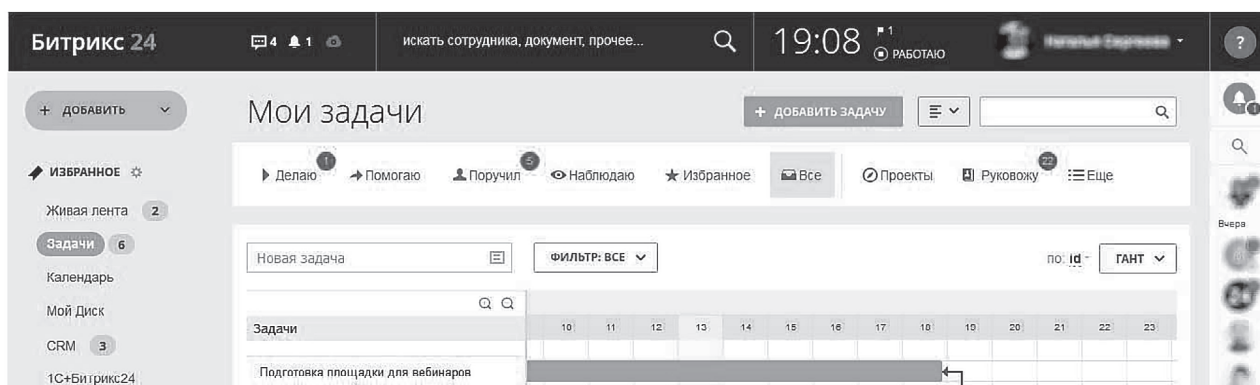

Рис. 4 Контактне меню в Бітрікс24

шому запуску програмного забезпечення користувачу буде запропоновано створити новий проєкт (Рис. 5), або обрати онлайн-шаблон проєкту, здійснивши пошук за ключовими словами.

Обравши необхідний шаблон, користувач переходить до робочої області програми, яка складається із вкладок: завдання, ресурс, звіт, проєкт, подання, довідка, формат та допоміжний пошуковий модуль (Рис. 6). Кожна вкладка відповідає за певну сферу дій у проєкті. Зауважимо, що вкладки інтуїтивно зрозумілі, а їх розташування носить логічну послідовність.

З огляду на це, пропонується розглянути процес створення проєкту на основі шаблону. Після запуску програми виберіть файл "Створити", а потім необхідно обрати шаблон, який найбільше відповідає вимогам типу діяльності в проєкті. Для цього здійснюється пошук в полі "Пошук онлайн-шаблонів" та обирається один із представлених варіантів. Наприкінці визначається початкова дата проєкту та підтверджується вибір – натиснути кнопку "Створити". Після цього першочерговим є налаштування самого проєкту, тобто за-

дання його ключових параметрів у вікні відомостей про проєкт (пункт меню "Проєкт / Відомості про проєкт"). Налаштування цього пункту меню має визначальні для процесу планування наслідки.

У програмному забезпеченні Microsoft Project можливі два варіанти планування проєкту, що задаються полем "Планування". По-перше, це дата початку проєкту. Вона стає директивною датою початку самого проєкту. Решта робіт плануються якомога раніше, тобто для них призначаються можливі строки початку. Дата завершення проєкту являє собою обчислювальну дату і не може бути зміненою вручну (Рис. 7).

Поле "Календар" встановлює календар (графік) робочого часу, який буде використовуватися під час планування робіт. При цьому слід використовувати календар, згідно з яким працює ЗП(ПТ)О. На основі обраного шаблону пропонується проєктні дії для успішного завершення проєкту. Зауважимо, що всі проєктні дії можна коригувати шляхом додавання, видалення та зміни завдань, їх тривалості залежно від робочих потреб.

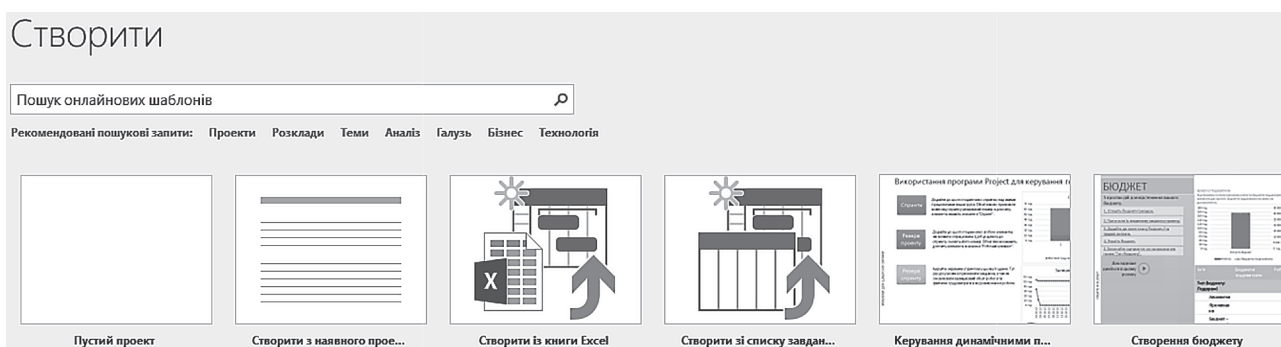

Рис. 5 Створення, пошук онлайн-шаблонів проєкту

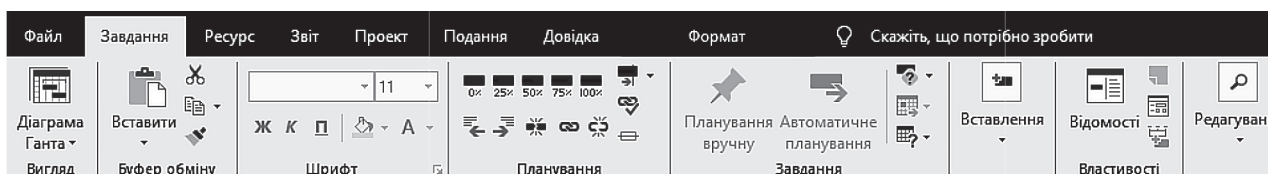

Рис. 6 Графічне зображення послідовності вкладок Microsoft office 2019

Відомості про проєкт для "Простий план проєкту"

Дата початку:	Нд 08.09.19	Поточна дата:	Пн 09.09.19
Дата завершення:	Пн 23.09.19	Дата звітування про стан:	НД
Заплановано з:	Дата початку проєкту	Календар:	Standard
Починати всі завдання якомога раніше.		Пріоритет:	500

Рис. 7 Відомості про проєкт

Звернемо увагу на додавання та видалення завдань проекту. Так, для додавання завдань до існуючого проекту необхідно відкрити "Подання" на вкладці програми та натиснути на "Діаграму Ганта". Це дасть змогу графічно відобразити проектні дії. Після цього необхідно ввести назву завдання, кількість днів на його виконання та визначити виконавця. У разі перенавантаження виконавця перед проектною лінією з'явиться піктограма "червоної людини" (Рис. 8)

Додавання виконавців проекту знаходиться у вкладці "Ресурс", "Призначити ресурси" (Рис. 9)

Необхідно звернути увагу на графічне зображення самого проекту, який представлено у вигляді часової шкали (Рис. 10). Вона відображає декілька смуг тимчасової шкали зі спеціальними діапазонами дат. Добре відформатована часова шкала є цінним матеріалом при передачі інформації заінтересованим сторонам, партне-

рам. Деякі можливості форматування в програмному забезпеченні подібні до можливостей програм стильового опрацювання тексту на основі стилів, таких програм, як Microsoft Word, в якій визначення стилю впливає на весь зміст документа, до якого його застосовано.

Хоча програмне забезпечення, безумовно, корисне для виробничої та освітньої діяльності, воно має свої недоліки. Однією з основних проблем, з якою стикаються виконавці проектів, є відсутність спеціалізованого налаштування. Більшість програмних забезпечень є загальними й розроблені для роботи в багатьох галузях і типах проектів, тому наразі відсутнє єдине програмне забезпечення для виконання всіх проектних завдань. Програмне забезпечення для управління проектами може також створити нерівномірний фокус для життєвого циклу проекту. Наприклад, за замовчуванням для перегляду діаграми Ганта команда проекту може про-

15			Створення проекту установи на 2019 рік	10 днів	Нд 08.09.19	Чт 19.09.19		Олег	81 год
----	--	--	--	---------	-------------	-------------	--	------	--------

Рис. 8 Графічне відображення заповненого проектного завдання

Призначити ресурси ✕

Завдання: Етап #1

Параметри списку ресурсів

Ресурси із проекту "Графік проекту"

	Ім'я ресурсу	З/В	Одини	Витрати
☐	Іван			
☐	Олег			
☐	Олександр			
☒	Соня			
☐				
☐				
☐				
☐				
☐				
☐				

Натисніть і утримуйте клавішу Ctrl і виберіть кілька ресурсів, клацнувши їх

Рис. 9 Графічне зображення вкладки додавання виконавців до проекту

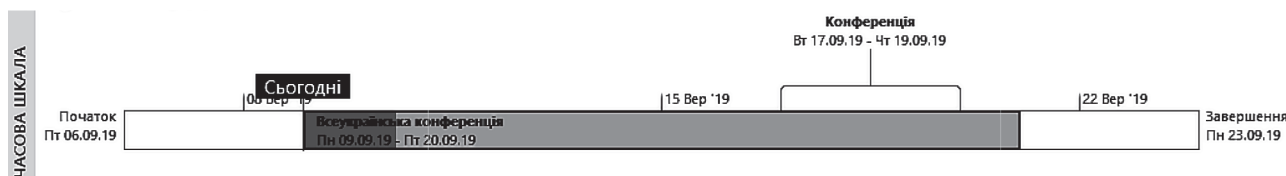

Рис. 10 Часова шкала в програмі Project Management

пустити або затримати важливі завдання, такі, як цілі та логічні процеси. Коли помилки або упущення відбуваються на початку проєкту, то це може вплинути на втрату часу та фінансових ресурсів.

Висновки. На основі викладеного вважаємо, що програмне забезпечення для управління проєктами відповідає таким основним функціям: по-перше, це можливість планування проєкту для визначення графіка проєкту та відображення його завдань і візуального опису їх взаємодії; по-друге, це управління завданнями, що спрямовується на створення визначених строків виконання кожного елемента завдання та звітів щодо стану кожного ключового елемента завдання; по-третє, це спільне використання документів та робота в команді, що реалізується за допомогою центрального сховища документів, до якого ма-

ють доступ залучені до проєкту особи; по-четверте, це обмін календарями та контактами: графіки проєкту включають заплановані зустрічі, дати діяльності та контакти, котрі повинні автоматично оновлюватися у всіх календарях осіб, які здійснюють проєктну діяльність; по-п'яте, це управління недоліками та непередбачуваними наслідками. З огляду на це, програмне забезпечення полегшує звітування в ситуаціях, коли можна чітко проаналізувати взаємозв'язок між дією, наслідком та виконавцем; по-шосте, це відстеження часу, що відводиться як на проєкт в цілому, так і на виконання кожного завдання в ньому. Це важливо також і для заінтересованих сторін різних проєктів. Отже, програмне забезпечення спрямоване на спрощення управління проєктною діяльністю ЗП(ПТ)О.

Список посилань

- Bitrix24, 2019. [online] Доступно: <<https://www.bitrix24.ua>> [Дата звернення 16 Вересень 2019].
- Бородієнко, О., 2015. Критерії, показники, рівні сформованості професійної компетентності керівників структурних підрозділів підприємств сфери зв'язку. *Молодь і ринок*, 7 (150), с. 109-115.
- Бородієнко, О., 2017. Метод експертної оцінки в моделюванні системи розвитку професійної компетентності керівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*, 35, с. 35-38.
- Буріменко, Ю., Галан, Л., Лебедєва, І. та Щуровська, А. 2017. *Управління проєктами*. Одеса: ОНАЗ.
- Гусєва, Ю., Канцевич, М. та Чумаченко, І., 2015. Мультистейкхолдерная модель управління качеством образовательного проекта. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ"*, 2, с. 8-13.
- Загірняк, М., Перєрва, П. та Маслак, О. ред., 2015. *Економіка підприємства: магістерський курс. Ч.1*. Кременчук: Кременчуцька міська друкарня.
- Маринівська, О., 2016. Технологічне проектування інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу. В: *Розвиток форм та методів сучасного менеджменту, економіки, права в умовах глобалізації: 4-та Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 5-7 Квітень 2016. Дніпропетровськ: Свідлер А.Л.
- Радкевич, О., 2011, До розуміння персональної інформації та персональних даних. *Інформаційні технології в глобальному управлінні*, 10, с. 122-124.
- Kinsler A., Jacobson K. 2017. *Getting Started with Project Management Using Microsoft® Project 2016 Second Edition*. Redmond: Microsoft Press.
- Trello, 2019. [online] Available at: <<https://trello.com>> [Accessed 16 September 2019].

Переклад і транслітерація

- Bitryks24, 2019. [online] Dostupno: <<https://www.bitrix24.ua>> [Data zvernennia 16 Veresen 2019], [in Ukrainian].
- Borodiienko, O., 2015. Kryterii, pokaznyky, rivni sformovanosti profesiinnoi kompetentnosti kerivnykyv strukturnykh pidrozdiliv pidpriemstv sfery zviazku. [Criteria, indicators, levels of professional competence of heads of structural divisions of telecommunication enterprises]. *Molod i rynek [Youth and market]*, 7 (150), s. 109-115, [in Ukrainian].
- Borodiienko, O., 2017. Metod ekspertnoi otsinky v modeliuvanni systemy rozvytku profesiinnoi kompetentnosti kerivnykyv. [Method of peer review in modeling the development system of professional competence of managers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Pedahohika, sotsialna robota" [Scientific Herald of Uzhgorod National University. Pedagogy, Social Work Series]*, 35, s. 35-38, [in Ukrainian].
- Burimenko, Yu., Halan, L., Lebedieva, I. ta Shchurovska, A., 2017. *Upravlinnia proektamy [Project management]*. Odessa: ONAZ, [in Ukrainian].
- Guseva, Yu., Kantsevich, M. ta Chumachenko, I., 2015. Multisteykholdernaya model upravleniya kachestvom obrazovatel'nogo proekta [The multistakeholder model of educational project quality management]. *Visnik Natsionalnogo tekhnichnogo universitetu "HPI" [Journal of the National Technical University KhPI]*, 2, s. 8-13, [in Russian].
- Zahirniak, M., Pererva, P. ta Maslak, O. red., 2015. *Ekonomika pidpriemstva: mahisterskyi kurs [Enterprise economics]*. Ch.1. Kremenchuk: Kremenchutska miska drukarnia, [in Ukrainian].
- Marynovska, O., 2016. Tekhnolohichne proektuvannia innovatsiinoho rozvytku zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Technological design of innovative development for a comprehensive school. Developing forms and methods of modern management, economy, law under the conditions of globalization]. V: *Rozvytok form ta metodiv suchasnoho menedzhmentu*,

ekonomiky, prava v umovakh hlobalizatsii: 4-ta Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [Developing forms and methods of modern management, economy, law under the conditions of globalization: 4-th International scientific and practical conference]. Dnipropetrovsk, Ukraina, 5-7 Kvitn 2016. Dnipropetrovsk: Svidler A.L., [in Ukrainian].

Radkevych, O., 2011. Do rozuminnia personalnoi informatsii ta personalnykh danykh [To understand personal information and personal data]. *Informatsiini tekhnologii v hlobalnomu upravlinni*. *Informatsiini tekhnologii v hlobalnomu upravlinni [Information technology in global management]*, 10, s. 122-124, [in Ukrainian].

Kinsler, A. and Jacobson, K., 2017. *Getting Started with Project Management Using Microsoft® Project 2016 Second Edition*. Redmond: Microsoft Press, [in English].

Trello, 2019. [online] Available at: <<https://trello.com>> [Accessed 16 September 2019], [in English].

Project management software in the field of professional (vocational) education

Oleksandr Radkevych,

Senior Research Fellow, Research and Development Department, Institute of vocational education and training of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Abstract.

Relevance: The digitalization of society and education has changed approaches to management behaviour, which is noticeable in terms of project management in professional (vocational) education schools. It has led to the allocation of resources to ensure the effective functioning of professional (vocational) education schools and enhance their competitiveness by improving their internal processes and expanding the range of educational services provided to students and the adult population.

Aim: The study aims to clarify the characteristics of project management in the field of professional (vocational) education through the use of specialized software.

Methods: analysis of project management software. This method made it possible to differentiate the software into structural elements. It allowed establishing interconnections between the elements of the software as a system. Certain features of an internal logical construction of the software interface for project management were described by using external and internal interpretations (the descriptive method) and the method of analysis. Such methods as comparison and collation play an essential place in the study. By comparison, the differences between the software products were determined. By collation, the similarities between the software for project management were clarified and, as a result, its specificity.

Results: the list and key features of project management software in the field of professional (vocational) education were outlined.

Conclusions: project planning in professional (vocational) education schools is used for displaying the schedule of project objectives graphically and visualizing the interaction between its internal objectives; document sharing and teamwork implemented through a central document repository; exchange of calendars and contacts: project schedules, dates of activities and contacts, which should be automatically updated in all calendars of the persons conducting project activities; control over failures and unforeseen consequences.

Keywords: *software, project management, professional education, the critical path method, Gantt chart, Trello, Bitrix24, Microsoft project.*

Стаття надійшла до редакції: 06.10.19

Прийнято до друку: 04 11.19

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ CLASSTIME В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Людмила Сидорук,

аспірантка кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, викладач математики кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу
<https://orcid.org/0000-0002-4970-5197>, e-mail: l_sudoryk@ukr.net

Реферат.

Актуальність: необхідність забезпечення рівних прав та створення можливостей для навчання осіб із різними освітніми потребами на всіх освітніх рівнях, зокрема й у вищій освіті. Зазначено, що питання реалізації наступності освіти та безперервного навчання впродовж усього життя зумовлюють потребу в науковому, методичному і технічному забезпеченні освітнього процесу закладів вищої освіти в умовах інклюзії.

Мета: аналіз можливостей сучасного Інтернет-ресурсу – платформи Classtime, з точки зору адаптації процесу навчання математики до індивідуальних потреб і можливостей здобувачів вищої освіти в умовах інклюзії.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків щодо врахування специфіки різних функціональних обмежень здобувачів вищої освіти та створення умов для реалізації їх індивідуальних освітніх траєкторій за рахунок використання сервісу Classtime.

Результати. На основі досвіду використання платформи Classtime визначено, що цей сервіс дає змогу підвищити якість математичної підготовки здобувачів вищої освіти в умовах інклюзії і має ряд переваг як для викладачів так і студентів. Ресурс відкриває широкі можливості для аналізу навчальної діяльності кожного студента, визначення необхідності додаткового пояснення та коригування дій з боку викладача залежно від реального стану опанування матеріалом. Доведено, що застосування платформи Classtime сприяє адаптації процесу навчання математики до особливих освітніх потреб та реалізації індивідуального підходу до всіх здобувачів вищої освіти за рахунок часткової компенсації функціональних обмежень, зумовлених певними захворюваннями. Наприклад, для осіб із вадами зору – можливість збільшення розміру тексту завдання до потрібних розмірів, для осіб з порушеннями слуху – максимальна візуалізація тесту, для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату – можливість зосередити більше уваги на обдумуванні завдання, завдяки простоті вибору правильної відповіді та відсутності необхідності записувати її.

Висновки. Науково обґрунтоване та педагогічно доцільне використання сучасних Інтернет-ресурсів на основі врахування специфіки різних функціональних обмежень здобувачів вищої освіти, дасть їм змогу повноцінно включитися в освітній процес і створить умови для реалізації їхніх індивідуальних освітніх траєкторій. Перспективу має розроблення методики викладання математики в умовах інклюзії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і створення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології; Інтернет-ресурси; математична підготовка; вища освіта; інклюзивне навчання; індивідуальні потреби і можливості.

Вступ. Наразі нові технології стали невід'ємною складовою життя суспільства загалом, та кожної людини зокрема. І якщо суспільство здатне забезпечити свої потреби в різних галузях, користуючись можливостями та послугами спеціально підготовлених кваліфікованих фахівців, то окремий його індивід може розраховувати лише на власні сили, які в кожного різні.

Одним з пріоритетів державної політики в галузі освіти є забезпечення рівних прав та створення можливостей для навчання осіб з різними освітніми потребами на всіх освітніх рівнях, зокрема й у вищій освіті. Питання реалізації наступності освіти та безперервного навчання упродовж усього життя зумовлюють необхідність наукового, методичного і технічного забезпечення освітнього процесу закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах інклюзії. Організація інклюзивного навчання у ЗВО здійснюється згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти". На сучасному етапі освітній процес здобувачів освіти з особливостями психофізичного розвитку потребує розробки відповідних навчально-методичних матеріалів та застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Використання ІКТ дає змогу не лише підвищити якість освіти, а й забезпечити доступність та реалізувати права всіх громадян на її здобуття. Очевидними є переваги ІКТ у процесі вивчення курсів математики в умовах інклюзії, оскільки математична підготовка є важливою складовою підготовки конкурентноздатного та компетентного фахівця на ринку праці.

Джерела. Проблеми вдосконалення математичної підготовки за рахунок упровадження (ІКТ) стали предметом досліджень науковців В. Бикова, С. Величка, М. Жалдака, Ю. Триуса, С. Семерікова, К. Словак, О. Співаковського, К. Осадчої, І. Сальник, О. Шавальнової та ін. Питання, пов'язані з інклюзією в системі вищої освіти України та супроводом навчання студентів з особливими потребами, висвітлені в наукових працях В. Бондаря, І. Іванової, І. Калініченко, А. Колупаєвої, К. Кольченко, Г. Нікуліної, Л. Сердюк, П. Таланчука, Г. Бойко, А. Кісляк, С. Місяк, В. Шиян та ін. При цьому аналіз наукового доробку вітчизняних учених засвідчує недостатню розробленість підходів і методів використання ІКТ у процесі математичної підготовки здобувачів вищої освіти в умовах інклюзії, що зумовлює необхідність відповідного наукового та методичного забезпечення.

Мета – аналіз можливостей сучасного Інтернет-ресурсу – платформи Classtime, з точки зору адап-

тації процесу навчання математики до індивідуальних потреб і можливостей здобувачів вищої освіти в умовах інклюзії.

Визначена мета зумовлює розв'язання наступних завдань:

- охарактеризувати особливості математичної підготовки у ЗВО;
- визначити переваги ІКТ підтримки інклюзивного навчання;
- розглянути окремі групи сучасних Інтернет-ресурсів;
- розкрити можливості платформи Classtime та виокремити переваги її використання в освітньому процесі.

Методи: аналіз і синтез – з метою з'ясування стану та рівня розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення – для формулювання висновків щодо врахування специфіки різних функціональних обмежень здобувачів вищої освіти та створення умов для реалізації їхніх індивідуальних освітніх траєкторій за рахунок використання сервісу Classtime.

Результати й обговорення. Математична підготовка у ЗВО характеризується високим рівнем складності навчального матеріалу та абстрактністю викладу, що вимагає значного розумового напруження при оволодінні теоретичними знаннями та практичними вміннями, постійного контролю за логікою викладу нових відомостей, потребує високої концентрації уваги, самоконтролю, самодисципліни, обміну думками та результатами роботи з іншими здобувачами вищої освіти (Носенко, 2018, с. 199). Проте недостатній рівень математичної підготовки на попередньому освітньому рівні, проблеми зі здоров'ям під час навчання, і як наслідок -відвідуванням занять та суміщенням навчання й медичної реабілітації створюють перешкоди для осіб з інвалідністю, що зумовлює необхідність адаптації освітнього процесу до їхніх здібностей, потреб і можливостей.

Питання якості математичної підготовки у ЗВО, зокрема у коледжах, загострюється у зв'язку з тим, що студенти, які здобувають повну середню загальну освіту, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 931 про "Деякі питання проведення в 2019 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти", обов'язково повинні складати державну підсумкову атестацію з математики у формі зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

З метою підвищення ефективності і якості процесу навчання математики доцільним є використання ІКТ, що дає змогу: розширити і поглибити зміст навчання; підвищити наочність навчаль-

ного матеріалу й полегшити його сприйняття завдяки компактному і чіткому поданню навчальних відомостей; посилити мотивацію навчання.

Застосування засобів ІКТ також сприяє активізації психофізіологічних механізмів: процесу уваги – шляхом індивідуального підходу й залучення до самостійної роботи; процесу сприймання – шляхом підвищення емоційного стану; процесу запам'ятовування – шляхом формування рефлексії власних дій; процесу абстрактного мислення – шляхом запровадження засобів унаочнення (Семеріков та Словак, 2011).

Дослідниця Ю. Носенко (2018, с. 28), розглядаючи сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання, виділяє такі їхні переваги:

- розширення студентської автономії;
- зменшення комунікаційних труднощів та бар'єрів;
- представлення навчальних результатів у зручний спосіб;
- розробка навчальних завдань з урахуванням індивідуальних навичок та можливостей студентів;
- незалежний доступ до навчальних відомостей;
- власний темп виконання завдань;
- використання ІКТ в якості компенсаторного засобу, отримання доступу до навчальних відомостей в альтернативний спосіб;
- можливість обміну досвідом роботи з іншими педагогами в умовах інклюзії та поширення власного;
- удосконалення власних навичок використання ІКТ для підтримки ефективної роботи зі студентами;
- розширення можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності;
- зручність адаптації матеріалів в електронному форматі до потреб студентів.

Практика використання сучасних інформаційних математичних Інтернет-ресурсів засвідчує суттєве покращення рівня знань здобувачів вищої освіти, дає можливість забезпечити інформаційно-технологічну підтримку та супровід певних етапів інклюзивного навчання. Означені ресурси поділяють на такі групи: системи масових відкритих курсів, платформи для адаптивного навчання, відеоканали, математичні онлайн тренажери, онлайн завдання з математики, математичні онлайн платформи, математичні онлайн середовища, математичні сервіси, мобільні додатки з математики, навчальні сайти з математики тощо.

Дослідження науковців показують, що існують тематичні ресурси з математики у системах масового відкритого навчання, ресурси для реалізації

адаптивного навчання з математики, перегляду відео, тренування математичних навичок, розв'язання математичних завдань з різних розділів математики, ігрової діяльності, а також для поєднання різних освітніх послуг в одному ресурсі, надання великої кількості різноманітних завдань із розвитку логічного мислення, створення динамічних математичних моделей, пошуку і створення інтерактивних навчальних матеріалів з математики. Також заслуговують уваги додатки з математики, з якими можна працювати з мобільного телефону (смартфону) чи планшетного комп'ютера, та Інтернет-ресурси загальнотеоретичного і методичного характеру, які містять методичні та дидактичні матеріали (Осадча, 2017, с. 39).

Широкі можливості для супроводу інклюзивного навчання відкриваються завдяки інтенсивному розвитку ІКТ, що сприяє появі нових Інтернет-ресурсів. Одним із таких сервісів є онлайн платформа Classtime, яка дозволяє викладачу здійснювати тестовий контроль знань, на основі індивідуального підходу до кожного здобувача вищої освіти.

За рахунок українського інтерфейсу ресурс є зрозумілим і доступним для використання навіть за умови мінімального рівня навичок у галузі ІКТ. Сервіс має архів тестових завдань і дозволяє викладачу знайти питання на будь-яку тему, завдяки чому відбувається обмін досвідом між педагогами. Також платформа передбачає імпорт завдань всіх сесій ЗНО з математики, що, на нашу думку, створює умови для ефективної підготовки здобувачів вищої освіти до державної підсумкової атестації у формі ЗНО.

Платформа Classtime уможливує створення власної групи питань наступними типами тестових завдань: вибір однієї або кількох правильних відповідей, встановлення відповідності або послідовності, введення або вибірка тексту, визначення істинності твердження або області зображення. Сервіс також надає змогу додавати роз'яснення, графічні зображення та відео.

Для проведення тестування викладачеві треба обрати групу запитань і почати сесію, встановивши її налаштування (рис. 1) відповідно до мети (тренування, діагностика, контроль знань тощо).

Можливість перемішати питання та варіанти відповідей, показуючи їх кожному студенту в різному порядку, дає змогу виконувати однакові завдання всім учасниками тестування, що забезпечує індивідуалізацію контролю знань, об'єктивність оцінювання, створення рівних умов для всіх здобувачів вищої освіти.

В тестах для самоконтролю студенти можуть бачити чи правильно є відповідь відразу після

☒	Перемішати варіанти відповідей Показуйте варіанти відповідей кожному учню в різному порядку.	☐	☒	Увімкнути часткове оцінювання Дозвольте пропорційну оцінку в балах для частково правильних відповідей.	☐
☒	Перемішати питання Показуйте питання кожному учню в різному порядку.	☐	☒	Увімкнути Покроковий спосіб Показуйте наступне питання по одному в чіткому порядку.	☐
☒	Показувати відповіді одразу Показуйте правильні відповіді одразу після кожного запитання.	☐	☒	Авторизація лише з Google/Microsoft Учні приєднуються до сесії лише з їх Google акаунтом. Нікнейми заборонені.	☐
☒	Дозволити одну спробу на питання Учні більше не матимуть можливості змінювати свої відповіді.	☐	☒	Рефлексія Активуйте, щоб отримати від учнів рефлексію на цей урок після закінчення усіх питань.	☐
			☒	Обмеження в часі Учні матимуть обмежений час для відповіді на всі питання.	☐

Рис. 1. Налаштування сесії

кожного запитання і змінювати її, відслідковуючи власний освітній маршрут.

Покроковий спосіб налаштування дає змогу показувати наступне питання тесту в чіткому порядку і проводити тестування фронтально.

З точки зору врахування індивідуальних особливостей, вагоме значення має можливість встановлювати тривалість тестування, оскільки студентам з порушеннями психофізичного розвитку потрібно більше часу на виконання завдань, ніж здоровим здобувачам вищої освіти.

Студентам для проходження тесту необхідно зі смартфона або іншого гаджета увійти за посиланням <https://www.classtime.com>, ввівши код сесії, прізвище та ім'я.

Використання платформи Classtime дозволяє викладачу бачити результати тестування в режимі

онлайн (рис. 2), що дає змогу швидко оцінювати рівень розуміння та прогресу як кожного студента окремо, так і всієї групи в цілому зразу після пояснення нового матеріалу на етапі узагальнення та систематизації знань.

Після завершення тесту платформа дає змогу завантажувати звіт про результати тестування в цілому по групі (рис. 3) та по кожному завданню зокрема в різних форматах файлів PDF (рис. 4) та Excel (рис. 5), що значно підвищує ефективність моніторингу навчальної діяльності студентів.

Аналіз відповідей на кожне завдання тесту дає можливість визначити, які питання студенти зрозуміли краще, а які потребують додаткових роз'яснень (рис. 4).

Статистика результатів тестування, вдалих спроб, середньої успішності по кожному запитан-

Показати імена	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Сортувати за іменем ↑ 33 бали	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓
19	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓
19	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓
6	✓	✗	✓		✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗
18	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✗	✓
21	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
21	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓
21	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18	✓	✗	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Рис. 2. Результати тестування в режимі онлайн

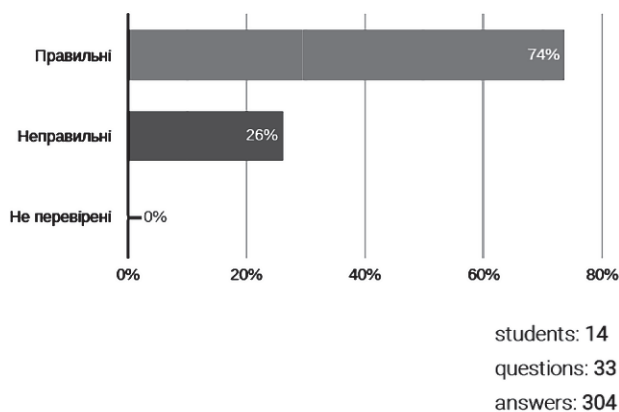

Рис. 3. Результати тестування в цілому по групі

Елементарні перетворення...

✓ не змінюють ранг матриці;	42%
✗ збільшують ранг матриці;	33%
✗ зменшують ранг матриці;	25%
✗ перетворюють в нуль ранг матриці.	0%

Рис. 4. Результат тестування по кожному завданню у форматі PDF

ню дають змогу викладачу проаналізувати свій контент і, якщо потрібно, внести необхідні зміни в самі завдання.

За допомогою платформи Classtime викладач може відслідкувати індивідуальну траєкторію навчання студента (рис. 6), тобто з яких тем і розділів ним були виконані завдання, в якому темпі, у

Scores	%	Points	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11
Student name	100%	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Студент 1	82%	9	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1
Студент 2	91%	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Студент 3	18%	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Студент 4	64%	7	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1
Студент 5	73%	8	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1
Студент 6	55%	6	1	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1
Студент 7	55%	6	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0
Студент 8	27%	3	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0
Студент 9	82%	9	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Студент 10	27%	3	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1

Рис. 6. Результат тестування

Question 7

choice	Points	Елементарні перетворення...
Student name	1	О О Х О
Студент 1	0	О Х О О
Студент 2	1	О О Х О
Студент 3	0	Х О О О
Студент 4	0	Х О О О
Студент 5	0	О Х О О
Студент 6	1	О О Х О
Студент 7	1	О О Х О
Студент 8	0	Х О О О
Студент 9	1	О О Х О
Студент 10	0	О Х О О

Рис. 5. Результат тестування по кожному завданню у форматі Excel

якій послідовності, які теми чи завдання викликали труднощі. Орієнтуючись на це, він може запропонувати свою консультацію студенту, чи дати рекомендації щодо самостійного повторення недостатньо засвоєного матеріалу з метою поглиблення знань з проблемних тем.

Платформа відкриває широкі можливості для аналізу навчальної діяльності кожного студента, визначення необхідності додаткового пояснення та коригування дій з боку викладача залежно від реального стану опанування матеріалом.

Сучасні інформаційні технології в освітньому процесі є засобом підвищення якості математичної підготовки здобувачів вищої освіти в умовах інклюзії і мають ряд переваг як для викладачів так і студентів (Носенко, 2018, с.28). Досвід використання платформи Classtime дасть змогу виоремити такі переваги для викладача: економія часу за рахунок використання готових тестів або розроб-

ки одного тесту для всіх студентів; відслідковування навчального прогресу кожного студента та коригування його в разі необхідності; забезпечення особливих освітніх потреб здобувачів освіти; автоматизація процесу оцінювання знань; можливість постійного вдосконалення навчальних курсів на основі аналізу навчального прогресу, особливостей проходження індивідуальної траєкторії кожним студентом, що сприяє покращенню якості підготовки у ЗВО.

Для здобувачів вищої освіти переваги використання платформи Classtime окреслюються: забезпеченням рівних умов проходження тесту в міру виконання однакових завдань всіма учасниками та компенсації порушень психофізичного розвитку; здійсненням самоаналізу, контролем та самокорекцією власного освітнього маршруту, прогресом у процесі навчання завдяки отриманню зворотного зв'язку в режимі онлайн; можливістю проходження тесту поза межами навчальної аудиторії; індивідуальним темпом виконання тестових завдань.

Висновки. Застосування платформи Classtime сприяє адаптації процесу навчання математики до особливих освітніх потреб та реалізації індивідуального підходу до всіх здобувачів вищої освіти, в міру часткової компенсації функціональних обмежень, зумовлених певними захворюваннями, наприклад, для осіб з вадами зору – можливість збільшення розміру тексту завдання до потрібних розмірів, для осіб з порушеннями слуху – максимальна візуалізація тесту, для осіб з порушеннями

опорно-рухового апарату – можливість зосередити більше уваги на обдумуванні завдання – завдяки простоті вибору правильної відповіді та відсутності необхідності записувати її.

У комунікаційних цілях платформа уможливає зв'язок зі студентами, які не можуть бути присутніми на занятті через хворобу і дистанційно опановують навчальний матеріал.

Основними завданнями, які можна вирішити з допомогою Classtime – у процесі математичної підготовки здобувачів вищої освіти в умовах інклюзивного навчання є: визначення початкового рівня математичної підготовки студента, тобто вихідного рівня, з яким він починає навчання у ЗВО; здійснення моніторингу навчальної діяльності кожного студента; можливість аналізу навчального прогресу та його корекція.

Таким чином, науково обгрунтоване та педагогічно доцільне використання сучасних Інтернет-ресурсів, що передбачає врахування специфіки різних функціональних обмежень здобувачів вищої освіти, дасть змогу їм повноцінно включитися в освітній процес і створить умови для реалізації їхніх індивідуальних освітніх траєкторій. Звертаючись до проблеми забезпечення якісної освіти кожного учасника освітнього процесу відповідно до його потреб і можливостей, зауважимо, що перспективу матиме розробка методик викладання математики в умовах інклюзії з використанням ІКТ і створення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Список посилань

Classtime, 2019. [online] Доступно: <<https://www.classtime.com>> [дата звернення 24 Вересень 2019].

Верховна рада України. Законодавство України, 2019. *Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019р. №635*. [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п>> [Дата звернення 24 Вересень 2019].

Носенко, Ю. Г. ред., 2018. *Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник*. Полтава: ПУЕТ.

Міністерство освіти і науки України, 2018. *Деякі питання проведення в 2019 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти: наказ М-ва освіти і науки України від 22.08.2018р. №931*. [online] Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-provedennya-v-2019-roci-zovnishnogo-nezalezhnogo-ocinyuvannya>> [Дата звернення 24 Вересень 2019].

Осадча, К. П., 2017. Тьюторський супровід навчання математики засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*, [online] 61(5). Доступно: <https://www.researchgate.net/publication/326266154_Tutorskij_suprovud_navcanna_matematiki_zasobami_informacijno-komunikacijnih_tehnologij> [Дата звернення 24 Вересень 2019].

Семеріков, С. О. та Словак, К. І., 2011. Теорія і методика застосування мобільних математичних середовищ у процесі навчання вищої математики студентів економічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*, [online] 1 (21). Доступно: <<http://lib.iitta.gov.ua/106669/1/Теорія%20та%20методика%20застосування%20мобільних%20математичних.pdf>> [Дата звернення 24 Вересень 2019].

Переклад і транслітерація

Classtime, 2019. [online] Доступно: <https://www.classtime.com> [Data zvernennia 24 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine], 2019. *Pro zatverdzhennya Poryadku orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya u zakladakh vyshchoyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnya 2019r. №635* [On Approval of the procedure for Organizing Inclusive Education in

higher education institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 10, 2019]. [online] Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p>> [Data zvernennia 24 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Nosenko, Yu. H. red., 2018. Suchasni zasoby IKT pidtrymky inkluzyvnogo navchannia: navchalnyi posibnyk. Poltava: PUET [Modern ICT tools to support inclusive learning: a manual]. Poltava: PUET, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [The Ministry of Education and Science of Ukraine], 2018. *Deiaki pytannia provedennia v 2019 rotsi zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia rezultativ navchannia, zdobutykh na osnovi povnoi zahalnoi serednoi osvity: nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 22.08.2018r. №931*. [Some issues of external independent evaluation of learning outcomes based on complete general secondary education in 2019: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 22.08.2018]. [online] Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-provedennya-v-2019-roci-zovnishnogo-nezalezhnogo-ocinyuvannya>> [Data zvernennia 24 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Osadcha, K. P., 2017. *Tiutorskyi suprovid navchannia matematyky zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii* [Tutorial support of teaching mathematics by means of information and communication technologies]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia* [Information technology and training tools], [online] 61(5). Dostupno: <https://www.researchgate.net/publication/326266154_Tutorskij_suprovid_navcanna_matematiki_zasobami_informacijno-komunikacijnih_tehnologij> [Data zvernennia 24 Veresen 2019], [in Ukrainian].

Semerikov, S. O. ta Slovak, K. I., 2011. *Teoriia i metodyka zastosuvannia mobilnykh matematychnykh seredovyshch u protsesi navchannia vyshchoi matematyky studentiv ekonomichnykh spetsialnostei. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia* [Theory and methodology of application of mobile mathematical environments in the process of teaching higher mathematic to students of economic specialties], [online] 1 (21). Dostupno: <<http://lib.iitta.gov.ua/106669/1/Teoriia%20ta%20metodyka%20zastosuvannia%20mobilnykh%20matematychnykh.pdf>> [Data zvernennia 24 Veresen 2019], [in Ukrainian].

The use of the Classtime platform in the context of inclusion

Liudmyla Sydoruk,

a postgraduate student of Pedagogy and Management of Educational Establishment department at the Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University, a mathematician of the department of information activity, archives and records management and fundamental disciplines at the Podilia educational and rehabilitational college of social sciences and economics

Abstract.

Relevance: the need to provide equal rights and create opportunities for the education of individuals with different educational needs at all educational levels including higher education as well. It is stated that the issues of realization of education continuity and lifelong learning have resulted the need for scientific, methodological and technical support of the educational process of higher education institutions in the conditions of inclusion.

The purpose: the article analyzes the possibilities of the modern Internet resource – Classtime, online platform which was created to adapt the process of teaching mathematics according to the individuals' needs and opportunities of higher education students in the conditions of inclusion.

Methods: analysis, synthesis and generalization.

Results. After having used the Classtime platform it has been determined that this service improves the quality of mathematics training for students' higher education in inclusion and has several benefits for both teachers and students. The resource offers a wide opportunity to analyze each student's learning activities and achievements, identifies the need for additional explanation and correction by the teacher depending on the actual state of material learning. Classtime platform is claimed to adapt the process of teaching mathematics to specific educational needs and to implement an individual approach to all higher education students by partially compensating for functional limitations caused by certain diseases, for example, for visually impaired people – increasing the size of text to the proper size, for people with hearing impairments – the maximum visualization of the test, for people with disorders of the musculoskeletal system – the opportunity to focus more on the pre task activity, due to the simplicity of right answer choice and no need to write it.

Conclusions. Finally it is stated that scientifically proven and pedagogically aimed usage of modern Internet resources will allow students to fully participate in the educational process and create conditions for the implementation of their individual educational projects. The further perspective is to develop a methodology for mathematics teaching in the conditions of inclusion using information and communication technologies and to provide appropriate educational and methodological support.

Keywords: *information and communication technologies; Internet resources; mathematical preparation; higher education; inclusive teaching; individual needs and abilities.*

Стаття надійшла до редакції: 25.09.19

Прийнята до друку: 04.11.19

**ЗАРУБІЖНІ
ТА ІСТОРИЧНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
І НАВЧАННЯ**

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1991-2000 рр.)

Валентина Радкевич,

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-9233-5718>, e-mail: mrs.radkevich@gmail.com

Реферат

Актуальність: у статті акцентується проблема структурно-змістових змін у системі професійно-технічної освіти (ПТО) в період утвердження незалежності України та впливу на цей процес створених у 90-х роках ХХ ст. освітніх концепцій, законів, указів, державних програм та інших нормативно-правових документів.

Метою статті є дослідження реформування професійно-технічної освіти в період першого десятиліття незалежності Української держави.

Методи: загальнонаукові (дефінітивний і логічний аналіз наукових праць – для узагальнення концептуальних ідей підготовки кваліфікованих робітників у закладах ПТО в 90-х роках ХХ ст.); аналіз, синтез нормативно-правової бази (для з'ясування стану функціонування системи ПТО, виявлення механізмів правового регулювання та напрямів її реформування наприкінці ХХ ст.); вивчення та аналіз прогресивного досвіду підготовки кваліфікованих робітників (для уточнення соціальних, економічних, педагогічних тощо чинників модернізації системи професійної (професійно-технічної) освіти П(ПТ)О в сучасних умовах).

Результати: охарактеризовано стан організаційної структури та ефективність управління ПТО в 90-х роках ХХ ст.; висвітлено принципи, що застосовувалися у процесі формування змісту професійної освіти з урахуванням техніко-технологічних змін у галузях економіки; розкрито особливості організації навчально-виховного процесу в закладах профтехосвіти; з'ясовано вимоги до абітурієнтів і професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників; проаналізовано економічні передумови розвитку системи ПТО, навчально-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців; досліджено механізми налагодження зв'язків із роботодавцями та міжнародними партнерами і їхній вплив на підвищення якості ПТО.

Висновки: під впливом соціально-економічних і політичних процесів, що відбувалися в Україні на початку її незалежності, зафіксовано значні зміни в усіх сферах суспільного життя, в тому числі й у системі професійної підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей економіки та сфери обслуговування, що актуалізує значущість урахування цього досвіду в модернізації П(ПТ)О в сучасних умовах.

Ключові слова: Закони України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту"; Державна національна програма "Освіта": Україна ХХІ століття"; Концепція професійної освіти України; кваліфіковані робітники; реформування.

Вступ. Спад економічного розвитку Української держави в 90-х роках ХХ ст. негативно позначився на функціонуванні підприємств промислового виробництва і сфери обслуговування, зміні форм їх власності (збільшилася кількість приватних підприємств й установ). Це, у свою чергу, загострило проблему працевлаштування випускників професійних навчально-виховних закладів (ПНВЗ), а згодом – і набору ними учнів на навчання з робітничих професій. Такий стан потребував здійснення виробничої практики на базі власних навчальних майстерень ПНВЗ, що знижувало рівень якості ПТО та адаптації майбутніх кваліфікованих робітників до вимог робочого місця на виробництві. У той же час, на думку автора (2010, с.102), це сприяло розширенню напрямів підготовки учнів ПНВЗ до індивідуальної трудової діяльності тощо.

На функціонуванні професійно-технічних закладів освіти (ПТЗО) в 1996-1998 рр. особливо негативно позначилися такі чинники, як: недофінансування освітньої галузі; жорстка централізація управління; низький рівень орієнтації ПТО на потреби ринку праці; вузькопрофільна підготовка кваліфікованих робітників; масовий відтік висококваліфікованих інженерно-педагогічних працівників тощо. Це зумовило необхідність здійснення структурно-змістових змін у системі ПТО з метою приведення її у відповідність до потреб і вимог особистості, суспільства й національної економіки. Упродовж 1998-2000 рр. особливе значення мало збереження професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), значну частину яких наприкінці ХХ століття було ліквідовано або об'єднано

з іншими. Так, у 2000 році налічувалося 967 ПТНЗ, тоді як у 1991 – 1251, тобто відбулося зменшення на 284 заклади. Відповідно, поступово зменшувалася і контингент учнів та слухачів, які навчалися у цих закладах. Зокрема, станом на 01.08.2000 р. випуск учнів у ПТНЗ складав – 234,9 тис. осіб, що на 103,2 тис. менше, ніж у 1991 р. У цілому контингент учнів та слухачів у 1991 р. становив – 684,4 тис. осіб, тоді як у 2000 р. – 523,3 (Розвиток системи професійно-технічної освіти в період соціально-економічних реформ, 1998, с. 64) (рис. 1).

З огляду на це, важливе значення в перше десятиліття незалежності України мало розроблення нових законодавчих та нормативно-правових документів для підтримки реформ у сфері ПТО. Їх реалізація сприяла оновленню змісту професійної освіти, оптимізації мережі навчальних закладів; удосконаленню форм управління, підвищенню рівня фінансового, кадрового та навчально-методичного забезпечення; запровадженню нових механізмів взаємодії закладів профтехосвіти з економічними структурами та ринком праці з питань підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів. У зв'язку з цим зумовлюється необхідність обґрунтування напрямів реформування ПТО в означений період, а також виявлення прогресивного досвіду та врахування його у процесах модернізації системи П(ПТ)О в сучасних умовах.

Джерела. Історичні аспекти становлення та розвитку системи ПТО в різні періоди державотворення широко розкрито в працях українських дослідників. Зокрема проблеми управління системами підготовки кваліфікованих робітників дослі-

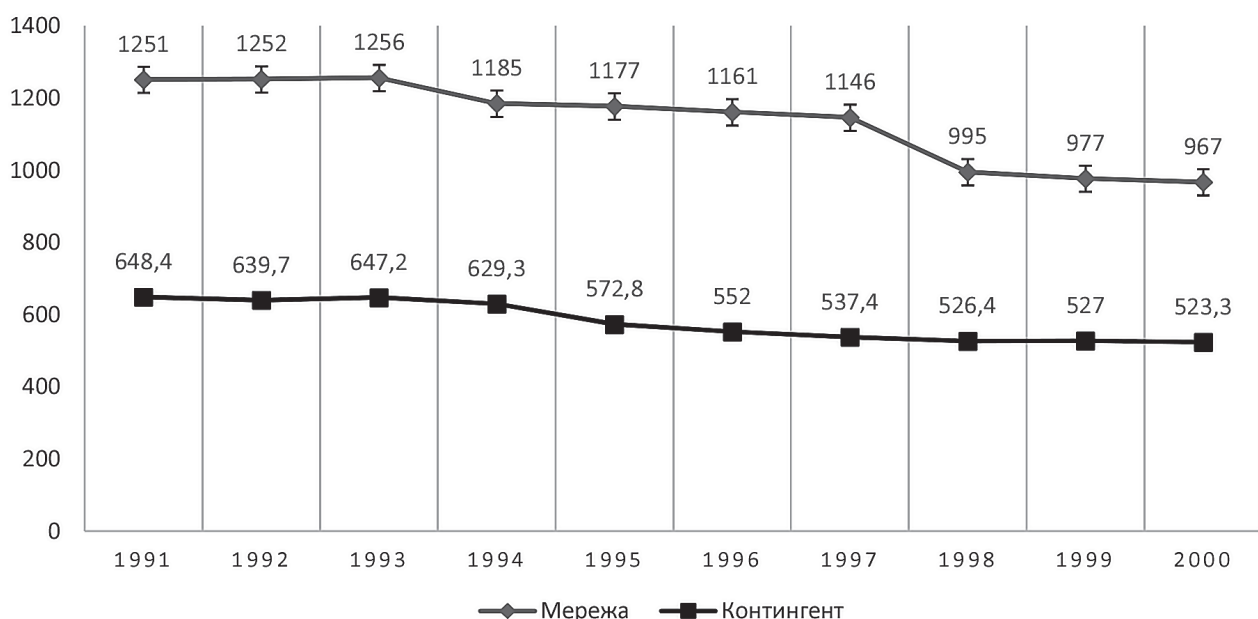

Рис. 1. Мережа і контингент закладів професійної освіти (1991-2000 рр.)

джувалися В.А. Греченко, Л.Н. Зельман, О.М. Коханком, І.Л. Лікарчуком та ін. Серед інших ними виокремлено різні системи періодизації в розвитку ПТО. Так, І.Л. Лікарчуком (1996; 1999) визначено шість періодів розвитку означеної системи і, зокрема, останній стосується початку проголошення незалежності Української держави. Цей період (1991-1998 рр.) дослідник пов'язує з пошуком шляхів реформування управління системою підготовки робітничих кадрів, формування нової нормативно-правової бази управління ПТО (1999, с. 42-43). П'ять періодів підготовки кваліфікованих робітників із середньою освітою упродовж 1964-1994 рр. обґрунтовано О.М. Коханком. Зокрема п'ятий (1991-1994 рр.) він визначає як період пошуку шляхів реформування системи ПТО в умовах зниження до неї уваги з боку державної влади (1995, с. 11-15).

В історії незалежної України В.А. Греченко визначила чотири основні періоди розвитку системи ПТО: 1991-1996 рр. – початковий; 1997-2004 рр. – становлення; 2005-2010 рр. – постреволюційний; 2011 р. – по теперішній час – реформування (2011, с. 9). Свій підхід до виокремлення основних періодів розвитку ПТО в період незалежності України (1991 р. – до сьогодні) запропонувала Л.Н. Зельман, а саме: 1991-1997 рр. – реформування ПТО відповідно до потреб України; переорієнтація на запити суспільства та ринку праці; 1998 р. – до сьогодні – вдосконалення нормативно-правового і навчально-методичного забезпечення ПТО; оптимізація мережі та перепрофілювання ПТНЗ з орієнтацією на сферу обслуговування; поява нових, інтегрованих професій сфери обслуговування тощо (2017, с. 3).

Питання становлення та розвитку систем підготовки кваліфікованих робітничих кадрів для різних галузей економіки, а саме: сільськогосподарського профілю, художніх народних промислів досліджували В.О. Зайчук (1995), В.О. Радкевич (2010) та ін. Поєднання професійного навчання учнів з продуктивною працею у 1959-1991 рр. ХХ століття висвітлено в працях Н.В. Смоляної (2012, с. 14). Зокрема нею обґрунтовано взаємозв'язок теоретичного і виробничого навчання на основі здійснення міжпредметних зв'язків між змістом спеціальних, загальнотехнічних, загальноосвітніх предметів зі змістом виробничого навчання для формування в учнів професійних знань з подальшим їх застосуванням у виробничій праці.

Основні напрями реформування системи ПТО, у тому числі на початку незалежності Української держави, відображено в Концепції професійної освіти України (1991), Державній національній програмі "Освіта": Україна ХХІ століття" (1993),

Указі Президента України "Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти" (1996), Законах України "Про освіту" (1991), "Про професійно-технічну освіту" (1998), а також у низці Положень "Про освітньо-кваліфікаційні рівні" (1998), "Про професійно-технічний навчальний заклад" (1999), "Про ступеневу професійно-технічну освіту" (1998) та ін. Водночас питання структурно-змістових змін у системі ПТО в 90-х роках ХХ ст., особливо в умовах реформування національної економіки, на жаль, недостатньо досліджені. З огляду на актуальність історичних аспектів розвитку системи підготовки робітничих кадрів та вагомість урахування прогресивних ідей у сучасних умовах модернізації системи професійної П(ПТ)О відповідно до завдань Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2021 р., ми визначилися з темою дослідження – науково-педагогічний аналіз реформування професійно-технічної освіти на початку незалежності Української держави (1991-2000 рр.).

Мета: дослідити концептуальне та нормативно-правове підґрунтя реформування професійно-технічної освіти на початку незалежності Української держави, маючи за мірило підвищення якості її функціонування.

Методи. У запропонованому дослідженні ми ґрунтувалися на таких загальнонаукових методах: дефінітивний і логічний аналіз наукових праць – для узагальнення концептуальних ідей професійної підготовки кваліфікованих робітників у 90-х роках ХХ ст.; аналіз, синтез нормативно-правової бази – для з'ясування стану функціонування ПТО, виявлення механізмів правового регулювання ПТО та напрямів її реформування наприкінці ХХ ст.; вивчення та аналіз прогресивного досвіду підготовки кваліфікованих робітників – для визначення соціальних, економічних, педагогічних тощо чинників модернізації системи П(ПТ)О в сучасних умовах.

Результати й обговорення. Функціонування системи ПТО на початку 90-х років ХХ століття пов'язується з прийняттям низки законодавчих і нормативно-правових документів, в яких ПТО визначається пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Відповідно до Закону України "Про освіту" (1991), метою ПТО було забезпечення здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей; перепідготовка та підвищення їхньої професійної кваліфікації. Водночас в умовах переходу до ринкової економіки постала потреба в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, а також виховання соціально ак-

тивних членів суспільства, формування в них наукового світогляду, творчого мислення, високих людських якостей, національної самосвідомості тощо. З огляду на це, мету, завдання та принципи розвитку професійної освіти було конкретизовано в Концепції професійної освіти України (1991).

До особливостей діяльності ПНВЗ у цей період слід віднести підготовку та перепідготовку робітничих кадрів за державним замовленням на основі прямих договорів з підприємствами, установами, організаціями, кооперативами, місцевими і галузевими органами управління тощо. Цьому сприяло функціонування інституту базового підприємства. Йдеться про те, що ПНВЗ могли мати одне або декілька базових підприємств (об'єднань, організацій), для яких вони здійснювали підготовку робітничих кадрів. У свою чергу, базові підприємства забезпечували ПНВЗ сучасним обладнанням, матеріалами; створювали робочі місця для виробничої практики учнів, стажування інженерно-педагогічних працівників; брали участь у навчально-виховному процесі, екзаменаційних комісій, професійній орієнтації тощо. За це держава надавала підприємствам пільги в оподаткуванні, що сприяло підвищенню рівня їхньої зацікавленості в розвитку співпраці з ПНВЗ та відповідальності за забезпечення якості ПТО. Відповідно до Закону України "Про освіту" (1991), підприємства та інші суб'єкти господарювання мали право створювати і власні заклади, в яких вони для своїх потреб здійснювали професійне навчання кваліфікованих робітників.

Означений період характеризується зростанням попиту роботодавців на "універсальних" робітників, що зумовлювало необхідність визначати зміст професійної освіти на широкій політехнічній основі та з урахуванням положень принципів науковості, поєднання навчання з продуктивною працею тощо. Це уможливило формування в учнів ПНВЗ загальноосвітніх, загальноотрудових, загальнопрофесійних та спеціальних знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності в процесі теоретичного та виробничого навчання. Зокрема, зміст гуманітарного циклу дисциплін передбачав оволодіння учнями загальнолюдськими цінностями. Поряд з іншими предметами, учні вивчали українську мову і літературу, історію та географію України. Зміст дисциплін природничо-наукового циклу був диференційованим відповідно до рівня освіти і профілів професійної підготовки. Водночас виключалося дублювання змісту загальної середньої освіти. Зміст загальнотехнічних і спеціальних дисциплін (професійно-технічний цикл) спрямовувався на підготовку кваліфікованих робітників широкого профілю залежно від складності професій.

Відповідно до освітнього законодавства, в цей період стала формуватися нова система безперервної освіти, що ґрунтувалася на інтеграції освітніх структур, стандартизації, регіоналізації, гуманізації і гуманітаризації змісту освіти. Діяльність таких структур спрямовувалась на виконання соціального замовлення щодо підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців для різних галузей економіки. З урахуванням положень Концепції професійної освіти України (1991), зміст професійної освіти структурувався за трьома рівнями: *початковим* (здобуття робітничої кваліфікації з однієї або кількох нескладних професій в умовах основної та старшої загальноосвітньої школи й на виробництві); *середнім* (підготовка з однієї або групи складних професій на базі знань основної або старшої школи, а також з можливістю здобуття разом із професією і повної середньої освіти); *вищим* (підготовка зі складних професій і кваліфікацій молодшого спеціаліста на базі змісту освіти старшої школи та середнього рівня професійної освіти). Відтак безперервність професійної освіти відображалася в освітньо-професійних програмах через зміст теоретичного і виробничого навчання. Підготовка за рівнями, на думку автора (1995, с.4-5), давала змогу здійснювати відбір творчої молоді на вищий рівень навчання за відповідними критеріями. Наприклад, навіть на другий курс першого рівня професійної підготовки переводили лише тих учнів, які мали хороші й відмінні підсумкові оцінки, успішно виконали курсову і пробну роботи, захистили дипломний проект, склали випускний кваліфікаційний іспит.

У відборі і структуруванні змісту професійної освіти, побудові навчальних планів і програм застосовувалися модульний, диференційований та інтегративний підходи. Це давало змогу, з одного боку, враховувати психо-фізіологічні особливості учнів, рівень їхніх здібностей, складність професій, строки навчання тощо, а з іншого – розширювало можливості збільшення годин на варіативний компонент змісту професійної освіти, а саме: для вивчення новітніх виробничих технологій та процесів виготовлення продукції, надання послуг населенню тощо. У цей період ПНВЗ надавалося право самостійно розробляти навчальні плани і програми із подальшим їх узгодженням в обласних управліннях ПТО та Міністерстві освіти України (Розвиток системи ПТО, 1998, с. 40). Водночас, як згодом виявилось, ці навчальні плани були недосконалими, що ускладнювало поточне планування навчально-виробничого процесу. Тому виникла необхідність розроблення типових навчальних планів і програм, які адаптовувалися кожним ПНВЗ до своїх потреб.

Навчально-виробничий процес організовувався таким чином, що теоретичне і виробниче навчання чергувалися через тиждень. Це сприяло більш успішному засвоєнню учнями на заняттях із спеціальних предметів виробничих процесів, а на практичних заняттях – застосуванню цих знань під час виготовлення корисної продукції, що, в кінцевому підсумку, позначалося на підвищенні якості їхньої професійної підготовки. Ефективність навчально-виробничої діяльності учнів ПНВЗ забезпечувалася організацією їхньої продуктивної праці у складі учнівських бригад. Така форма виробничого навчання давала змогу використовувати всі елементи госпрозрахунку з фактичним включенням бригад у виробничі відносини.

Виховний процес у ПНВЗ здійснювався на демократичних засадах, на основі громадянських прав і свобод, з урахуванням принципів учнівського самоврядування, взаємної довіри і поваги та відповідальності за справу колективу, а також за долю кожного його члена. Позанавчальна робота з учнями цих закладів проводилася у формах різних клубів, гуртків художньої самодіяльності, технічної творчості, раціоналізаторства, винахідництва тощо. У ПНВЗ функціонували також психологічні служби, в яких практичні психологи забезпечували психологічний супровід навчально-виховного процесу. Зміст діяльності практичних психологів визначався згідно з Положенням про психологічну службу в системі освіти України (1993). Розвиток взаємодії ПНВЗ із суб'єктами навчально-виховного процесу, забезпечення педагогічного патронажу здійснювали соціальні педагоги. В організації безкоштовного медичного обслуговування й харчування учнів ПНВЗ важливе значення мало Міністерство освіти України та інші відомства, яким були підпорядковані ПНВЗ. З урахуванням положень Закону для учнів ПНВЗ встановлювалося державне забезпечення не нижче прожиткового мінімуму. Вони користувалися всіма визначеними пільгами, навчально-виробничою та побутовою базою навчальних закладів тощо (Про освіту, 1999).

Урізноманітнювалися зміст і форми професійної орієнтації учнівської молоді і незайнятого населення з метою консультування їх щодо правильного вибору майбутньої професії. Для цього у ПНВЗ і на підприємствах створювалися кабінети професійної орієнтації, в яких узагальнювалася інформація про робітничі професії, проводилися індивідуальні бесіди та різні профорієнтаційні заходи. У вдосконаленні профорієнтаційної роботи на загальнодержавному рівні визначальною була роль Міжгалузевої ради з питань профорієнтації, яка функціонувала на громадських засадах при Мінсоцполітики України за участі Міністерства освіти України та Мінмолодь спорту України.

У професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників важлива роль відводилася інженерно-педагогічним працівникам, які поєднували функції і викладачів, і майстрів виробничого навчання. Як правило, вони були випускниками інженерно-педагогічних інститутів, спеціальних факультетів вузів. До педагогічної діяльності залучалися також фахівці з виробництва з відповідною робітничою кваліфікацією. Трудові відносини між інженерно-педагогічними працівниками та адміністрацією ПНВЗ будувалися на основі конкурсного відбору, а також за угодами та контрактами.

Управлінські функції у сфері ПТО здійснювали відповідні органи на республіканському та місцевому рівнях. Вони, в межах своїх компетенцій, сприяли ПНВЗ виконувати договірні зобов'язання, здійснювали наукове і методичне забезпечення ПТО, керівництво впровадженням прогресивних технологій навчання, атестацію ПНВЗ тощо. У той же час відсутність центральних і обласних методичних служб у сфері ПТО негативно позначалося на якості навчально-методичного забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників, плануванні методичної роботи педагогічних колективів ПНВЗ. З метою уточнення мети і завдань ПНВЗ у сфері ПТО у вересні 1993 року було ухвалено постанову Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про професійний навчально-виховний заклад України".

Підвищенню якості професійної підготовки кваліфікованих робітників у період першого десятиліття незалежності Української держави також сприяли заходи з реформування системи ПТО, визначені в Державній національній програмі "Освіта": Україна XXI століття" (1993), а саме: щодо оптимізації мережі ПНВЗ, розроблення нового переліку професій; запровадження інтегрованих професій; оновлення змісту професійної освіти, визначення державних вимог щодо її якості й обсягів на рівні досягнень науки, техніки, технологій та світового досвіду, застосування сучасних педагогічних і виробничих технологій, запровадження ефективної системи професійної орієнтації та професійного відбору молоді для здобуття робітничих професій. З огляду на це, результатом реформування ПТО стало створення нових типів ПНВЗ, зокрема вищих професійних училищ (ВПУ), професійних ліцеїв, центрів професійно-технічної освіти (ЦПТО), в яких учнівська молодь мала можливість здобувати робітничу кваліфікацію. Діяльність цих закладів відрізнялася змістом основних завдань і функцій, які вони реалізовували відповідно до поточних і перспективних потреб народного господарства у кваліфікованих і конкурентоздатних робітниках.

Збільшувалася кількість навчально-наукових комплексів, до яких входили кращі ПНВЗ як відо-

кремлені навчальні структурні підрозділи вузів. Це давало змогу запроваджувати наскрізні освітні програми для скорочення строків підготовки майбутніх фахівців із вищою освітою. Зміцнювалися зв'язки між ПНВЗ та загальноосвітніми навчальними закладами, що сприяло розширенню загальноосвітнього компонента підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на основі реалізації принципу фундаменталізації освіти. Важлива роль відводилась мовній політиці. Особливо це стосувалося переходу на підготовку майбутніх кваліфікованих робітників за україномовними навчальними програмами.

Розширювалася на договірній основі взаємодія ПНВЗ із державною службою зайнятості з питань професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації вивільнених працівників та інших категорій незайнятого населення. У цій діяльності враховувалися принципи, особливості організаційної структури та управління системою професійного навчання незайнятого населення, його наукове, навчально-методичне і фінансове забезпечення, обґрунтовані в Концепції підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення (1996).

Збільшення обсягів професійного навчання незайнятого населення у ПНВЗ відбувалося в контексті реалізації Програми зайнятості населення на 1997-2000 рр. (1996), згідно з якою передбачалося здійснення заходів, спрямованих на забезпечення продуктивної зайнятості населення, повернення незайнятих громадян до економічно доцільної діяльності, соціального захисту неконкурентоспроможних верств населення тощо. У професійному навчанні незайнятого населення на базі ПНВЗ широко застосовувалися модульні технології, що були створені в процесі реалізації міжнародного проекту ПРООН/МОП "Упровадження гнучких модульних програм для перепідготовки безробітних". На модульній основі здійснювалася також професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, зокрема для цього педагогами ПНВЗ розроблялися модульні навчальні елементи.

Водночас зміни в суспільстві, пов'язані зі становленням ринкової економіки, зумовлювали необхідність продовження реформ упродовж 1996-2000 рр. у системі ПТО. Зміст реформування було визначено Указом Президента України "Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні" (1996). У них наголошувалося, насамперед, на оновленні змісту ПТО, переході до підготовки з професій широкого профілю, розробленні державних стандартів, системі контролю за якістю професійної підготовки майбутніх фахівців, запровадженні програми комп'ютерної гра-

мотності тощо. До особливостей реформування ПТО в цей період потрібно віднести оптимізацію мережі навчальних закладів, які були перейменовані у професійно-технічні заклади освіти (ПТЗО). Пізніше ця назва була регламентована (ст. 41 Закону України "Про освіту" (1996)). Потреба в кадровому забезпеченні економіки країни зумовлювала зміни і в структурі підготовки кадрів, збільшенні нових типів ПТЗО, зокрема ВПУ, училищ-агрофірм, упровадження сучасних механізмів управління, створення структур для науково-методичного супроводу ПТО, розроблення нових механізмів взаємодії з роботодавцями тощо. Водночас реалізація основних напрямів реформування ПТО призвела до зменшення на 10 % державного замовлення на підготовку робітничих кадрів, а також до реорганізації понад 120 ПТЗО і 25 – відповідно, до закриття.

З метою забезпечення єдиної державної політики у сфері ПТО в 1997 р. започатковується робота над створенням державних стандартів. Однак ця діяльність гальмувалася відсутністю професійних стандартів. Для вдосконалення підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців було визначено два освітньо-кваліфікаційні рівні: *кваліфікований робітник* (робітник, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув спеціальні уміння та знання, має відповідний досвід їх застосування для вирішення професійних завдань у певній галузі народного господарства) та *молодший спеціаліст* (фахівець, який на основі повної загальної середньої освіти здобув загальнокультурну підготовку, спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для вирішення типових професійних завдань, передбачених для відповідних посад у певній галузі народного господарства) (Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні, січень, с. 70-71). Підготовка за означеними рівнями реалізовувалася на основі відповідних освітньо-професійних програм. До особливостей реформування також слід віднести вдосконалення кадрового, наукового, навчально-методичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи ПТО. ПТЗО мали право надавати платні послуги, зокрема здійснювати підготовку кваліфікованих робітників із різних професій понад державне замовлення, здобуття другої кваліфікації молодшого спеціаліста, підготовку й перепідготовку робітників і спеціалістів за замовленнями служб зайнятості населення, платні гуртки, курси, семінари тощо (Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами, лютий, 1997).

Із прийняттям у 1998 році Закону України "Про професійно-технічну освіту" призупинилися руйнівні процеси у цій сфері та розпочався новий етап

визначення державної політики її розвитку. У зв'язку з цим, головним завданням ПТО в нових умовах стало: задоволення потреб економіки країни в кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках; сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення; забезпечення необхідних умов розвитку навчальних закладів різних типів, профілів, форм власності та підпорядкування. Зауважимо, що, відповідно до ст. 17-18 означеного Закону, назва ПТЗО була замінена на "професійно-технічний навчальний заклад" (ПТНЗ).

У реформуванні ПТО у цей період важливу роль відіграла Міжгалузева рада з ПТО, яка, згідно з Положенням про її створення (1998, с. 142), була координаційним органом з питань визначення та впровадження державної політики у цій освітній підсистемі. Основними завданнями Міжгалузевої ради було: сприяння розвитку ПТО країни, узагальнення практики застосування законів та інших нормативно-правових актів у сфері ПТО, аналіз стану формування трудового потенціалу країни, розроблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів економічного регулювання розвитку ПТО тощо.

З урахуванням структурних змін в економіці, а також необхідністю розширення профілів підготовки та сфер працевлаштування випускників ПТНЗ, посилення їхнього соціального захисту, в 1998 р. для системи ПТО був розроблений та затверджений Тимчасовий державний перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ. Цей нормативно-правовий документ охоплював професії та спеціалізації за ними, що відображали потреби економіки в підготовці кадрів (1998).

Підвищення інтересу до створення нового типу ПТНЗ пов'язувалося із прийняттям у 1998 р. Кабінетом Міністрів України постанови "Про затвердження комплексних заходів щодо реформування ступеневої професійно-технічної освіти, спеціалізації та перепрофілювання професійно-технічних навчальних закладів". Реалізація цих заходів спрямовувалася на забезпечення професійної самореалізації особистості та відновлення й підвищення якості виробничого потенціалу відповідно до вимог ринку праці. З огляду на це, зросла кількість багатопрофільних ПТНЗ, в яких здійснювалася підготовка кваліфікованих робітників зі складних технологічних професій та професій сфери обслуговування. Як свідчать результати досліджень, ця тенденція була зумовлена економічною скрутою, в якій опинилися ПТНЗ, зокрема необхідністю їх виживання за рахунок надання платних освітніх послуг різним категоріям населення, а з іншого боку – потребами ринків праці конкретних регіо-

нів, можливістю учнів проживати разом з батьками (Профтехосвіта України: ХХ століття).

Планування, організація навчально-виробничого процесу, облік навчально-виробничої діяльності, контроль знань, умінь і навичок учнів, їхня кваліфікаційна атестація тощо здійснювалися згідно з Положенням про організацію навчально-виробничого процесу в ПТНЗ (1998). Усі організаційно-педагогічні, методичні, технічні заходи реалізовувалися відповідно до вимог державних стандартів у ПТО, перспективних планів роботи педагогічних колективів на навчальний рік тощо. Структура навчально-виробничого процесу охоплювала природничо-математичну, гуманітарну, загальнотехнічну, професійно-теоретичну та професійно-практичну підготовку, фізичне виховання, позаурочну роботу з учнями. У його реалізації враховувалися положення загальнодидактичних принципів, системного й культурологічного підходів до забезпечення педагогічної взаємодії учасників навчально-виробничого процесу тощо (Про затвердження Положення про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах, травень, 1998). Водночас підвищувалися вимоги до педагогічних працівників ПТНЗ, зокрема зростала необхідність наявності в них відповідної професійно-педагогічної освіти та професійної кваліфікації, розвинених моральних якостей і належного фізичного стану, який давав би їм право виконувати обов'язки педагогічного працівника. Особлива увага приділялась наявності в них знань і вмінь навчати доросле населення.

З метою реалізації положень Закону України "Про професійно-технічну освіту" було розроблено понад 20 нормативно-правових актів. Серед них важливе значення мало Положення про ПТНЗ (5 серпня 1998, с.145). У цьому документі ПТНЗ визначався як заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян в оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їхніх інтересів, здібностей, стану здоров'я, а також потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках. З-поміж інших, найбільш популярними серед учнівської молоді були ВПУ, вище художнє професійно-технічне училище (ВХПТУ), училище-агрофірма, вище училище-агрофірма, ЦПТО. Зауважимо, що значних відмінностей між змістом діяльності ВПУ і ЦПТО майже не було. Відповідно до Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти (2000), вони різнилися лише основними функціями, а саме: ВПУ здійснювали підготовку робітників високого рівня кваліфікацій з технологічно-складних, наукоємних професій та спеціальностей

тощо, а ЦПТО – перепідготовку та підвищення кваліфікації працюючих працівників та молодших спеціалістів, пов'язаних з упровадженням новітніх технологій виробництва чи сфери послуг, із формуванням у них необхідних економічних організаційно-управлінських знань та комп'ютерної грамотності.

Пошук альтернативних джерел фінансування спонукав ПТНЗ, особливо нові їх типи (ВПУ, ЦПТО, училища-агрофірми), створювати на своїх базах навчально-виробничі підприємства, господарства, комерційні структури, кооперативи та ін., в яких виготовлялася та реалізовувалася промислова і сільськогосподарська продукція, надавалися послуги населенню. Від зароблених коштів 10 % нараховувалось додатково до заробітної плати майстрам виробничого навчання, старшим майстрам, заступникам і директорам ПТНЗ, що підвищувало рівень їхньої мотивації до організації такого виду навчально-виробничої діяльності. Учні отримували 50 % від усієї суми зароблених коштів. Решта відсотків коштів спрямовувалися на модернізацію матеріально-технічної бази ПТНЗ. Розвиток виробничих структур на базі ПТНЗ був можливим із-за наявності у їхніх керівників широких прав з питань фінансово-господарської діяльності, а також використання асигнувань, затвердження штатних розписів, кошторисів тощо.

Згідно з Положенням про ступеневу професійно-технічну освіту, встановлювалося три ступені ПТО (червень, 1999, с. 158-159). Структура ПТО охоплювала природничо-математичну, гуманітарну, фізичну, загальнотехнічну, професійно-теоретичну складові підготовки, Теоретичні заняття, як правило, проводилися в аудиторіях та лабораторіях у формі лекцій, уроків, семінарів, лабораторних практикумів, навчальних екскурсій тощо. Відповідно, практичні заняття організовувалися у виробничих майстернях, в навчальних господарствах тощо, поєднуючи навчання з виготовленням корисної продукції, наданням послуг. З цією метою зміст професійної освіти завжди оновлювався відповідно до вимог техніко-технологічних змін на виробництві, державних стандартів ПТО, рівнів кваліфікації випускників ПТНЗ, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників тощо.

Навчально-методичне забезпечення функціонування ПТНЗ здійснювалося, насамперед, обласними навчально-методичними центрами (кабінетами) ПТО. Згідно з Положенням, затвердженим наказом Міністерства освіти України у 1998 р., вони займалися аналізом стану навчальної та виховної роботи в ПТНЗ, організацією дослідно-експериментальної роботи в них, вивченням та впроваджен-

ням передового педагогічного і виробничого досвіду, проведенням науково-практичних конференцій, виставок навчальної та методичної літератури, організацією діяльності шкіл передового досвіду, підвищенням кваліфікації та стажуванням інженерно-педагогічних працівників системи ПТО тощо (Положення про Республіканський (Автономна Республіка Крим), обласний, Київський та Севастопольський міський навчально-методичний центр ПТО, липень, 2007).

Висновки. На основі викладеного можна дійти висновку, що функціонування ПТО в період першого десятиліття незалежності Української держави пов'язується із заходами щодо її збереження та реформування в умовах переходу до ринкової економіки. На початку 90-х рр. ХХ ст. у ПНВЗ щорічно випускали для промислового виробництва і сфери послуг більше чверті мільйона кваліфікованих робітників. Водночас, спад економічного розвитку держави, призупинення діяльності значної кількості промислових підприємств негативно позначилися на функціонуванні системи ПТО. Йдеться про значне скорочення робочих місць для проходження виробничої практики та працевлаштування випускників ПНВЗ, хронічне їх недофінансування, відключення від джерел енерго- та тепlopостачання і зв'язку, відтік висококваліфікованих педагогів із-за низького рівня заробітної плати, застарілу навчально-методичну та матеріально-технічну базу тощо. Все це призвело до зниження престижності робітничих професій серед учнівської молоді і дорослих.

З огляду на це, актуалізувалась необхідність структурно-змістових змін у системі професійної підготовки кваліфікованих робітників. Тому реалізація державної політики у цій сфері передбачала, насамперед, забезпечення оптимізації мережі та відкриття нових типів навчальних закладів, удосконалення змісту професійної освіти, запровадження підготовки робітничих кадрів з інтегрованих професій, розроблення нового переліку професій, державних стандартів, застосування сучасних педагогічних і виробничих технологій тощо.

В удосконаленні системи ПТО в 90-х рр. ХХ ст. важлива роль відводилася реалізації положень Концепції професійної освіти України (1991), в якій професійна освіта розглядалася як невід'ємна складова народногосподарського комплексу і системи безперервної освіти країни для підготовки та перепідготовки робітничих кадрів, соціального захисту молоді, професійного і духовного формування особистості в умовах соціально-культурного та економічного відродження України. Згідно з Концепцією, запроваджувалися три рівні ПТО (початкова, середня, вища). Згодом це явище дістало на-

зву ступеневої ПТО, що реалізовувалася у ПНВЗ на основі освітньо-професійних програм.

Стратегічні завдання щодо реформування ПТО для забезпечення загальнодержавних і регіональних потреб у кваліфікованих кадрах, конкурентоспроможних в умовах ринкових відносин, визначено в Законі України "Про освіту" (1991), Державній національній програмі "Освіта: Україна XXI століття" (1993). Подальшому розвитку системи ПТО сприяли визначені в 1996 році Указом Президента України десять основних напрямів її реформування. Йдеться про створення відповідної нормативно-правової бази ПТО; перехід до підготовки з професій широкого профілю, розвиток багатопрофільних ПТЗО, вдосконалення і демократизацію форм управління, участь у реалізації Державної програми зайнятості, фінансове, матеріально-технічне, наукове та навчально-методичне забезпечення ПТО.

Першим законодавчим актом прямої дії у цій сфері став Закон України "Про професійно-технічну освіту" (1998). Його прийняття сприяло дієвому реформуванню системи ПТО. З урахуванням прикінцевих положень означеного Закону, було розроблено низку важливих нормативно-правових актів, що позитивно позначилося на формуванні правового поля функціонування системи ПТО наприкінці ХХ ст. З огляду на це, більш активно розпочався процес оновлення змісту професійної освіти, визначення державних вимог щодо забезпечення її якості й обсягів; здійснення заходів щодо оптимізації мережі, урізноманітнення типів ПТНЗ за професійним спрямуванням тощо.

Викладене дає змогу констатувати, що, незважаючи на кризові явища в суспільстві й економіці, котрі мали місце на початку незалежності Української держави, у ПТО здійснювалися заходи, що сприяли її збереженню й подальшому вдосконаленню відповідно до потреб особистості, суспільства, держави. З огляду на це, прогресивний досвід реформування системи ПТО в 90-х рр. ХХ ст. доцільно враховувати в сучасних процесах модернізації П(ПТ)О на загальнодержавному, регіональному та на рівні закладів П(ПТ)О.

На загальнодержавному рівні рекомендовано: розроблення нових законодавчих та нормативно-правових документів для підтримки структурно-змістових змін у сфері П(ПТ)О в контексті завдань Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2021 року та положень Стратегії сталого розвитку "Україна – 2030"; запровадження фінансування П(ПТ)О з державного бюджету як основного джерела фінансування освітньої діяльності, матеріально-технічного і соціального розвитку закладів П(ПТ)О, матеріального забезпечення студен-

тів, обсяги якого визначаються диференційовано згідно з науково-обґрунтованими нормативами; звільнення державних закладів П(ПТ)О від податків за надання ними платних освітніх та інших послуг, здійснення виробничої діяльності; створення нової номенклатури робітничих професій відповідно до соціально-економічних і культурно-освітніх потреб; визначення державних вимог щодо забезпечення якості П(ПТ)О; налагодження систематичної діяльності Міжгалузевої ради П(ПТ)О; посилення фундаменталізації професійно-теоретичної підготовки та збільшення строків навчання в закладах П(ПТ)О з професій високотехнологічного напрямку; забезпечення адресної фінансової підтримки педагогічним працівникам закладів П(ПТ)О для їхнього професійного розвитку згідно з принципом "гроші ходять за педагогом"; створення нових типів і форм власності закладів П(ПТ)О, наприклад, "професійний коледж" з різнорівневою підготовкою кваліфікованих фахівців, а також необхідної для успішного функціонування нормативно-правової бази; підвищення якості підготовки педагогічних працівників для системи П(ПТ)О шляхом прийому на навчання кращих випускників закладів П(ПТ)О; запровадження цільового державного фінансування освітньо-наукових і наукових програм для здобуття творчими педагогами закладів П(ПТ)О наукових ступенів "доктора філософії", "доктора наук" та ін.

На регіональному рівні визначено, що сприятливими для модернізації П(ПТ)О є: запровадження сучасних механізмів децентралізації управління П(ПТ)О; налагодження систематичної діяльності регіональних рад П(ПТ)О; створення ефективною системи професійної орієнтації та консультування з вибору професійної кар'єри молоді та дорослих; активізація діяльності місцевих органів виконавчої влади в регулюванні соціально-трудо-вих відносин, розвитку соціального партнерства у сфері П(ПТ)О, створенні умов для налагодження в закладах П(ПТ)О безкоштовного медичного обслуговування та харчування студентської молоді; забезпечення якісного навчально-методичного супроводу професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та ін.

На рівні закладів П(ПТ)О рекомендовано забезпечити: розширення автономних прав у вирішенні кадрових, організаційних, фінансових тощо питань; запровадження диференційованої системи оплати праці з урахуванням рівня професійної компетентності та результатів особистої праці педагогічних працівників; оновлення змісту професійної освіти з урахуванням динамічних техніко-технологічних змін у галузях промислового і сільськогосподарського виробництва та сфери обслуго-

вування, а також сучасних і перспективних потреб та вимог ринку праці щодо її якості; підготовку майбутніх кваліфікованих робітників до здійснення підприємницької діяльності; взаємодію із закладами загальної середньої, вищої, фахової передвищої освіти та державної служби зайнятості; гармонійне поєднання різних форм виховання учнівської молоді на основі гуманістичного осмислення внутрішнього світу особистості, врахування вікових психологічних і фізіологічних особливостей; профільне навчання учнів старшої школи; застосування інноваційних технологій, форм і методів професійного навчання та оцінювання навчальних результатів; створення інформаційно-освітнього середовища; участь педагогічних працівників у дослідно-експериментальній роботі, інноваційній освітній діяльності; функціонування шкіл педагогічної майстерності та розвитку професійної культури педагогічних працівників; стажування педагогів професійного навчання на базі високотехнологічних підприємств; кооперування коштів з

іншими освітніми установами, у тому числі й тих, які входять до кластерних об'єднань; розвиток публічно-приватного партнерства з використанням технологій проектного менеджменту; вдосконалення цифрової компетентності педагогічних працівників; розширення напрямів та обсягів перепідготовки незайнятого населення та ін.

До подальших наукових пошуків доцільно віднести вивчення документальної бази, яка підтверджує процеси модернізації ПТО за період незалежності Української держави, а саме: положень Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, матеріалів Парламентських слухань, засідань Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти, колегій Міністерства освіти і науки України, постанов Кабінету Міністрів України, національних стратегій, державних цільових програм, Білої книги національної освіти України, Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні та ін.

Список посилань

Верховна Рада України. Законодавство України, 1996. *Про Концепцію професійної підготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення. Постанова Кабінету Міністрів від 1 лютого 1996 року № 150.* [online] (Останнє оновлення 1 Лютий 1996) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-96-%D0%BF>> [Дата звернення 5 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 1996. *Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти в Україні. Указ Президента України від 20 грудня 2013 року № 698/2013 (втрата чинності).* [online] (Останнє оновлення 20 грудня 2013) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322/96>> [Дата звернення 1 Вересень 2019].

Верховна Рада України. Законодавство України, 1998. *Про професійну (професійно-технічну) освіту. Закон України від 10 лютого 1998 року.* [online] (Останнє оновлення 1 Січень 2019) Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр/ed19980210>> [Дата звернення 5 Вересень 2019]

Греченко, В., 2011. Етапи державотворення незалежної України (1991-2001). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2(53), с.11-19.

Державна національна програма "Освіта". Україна ХХІ століття, 1994. Київ: Райдуга.

Зайчук, В., 1997. *Проблеми підготовки кадрів у профтехучилищах сільськогосподарського профілю в Україні (1969-1995 рр.).* Київ: Генеза.

Зельман, Л., 2017. *Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969. – початок ХХІ століття).* Кандидат наук. Львівський державний інститут безпеки життєдіяльності.

Концепція професійної освіти України, 1992. В Н. Г. Ничкало, ред. *Педагогічна книга майстра виробничого навчання.* Київ: Вища школа.

Коханко, О., 1995. *Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969-1994 рр.).* Кандидат наук. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні, 2007. Київ: Форум.

Лікарчук, І.Л., 1996. *Проблеми підготовки робітничих кадрів в Україні (1920-1929 рр.).* Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Лікарчук, І.Л. 1999. *Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888-1998 роки).* Доктор наук. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Ничкало, Н.Г. ред., 1992. *Педагогічна книга майстра виробничого навчання.* Київ: Вища школа.

Положення про ступеневу професійно-технічну освіту, 2007. Київ: Форум.

Про затвердження Положення про професійно-технічний навчальний заклад, 2007. Київ: Форум.

Про затвердження Положення про Республіканський (Автономна Республіка Крим), обласний, Київський та Севастопольський міський навчально-методичний центр професійно-технічної освіти, 2007. Київ: Форум.

Про освіту, 1999. Київ: Асоціація "Укркомункваліфкадри".

Про створення Міжгалузевої ради з професійно-технічної освіти, 2007. Київ: Форум.

Профтехосвіта України: ХХ століття, 2004. Київ: АртЕк

- Радкевич, В., 1995. *Програмно-методичні матеріали для рівневої підготовки вишивальниць*. Київ: Вища школа.
- Радкевич, В., 2010. *Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю*. Київ: УкрІНТЕІ.
- Смоляна, Н.В., 2012. *Поєднання професійного навчання з виробничою працею в закладах професійно-технічної освіти України (1959-1991 рр.)*. Кандидат наук. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
- Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні*, 2003. Київ: Парламентське видавництво.
- Vazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779.

Переклад і транслітерація

- Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy, 1996. *Pro Kontseptsiiu profesiinoi pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii nezainiatoiho naseleennia. Postanova Kabinetu Ministriv vid 1 liutoho 1996 roku № 150* [About the Concept of vocational training and Certification training of unemployed people]. [online] (Ostannie onovlennia 1 Liutyi 1996) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-96-%D0%BF>> [Data zvernennia 5 Veresen 2019], [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy, 1996. *Pro osnovni napriamy reformuvannia profesiino-tekhnicnoi osvity v Ukraini. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20 hrudnia 2013 roku № 698/2013 (vtrata chynnosti)* [About the main directions of reforming vocational education in Ukraine]. [online] (Ostannie onovlennia 20 hrudnia 2013) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322/96>> [Data zvernennia 1 Veresen 2019], [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy, 1998. *Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu. Zakon Ukrainy vid 10 liutoho 1998 roku* [About professional (vocational) education]. [online] (Ostannie onovlennia 1 Sichen 2019) Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-vr/ed19980210>> [Data zvernennia 5 Veresen 2019], [in Ukrainian].
- Hrechenko, V., 2011. *Etapy derzhavotvorennia nezaleznoi Ukrainy (1991-2001)* [Stages of state formation of independent Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnurishnikh sprav*, 2(53), s.11-19, [in Ukrainian].
- Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita"*. [State National Program "Education".] Ukraina XXI stolittia, 1994. Kyiv: Raiduha, [in Ukrainian].
- Zaichuk, V., 1997. *Problemy pidhotovky kadriv u proftekhuchylyshchakh silskohospodarsho profilii v Ukraini (1969-1995 rr.)* [Problems of training in agricultural vocational schools in Ukraine]. Kyiv: Heneza, [in Ukrainian].
- Zelman, L., 2017. *Pidhotovka kvalifikovanykh robitnykiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnicnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1969. – pochatok XXI stolittia)* [The training of skilled workers in the service sector in technical and vocational educational institutions of Ukraine]. Kandydat nauk. Lvivskiy derzhavnyi instytut bezpeky zhyttiedialnosti, [in Ukrainian].
- Kontseptsiiu profesiinoi osvity Ukrainy, 1992. V N. H. Nychkalo, red. *Pedahohichna knyha maistra vyrobnychoho navchannia* [Vocational education concept of Ukraine]. Kyiv: Vyscha shkola, [in Ukrainian].
- Kokhanko, O., 1995. *Stanovlennia i rozvytok pidhotovky kvalifikovanykh robitnychykh kadriv z serednoiu osvitoiu v Ukraini (1969-1994 rr.)* [The establishment and development of training skilled workers with secondary education in Ukraine]. Kandydat nauk. Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, [in Ukrainian].
- Likarchuk I.L., 1996. *Problemy pidhotovky robitnychykh kadriv v Ukraini (1920-1929 rr.)* [Problems of workers training in Ukraine]. Kyiv: Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, [in Ukrainian].
- Likarchuk I.L. 1999. *Upravlinnia systemamy pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv v Ukraini: pedahohichni aspekt (1888-1998 roky)* [Management of qualification worker training systems in Ukraine: pedagogical aspect]. Doktor nauk. Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, [in Ukrainian].
- Nychkalo, N.H. red., 1992. *Pedahohichna knyha maistra vyrobnychoho navchannia: navch.-metod. posibnyk* [Pedagogical book of Master of Vocational Training]. K.: Vyscha shkola.
- Polozhennia pro osvitno-kvalifikatsiini rivni* [Regulations on educational qualification levels], 2007. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
- Polozhennia pro stupenevu profesiino-tekhnicnu osvitu* [Regulations on stepwise vocational education], 2007. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Respublikanskyi (Avtonomna Respublika Krym), oblasnyi, Kyivskiy ta Sevastopolskyi miskyi navchalno-metodychnyi tsentr profesiino-tekhnicnoi osvity* [On approval of the Regulations on the Republican (Autonomous Republic of Crimea), regional, Kyiv and Sevastopol city educational and methodical center of vocational education], 2007. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro profesiino-tekhnicnyi navchalnyi zaklad* [On approval of the Regulations on vocational education school], 2007. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
- Pro osvitu* [About education], 1999. Kyiv: Asotsiatsiia "Ukrkomunkvalifikadry", [in Ukrainian].
- Pro stvorennia Mizhhaluzevoi rady z profesiino-tekhnicnoi osvity* [On the formation of the Inter-branch Council for Vocational Education], 2007. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
- Proftekhosvita Ukrainy: XX stolittia* [Vocational education of Ukraine: XX century], 2004. Kyiv: ArtEk, [in Ukrainian].
- Radkevych, V., 1995. *Prohramno-metodychni materialy dlia rivnevoi pidhotovky vyshyvalnyts* [Program-methodical materials for the level preparation of embroideries]. Kyiv: Vyscha shkola, [in Ukrainian].
- Radkevych, V., 2010. *Teoretychni i metodychni zasady profesiinoho navchannia u zakladakh proftekhosvity khudozhnogo profilii* [Theoretical and methodological foundations of professional training in vocational education institutions of art profile]. Kyiv: UкрІНТЕІ, [in Ukrainian].
- Smoliana, N.V., 2012. *Поєднання професійного навчання з виробничою працею в закладах професійно-технічної освіти України (1959-1991 рр.)* [Combining vocational training with industrial work in vocational education institutions of Ukraine]. Kandydat nauk. Instytut profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Stan i perspektyvy rozvytku profesiino-tekhnichnoi osvity v Ukraini [Status and prospects of development of vocational education in Ukraine], 2003. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, [in Ukrainian].

Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M., and Radkevych, V. O., 2019. Psychological and pedagogical features of the career growth of vocational education's teachers. *Opcion*, 35 (Special Issue 23), 763-779, [in English].

A scientific pedagogical analysis of vocational education and training reforms during the early years of Ukraine's independence (1991-2000)

Valentyna Radkevych,

Doctor of Sciences in Education, Professor, Academician of the National academy of educational science of Ukraine, Director of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine

Abstract

Relevance. The paper focuses on the structural and content-related changes in the system of vocational education and training at the time of proclaiming Ukraine's independence. It also analyzes the impact of educational concepts, laws, decrees, state programmes and other regulatory documents adopted in the 1990s on this process.

The paper aims to study an essential pedagogical issue, that is the process of reforming vocational education and training in the first decade of Ukraine's independence in the context of enhancing its quality.

Research methods. The following scientific methods were used to achieve the research goal: definitive and logical analysis of scientific works – to summarize conceptual views on the training of skilled workers in vocational schools in the 1990s; analysis and synthesis of the legal framework – to explain the functioning of the vocational education and training system, to identify the mechanisms of legal regulation and areas of its reform in the late 20th century; study and analysis of the innovative experience in training skilled workers – to clarify social, economic, pedagogical and other factors in the modernization of professional (vocational) education today.

Results. The paper describes the organizational structure and effectiveness of vocational education and training management in the 1990s. It highlights the principles applied to shape the content of professional education in the light of technical and technological changes in the branches of the economy. Besides, it reveals the peculiarities of the educational process in vocational schools and specifies the requirements for applicants and professional competency of engineering educators. Next, it analyzes the economic prerequisites for the development of vocational education and training, as well as teaching and learning materials of professional training for future skilled workers. Finally, it studies the mechanisms for establishing relationships with employers and international partners and their impact on enhancing the quality of vocational education and training.

Conclusions. Socio-economic and political processes taking place at the beginning of Ukraine's independence significantly changed all spheres of public life. It also refers to the system of professional training of skilled workers for various branches of the economy and the service sector. Thus, it proves the relevance of applying such experience in the modernization of professional (vocational) education today.

Keywords: *Laws of Ukraine "On Education", "On Vocational Education and Training"; the State National Programme "Education": Ukraine of the 21st Century"; the Concept of Professional Education of Ukraine; skilled workers; reform.*

Стаття надійшла до редакції: 01.10.19

Прийнята до друку: 04.11.19

ДОСВІД КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ВИЗНАЧЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З БІЗНЕС-ЕКОНОМІКИ

Гао Ванчун,¹ Ксенія Цицюра²,

1 директор кафедри англійської мови, викладач англійської мови Цзясінського університету, м. Цзясін, КНР
<http://orcid.org/0000-0001-8114-5129>, e-mail: billgwq@gmail.com

2 аспірантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, іноземний експерт Цзясінського університету,
м. Цзясін, КНР
<http://orcid.org/0000-0002-4606-9287>, e-mail: ksenija.tsytsiura@gmail.com

Реферат.

Актуальність. Сьогодні на шляху до повноцінних ринкових відносин Україна переживає часи глобальних економічних перетворень. У зв'язку з цим, країні необхідні спеціалісти з економіки для висококваліфікованої роботи як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці. Але успіх у професійній кар'єрі можливий тільки за умов конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Саме тому наразі одним із першочергових завдань системи професійної освіти є підготовка конкурентоспроможних фахівців, які мають високий рівень професійної компетентності. Аналіз літератури з соціології, педагогіки, культурології та економіки свідчить про те, що науковців завжди цікавило питання формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів з економіки, але останнім часом воно стало найбільш актуальним через те, що українська освіта знаходиться у стані модернізації.

Мета: виокремити та охарактеризувати особливості визначення результатів підготовки майбутніх економістів на прикладі державного університету в Китайській Народній Республіці.

Методи, що використовувалися нами під час дослідження:

– теоретичні: аналіз (для дослідження освітньо-професійної програми Китайського університету та визначення результатів з підготовки майбутніх бакалаврів зі спеціальності "Бізнес-економіка" у вищих навчальних закладах Китаю), порівняння (для виявлення позитивних рис формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки Китаю), узагальнення (для формулювання висновків і рекомендацій щодо використання результатів професійної підготовки бакалаврів з "Бізнес-економіки" для використання у вітчизняній освіті).

– емпіричні: обсерваційні (пряме спостереження навчального процесу в університеті в Китайській Народній Республіці) – для встановлення особливостей визначення та дослідження результатів професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю "Бізнес-економіка" в китайському університеті.

Результати: виокремлено та охарактеризовано особливості визначення результатів підготовки майбутніх бакалаврів зі спеціальності "Бізнес-економіка" у вищих навчальних закладах на прикладі університету в Китайській Народній Республіці; розглянуто структуру професійної компетентності майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки згідно з освітньо-професійною програмою китайського університету; визначено позитивні риси формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки Китаю та можливості їх використання у вищій економічній освіті в Україні.

Висновки: результати професійної підготовки майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки як в Україні та Європі, так і в Китаї, визначаються на основі компетентнісного підходу; аналіз освітньо-професійних програм університетів Китаю дав змогу виокремити у складі професійної компетентності загальні (інтегральні) компетентності, особистісні (суб'єктні) та фахові (предметно-спеціальні) компетентності; використання позитивного досвіду професійної підготовки майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки Китаю може покращити сучасну економічну освіту в Україні.

Ключові слова: економічна освіта, освітньо-професійна програма, професійна компетентність, структура професійної компетентності економіста, формування професійної компетентності економіста.

Вступ. Цифровізація сучасного суспільства, інтеграція України в міжнародне співтовариство, а також ринкові відносини визначають потребу нашої країни у підвищенні якості та рівня економічної діяльності організацій та підприємств. Такі зміни зумовлюють нові, більш жорсткі вимоги, які висуваються до спеціалістів з бізнес-економіки. Саме тому сьогодні одним із найголовніших завдань системи вищої освіти у сфері бізнес-економіки є підготовка конкурентоспроможного фахівця з економіки, який має високий рівень професійної компетентності. Важливим є вивчення досвіду тих країн, в яких підготовка фахівців з бізнес-економіки здійснюється на високому рівні. Як правило, основою означеної підготовки є застосування компетентнісного підходу, що виявив свою ефективність як в країнах Європейського Союзу, так і в Китаї.

Джерела. Аналіз літератури з соціології, педагогіки, культурології та економіки свідчить про те, що науковців завжди цікавило питання формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів з економіки, але останнім часом воно стало найбільш актуальним через те, що українська освіта переживає період великих змін. Досвід професійної освіти в Китайській Народній Республіці вивчали Н. Боревська (2012), С. Гала (2011), І. Сергійчук (2006).

Питання формування професійної компетентності спеціаліста з економіки було розглянуто в наукових роботах багатьох учених, а саме: філософсько-методологічного підходу (В. Андрущенко, Ю. Афанасьєв, В. Бондаренко, Г. Васянович, Д. Джола, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, М. Михальченко, П. Саух); професійної підготовки майбутніх фахівців у економічному університеті (М. Артюшина, Л. Волкова – іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів фінансово-економічного профілю; Н. Замкова – формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі вивчення іноземних мов; Г. Романова, О. Яцишин – формування мотивації вивчення іноземної мови студентами економічних спеціальностей), вивчення окремих видів професійної компетентності (М. Богатирьова, І. Воробйова, В. Сафонова, В. Топалова – соціокультурної компетенції; Р. Гришкова, Н. Ігнатенко, В. Калінін – формування іншомовної соціокультурної компетенції; В. Лівенцова – культури професійного спілкування майбутніх менеджерів, Л. Савенкова – комунікативної компетентності; В. Черевко – комунікативної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки). Однак результати аналізу наукової літератури переконують, що проблема фор-

мування професійної компетентності майбутніх фахівців з бізнес-економіки недостатньо висвітлена та потребує розкриття з точки зору зарубіжного досвіду.

Мета статті – виокремити та охарактеризувати особливості визначення результатів підготовки майбутніх економістів на прикладі державного університету в Китайській Народній Республіці.

Методи, що використовувалися нами під час дослідження:

– *теоретичні*: аналіз (для розгляду освітньо-професійної програми китайського університету та визначення результатів підготовки майбутніх бакалаврів зі спеціальності "Бізнес-економіка" у вищих навчальних закладах Китаю), спостереження (для виокремлення особливостей визначення результатів підготовки бакалаврів), порівняння (для виявлення позитивних рис формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки Китаю), узагальнення (для формулювання висновків і рекомендацій щодо використання результатів професійної підготовки бакалаврів з бізнес-економіки для використання у вітчизняній освіті).

– *емпіричні*: обсерваційні (пряме спостереження навчального процесу в університеті в Китайській Народній Республіці) – для дослідження результатів професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю "Бізнес-економіка" в китайському університеті.

Результати й обговорення. Визначення результатів професійної підготовки спеціалістів, зокрема економістів, у різних країнах світу відбувається на засадах компетентнісного підходу, саме тому дуже актуальним є аналіз особливостей процесу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів з бізнес-економіки та її компонентної структури за кордоном.

У Китаї в межах спеціальності "Бізнес-економіка" на рівень професійної компетентності також істотно впливають окремі компетентності, володіння якими може визначити конкурентоспроможність сучасного фахівця. Проаналізуємо їх на прикладі державного університету Jiaying University (Цзясінський університет) в Китаї.

Вимоги до професійної компетентності фахівця спеціальності "Бізнес-економіка" визначено в освітньо-професійній програмі, що є стандартом вищої освіти Китаю (Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018). Таку програму використовують як основу розроблення програм усіх навчальних дисциплін, що викладаються в закладах вищої освіти (ЗВО) Китаю. Вони містять структуру змісту дисциплін, що викладаються у ЗВО, в них встановлено обсяг навчального мате-

ріалу для засвоєння студентами, визначено засоби діагностики рівня якості освітньо-професійної підготовки фахівця.

Освітньо-професійна програма китайських університетів спрямована на задоволення високого рівня вимог студентів до мовної підготовки (англійська мова), професійних знань і спеціалізованих навичок, які необхідні для всебічного розвитку в галузі міжнародної бізнес-економіки. Крім того, програма навчання бізнес-економістів прагне надати студентам розуміння англійської мови та культури, фінансових та юридичних операцій за кордоном, а з глобальної точки зору – можливостей для навчання, практики спілкування у бізнес-середовищі, в тому числі англійською мовою, управління, певного духу інновацій та підприємництва (Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018).

Структура професійної компетентності майбутнього бакалавра з бізнес-економіки в китайських університетах має такі складові: загальні (інтегральні) компетентності, особистісні (суб'єктні) компетентності та фахові (предметно-спеціальні) компетентності.

Загальні (інтегральні) компетентності втілюють комплексні вимоги до якості освіти, що висуваються до майбутнього бакалавра з бізнес-економіки в Китайському університеті (Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018) та включають багато гнучких, або "м'яких", навичок, які відповідають за успішну участь в робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою. У програмі зазначені такі:

- позитивний погляд на життя та підприємництво;
- тісний зв'язок з національними традиціями та культурою;
- високий міжкультурний гуманістичний рівень грамотності та знань;
- бажання робити внесок в націю і служіння суспільству;
- оволодіння професійними теоретичними знаннями та практичними навичками, можливостями застосування професійних знань у міжнародному середовищі;
- відкритість для міжкультурної спільної роботи та глобальне мислення;
- професійна етика з дотриманням патріотизму, чесності та надійності.

Вимогами до особистісних або суб'єктних компетентностей випускника Китайського університету (Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018) з бізнес-економіки є:

- розуміння правил транскордонної електронної

комерції та управління міжнародним бізнесом, а також основні правила та процедури Світової організації торгівлі;

- знайомство з культурою, політикою, правилами та практикою міжнародного бізнесу, економіки та торгівлі, уміння працювати в контексті ініціативи "Один пояс одного шляху";
- розуміння сучасних тенденцій та вимог до знань для управлінського розвитку в транскордонній електронній торгівлі та міжнародному бізнесі;
- володіння високим рівнем професійної та національної відповідальності;
- підтримання чіткого стилю міжкультурного менеджменту та здорові психологічні якості;
- бажання та високий рівень професіоналізму для співпраці в міжкультурних колективах;
- володіння методами наукового мислення, що відповідають міжнародним стандартам, практичні інноваційні навички для роботи в міжкультурних умовах.

Згідно з освітньо-кваліфікаційною програмою (Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018), основними фаховими або предметно-спеціальними компетентностями, якими має оволодіти майбутній бакалавр з бізнес-економіки, є такі:

- мати міцну теоретичну підготовку в сфері міжнародної бізнес-економіки та торгівлі, а також навички роботи в офлайн / онлайн продажах, навички управління міжнародним бізнесом;
- уміти використовувати сучасні інформаційні технології Інтернету для управління міжнародними торговими підприємствами, розуміти способи виконання операцій та процедури транзакцій у міжнародній електронній комерції;
- оволодіти основними технологіями і навичками використання телефонних та комп'ютерних додатків електронної комерції та їх управління;
- уміти опрацьовувати, аналізувати та вирішувати на основі великих баз даних у питаннях глобальної торгівлі та управління міжнародним бізнесом;
- уміти проводити міжкультурні обміни та спілкуватися з питань управління бізнесом, організувати і координувати міжнародну бізнес-діяльність, формувати можливості самостійного розвитку для стратегічного планування;
- мати високий рівень володіння принаймні однією іноземною мовою (особливо англійською) в усній та писемній формах, знатися з особливостями міжнародного ділового етикету та навичками ведення переговорів;
- уміти шукати відповідні дані у спеціалізованих областях, а також мати стійку здатність до подальшого самонавчання.

Можна помітити, що багато з цих навичок відносяться до "твердих", тобто вмінь виконувати певні функціональні завдання. Такі навички добре доступні для огляду, стійкі, вимірні. Вони утворюються з конкретними конструкціями та їх включено до переліку вимог, викладених в посадових інструкціях, також їх можна легко розкласти на ряд простих і кінцевих операцій.

Результати навчання за освітніми програмами в Україні так само визначаються на основі компетентнісного підходу. В межах певного фаху на рівень професійної компетентності істотно впливають окремі компетентності, володіння якими може визначати конкурентоспроможність сучасного фахівця.

В Україні вимоги до професійної компетентності фахівця економічного профілю визначено в освітньо-професійній програмі (ОПП), що має відповідати стандартам вищої освіти. ОПП є основою для розроблення програм усіх навчальних дисциплін, що викладаються у ЗВО. У них описано структуру змісту дисциплін, що викладаються у ЗВО, встановлено обсяг навчального матеріалу для засвоєння студентами, визначено засоби діагностики рівня якості освітньо-професійної підготовки фахівця.

Дослідження професійної компетентності майбутніх економістів потребує врахування результатів розробок науковців щодо ключових компетентностей, що входять до їх складу. Процес розроблення цих компетентностей зумовив існування різних класифікацій. Розглянемо їх.

Професійна компетентність визначається С. Молчановим (2008) як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійно-педагогічної діяльності. У вузькому розумінні дослідник трактує професійну компетентність як коло питань, у яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію, а також деякі особистісні, індивідуальні особливості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності.

З точки зору А. Бусигіної (2003), професійна компетентність являє собою цілісну системну якість особистості, яка включає наступні структурні елементи: професійно-змістовний (базовий компонент, який передбачає наявність теоретичних знань у межах фаху, що забезпечує усвідомлення змісту професійної діяльності), професійно-діяльнісний (практичний компонент, що включає професійні знання і вміння, застосовані на практиці та найкраще засвоєні особистістю) та професійно-особистісний компонент, який включає професійно-особистісні якості фахівця як індивіда та суб'єкта діяльності.

О. Бондарева (2003) виокремлює чотири компоненти професійної компетентності фахівця: функціональний, мотиваційно-вольовий, комунікативний і рефлексивний. Усі ці компоненти можуть бути об'єднані в комунікативно-функціональну компетентність, що є інтегративною якістю особистості фахівця-економіста.

На відміну від О. Бондаревої, професійна компетентність за В. Введенським (2003) включає п'ять взаємопов'язаних між собою компонентів: комунікативна компетентність, яка передбачає володіння такими якостями, як: емоційна стійкість (пов'язана з адаптивністю); здатність конструювати прямий і зворотний зв'язок; мовні уміння; екстраверсія; вміння слухати; уміння нагороджувати; делікатність, уміння невимушено вести комунікацію; регулятивна компетентність припускає наявність умінь управляти своєю поведінкою; інформаційна компетентність включає обсяг інформації про себе, про досвід роботи інших колег.

Останнім часом процес організації праці на виробництві стрімко змінюється. Уміння взаємодіяти з колегами та організувати спільну діяльність стають вирішальними у професійній діяльності економіста, що дає можливість стверджувати про необхідність розвивати в майбутніх спеціалістів з економіки навички та вміння згідно з класифікацією психологічних вимог професій типу "людина – людина". Такими вимогами є: уміння легко спілкуватися та налагоджувати стосунки з незнайомими людьми; прагнення до спілкування; чуйність, доброзичливість, уміння стримувати емоції; здатність аналізувати власну поведінку та поведінку оточуючих, розуміти наміри і настрої інших людей; знання психології людей та здатність розбиратися в людських стосунках.

Дуже важливим є той факт, що здійснення реформ у вищій школі в Україні в контексті Болонського процесу зумовлює необхідність удосконалення рівня якості мовної освіти. Якщо студент не володіє принаймні однією іноземною мовою на достатньому рівні, то це унеможливує забезпечення виконання основних положень Болонської декларації. Такими вимогами є адаптація до норм і стандартів європейського освітнього простору, професійна конкуренція та мобільність. Дані вимоги можуть бути реалізовані тільки за умови знання випускниками закладів вищої освіти іноземної мови та сформованих комунікативних навичок професійного, академічного та повсякденного спілкування. "В умовах зростання швидкості, кількості, різноспрямованості та полілінгвістичності інформаційних потоків, а також збільшення різноманіття та міри проникнення в життя електронних носіїв, здатність до швидкого та правильного

сприйняття та інтерпретації іншомовного змістового контенту і є фундаментальним фактором прийняття правильних управлінських рішень", як вважає Р. Готліб (2009).

Зважаючи на те, що в процесі навчання мова і культура стають основними професійно-формульованими факторами особисті, є підстава акцентуватись на мовно-культурній підготовці фахівця, що її пропонує освітньо-професійна програма університетів у Китаї. Невід'ємним компонентом професійної компетентності фахівця економічного профілю як у Китаї, так і в Україні, є знання іноземної мови та зарубіжної культури. Введення терміну "міжкультурна компетентність" у сфері економіки пояснюється тим, що економіст має володіти іноземною мовою як засобом спілкування та враховувати особливості лінгвокультурної спільноти та конкретних понять у своїй та іншій професійній культурі, водночас володіючи вмінням виокремлювати та розмежовувати загальне і специфічне (Артемова, 2008).

Для ділового співробітництва в бізнес-сфері дуже важливим є професійне міжкультурне спілкування, оскільки у процесі його здійснюється обмін інформацією, встановлюються контакти. Сучасна педагогіка наразі постала перед завданням навчання фахівців економічних спеціальностей основам міжкультурної компетенції. Як еко-

номісти, так і викладачі іноземних мов вважають необхідним такий підхід у навчанні, зокрема, іноземної мови через те, що він зумовлений як вимогами до якісного педагогічного процесу взагалі, так і потребами сучасного ринку праці до спеціалістів економічного профілю зокрема (Мельник, 2017).

Висновки. Результати професійної підготовки майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки як в Україні й Європі, так і в Китаї, визначаються на основі компетентнісного підходу. Аналіз освітньо-професійних програм університетів Китаю дав змогу виокремити у складі професійної компетентності такі групи компетентностей: загальні (інтегральні), що передбачають володіння гнучкими або "м'якими" навичками; особистісні (суб'єктні), котрі включають цінності, мотивації та якості випускників; фахові (предметно-спеціальні), до складу яких входять "тверді" навички.

Отже, освітньо-професійна програма Китайського університету (освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра, 2018) особливо наголошує на необхідності володіння іноземною мовою та технологіями Інтернету, а також особливостями бізнес-етикету та культури іноземних країн – для здійснення успішної економічної діяльності. Використання позитивного досвіду професійної підготовки майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки Китаю може істотно покращити сучасну економічну освіту в Україні.

Список посилань

- Артемова, Л.В., 2008. *Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник*. Київ: Кондор.
- Артюшина, М. В., 2009. *Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія*. Київ: КНЕУ.
- Бондарева, Е.В., 2003. Профессиональная компетентность специалиста в условиях становления информационного общества. *Вестник Волгоградского гос. ун-та. Сер. 6. Университетское образование*, 6, с. 44-48.
- Боревская, Н.Е., 2012. Обеспечение доступности и привлекательности среднего профессионального образования в КНР. *Педагогика*, 7, с. 109-119.
- Бусыгина, А.Л., 2003. *Профессор – профессия: теория проектирования содержания образования преподавателя вуза*. Изд. 2-е, испр. и доп. Самара: Изд. СамСПУ.
- Введенский, В.Н., 2003. Моделирование профессиональной компетентности педагога. *Педагогика*, 10, с. 51-55.
- Волкова, Н.П., 2007. Сутність і компоненти компетентності майбутнього вчителя у здійсненні професійно – педагогічної комунікації. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*, 42, с. 103-111.
- Гала, С. В., 2011. Из досвіду реформування вищої освіти Китаю. *Економіка і держава*, 18, с. 52-55.
- Головко, В.І., Мінченко, А.В. та Шаманська, В.М., 2006. *Фінансово-економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека: навч. посіб.* Київ: Центр навчальної літератури.
- Готліб, Р.А., 2009. Социальная востребованность знания иностранного языка. *Социологические исследования*, 2, с. 122-127.
- Зимняя, И.А., 2004. *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия*. Москва: Исследоват. центр проблем качества подгот. специалистов.
- Молчанов, С.Г., 2008. *Теория и практика аттестации педагогических и руководящих работников образовательных учреждений*. Челябинск: Челябин. гос. у-т.
- Освітньо-професійна програма для ступеня бакалавра*, 2018. Цзясін: Видавництво академічного офісу Цзясінського університету, 2018.
- Романова, Г. М., 2009. Психолого-педагогічна підготовка як чинник професійної самореалізації викладачів економічного університету. *Вісник Львівського університету*, 3(25), с. 167-175.
- Сергійчук, І. М., 2006. Китай у нові та новітні часи: практикум: навч. посіб. Суми: ВТД "Університетська книга".

Melnyk O., 2017. Perspectives of usage of positive German experience in organization of bachelor program in economics and business education at Ukrainian universities. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 13, с. 139-144.

Переклад і транслітерація

Artemova, L.V., 2008. *Pedahohika i metodyka vyshchoi shkoly [Pedagogy and methods of higher education]. Navchalno-metodychnyi posibnyk [Education and methodical manual]*. Kyiv, Kondor, [in Ukrainian].

Artiushyna, M.V., 2009. *Psykhologichni ta pedahohichni osnovy pidhotovky studentiv ekonomichnykh spetsialnostei do innovatsiinoi diialnosti: monohrafiia [Psychological and pedagogical bases of preparation of students of economic majors for innovative activities: monograph]*. KNEU, [in Ukrainian].

Bondareva, E.V., 2003. *Professyonalnaia kompetentnost spetsyalysta v usloviakh stanovleniia ynformatsyonnoho obshchestva [Professional competence of the specialist in the conditions of formation of the information society]. Vestnik Volgogradskogo gos. un-ta. Ser. 6. Universitetskoe obrazovanie [Bulletin of Volgograd National University]*, 6, s. 44-48, [in Russian].

Borevskaya, N.E., 2012. *Obespechenie dostupnosti i privlekatelnosti srednego professionalnogo obrazovaniya v KNR [Ensuring accessibility and attractiveness of secondary vocational education in China]. Pedagogika [Pedagogy]*, 7, s. 109-119, [in Russian].

Busyigina, A.L., 2003. *Professor – professiya: teoriya proektirovaniya sodержaniya obrazovaniya prepodavatelya vuza [Professor – profession: theory of designing the content of education of a university teacher]*. Samara, Izd. SamSPU, [in Russian].

Vvedenskiy, V.N., 2003. *Modelirovanie professionalnoy kompetentnosti pedagoga [Modeling the professional competence of a teacher]. Pedagogika [Pedagogy]*, 10, s. 51-55, [in Russian].

Volkova, N.P., 2007. *Sutnist i komponenty kompetentnosti maibutnoho vchytelia u zdiisnenni profesiino – pedahohichnoi komunikatsii [The meaning and components of competence of the future teacher in implementation of professional and pedagogical communication]. Pedahohika i psykhohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: Zb. nauk. prats. [Pedagogy and psychology of formation of creative personality: problems and solutions: Collection of scientific works]*, 42, s. 103-111, [in Ukrainian].

Hala, S. V., 2011. *Iz dosvidu reformuvannia vyshchoi osvity Kytaiu [From the experience of reforming higher education in China]. Ekonomika i derzhava [Economy and state]*, 18, pp.52-55, [in Ukrainian].

Holovko, V.I., Minchenko A.V. ta Shamanska V.M., 2006. *Finansovo-ekonomichna diialnist pidpriemstva: kontrol, analiz ta bezpeka [Financial and economic activity of the enterprise: control, analysis and security]. K.: Tsentri navchalnoi literatury [Center for Educational Literature]*, [in Ukrainian].

Gotlib, R.A., 2009. *Sotsialnaya vostrebovanost znaniya inostrannogo yazyka [Social demand for knowledge of a foreign language]. Sotsiologicheskie issledovaniya [Sociological research]*, 2, s. 122-127, [in Russian].

Zimnyaya, I.A., 2004. *Klyuchevyye kompetentnosti kak rezulativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaya versiya. [Key competences as effectively-targeted basis of competence approach in education. Author's version]. Moskva: Issledovat. tsentr problem kachestva podgot. spetsialistov [Research Center for the Problems of Quality Training of Specialists]*, [in Russian].

Molchanov, S.G., 2008. *Teoriya i praktika attestatsii pedagogicheskikh i rukovodyaschih rabotnikov obrazovatelnykh uchrezhdeniy [Theory and practice of attestation of pedagogical and managerial employees of educational institutions]. Chelyabinsk: Chelyabin. gos. u-t [Chelyabinsk state university]*, [in Russian].

Osvitno-profesiina prohrama dlia stupenia bakalavra [Educational and professional program for Bachelor's Degree], 2018. Tsziasin [Jiaxing]: Vydavnytstvo akademichnoho ofisu Tsziasinskoho universytetu [Jiaxing University Academic Office Publishers], [in Ukrainian].

Romanova, H. M., 2009. *Psykhologo-pedahohichna pidhotovka yak chynnyk profesiinoi samorealizatsii vykladachiv ekonomichnoho universytetu [Psychological and pedagogical training as a factor of professional self-realization of teachers of the economic university]. Visnyk Lvivskoho universytetu [Bulletin of Lviv University]*, 3(25), s. 167-175, [in Ukrainian].

Serhiichuk, I. M., 2006. *Kytai u novi ta novitni chasy: praktykum: navchalno-metodychnyi posibnyk [China in new and modern times: practicum: education and methodical manual]*. Sumy: VTD "Universytetska knyha", [in Ukrainian].

Melnyk O., 2017. Perspectives of usage of positive German experience in organization of bachelor program in economics and business education at Ukrainian universities. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional Pedagogy]*, 13, s. 139-144, [in English].

The experience of the People's Republic of China in the determination of the results of professional training of Bachelors of Business Economics

Gao Wanquan¹, Kseniia Tsytsiura²,

1 Director of the College English Department, English lecturer of Jiaxing University, Jiaxing, China

2 post-graduate student of the Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, foreign expert of Jiaxing University, Jiaxing, China

Abstract.

Relevance. In the times of economic transformation on the way to the market relations, Ukraine needs highly qualified economists who have high qualification for working in both domestic and international economies. That is why currently one of the priorities of the vocational education system is to educate the competitive specialist who has a high level of professional competence. Analysis of literature suggests that the problem of the formation of professional competence of the future specialists has always interested the scientists, but because of the modernization of the educational system of our country it has acquired particular relevance.

The article aim is to identify and characterize the features of determining the results of training of the future economists on the example of the state university in China.

Methods: The research methods used during the study are:

– theoretical methods: analysis (to study the educational and professional program of the state Chinese University and determine the results of training of future Bachelors majoring in Business Economics in Chinese universities), comparison (to identify the positive features of the formation of the professional competence of future Bachelors in China's business economy), generalization (to formulate conclusions and recommendations for applying the results of training of Bachelors of Business Economics in Ukrainian education).

– empirical methods: observational (direct observation of the educational process at a state university in the People's Republic of China) – to determine the specific features of determining and studying the results of a professional training of Bachelors of Business Economics at a Chinese university.

Results: The article outlines and describes the specific features of determination of the results of the preparation of future Bachelors majoring in Business Economics which have been given and analyzed on the example of the university in China. The structure of the professional competence of future Bachelors of Business Economics is considered in accordance with the educational and professional program of Chinese University. Positive characteristics of the formation of the professional competence of future Bachelors in China's business economy are identified and the possibility of their application in higher economic education in Ukraine is considered.

Conclusions: The conclusion is justified that the results of professional training of future Bachelors of Business Economics in Ukraine and Europe, as well as in China, are determined on the basis of the competence approach. The analysis of the educational and professional programs of universities in China allowed us to determine such competence groups in the professional competence as follows: general (integral) competencies, which mean possession of flexible ("soft") skills; personal (subject) competencies, which include values, motivations and characteristics of graduates; professional (subject-specific) competencies which include "solid" skills. Using the positive experience of professional training of future Bachelors of Business Economics in China can significantly improve current economic education in Ukraine.

Keywords: *economic education; educational and professional program; professional competence; structure of professional competence of an economist; formation of professional competence of an economist.*

Стаття надійшла до редакції: 14.08.19

Прийнято до друку: 04.11.19

Розділ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

Ірина Стаднійчук

Методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків в аграрних коледжах

Наталія Сиско

Розширення професійно-педагогічного профілю викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзії

Тетяна Герлянд

Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на модульно-компетентнісній основі

Любов Павлюк

SWOT-аналіз компетентнісно орієнтованого освітнього процесу

Галина Однорог

Ключові компетентності майбутніх кваліфікованих робітників швейного профілю: попит і пропозиція на ринку праці

Людмила Лемешко

Сутність художньо-творчої компетентності техніків-конструкторів одягу

Юлія Єжокіна

Модель формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю

Інна Середіна

Проблеми і перспективи формування підприємницької компетентності майбутніх бакалаврів з економіки підприємства у процесі фахової підготовки

Розділ II

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Руслана Романюк (Мельниченко), Валентина Танська

Інтерактивні освітні технології у підготовці майбутнього вчителя біології профільної школи

Тетяна Пащенко, Андрій Каленський, Наталія Калашнік

Технології розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів

Світлана Кравець

Технологія розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання

Людмила Клос

Безперервне професійне навчання працівників фармацевтичної галузі засобами дистанційних технологій

Людмила Єршова

Розвиток підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих фахівців із використанням технології самоменеджменту

Наталія Кулалаєва

Формування культури безпеки професійної діяльності майбутніх будівельників: результати педагогічного експерименту

Олена Шамралюк

Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку технологічної культури майстрів виробничого навчання аграрного профілю

Олександра Бородієнко, Михайло Биковський

Упровадження орієнтованого на результат управління в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Олександр Радкевич

Програмне забезпечення управління проєктами у сфері професійної (професійно-технічної) освіти

Людмила Сидорук,

Використання платформи Classtime в умовах інклюзії

Валентина Радкевич

Науково-педагогічний аналіз реформування професійно-технічної освіти на початку незалежності української держави (1991-2000 рр.)

Гао Ванчуен, Ксенія Цицора

Досвід Китайської Народної Республіки у визначенні результатів професійної підготовки бакалаврів з бізнес-економіки

У збірнику обґрунтовано теоретичні і практичні проблеми формування й розвитку в учнів/студентів закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти професійної, підприємницької, художньо-творчої та інших компетентностей. Висвітлено методичні аспекти формування правової й технологічної культури та культури безпеки професійної діяльності. Викладено зміст і специфіку застосування інноваційних освітніх технологій: дистанційних, інтерактивних, самоменеджменту, розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання, розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів тощо. Охарактеризовано програмне забезпечення управління проєктами в закладах професійної освіти, використання платформи Classtime в умовах інклюзії. Окреслено особливості впровадження орієнтованого на результат управління в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Представлено результати науково-педагогічного аналізу реформування професійно-технічної освіти на початку незалежності України (1991-2000) та досвід Китайської Народної Республіки у визначенні результатів професійної підготовки бакалаврів з бізнес-економіки.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, структурних навчальних підрозділів підприємств, інститутів післядипломної педагогічної освіти, навчально (науково)-методичних центрів професійно-технічної освіти, аспірантів, докторантів.

Голова редакційної колегії:

Валентина Радкевич,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України,
директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Заступники голови редакційної колегії:

Людмила Єршова,
доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
Ганна Романова,
доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Редакційна колегія

Ірина Андрощук (доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет);
Марина Артюшина (доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана");

Людмила Базиль (доктор пед. наук, доцент, учений секретар Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Андрій Балендр, кандидат пед. наук, докторант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького;

Олександра Бородієнко (доктор пед. наук, доцент, завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Андрій Гуржій (доктор техн. наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Олександр Діденко (доктор пед. наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького);

Андрій Каленський (доктор пед. наук, доцент, завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Олена Коваленко (доктор пед. наук, професор, ректор Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків);

Василь Ковальчук (доктор пед. наук, професор, професор кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка);

Олександр Кучай (доктор пед. наук, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України);
Вікторія Кручек (доктор пед. наук, професор, завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Петро Лузан (доктор пед. наук, професор, головний науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Лілія Морська (доктор пед. наук, професор, професор кафедри іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка);

Олена Москаленко (доктор пед. наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Львівської академії Національного авіаційного університету);
Нелля Ничкало (доктор пед. наук, професор, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, дійсний член НАПН України);

Валерій Орлов (доктор пед. наук, професор, головний науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Наталія Савченко, доктор пед. наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного пе-

дагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Інна Складенко (канд. пед. наук, доктор філософії, дійсний член асоціації слов'янських професорів, член-кореспондент міжнародної академії інформатики, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ);

Тетяна Пантюк (доктор пед. наук, професор, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лариса Петренко (доктор пед. наук, старший науковий співробітник, професор кафедри професійної та вищої освіти і права Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ВДНЗ "Університет менеджменту освіти");

Микола Пригодій (доктор пед. наук, професор, завідувач лабораторії Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Людмила Пуховська (доктор пед. наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України);

Ірина Смірнова (доктор пед. наук, доцент, заступник директора з науково-педагогічної роботи Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія");

Василь Ягупов (доктор пед. наук, професор, Національний університет оборони України ім. Івана Черняхівського).

Міжнародна редакційна колегія

Томас Дайсінгер (доктор габ., професор, Університет Констанц, Німеччина), **Джозеф С. Куш** (доктор філософії, Університет Дюкесн, США), **Фернандо Мархуєнда-Флуїкса** (Університет Валенсії, Іспанія); **Танаш Мацей** (доктор габ., професор, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, Республіка Польща).

Н 34 **Scientific Herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy** collection of researches: 19h ed. Editorial board: Institute of Vocational Education of NAPS of Ukraine; [V. O. Radkevych (head) et al]. – Vyd.«Polissia», 2019 – 164 p.
<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19>.

УДК 377/378(082)

Відповідальний редактор – **Сніжана Леу**

Літературний редактор – **Лілія Гуменна**

Технічні редактори – **Владислав Белан, Руслана Данильчук, Вікторія Маркова**

Науково-технічний редактор веб-сайту – **Олександр Радкевич**

Менеджер веб-сайту – **Наталія Базелюк**

Усі права автори передають "Науковому віснику Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка"

ISSN 2223-5752 (Print)

ISSN 2617-1759 (Online)

© Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2019

Наукове видання

**Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Професійна педагогіка**
Випуск 2(19)'2019

Відповідальний редактор – *Сніжана Леу*

Літературний редактор – *Лідія Гуменна*

Технічні редактори – *Владислав Белан, Руслана Данильчук, Вікторія Маркова*

Науково-технічний редактор веб-сайту – *Олександр Радкевич*

Менеджер веб-сайту – *Наталія Базелюк*

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових фахових видань України в галузі педагогічних наук (Наказ МОН України № 1411 від 10.10.2013. Наказ МОН України від 15.01.2018).

Індексується: наукометричною базою даних *Index Copernicus International* (12.07.2018); *Google Scholar* (з 2011), *Crossref* (з 2017)

Внесено до бази даних *Ulrich's Periodicals Directory* (25.08.2014)

Реферується: Українським реферативним журналом "Джерело", реферативною базою даних "Україніка наукова", галузеву реферативною базою ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського

Архівується НБУ ім. В.І. Вернадського

Представлений в електронних каталогах Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського та ін.

Approved for publication June 24, 2019
Format 60x84/8
Paper Lazer Copy. Printing Duplicator.
Headset Times New Roman.
The conditions printing. the arch 12
Order number 673

Prepared for printing and printed: Vyd."Polissia",
18A, Shevchenko str., Zhytomyr, 10008, Ukraine.
e-mail: polis333@ukr.net

A certificate of making a publishing business in the State Register
publishers, manufacturers and distributors of Ukrainian publishing products
Series ЖТ No 5, February 26, 2004